

NEMZETKÖZI ISKOLATÖRTÉNETI
KONFERENCIA

Tatabánya, 1994. április 12.
Esztergom, 1994. április 13.

Cambridge
A
Hamburg
Lak
Stauff
H
I
R
E
S
I
S
K
O
L
A
K
N
E
V
E
S
P
E
D
A
G
Ó
G
U
S
O
K

TUDOMÁNYOS FÜZETEK 10.
KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI MÚZEUMI SZERVEZET

1489

1815

1849/49

1919

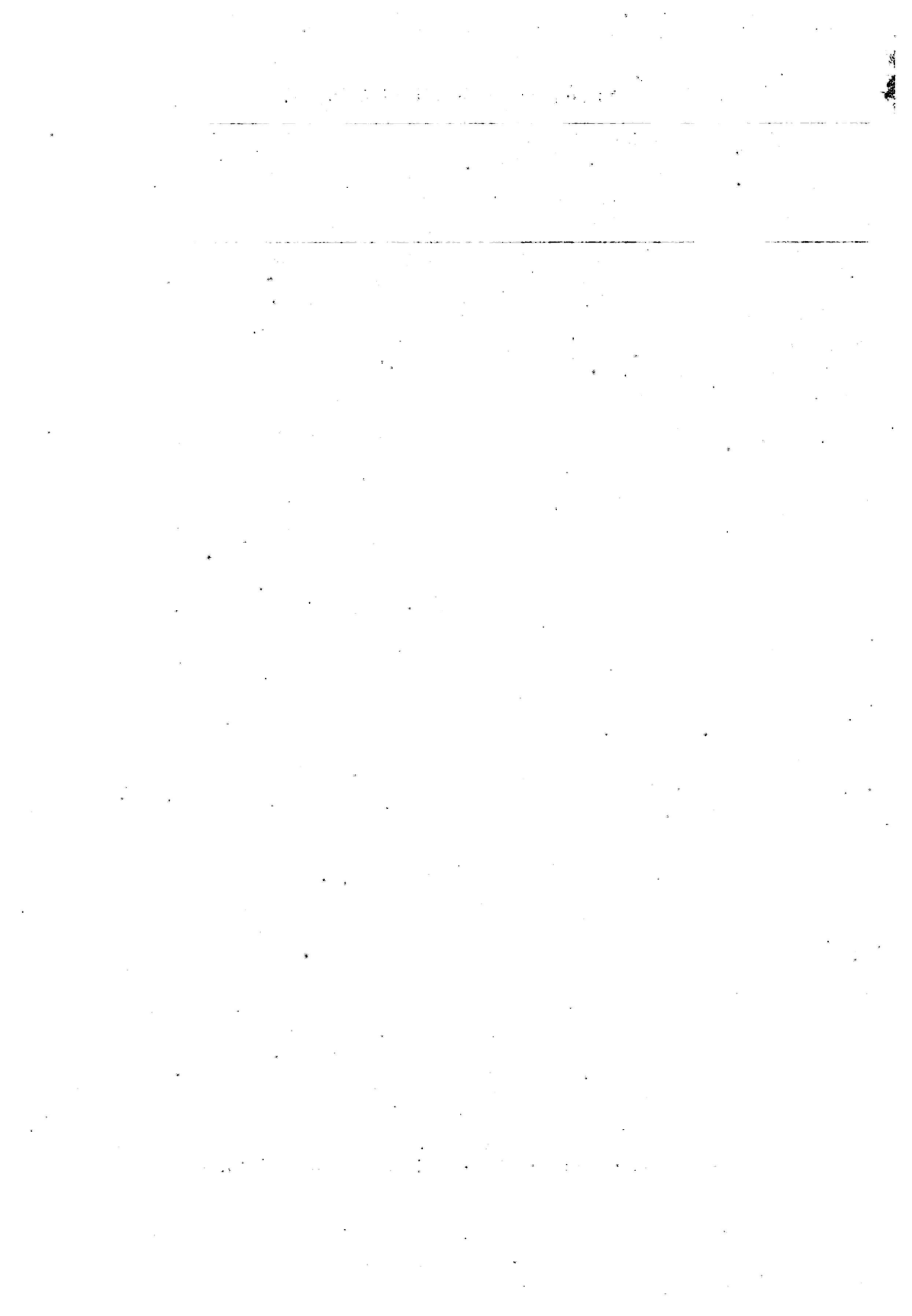
1945

2
71
D1

3

TUDOMÁNYOS FÜZETEK 10.

KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI MÚZEUMI SZERVEZET

TUDOMÁNYOS FÜZETEK 10.

**HÍRES ISKOLÁK,
NEVES PEDAGÓGUSOK**

*címmel rendezett
nemzetközi iskolatörténeti konferencia előadásainak anyaga
Tatabánya, Esztergom, 1994. április 12—13.*

Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat
Múzeumainak Igazgatósága

T A T A

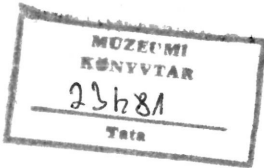
1994.

Főszerkesztő:
Fűrészné Molnár Anikó

Szerkesztő:
Somorjai József

Olvasószerkesztő:
Horváthné Landesz Edit

HELYTÖRTÉNET

Készült:
A Komárom-Esztergom Megyei Közgyűlés támogatásával

ISSN 0866-2908
ISBN 963 7110 20 8

Kiadja:
A Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Múzeumainak Igazgatósága

Felelős kiadó:
Fűrészné Molnár Anikó megyei múzeumigazgató

MEGNYITÓ

Tisztelt Hölgyeim! Tisztelt Uraim!

Örömteli szívvel köszöntöm Önöket megyénkben Tatabányán, a megye legfiatalabb felsőoktatási intézményében, mely otthonául szolgál a "Híres iskolák, neves pedagógusok" összefoglaló címmel rendezett kétnapos konferenciának.

Négy esztendővel ezelőtt arra tettünk vállalást, hogy új szint, új lendületet adunk megyénk kulturális életének. Ennek egyik megnyilvánulásaként szerveztek azok a tudományos konferenciák, amelyek egyik műhelye a Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Múzeumainak Igazgatósága. Az elmúlt években jeles előadók sora gazdagította hazánk és ezen belül a megye tudományos életét azokkal az előadásokkal, amelyeket a reneszánsz jegyében Mátyás király és Tata kapcsolatáról, vagy időben és témában nagyot váltva a múzeumokban őrzött fotográfiákról, továbbá megyénk székhelyvárosáról, vagy éppen a határainkon túl élő magyarság néprajzáról tartottak. A szó elszáll, az írás megmarad. Ezért igyekeztünk segítséget nyújtani intézményeinknek ahhoz, hogy az arra érdemes előadások kötetben foglalva napvilágot lássanak.

Most a magyar iskola születésének jubileumára készülünk. Két szűk esztendő áll rendelkezésünkre ahhoz, hogy a mai, a történelmi tényeket valódi értékén tisztelő új világunkban számbavegyük és értékrendünknek megfelelően helyére illesszük mindazokat a történéseket, amelyek a magyar iskolaügyben a bencés atyák 996 évi Szent Márton-hegyi "honfoglalása" nyomán életrehívott szerzetesiskola létrehozása óta történt. Ezt a munkát becsülettel s jó szívvel kell elvégeznünk ahhoz, hogy minden magyar ember számára világossá váljon nem elegendő az Európa szerves részét képező földrajzi tér betöltése ahhoz, hogy helyet kérjünk és kapjunk Európa fejlett kultúrájú nemzeteinek sorában. Az iskolák megszervezése, az oktatásügy alkalmassá tétele a mindenkori társadalmi, gazdasági igények kielégítésére soha és semmikor sem volt elhalasztható, vagy másokra hárítható.

A polgárosuló Európában, s ezen belül szűkebb régióinkban Kelet-Közép Európában a török kiűzését követő néhány évtizedet igénylő újrarendeződést követően égetően jelentkezett az oktatásügy reformjának igénye.

A sorban az első jelentős lépés az 1777-es első Ratio Educationis kiadása volt, ezt 28 esztendővel később 1805-ben követte a második. A 19. századi magyar eszmélés, a reformkor, a forradalom, a leverte 1848-as szabadságharc, s az önkényuralom esztendeit követően immáron a polgárosulás jegyében született meg az Eötvös József nevével fémjelzett népoktatási törvény.

Nem feledhetjük, hogy a korszak Európájában, a fejlett Angliában, Franciaországban ezekben az évtizedekben vált az első 1851-ben rendezett londoni világkiállítás által bizonyítottá, hogy a tudomány és a gazdaság, az ipari és mezőgazdasági termelés és a tudomány viszonya alapvetően megváltozott.

Ezt a tényt közvetlenül is érzékelték, azok az akkor éppen Angliában és Franciaországban élő magyar személyiségek, akik az 1860-as évek közepén hazatérve Magyarországot a lehető leggyorsabban kívánták e fejlett társadalmak színvonalára emelni.

Valamennyien tudták. E szándékuk csak az egész oktatási rendszer átfogó átalakításával válhat valósággá.

Ötvös József a népoktatást, utódja Trefort Ágoston a gimnáziumi oktatást emelte a kor színvonalára.

Mai patinás gimnáziumaink egy része éppen az ő működésük idején jött létre. Ha az iskolákról szólunk, természetesen szólnunk kell a történelmi egyházak oktatásában betöltött szerepéről is.

Elegendő itt és most felemlíteni az esztergomi bencéseket és ferenceseket és ferencesrendieket, a tatai kegyesrendieket, az esztergom-tábori és nyergesújfalui szaléziákat, vagy a történelmi Komárom városának protestáns iskoláit.

A középiskolák mellett korán otthonra lelt megyénkben a tanítóképzés, a papnevelés, s ismét csak Komárom városára utalva a református teológiai képzés. Említett városaink iskolái jó almamáterként vonzották falaik közé a térség fiataljait.

Az oktatásügy 1905-ben, 1925-ben, 1947-ben, 1962-ben, 1972-ben, s napjainkban is folyamatban lévő reformjai valamennyi esetben, kimutathatóan hozzákapcsolódtak hazánk életének kisebb-nagyobb sorsfordulóihoz.

Az elmúlt évszázadok során olyan személyiségek koptatták iskolánk padjait, mint Boross Gábor a vasminiszter, vagy Jókai Mór. S természetesen rajtuk kívül még sokan mások a nemzet szellemi nagyjai közül. Bővelkedünk jeles pedagógusokban, tanároknak is. Csak jelzésként emelem ki a sorból az esztergomi Majer Istvánt, a régészként is jelentőset alkotó Balogh Albint, vagy a mindenki által ismert piarista paptanár Öveges József nevét.

Biztos vagyok abban, hogy a konferencia két napján elhangzó előadások gazdagítják, árnyalják a mai Szlovákia területén működött és működő, valamint a Komárom-Esztergom megyében létező iskolákról meglévő ismereteinket. Ezért külön is köszönöm, hogy eljöttek a Duna balpartján élő olyan jeles kutatók, mint dr. Mácza Mihály, dr. Novák Veronika és dr. Csicsay Alajos. S természetesen köszönöm valamennyi pedagógusnak és kutatónak azt a kutatómunkát, amelyet e konferencia gazdagítása érdekében végzett.

Valamennyiünknek tartalmas órákat kívánok, s a konferenciát megnyitom.

Dr. Kovács György Zoltán

Komárom-Esztergom Megyei Közgyűlés elnöke

Kedves Vendégek, kedves Diákok!

Szép tartalmi reményekkel teli várakozással is eltöltve tisztelettel köszöntöm Önöket múzeumaink dicséretes vállalkozásának második napjának kezdetén. A jól csengő névvel elkeresztelt konferencia nem titkolt szándéka, hogy az 1996-ban ezer esztendőös magyar iskola méltó országos megünneplésének igényes és egyben számot is vető megyei felkészülő rendezvénye legyen.

A kétnapos és kétpólusú tanácskozás első részének tegnap Tatabányán, megyénk újszülött iskolája, a Modern Üzleti Tudományok Főiskolája volt a helyszíne, ma pedig itt az esztergomi Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskolán folytatjuk. Rögtön köszönve is egyben a megtisztelő befogadást a szépmúltú iskolának. A tanácskozás tartalmát nézve e szép múlttól még némi elfogódottságot is érzek e falak között, hiszen a konferencia nyitó előadását igen élvezetesen tartó Mészáros professzortól is tudom, hogy mai házigazdánk iskolájának elődje az az 1842-ben alapított — korabeli nevén Mesterképző volt, amely már akkor tanítók nevelésére volt hivatott.

A két helyszín múltjának kontrasztos különbözősége szerencsésen idomul ahhoz a tegnap már eredménnyel alkalmazott izgalmas témafeldolgozáshoz, amelynek során hallunk történelmi és mai megyeink régebbi és közelebbi múltjának iskola- és neveléstörténetéből, és hallunk rangos középiskoláink jelenkori életéről és terveiről is érdekes részleteket.

Ma itt ugyanezen szándéktól vezérelve szeretnék a rendezők az Önök ismereteit gazdagítani.

A téma és a cél tehát változatlan, a szereplők személyükben és működési körükben mások, így azt hiszem Önökkel együtt joggal bízhatunk abban, hogy ma egyrészt ismét gazdagodni fogunk iskola- és neveléstörténeti jártasságainkban, másrészt pedig betekintést kapunk ismét csak rangos iskolák múltjába és jelenébe is.

Külön öröm számunkra, hogy ma is hallunk egykori történelmi vármegyénk neveléstörténetéből is részleteket a ma határ túloldalán fekvő Párkány régi és mai iskoláinak bemutatásával. Ezt külön is köszönjük túlparti vendégeinknek, barátainknak.

Mint már említettem a magyar iskola millenniumára készülünk. Így e konferencia megyei kezdete is annak a még hátralévő két esztendőös feladatunknak, amelyet korábban az 1000 éves ünnepet országos léptékkal előkészítő Millenniumi Emlékbizottság vett számba, s amelynek tagját örömmel köszöntöm ismét körünkben, mint a mai nap kitüntetett előadóját is: Kelemen Elemért, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum főmunkatársát. Az Emlékbizottság felhívásában szerepel: "A Szent Márton-hegyi — a mai pannonhalmi — bencés kolostor falai között 996-ban létesített szerzetesiskola fontos eleme a magyarság Európába való beilleszkedésének. A honfoglalással Magyarország földjét vették birtokukba őseink, az iskolák megszervezésével az európai kultúrát. A hajdani

iskolákból bontakozott ki az az évszázadok során kiteljesedő iskolarendszer, amely alapjait jelentette népünk művelődésének, és mindig bizonyítéka nemzetünk felelősségérzetének gyermekeiért, a jövőért. Meggyőződésünk, hogy az elmúlt ezer év példaként szolgálhat megújuló közoktatásunk számára is."

E gondolatok jegyében ajánlom a rendezők nevében a mai tanácskozást az Önök érdeklődő figyelmébe. Valamennyiüknek tartalmas együttlétet kívánva köszönöm türelmüket. A konferenciát ezennel megnyitom.

Juhász János

**Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzati Hivatal
Művelődési és Sportosztály vezetője**

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Esztergom Város Önkormányzata képviselőjében nagy tisztelettel köszöntöm a konferenciát s annak minden résztvevőjét. Szeretném kifejezni örömemet, hogy a konferencia egyik helyszínéül a szervezők Esztergomot választották. Azt a várost, ahol az országban az elsők között, már Szent István uralkodása alatt működött káptalani iskola. Első királyunk a keresztény egyház megszervezésével nemcsak keresztény hitre térítette és ezzel bekapcsolta a magyarságot a nyugati keresztény közösségbe, de megteremtette a nyugat-európai oktatási-nevelési rendszer hazai bevezetésének a lehetőségét is. Ez az oktatási-nevelési rendszer az akkori rendszerváltásnak, a feudális állam megszervezésének és fenntartásának egyik nélkülözhetetlen része volt, amely egyben a megteremtett új társadalmi rend tudati-nevelési úton történő megszilárdítását is célozta.

Az oktatási ügyet azóta is minden értelmeseinek mondható kormányzat, rendszer, szervezet stratégiai fontosságú területként kezeli, s ennek megfelelően fordít gondot iskolarendszerének mennyiségi és minőségi fejlesztésére, az oktatás technikai-dologi feltételeinek biztosítására, s ami legalább ilyen fontos, az eredményes oktatás-nevelés szempontjából a jó pedagógusok, a kiemelkedő tanáregyéniségek megbecsülésére. Látni kell, hogy egy-egy jó tanár tudásával, emberi példájával egész korosztályok — nemzedékek életére meghatározó lehet, s híres iskola aligha teremthető meg híres tanáregyéniségek nélkül, akikre hálás szívvel — tisztelettel emlékeznek vissza 30-40 év távlatából is tanítványok, akikről legendák, anekdoták születnek, melyek továbbélnek azok emlékezetében is, akik pedig személyesen soha nem ismerték.

Esztergom ilyen ősi iskolaváros s a szűkebb környezetén túl is ismert iskolacentrum. Az volt már a XVIII. században, s a történelem során mindig is megtartotta iskolavárosi jellegét, sokszínű iskolaszervezetét.

Az iskolák napjainkban gyökeres változásokat élnek meg, a szerkezet változástól az oktatási profilváltáson át a tulajdonosváltásig. E változások megértéséhez, irányításához, egyáltalán a változás szükségességének a felismeréséhez a történelem ismerete sok segítséget adhat.

A konferencia mai programján végigtekintve a legkülönbébb iskolák történetéről hallhatunk előadásokat: a már a XVIII. században Esztergomban működő Ferences-rendi iskolától a csupán 25 éves múltat maga mögött tudó dorogi gimnáziumig, a tanítóképzéstől a szociális szakemberképzésig.

Úgy gondolom, hogy az oktatással, oktatásszervezéssel -irányítással foglalkozó jelenlévők számára a konferencia előadásai nem csupán szakmatörténeti érdekességeket jelentenek, hanem a mára is leszűrhető, felhasználható tanulságokkal is szolgálnak: az egyes iskolák létrehozási indokainak, feladatainak, küldetésének megismerése, a sikerek, a kudarcok bemutatása, az időnkénti irányváltások végrehajtása mind-mind olyan tapasztalat, ami a mai gyorsan változó feltételek között értékes ismereteket jelentenek.

Remélem, hogy a jelenlévők sokat profitálnak a hallottakból. A konferenciának eredményes és jó munkát kívánok.

Balogh Péter
Esztergom város alpolgármestere

ELŐADÁSOK

KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYE ISKOLÁINAK ÉVSZÁZADAI

Dr. Mészáros István

Érdekes hírt olvastam a múlt heti újságban: 1996-ra Tatabányán húsz hektárnyi területen felépítik Mini-Magyarországot. Itt megtekinthető lesz a mai Magyarország legfőbb nevezetességeinek kicsinyített mása.

E híradás adta a gondolatot: bizonyára ott lesz e látnivalók között annak az ősi kolostornak a mai épülete is, ahol a magyar iskolázás ezer esztendeje megindult. Mint tudjuk: az egykori Szent Márton hegyén, a mai *Pannonhalmán* telepedtek le — Géza fejedelem hívására — *996-ban* a bencés szerzetesek, akik ott kolostort fundáltak, amelyet azután István király bőséges anyagi javakkal erősített meg. A Szent István-kori hazai szellemi élet egyik központja lett e kolostor, amelynek falai között — közvetett adatokkal igazolhatóan — *korán megindult az iskolai oktatás-nevelés is.*

Az első évezred végén itt meginduló iskolázás keretében elkezdődött a hazai fiatalok számára *az európai keresztény műveltség* átvétele. Kétségtelen tény: lényegében e korabeli korszerű műveltség elsajátításával válhattunk Európa részévé. De ugyanakkor a magyarság e nyugati műveltségbe integrálta a maga keletről hozott ősi magyar műveltségét: e magyarrá ötvözőtt európai műveltséggel, ezzel az európai értékekkel feldúsított magyar műveltséggel lettünk sajátos színekkel rendelkező, egyenrangú tagjává az európai népek középkori nagy közösségének.

S ugyanekkor ez az európai műveltség nem csupán újfajta ismeretanyagot, új tartalmú tanulást és tudást, a világ újszerű értelmi birtokbavételét jelentette ekkor (és ekkortól kezdve máig), hanem magába foglalta a minél teljesebb ember, az egyéni és közösségi értékeiben minél tökéletesebben kibontakoztatott ember nevelésének-nevelődésének követelményét és felelősségét is. *Az európai iskola kezdettől fogva mind a tanulás, mind a nevelődés, jellemfejlesztés, erkölcsi gyarapodás intézménye volt.* (S ettől aligha érdemes eltérni ma vagy a jövőben!)

* * *

Ha a történelmi Magyarország e szűkebb régióját, az egykori Komárom vármegyét és Esztergom vármegyét nézzük: *itt is nemsokára ezer éve lesz az európai iskolázásnak.*

Ősidők óta az ember lakóhelye ez a vidék; különféle népek éltek itt hosszabb-rövidebb ideig, az ő körükben is folyt oktatás-nevelés, de ezt nem ismerjük. Az azonban biztos: *az itt letelepedett magyarság körében az európai intézményes iskolaszerű oktatás-nevelés a kereszténység felvételével kezdődött.* A Nyugat-Európában széles körben érvényesülő modell alapján a katolikus egyházi szervezet keretében hazánkban is megszervezték az iskolákat, elsősorban a nagyobb településeken, főként a központokban.

Ezért joggal feltételezzük (és közvetett bizonyítékokkal bizonyítható is), hogy nem sokkal a pannonhalmi iskola megindulása után, az ezredforduló utáni években, *Szent István uralkodásának első időszakában már az esztergomi iskolában is folyt az oktatás-nevelés*. Tehát majdnem ezer esztendő óta.

Komárom-Esztergom megye sok évszázados iskolatörténetére tekint vissza ez a kétnapos konferencia. Bevezetésül ebből az ezer esztendőből szeretnék felvillantani néhány pillanatképet.

Az első öt évszázad

De előbb nézzük *a területet!* A történelmi Magyarország területén hosszú évszázadokon át létezett *Esztergom vármegye* és *Komárom vármegye*. Területük a Duna két oldalán terült el: a Dunától északra többé-kevésbé ugyanolyan nagyságú területtel rendelkeztek, mint a Dunától délre; a Duna középen kettévágta mindkét vármegyét. Tehát a mai Komárom-Esztergom megye területének kétszereséről beszélünk.

E területen közepes sűrűséggel élt a népesség. 1910-ben mintegy 90.000 lakosa volt Esztergom vármegyének. 200.000 lakosa Komárom vármegyének. A középkorban ennek mintegy egyharmada lehetett a lakosságszám: vélhetőleg *mintegy százezer ember* élt e két vármegyében. A középkorban ez általában *magyar nemzetiségű és magyar nyelvű* vidék, és természetesen mindenki *katolikus*.

Az ezredfordulón, Szent István korában (majd a következő évszázadokban is) a nyugat-európai Karoling-kori iskola-létesítési elv érvényesült: *a települések földrajzi-gazdasági-politikai súlya határozta meg, hogy hol milyen iskola alakul, létesül*. E földrajzi-gazdasági-politikai súly alapján a következő rangsorolásban helyezhetők el a középkori hazai települések:

A legtekintélyesebbek természetesen *a királyi székhelyek* voltak; őket követték *a regionális központok* (vagyis a királyi ispánok székhelyei; Szent István e településeken létesítette a tíz püspökséget). Majd *a városi úton fejlődő települések* következtek (ezek utak, folyók találkozási pontjain, közlekedési csomópontokon keletkeztek); azután *a nagyobb lakosságszámú mezőgazdasági-paraszti települések*. Majd a sor végén *a kisebb falvak, puszták, majorságok* álltak, ezek nagy sokaságban hálózta be az ország területét.

* * *

Vegyük végig e település-skála egyes csoportjait!

Kisebb falvakban, pusztai településeken, majorságokban általában nem létesült a középkorban iskola (de később sem; az ilyen településeken lakó gyerekek oktatási- nevelési problémáinak megoldása ma sem könnyű).

De hogy a középkorban az ilyen helyeken lakóknak is volt sajátos szóbeli-hangzó műveltsége (nem pedig iskolás-könyvműveltsége), azt jelzi a közismert, a Duna-Tisza köze egyik pusztai majorságában Szent István korában lezajlott "magyarok szimfóniája" jelenet. A nyugati képzettségű szakemberek — Gellért püspök, Valter magiszter — számára különleges gyönyörűséget jelentett a szolgálólány keleti (pentaton?) népdala.

A középkorban azokon a nagyobb mezőgazdasági-paraszti településeken, amelyek templommal, plébániával, plébánossal rendelkeztek, plébániai iskolák létesültek. A történelmi Esztergom vármegye és Komárom vármegye területén feltűnően sok volt a középkori, sőt Árpád-kori alapítású népes plébánia. Ezért joggal feltételezhető, hogy a középkorban számos plébániai iskola működött e két vármegye területén. Számos ilyen települést lehetne felsorolni, de csupán *Guta, Bajót, Párkány, Szogyén, Pilismarót* nevét említjük példaként.

E területen — a királyi-érseki székhelyen kívül — egy kiemelkedő jelentőségű városi úton fejlődő település volt: *Komárom*.

Ez nem azonos a mai magyarországi Komárommal; Trianonig a mai Szlovákia területén lévő szemközti tekintélyes város viselte ezt a nevet; a 19. században egyes iratokban Rév-Komáromnak is nevezték. Tanulmányunkban a Trianon előtti időszakról szólva Komárom említése mindig erre a történelmi Komáromra vonatkozik.)

Joggal feltételezhetjük, hogy — ahogyan ez bizonyítható számos korabeli hasonló városunkról — Komáromban is a 14—16. században városi plébániai iskola működött, a falusi plébániai iskoláknál bővebb, a városi lakosság igényeit is figyelembe vevő tananyaggal, "főhivatású" vezetővel.

S ezen a területen volt a kora-középkori Magyarország egyik királyi fővárosa: *Esztergom*, egyben a magyar katolikus egyház legfőbb vezetőjének, az esztergomi érseknek is a székhelye. Itt, a hazai egyházszerzés központjában már a kezdet kezdetén káptalani iskolának kellett lennie. Ezt joggal feltételezhetjük, bár az erre utaló első jelek csak az 1020-as évek végéről maradtak ránk.

Ezt bizonyítja az a tény, hogy a másik királyi székhelyen, Székesfehérváron (amely nem volt érseki vagy püspöki székhely) az 1020-as években "scholae sollemnes" vagyis "nagyfényű", "híres" iskola volt: tehát ilyennek Esztergomban is kellett lennie. S a frissen kinevezett csanádi püspök, Gellért egyik legelső teendője az volt, hogy püspöki székhelyén, Marosvárott megszerveztesse a káptalani iskolát Valter magiszterrel — még inkább fontos és sürgős feladat lehetett ez a magyar egyház első főpapjának székhelyén. Aligha lehetett volna "működőképes" az érseki székesegyház iskolások nélkül; másrészt a nagy osztársadalmi feladat, a térítés véghezvitele sem történhetett volna meg e régióban a tíz falu közös templomába küldendő papok kellő kiképzése nélkül.

Joggal állíthatjuk, hogy az ezredforduló utáni első két évtizedben már működött az esztergomi káptalani iskola, amely azután megszakítás nélkül folytatta oktató-nevelő munkáját, egészen a Mohácsot követő évtizedig, az 1530-as évek végéig.

De még egy jelentős magyar neveléstörténeti esemény színhelye volt a Szent István-kori Esztergom: a királyi vár falai között fogalmazták meg az első hazai pedagógiai traktátust, természetesen latinul "*Libellus de institutione morum*" vagyis "*Erkölcstanító könyvecske*" címmel.

(Ezt az irodalomtörténet tévesen "Intelmek"-nek nevezi; megtévesztő az is, hogy belőle kizárólag egyetlen pontot idéznek: a magyarság szívesen befogadja az idegeneket).

Ez az irat széles körű nevelési program a trónörökös, és általában a világi főrendű úri ifjak számára. Egy udvari klerikus készítette az 1010-es években,

nyugati hasonló művek figyelembevételével, de sorain átsugárzik István király bensőséges apai szeretete és féltő gondoskodása fia iránt.

* * *

A Szent István korában létesült esztergomi káptalani iskola az egész középkoron át az ország legjelentősebb iskolája volt. A 12. századtól ismerjük számos elöljárójának, tanárának nevét.

Ma is kézbe vehetjük a 12. századi esztergomi diákjegyzetet, amelyben — egész Európában igen korai ilyen tartalmú kézirat! — az iskolában lejegyzett, itt tanított és tanult tananyag egyik fontos lecke-sorozata olvasható. Tartalma ugyanis ez: latin nyelvtan, prozódia (vagyis a helyes kiejtés tudománya); Cicero kortársa, Cornificius retorikájából vett terjedelmes részletek (ez a hazánkban fellelhető legrégebben lejegyzett ókori klasszikus szerzőtől származó szöveg!); fogalmazási-szerkesztési tudnivalók azaz diktámen; valamint matematikai-geometriai-csillagászati ismeretek vagyis komputusz. Ez utóbbi számos részletét versben oktatták, mégpedig a Nyugat-Európában ekkor keletkezett rimes-hangsúlyos strófákban.

Későbbi lábjegyzésben maradt ránk, de kétségtelenül 12—13. századi (és később is érvényben lévő) az első hazai iskolai szabályzat (ahogyan majd a későbbi századokban nevezik: "iskolatörvény"). Ez az esztergomi iskola számára készült. A nagydiákok a középkorban — és még a további századokban is — az iskola épületében laktak, s rájuk vonatkoztak e rendelkezések:

A magiszter — vagyis az iskola igazgatója — engedélye szükséges az el-távozáshoz. Aki "az éjszaka első órája után" (vagyis a besötétedés után egy órával) házon kívül van, büntetést kap. A nagydiák-segédtanítók vagyis preceptorok csakis a magiszter engedélyével taníthatják a kisebb tanulókat; tanításuk kizárólag az iskolateremben történhet, nem lakókamrájukban. Egyetlen tanuló sem viselhet kardot vagy tört sem az iskolában, sem a templomban.

Esztergomban jött létre az első népi kollégium. Budai János esztergomi kanonok az 1390-es évek elején megalapította a Krisztus-kollégiumot, teljes neve: "a tanulni kívánó szegény iskolások Krisztus-kollégiuma". Akárcsak a káptalani iskola épülete, ez a kollégium is ott fenn volt az esztergomi várhegyen, a székesegyház szomszédságában. A Krisztus-kollégiumban azokat a tehetséges diákokat válogatták ki, akiket káptalani iskolai tanulmányaik mellett külön studiumok keretében külföldi egyetemi tanulmányokra készítettek elő. Tehát a tehetségkutatás-tehességgondozás korai megjelenése ez. A kollégiumnak külön könyvtára volt, számos kötete ránk maradt. Az alapítólevélben leszögezték: a kiképzés ingyenes, de az a kollégista, aki külföldi egyetemi tanulmányai eredményeként magasabb egyházi állásba került, köteles visszatéríteni taníttatása költségeit a kollégiumnak.

A kollégium az 1530-as évekig működött. A mohácsi csata után az elöljárók a kollégium pénztárát a bécsi egyetem gondoskodására bízták, attól tartva, hogy a török elfoglalja Esztergomot. S hogy a hálás tanítványok teljesítették anyagi támogatási kötelezettségüket,

jelzi az a tény, hogy 1526-ban több mint ezer rénes aranyforint volt a kollégium pénztárládájában.

1397-ben "canonica visitatio" vagyis az egyházi előjárók felügyeleti látogatása zajlott le Esztergomban, s a jegyzőkönyvben fontos részleteket jegyeztek fel a káptalani iskoláról, annak vezető tanáráról, a nagydiák-segédtanítókról, valamint az ugyancsak fontos pedagógiai szerepet betöltő énektanárról.

A diákok — tanáraik vezetésével — *fontos szerepet játszottak a székes-egyházban folyó szertartásokban*, nevelődésük fontos közege volt ez is. A liturgia keretében felolvasott bibliai szövegek, az elhangzó beszédek, a gregorián, illetve a többszólamú ének, a liturgia dramatikus vonatkozásai, az öltözetek, a dekorációk, a fényhatások, az ünnepek sajátos hangulata — nem elhanyagolható mindezek *együttes személyiségformáló, meggyőződést elmélyítő hatása* a résztvevőkre, a gyermek- és fiatalemberkorú kis- és nagydiákokra.

Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy az esztergomi Szent-Adalbert-székesegyház *a középkori magyar művészet európai rangú építészeti alkotása* volt. A 14—15—16. századi káptalani iskola növendékei naponta átlépték pompázatos díszkapujának, a Porta Speciosá-nak küszöbét, naponta gyönyörködhetek annak magyar témájú márványintarziás színes képsorozataiban, naponta olvashatták ékes latin irodalmi stílusban megszövegezett feliratait. Ez volt a megkoronázó nagybetűs felirat: "*Kétséges, jámbor elmét, tiszteletet Istennek és szabadságot a hazának!*" — akár a káptalani iskola jelmondata, oktatási-nevelési programjának összefoglalása is lehetett.

S a belül ugyancsak gyönyörű székesegyházban ekkor még ritka hangszer: *orgona* is állt már ezekben a századokban; hangjainak érzelmi hatásai ugyancsak kiemelték a hétköznapokból a liturgikus szertartások résztvevőit.

Az esztergomi káptalani iskolában tehát — az 1397-i vizitáció jegyzőkönyve szerint, nyilván korábban is, később is, egészen a Mohácsot követő évtizedig — a vezető tanár *a tudományokat*, az énektanár pedig *a művészeteket* ismertette meg a bentlakó és bejáró kisdiakokkal-nagydiákokkal, *az oktatás-nevelés harmonikus, életszerű egységében*.

* * *

Az esztergomi káptalani iskola *a középkori európai három tagozatos iskolaszervezetet* követte: egyetlen nagy intézményébe jártak az ábécét elsajátító gyerekek, a középső, főleg latin nyelvtudományt és a hozzátartozó ismereteket tanuló diákcsoportok, valamint a bölcsélettel alapozott teológiában elmélyülő nagydiákok. Ez utóbbiak közül kerültek ki a preceptorok, vagyis a kisdiakokat olvasásra-írásra tanító teológus nagydiákok.

A 15. századból *tucatnyi iskolai jegyzet* maradt ránk, amelyeket az esztergomi káptalani iskolában oktató tanárok, illetve tanulók jegyeztek le. Jelentős részük természettudományi témájú, főként a komputusz *matematikai-geometriai-csillagászati anyagát* részletezik. Számos jegyzet élén olvasható: a tananyag oktatása "in lectorio scholae Strigoniensis" vagyis az esztergomi iskola

előadótermében történt. De latin nyelvészeti tananyagok is ránkmaradtak, valamint a komputuszhoz sajtóságosan kapcsolódó egészségügyi ismeretek is.

Az esztergomi káptalani iskolában tanuló leendő papoknak — kikerülve majd az egyházmegye kisebb-nagyobb településeinek plébániáira — *anyanyelvükön* kellett megtanítani a plébániai iskola gyerekei számára az alapimádságokat (Miatyánk, Üdvözlégy, Hiszekegy), valamint a tízparancsolatot. Igen korai magyar változatai maradtak ránk e szövegeknek, amelyek a szájhagyományban — leírás nélkül — megszakítás nélkül éltek.

Érdemes felidézniük példaként a *tízparancsolatot*, amely sok évszázadon keresztül mindenfajta iskolai és iskolán kívüli *erkölcsi nevelés alapfoglalata* volt. Íme, egyik részlete, így tanították az esztergomi káptalani iskolában, s a plébániai iskolákban a 15. század közepén:

"(Negyedik): Hogy atyádat, anyádat tiszteljed és az ő szavukat hallgassad; ha jóra tanítanak, fogadjad; ha szegények, segítsed; ha megholtak ne feledjed.

Ötöd: Hogy emberöldöklő te ne légy, se kezeddél, se tanácsoddal, se segedelmeddel; ne ölj léleket, embert te nyelveddel rágalmozva.

Hatod: Hogy beléndes paráznaságban ne lelessél; te johodban (= szívedben) tiszta légy; beléndes embert barátta ne végy.

Heted: Ne orozz, ragadozó soha ne légy."

E tízparancs-töredéket — amely *egyike legelső magyar nyelvű tanszövegeinknek* — 1465—1467 között írták le, természetesen korabeli, a maitól jelentősen eltérő helyesírással. A rövid szöveg már kiforrott, kicsiszolódott magyar nyelvállapotot örökített meg, hiszen az ezekhez hasonló magyar szövegeknek már hosszú, több évszázados élőszóbeli múltjuk volt, már Szent István első magyar papjai óta érelődtek, nemesedtek. Különösen szép példája ennek szövegünk első része: a negyedik parancs művészi ritmikus prózája.

* * *

Majd a 15. század második felében az esztergomi iskolába is behatolt a *humanizmus* szelleme: megkezdődött az antik klasszikus szerzők, latin és görög auktorok új, humanista szellemű és módszerű tanulmányozása, majd folytatódott Vitéz János esztergomi érseksége alatt s utána is. Külföldi neves humanista oktatók is tanítottak itt ezekben az évtizedekben.

Magyarország *első gimnáziuma* — vagyis a latin és görög szerzők humanista szellemű és módszerű tanulmányozását középpontba állító iskola — Esztergomban működött a 15—16. század fordulója körüli évtizedekben, a káptalani iskola középső tagozataként.

Az esztergomi iskola egyik, több évtizeden át használt tankönyvébe a 16. század elején bekerült egy, az esztergomi székesegyház védőszentjéhez, *Szent Adalberthez szóló ének*, latinul több szakaszban, öt vonalra írt kottájával együtt. Mintha ez a dal az iskola sajátos középkori "indulója" lett volna...

A reneszánsz időszakában — akárcsak a többi hasonló nyugat-európai intézményben — *az esztergomi káptalani iskolában folyó oktatás is kibővült, ki-*

teljesedett a Mohács előtti évszázadban. Az iskola *alsó* szintjére, illetve a humanista tananyagú *gimnáziumi* tagozatra épülő felső szinten folyó bölceleti alapozás kiszélesedett bővebb *természettudományi* tananyagrészekkel; elmélyült a *jogi* oktatás is. S természetesen új színekkel gazdagodott a *teológiai* képzés: mind az elméleti-skolasztikus hittudomány oktatása, mind pedig a gyakorlati lelkipásztori teendőkre való felkészítés terén.

De ebben az időben megjelentek már az esztergomi káptalani iskolában azok a diákok is, akik nem kívántak klerikusok, papok lenni, hanem *világi értelmiség* különféle posztjain akartak felnőtt korukban tevékenykedni.

Fontos feladat lenne felderíteni Esztergom és Komárom vármegye területén a középkorban található szerzetesi *kolostorok* életét, mert számos ilyen intézmény létezéséről tudunk. Iskolás jellegű oktatótevékenységükről azonban konkrét tényeket nem ismerünk; egyetlen kivétellel.

Számos erre vonatkozó adat került felszínre *az esztergomi ferences kolostort* illetően; az itt folyó több évszázados oktatás-nevelés — amely a rendi utánpótlás szolgálatában állt — a 15—16. század fordulóján ért a csúcusra. Ekkor jelentős *bölceleti alapozású teológiai studium* létezett az esztergomi ferences kolostorban. Ekkor állt a rendház élén *Temesvári Pelbárt*, ennek az időszaknak európai hírű egyházi írója.

* * *

Magyar népünk Kárpát-medencei életének első felében, hosszú öt évszázadon, félezer esztendőn keresztül tehát — szinkronban Nyugat-Európával — a hajdani Esztergom és Komárom vármegyék területén *a falusi plébániai iskolák sokasága* létezett. Tevékenykedett *Komárom városi-plébániai iskolájának rektora* is, népes tanulóserег élén. S ezt az iskolahálózatot megkoronázta *az európai rangú esztergomi káptalani oktatási-nevelési intézményegyüttes*, amely magában foglalta az alsófokú, a középszintű gimnáziumi és a felsőszintű oktatás-nevelés szintjeit.

S a korszak utolsó századában erősen szélesedett a *világi elem* Komárom és Esztergom iskoláiban: egyre több a világi pályára készülő diák, gyarapodik a világi jellegű tananyag, megjelenik a világi pedagógus.

Viharos, békés évszázadok

A 16. század középső évtizedeiben a török részben elfoglalta Esztergom és Komárom vármegye területét; az egész vidék — mint a török hódoltság és a királyi Magyarország határvidéke — ütköző zóna, határsáv, a hadműveletek állandó terepe lett. Sok települését a háborúzások során elpusztították, a lakosság jelentős része elmenekült, másokat elhurcoltak, sok embert legyilkoltak.

Elpusztult a középkori Esztergom is, a török uralom alatt megszűnt európai keresztény műveltséget nyújtó "nagyfényű" iskolája. Komáromot viszont nem foglalta el a török: végvár lett.

Szétzilálódott a katolikus egyház szervezete, a plébániákra küldendő papi utánpótlás jelentősen megcsappant. A 16. század közepén, s második felében elterjedtek a *protestáns vallási eszmék*: mind a Luther-követők, az evangélikusok, mind a kálvinisták vagyis a reformátusok gyülekezetei kialakultak — a korábbi katolikus közösségekből — a két vármegye területén, főként a királyi részen. A 17. században azután a katolikus egyház magát újjászervező tevékenysége során részben megerősítette megmaradt egyházközségeit, illetve igyekezett újra katolikus papi vezetés alá vonni a protestánssá vált közösségeket.

Majd végre elkövetkezett a 17. század végén a török kiűzése, s a 18. század elejétől az új földesurak elkezdték az *elneptelenedett falvak betelepítését, főleg német, kisebb részben szlovák nemzetiségekkel*.

Így alakult ki a két vármegye területén a 18—19. századra, egészen Trianonig jellemző lakossági arány: a mintegy 300.000-re gyarapodott, főként mezőgazdasági-paraszti munkával foglalkozó lakosság több mint 80%-a magyar; 10—12%-a német, 7—8%-a szlovák (ez utóbbiak a Dunától délre, nem északra!). A két vármegye területén a lakosság egészének több mint 70%-a katolikus, a reformátusok száma 20% körül, zsidó 5—6%, evangélikus 4—5%.

* * *

De térjünk vissza a 17. századba, mi volt a helyzet akkor a középszintű iskolákkal?

A középkori Esztergom nagyfényű iskolája elpusztult, *Komárom* korábbi népes katolikus közössége a 16. század második felében protestánssá vált: református hitű lett a pap, református a templom és az iskola — ugyanígy történt ez az ország legtöbb városában: Pápán, Debrecenben, Sárospatakon.

S ez a *komáromi református iskola* az egész régió számára fontossá vált: 1606-tól vezetője az elemi ismereteket és a középszintű latinus tananyagot kellő szervezettségben, differenciált osztálybontásban oktatta. Sőt alighanem időnként teológiát is tanítottak itt, papképzési céllal, ugyancsak a korabeli református kollégiumok modellje szerint.

(Ez a komáromi református magyar iskola a 17. század elejétől két és fél évszázadon át fontos szerepet töltött be a régió művelődésében. Ezért sajnálatos, hogy eddig még nem készült történetéről tudományos igényű, részletes és megbízható monográfia. Nem ismerjük — hiteles levéltári források alapján — belső szerkezetének alakulását, tanulócsoportjainak egymásraépülését, tanárait, a tanulólétszámok alakulását; nem tudjuk, hogy megmaradt-e az irattára, anyakönyvei, tantervei, a diákok jegyzetei stb. Ezért nem tudtam bevenni összefoglaló munkámba [Középszintű iskoláink kronológiája és topográfiája. 996—1948. Bp. 1988.]

A komáromi református iskola 1672-ig valószínűleg zavartalanul működött; ekkor a Habsburg-hatóságok rendelkezésére megszűnt, de 1690 után sem tudott igazán újjáéledni, ekkor főként a pápai református kollégiummal való vetélkedés miatt.

Közben Pázmány Péter újraevangelizációs programja alapján a *jezsuita szerzetesek* sorra szervezték gimnáziumaikat a királyi Magyarországon, de hódoltsági területen is. Tervük volt *Komáromban* is iskolát nyitni, de a protestáns

városi magisztrátus egyelőre akadályokat gördített szándékuk megvalósulása elé. Végül 1649-ben sikerült megnyitniuk kisgimnáziumukat, amelyet 1698-ra nagygimnáziummá fejlesztettek. 1766-ban 342 tanulója volt az iskolának.

A jezsuiták mindegyik országban egységes szervezetben és egységes tananyaggal szervezték meg gimnáziumaikat. Négyosztályos volt a kisgimnázium 10—14 éves tanulók számára. A nagygimnázium hat osztályból állt, 10—16 éves fiúknak. A gimnázium legfőbb tananyaga a latin nyelvtan és irodalom (poétika, retorika) volt, mellette a matematika. A 18. században jelent meg a történelem-földrajz tantárgypáros.

A tanítás nyelve mind a katolikusoknál, mind a protestánsoknál egyaránt a latin nyelv volt.

A jezsuita szerzetesek már 1687-ben megjelentek a töröktől visszafoglalt, romokban álló *Esztergomban*, hogy templomot és iskolát szerezzenek maguknak, megindíthassák a katolikus pasztorációt. Az anyagi alapok összegyűjtése, a jóváhagyások megszerzése azonban hosszabb időbe telt, míg 1696-ban megnyithatták kisgimnáziumukat, amelyet 1729-ben fejlesztettek nagygimnáziummá. Tanulólétszám 1756-ban: a legelső osztályban járó parvista 150, principista 29, grammatista 33, szintaxista 29 — ezek a kisgimnáziumi osztályok; a nagygimnáziumi poéta-osztályba 29, retorikai osztályába 24 tanuló járt, összesen 294 növendék. 1766-ban 352 tanulója volt az iskolának.

A 18. században tehát egy jezsuita nagygimnáziummal (Komárom), egy jezsuita kisgimnáziummal (Esztergom) és egy református latinos iskolával (Komárom) lépett át a két megye művelődésügye.

A három középiskola mellé a 18. században egy újabb csatlakozott. 1765-ben kezdte működését *Tata* nagygimnáziuma, a *piarista szerzetesek* vezetése alatt. Az iskola belső szerkezete és tananyaga lényegében a jezsuita iskolákat követte. Az első tanévben összesen 415 tanulója volt a tatai piarista nagygimnáziumnak.

II. József már meghozta 1781-ben türelmi rendeletét, amikor a komáromi református gyülekezet lendületet kívánt adni iskolájának, ezért új, korszerű épületről gondoskodott számára 1796-ban. "Muisis positum" — hirdeti az ekkor homlokzaton elhelyezett (s ma is látható) tábla a jelentős kulturális tény: "*A Muzsáknak emeltetett*" ez a szép iskolaépület, ahol a református iskola növendékei folytatták tovább tanulásukat.

* * *

A 18. század elejétől a békésebbé váló területen megindult a *népiskolák* széles- körű szervezése mindkét megye területén, kialakult a katolikus, a református és az evangélikus népiskolahálózat. A népiskolák zöme katolikus, mellettük elég sok református népiskola is volt, aránylag kevés evangélikus.

(Jó lenne elkészíteni a két történelmi vármegye *népiskolatörténeti adattárát* magyarországi és szlovákiai kutatók közös munkájaként. A 17—18. századi kezdetektől sok erre vonatkozó iratanyag található központi levéltárakban, megyei és országos összeírásokban, egyházi gyűjteményekben, helyi egyházi irattárakban. Magam az igen jelentős oroszlányi evangélikus

népiskola 18—19. századi iratainak nagy bőségével találkoztam egyik korábbi munkám során. — De lehet, hogy első lépésként elegendő lenne a mai Komárom-Esztergom megye népiskolatorténeti adattárát összeállítani. Erdemes lenne népiskolatorténeti kutatásokat ösztönözni egy-egy település népiskolatorténetének részletes feltárására; ilyen témájú tanácskozások, konferenciák rendezése is jelentősen előrelendíthetné múltunk alapos és hiteles megismerését.)

Mária Terézia 1769. november 9-i rendelkezésével utasította a kancelláriát, hogy indítsa meg a magyarországi népoktatás korszerűsítésével kapcsolatos munkálatokat. A legelső feladat e téren a statisztikai felmérés volt. Ennek anyagát 1773-ban a "*Lexicon universorum regni Hungariae locorum populorum*" vagyis "A magyar királyság összes lakott helyének jegyzéke" címmel foglaltak össze. Két vármegyénkre vonatkozik az itt található következő adatsor:

A településen van	Esztergom vármegye	Komárom vármegye
egy pap, egy tanító	kat. 18 ref. — ev. —	kat. 35 ref. 22 ev. 3
két pap, két tanító	—	3
van tanító, nincs pap	24	13
csak pap van	—	6
nincs tanító, nincs pap	5	3

Az 1777-i Ratio Educationis öt osztályra vonta össze a nagygyimnáziumot, s a hagyományos, de felfrissített latin nyelvtani és irodalmi, matematikai, valamint történelmi-földrajzi tantárgyak mellé beiktatta a tananyagba a természetismereti tantárgyakat is. Az 1806-i Ratio Educationis újra négyosztályossá tette a kisgyimnáziumot, hat osztályossá a nagygyimnáziumot.

Később különféle egyházpolitikai események hatására *a jezsuita szerzetesrend egykori esztergomi nagygyimnáziumát 1808-ban komáromi nagygyimnáziumát 1812-ben a bencés szerzetesrend vette át.*

1808-ban új rendtartás lépett életbe az esztergomi bencés gimnáziumban, amely azután egészen a 19. század közepéig érvényben maradt. Többé-kevésbé ugyanez a szabályok érvényesültek a többi korabeli hazai gimnáziumban is. Néhány közülük:

"Minden iskolabéli professor (= tanár) úrnak a fiúi tisztelet minden helyen megtétessék, akárhol véle a tanuló össze akad.

Az iskolai napokat senki soha engedelem vagy fontos ok nélkül el ne mulassa.

Télen 7 órakor, nyáron 9 órakor kiki az éjszakai nyugodalom végett odahaza légyen és soha a szálláson kívül háltni ne merészeljen.

Komédiaház, kafféház, bál és egyéb multságokba menni még szülőkkel sem szabad.

A játszó, dohányzó, táncoló gyülekezetek, a kocsmázással, kuglizással, kártyázással együtt erős fenyték alatt tilalmaztatnak.

A fokossal való járás, nemkülönben akárminémű fegyverhordozás is tilalmaztatik.

Verekedések, fáknak, szőlőknek, kerteknek megdézsmálása, ide vevén a dohányzást is, büntetés alatt eltiltatnak.

Távol legyen mindenkitől a magukból esztelent tévő komédiásokat utánzó ruházat..."

Akikre ezek a szabályok vonatkoztak a gimnáziumi osztályokba járó *10—16 éves gyerekek voltak*, még nem fiatal emberek, sok tilalom oka ez.

Sem az esztergomi és a komáromi bencés, sem a tatai piarista gimnázium mellett nem volt kollégium vagy konviktus, ilyet az országban másutt sem szerveztek a katolikus szerzetesi gimnáziumok mellé; a protestáns kollégiumokban is csak a huszonéves teológus nagydiákok laktak bent — a középkori hagyományt őrizve — a kollégiumépületben. A gimnáziumok, illetve a gimnáziumi tagozatok diákjai *a város megbízható lakosainál kaptak szállást és ételmezést, "kosztot és kvártélyt"*, az iskola illetékes tanárának gondos felügyelete alatt. Ez évszázadokon át — egészen a 20. század közepéig — fontos bevételi forrást jelentett az iskolavárosok lakóinak.

A reformkor

Az 1820-as, 1830-as, 1840-es évek erőteljes társadalmi mozgató eszméi az iskolákba, főként a középiskolákba is behatoltak; a nemzeti függetlenség, a polgári haladás gondolatai beszűremkedtek a gimnáziumi oktatásba-nevelésbe. Sok tanár pedagógiai munkájában erőteljesen érvényesült a korszerű tartalmú *magyar nemzeti nevelés, hazafias nevelés* igénye, kívánalma és követelménye. Ennek elsőrendű eszköze, segítője, elmélyítője a kortársi magyar irodalom (próza, költészet, dráma) kötetaineinek tanulmányozása volt. Vörösmarty, Kölcsey, Berzsenyi, a Kisfaludyak, a korábbiak közül Csokonai, Kazinczy és számosan mások művei ott sorakoztak az iskolai könyvtárak polcain, ezekből kerültek ki a tanévvégi jutalomkönyvek. E ma már klasszikussá vált írók akkor kortársi szerzők voltak!

Az ekkor alakuló és működő iskolai önképzőkörök, olvasókörök elsődleges célja is ez volt: *a kortársi magyar irodalom műveinek tanulmányozása, a magyar nyelv, a magyar történelem minél alaposabb megismerése, s ennek nyomán a magyarságtudat kialakítása és fejlesztése.*

S az egyik leglényegesebb reformkori változás: az 1844. évi 2. törvény elrendelte, hogy *a középszintű iskolákban az eddigi latin tanítási nyelv helyett a magyar nyelven oktassanak minden tantárgyat.* A nemzeti érzésű öntudatos tanárok ezt már elkezdték az 1820-as évek második felétől kezdve mind a katolikus, mind a protestáns középiskolákban.

(A népiskolákban — amióta ezek léteztek — mindig *népnyelven* folyt az oktatás: a tanulók anyanyelvén. Tehát volt, ahol magyarul; volt, ahol más helyi nemzetiségi nyelven; de volt, ahol több nyelven szólt a tanítás a többnyelvű falvak népiskoláiban.)

Így folyt a reformkori oktatás-nevelés a két vármegye középiskoláiban is: az esztergomi és komáromi bencés, a tatai piarista gimnáziumokban, valamint a komáromi református iskolában. Ekkortájt ez utóbbiban volt tanuló *Jókai Mór*, aki később szép szavakkal emlékezett vissza itt töltött iskolás éveire.

Tevékeny, sokoldalú pedagógusa volt az 1820-as években a komáromi református iskola gimnáziumi osztályainak *Talyga István*, aki számos értékes könyvet tett közzé. A legjelentősebb közülük az a számtankönyv, pontosabban számtantanítási módszertankönyv, amely a híres svájci pedagógus, *Pestalozzi* művének magyar változata. Címe: "*Útmutatás a számtudomány tanítására Pestalozzi fenékregulái szerint*", s a címlap szerint megjelent "Rév-Komáromban 1827." Talyga tanár úr előszavát így zárta: "Írtam Rév-Komáromban Rák hava 12-dik napján 1827."

(Két kifejezés jelentése: "fenék-regulái" = alapelvei; "Rák hava" = július.)

A következő évben, 1828-ban jelent meg, ugyancsak "Rév-Komárom" helymegjelöléssel Talyga István másik tankönyve gimnazista diákjai számára a latin nyelvtan tanulásának megkönnyítésére "*Deákra fordítandó gyakorlások*" címmel. Ezt egy korabeli neves, Bécsben élő olasz pedagógus, *Leopold Chimani* kötete alapján készítette.

De a komáromi református iskola tanára, Talyga István nem csupán az iskolára korlátozta pedagógus-tevékenységét, hanem gondolt az iskolán kívüli népművelésre, a fiatalok-felnőttek között végzendő ismeretterjesztésre is. Ezt jelzi 1826-ban kiadott könyve is, amelynek címlapján ez olvasható: "*Huszonöt háziorvosság az ifjú házassági férfiak számára, akik a házassági boldogsággal ellenkező dolgokat eltávoztatni s a magok felesége szeretetét és hűségét megnyerni s megtartani törekcsenek*. Németből magyarra fordította Talyga István. Rév-Komáromban 1826."

A kötetben 25 jótanáccsal szolgál a szerző az ifjú házassági fiatalok-férjeknek, de az idősebbeknek is hasznára válhat ezek megvalósítása. Néhány mondat Talyga István előszavából:

"Mi az oka, hogy a mai időben napról napra ritkábban történnek házassági összekelések? — A legfőbb ok: a szerencsétlen házasságok sok ezer példái rettentik el a házasodni készülő ifjakat.

Dehát viszont honnan származnak ezen gyászos példák? Onnan, hogy a házasságba meggondolás, készüllet, tudomány és emberesméret nélkül dülünk belé..."

A könyv 25 kis fejezetében található ismeretek segítik a harmonikus házastársi életet. "Ne higgyük, hogy ezeket már mind tudjuk magunktól. Lehet valaki ugyanis nagyon bölcs, mégis a házasságban valóságos kontár."

Néhány a huszonöt jótanácsból: Szerezd meg az asszony bizodalját. Ne légy szerelemföltő (= féltékeny). Tanuld ki az asszony karakterét. Ne ingereld nagyon az asszony érzékiségét. Ne higgy nagyon az asszonynak. Igyekez az asszonynak örömeit szerezni vagy őt mulattatni. Igyekez mindig új ábrázatban

megjelenni az asszony előtt. Szoktasd az asszonyt az otthonüléshez és a gazdasszonykodáshoz...

(Talyga Istvánról e három kötetten kívül semmit sem tudunk: sem életéről, sem pedagógusi tevékenységéről Komáromban vagy másutt. Érdemes lenne utánanézni.)

* * *

A reformkorban *egyre szélesedett a népiskolák hálózata*. Mind az országos szerveknél, mind a megyéknél, mind pedig az egyes egyházaknál nagy gondot fordítottak a népiskolák ügyeire; állami, megyei és egyházi tanfelügyelők egyaránt járták a népiskolákat; ugyanakkor erőteljesen ösztönözték a helységek lakosságát és a helyi földesurakat népiskolájuk rendben tartására.

Ránk maradt az egykori Esztergom vármegye északi részén lévő *Nagyölvéd* népiskolájának korabeli *rendtartása*. Ennek egyik része a hét egyes napjaira elosztott tananyaggal, valamint a tanítás módszereivel foglalkozik.

"Mindennap reggel korán az oskolában mise előtt öszve gyűlnek mind a deákok; a tanító vagy a preceptor (= segédtanító) korán ottan meg-jelenvén hallgatni fogja a be-jövő kisedeknek (= iskolás gyerekeknek) köszöntésit, és azt vagy maga el-fogadja. vagy más bent levő deákokat ki fog rendelni, akik azt fenn szóval el-fogadják" — kezdődik a szabályzat. Mise előtt a tanító vagy a segédtanító elmagyarázza a soron következő tananyagrészt, majd pedig — a mise után — a tanulók feleltetése, vagyis a rendtartás szóhasználatával *a recitálás* következik.

"A recitálás módgyáról" szóló fejezetből megtudjuk, hogy a nagyölvédi iskolában érdekes módszert alkalmaztak. A tanév elején két-három hétig a tanító vagy a segédtanító felelteti a gyerekeket, azután kijelöl a jobban olvasó fiúk és lányok közül négyet-négyet. Közülük kettő-kettő recitáltatja a fiúkat, illetve a lányokat; kettő-kettő pedig hallgatja őket s ellenőrzi írásbeli leckéjüket. Minden héten másokat választanak ki e feladatra, tisztségre.

(Rokon ez a módszer a nyugati országokban, főként Angliában ekkor terjedő Bell-Lancaster-módszerrel, másképpen monitor-módszerrel.)

A rendtartás a recitálók kötelességévé teszi, hogy a "leckehibákat" a tanítókat bejelentsék, aki "többnyire pirongatással vagy dorgálással" köteles azokat "megorvosolni". Aki a leckét nem tudja, annak másodsorra is fel kell adni.

Az "első recitálás" vagyis az első feleltetési-gyakoroltatási óra után szünet következik, ekkor "fölstökömözni fognak és szükségleteket végezni". Ezután következik a második "recitálás" az elsőhöz hasonlóan, kivéve a csütörtököt és szombatot. E napokon csak egy "recitálás" van, a második helyett a katekizmust tanulják.

De ezzel még nem ér véget a délelőtti tanítás. A második "recitálás" után a tanító vagy a segédtanító tovább magyarázza azt az új tananyagot, amelyet reggel, a mise előtt elkezdett. Amikor azután "három fertály 11 órára" jár az idő, vagyis háromnegyed 11-kor, imádság és éneklés után befejeződik a délelőtti tanítás.

A délután egy óraker ismét iskolába jövő gyerekek "köszöntését figyelmezi a tanító", s ima után papíron és fekete táblán a betűk és számok írását mutatja be, s ezt gyakorolják. Ez fél óráig tart, majd ugyanúgy "recitálás" következik, mint délelőtt. Végül imádság és vecsernye után a szokott köszöntéssel fejeződik be a délutáni népiskolai tanítás.

Számos *praktikus előírást* is tartalmaz a rendtartás. "A mester úrnak lajstroma legyen, a melyre fel-jegyezve legyenek a deákoknak nevei." — "A tanéttók a fűtésre gondot tartsanak, hogy az rendben és mértékletesen legyen; szinte úgy az oskola ajtóra, kultsra, kályhára, ablakokra, 3 asztalra, 9 hosszú székre (= padra), egy fekete táblára, ivó korsókra gondot viseljenek." — "Tiltatik a tanéttónak a deákokat akárminémű ajándékoknak hatására intézni, vagy az oskolabéli fábul valamit el-venni." — "Az oskolát minden nap ki kell söpretni, melyet legalkalmatossabb lesz dél után tanítás után; akkor az ablakokat is ki kell nyitogatni, szobát szellőztetni, ugyan akkor helyes lészen az innya-való vizet is hozni. melyet mindég a tanítványok közül rendre a nagyobbak fogják hozni, valamint az ablakokat is le-törölni."

Új elem a reformkori magyar népoktatásban, hogy a katolikus és a protestáns népiskolák mellett megjelentek egy-egy népesebb településen *a zsidó népiskolák*, amelyekben már az állami rendelkezések szerinti világi tananyagot is oktatták.

A reformkori népoktatás-fejlesztési törekvések egyik legjelentősebb eseménye egy új iskolatípus, *a tanítóképző* mint önálló intézmény működésének megindulása volt. 1828-ban Egerben nyílt az első, *1842-ben Esztergomban* indult meg a tanítás második "*mesterképző*" -ben, vagyis az érseki katolikus tanítóképző intézetben. Itt főként az esztergomi főegyházmegye katolikus népiskolái számára képezték a tanítókat, tehát a felvidéki területekre elsősorban. A mesterképző vezetője, *Majer István* 1844-ben adta ki "*Népneveléstan*" című szakmódszertankönyvét magyarul, majd 1847-ben szlovákul is.

Az átrendeződés két évtizede

A szabadságharc leverése után, 1850-ben Magyarországra is kiterjesztették a Bécsben kiadott *Organisations-Entwurf* elnevezésű kultuszminisztériumi rendelkezést *a középiskolák reformjáról*. Ennek alapján szervezték meg hazánkban is a *nyolc osztályos gimnáziumot* a 10—18 éves fiúk számára, végén az érettségi vizsgával; ez rendelte el egy új középszintű iskola, a *reáliskola* létesítését, a *gimnázium* mellett.

Az *Organisations-Entwurf* nyomán jelentős változások következtek be Esztergom és Komárom vármegyék középiskola hálózatában. A rendelkezés szerint a korábbi hatosztályos gimnázium négyosztályos algimnáziummá vagy nyolcosztályos főgimnáziummá alakítandó át, az előbbiben hat, az utóbbiban 12 rendes tanárt kell alkalmazni. Ezek javadalmáról, valamint az iskola fenntartásáról az iskolafenntartóknak kell gondoskodniuk.

A régiónk területén lévő középiskolák közül csak az esztergomi bencés gimnázium főgimnáziummá alakításának költségeit tudta vállalni a fenntartó, a bencés rend: 1852-től az iskola mint *bencés főgimnázium* folytatta életét (egészen 1948-ig).

A komáromi bencés gimnázium *mint algimnázium* működött tovább, 1907-től vált főgimnáziummá, az 1910/11-i tanév végén tartották az első érettségit.

A piarista rend sem tudta vállalni tatai gimnáziumának átalakítási költségeit, ezért *ez is algimnáziumként* fogadta a következő években tanulóit. 1910-ben kezdődött a főgimnáziumi osztályok kiépítése, az első érettségi 1913/14 végén zajlott le.

A komáromi református középiskola korábbi időszakában többször okozott bonyodalmat a pápai kollégiummal folyó vetélkedés: a református egyházi vezetők inkább a pápai intézményt akarták a régió központi iskolájává fejleszteni, nem a komáromit. E vetélkedés áldozata lett az Entwurf után *a komáromi református iskola, amely 1850-ben befejezte működését*: sem algimnáziummá alakítását, sem főgimnáziummá fejlesztését nem vállalták a református egyházi előljárók, inkább a pápai intézményükre összpontosították anyagi erőiket. A "Musis positum" feliratú épületben ettől kezdve a református elemi népiskola kapott otthon, majd 1869-ben átadták a városi elemi népiskola céljaira.

* * *

De az Entwurf nyomán egy új iskolatípus is megjelent a régióban: Esztergomban 1857-ben megnyílt a *reáliskola*, a város szervezésében és fenntartásában.

Szent Istvántól kezdve ezen a területen és az egész országban — kizárólag egyházi fenntartású iskolák léteztek, az állam vagy a helyi önkormányzat eddig még nem érezte feladatának saját szervezésű és saját fenntartású iskolák működtetését, erre anyagi erők mozgósítását. *Nyolc és fél évszázados kizárólagos egyházi iskolázás után hazánkban az 1850-es években jelentek meg az első állami, illetve helyi önkormányzati fenntartású iskolák.*

Esztergomban tehát 1857-ben kezdte működését a város által alapított és fenntartott háromosztályos reáliskola. 1873-ban indult a IV. osztálya. 1907—1910 között főreáliskolává fejlesztették, tehát nyolc osztályossá vált, az első érettségi 1910/11 végén történt. 1922-ben felvette a Szent Imre Reáliskola nevet. 1935-től gimnázium, mindvégig a város fenntartásában.

* * *

A középkori Esztergom "nagyfényű" felsőoktatási intézménye — amelynek tekintélye és színvonala vetekedett külföldi egyetemek bölcsészkaraiival — a törökök támadása következtében elpusztult. Az érsekség Nagyszombatba telepedett át, ott szervezte újjá papképző akadémiáját, főiskoláját, majd 1635-ben egyetemmé formálta azt.

1820-tól újra Esztergom az érsekség székhelye, de papképző intézménye még egyelőre Nagyszombatban maradt. Hosszas szervezési időszak után 1865-ben nyílt meg Esztergomban — e célra frissen épült modern, tágas épületben — az új *Hittudományi Főiskola*, amely azóta megszakítás nélkül működik. Ettől az időtől kezdve *újra van főiskolai rangú intézménye az esztergomi-komáromi régióknak.*

Dualizmus

A magyar iskolaügy számára meghatározó jelentőségű *Eötvös József kultuszminiszter 1868-i népoktatási törvénye*. Ez elrendelte a korábbi négy-ötosztályos népiskolák *hatosztályos népiskolákká* való átszervezését, *ismétlő iskolák* létesítését. A törvény előírta a *tankötelezettséget*: minden fiú és lány 6 és 12 éves kora között köteles a mindennapos népiskolába, 12 és 15 éves kora között pedig az ismétlő iskolába járni. Az ismétlő iskola a helyi igényektől függően lehetett "általános" irányú, illetőleg mezőgazdasági jellegű.

A törvény nyomán Esztergom és Komárom vármegyékben is megindult a népiskolák korszerűsítése, ebben az országos és megyei tanügyi hatóságok, valamint az egyházi népiskolai szervek egyaránt kitűntek. *Osztott* — vagyis minden osztály élén külön tanítóval rendelkező — népiskolát természetesen csak a városokban sikerült szervezni a falusi népiskolák *részben osztottak*, vagy *osztatlanok* maradtak, ezekben két, három tanító, vagy egyetlen tanító oktatta mind a hat osztályt.

A népiskolák újjászervezésére, a tankötelezettség végrehajtására tett erőteljes intézkedések nyomán a 19. század első feléhez képest jelentősen emelkedett a két megyében az olvasni-írni tudók száma, s erősen csökkent az analfabéták aránya. A 19. század végén a két megyében a 6 éven felüliek körében *a lakosság 75—80%-a volt olvasni-írni tudó.*

De a 19. század végén újabb népoktatási feladatok is jelentkeztek. Ezek egyike: a nagyüzemi bányászat megindulása nyomán *hirtelen megnövekedett a bányavidékeken lévő települések lakossága.* (1910-ben Felsőgallán 9563, Tatabányán 8104 lakos élt; ugyanekkor Guta 8912, Tata 6588 lakossal rendelkezett.) Az itt lakó tankötelesek számára új népiskolaépületekről, tanítókról kellett gondoskodni. Ebben jelentős segítségre számítottak állami és egyházi illetékesek a bányászati vállalatoktól.

Az 1860-as évektől újra nemzeti szelleművé váltak a hazai iskolák: *újra fontossá vált a hazafias nevelés, a magyarságtudat elmélyítése* az iskolai oktatás-nevelés során. Korán bekerült a tananyagba Arany János, Petőfi költészete, újra foglalkoztak a felvilágosodás és a reformkor íróival, költőivel; levette a Bach-korszakbeli osztrák hatásokat, nemzeti szellemben ismerkedtek a magyar és az egyetemes történelemmel, Magyarország földrajzával. Ez nem irányult az itt élő nemzetiségek ellen, a dualizmuskori magyar közoktatáspolitikai egyetlen törvénye vagy rendelkezése nem sértette a hazánk területén élő német, szlovák, román, szerb, rutén kisebbségeket. Eötvös népoktatási törvénye például minden

nemzetiség számára biztosította — továbbra is — az anyanyelvükön való tanítás lehetőségét és jogát, sok ilyen nyelvű népiskolai tankönyv jelent meg.

Mindezzel nem állt ellentétben, hogy a hivatalos állami és megyei szervek szorgalmazták, hogy *a nemzetiségi anyanyelvű lakosok közül minél többen tanuljanak meg magyarul*, a magyar nyelv közöttük való terjesztése céljából mozgalmat is szerveztek. Ez azonban nem járt különösen kiemelkedő eredménnyel. 1910-ben például Esztergom vármegyében a nemzetiségi lakosoknak csupán 44%-a beszélte a magyar nyelvet, 56%-a nem!

* * *

A dualizmus időszakának fellendült — a polgárosodás irányát kitűző — társadalmi mozgásainak következtében számos *új oktatási-nevelési intézmény kezdte meg működését* az országban, régiókban is.

Korábbi előzmények után újabb erőre kapott Esztergom és Komárom vármegyében is az *óvodák* megszervezése, elsősorban a városokban és a nagyobb településeken. Esztergomban 1892—1917 között katolikus *óvónőképző intézet* működött (folyt a képzés az egykori érseki mesterképzőben azaz tanítóképzőben is).

A dualizmus alkotása volt a *felső leányiskola* (ez — nevével ellentétben — nem volt "felső" iskola, hanem 10—16 éves korú leányok iskolája). Komáromban és Esztergomban volt ilyen intézmény.

Az alsóbb társadalmi rétegek számára fontos képzési hely volt az újonnan szervezett *polgári iskola* 10—14 éves korú fiúk és lányok számára, praktikus "polgári" tananyaggal. Komáromban, Esztergomban, Tóvároson volt ebben az időben polgári iskola. A komáromi állami polgári leányiskola igazgatónője 1892—1897 között *Geöcze Sarolta*, a századforduló körüli évtizedek neves pedagógiai írója, a leánynevelés kiváló szakértője volt.

Az ismétlődő iskolák falusi változatában — mint szó volt róla — a 12—15 éves fiúk és lányok számára mezőgazdasági, háztartási jellegű ismereteket oktattak a téli időszakban. Az itt alkalmazott tanítók továbbképzése céljából szervezték a "*gazdasági tanítóképző*"-t (ahol tehát tanítók továbbképzése folyt mezőgazdasági ismeretek oktatására); ilyen működött Komáromban. Ugyancsak Komáromban létesült egy *földműves iskola* (másutt az országban több volt ilyen) a népiskola hat osztályát elvégzett parasztfiatalok számára. De szerveztek *erdészeti szakiskolát* Esztergomban, *tejkészítőképzést* Kisbéren.

1872-ben, majd 1884-ben jelent meg rendelkezés a *tanonciskolákról*. Ezek szerint a városok és községek feladata megszervezésük és fenntartásuk. Ennek nyomán Komáromban, Esztergomban, Tatán és más nagyobb településeken megindult a tanoncoktatás, amelynek keretében a leendő iparosokat képezték.

Mint *összegező képet*, érdemes a dualizmus korszakának végén felidézni a régió legnagyobb városának, Komáromnak iskolaügyi helyzetét a Trianon előtti utolsó népszámlálás alapján.

1910-ben Komárom népessége 22.337 lakos volt. Ebből nemzetiségük szerint magyar 19.924 (89,2%), német 1248, szlovák 768; vallásuk szerint katolikus 13.999, református 4892, evangélikus 817, zsidó 2380.

A város lakosainak rendelkezésére állt több elemi népiskola, tanonciskola, földművesiskola, gazdasági tanítóképző, polgári fiúiskola, polgári leányiskola, bencés főgimnázium.

1920—1948 között

A trianoni békediktátum kettévágta Esztergom vármegyét és Komárom vármegyét, s az új, trianoni határok közé szorult Magyarország illetékes hatóságai létrehozták a két vármegye hazánkban maradt részeiből az *Esztergom és Komárom közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék* elnevezésű közigazgatási egységet. Székhelye *Esztergom*. Komárom Csehszlovákia területére került, Esztergom határváros lett, elszakítva korábbi jelentős gazdasági, kereskedelmi területeitől, de azoktól a településektől is, ahonnan azelőtt iskolái tanulóinak jelentős része kikerült. Az esztergomi főegyházmegye is elvesztette jelentős plébániáit, híveinek nagy részét.

Komárom-Esztergom megye új területén tovább folytatódott a népiskolahálózat — más a dualizmusban megindult — korszerűsítése, szélesítése. Az 1940-es évek elején megindult az 1940. évi 20. törvény alapján a *nyolcosztályos népiskolák* kialakítása (a korábbi hatosztályos népiskola helyett), majd pedig 1945—1948 között az *általános iskolák* kiépítése. Gyarapodott az óvodahálózat, több polgári iskola létesült, differenciálódott a tanonciskolák intézményrendszere is.

Továbbfejlődött az egyesített megye középiskola hálózata. Folytatta működését a *tatai piarista gimnázium*, az 1930-as években a *szalézi szerzetesek* nyitottak magánjellegű gimnáziumot *Nyergesújfalun*, 1942 szeptemberében megkezdődött a tanítás Komárom (a magyarországi Komárom) *állami leánygimnáziumában*, s megnyílt ugyanekkor ugyanitt az *állami kereskedelmi leányközépiskola*. Ez volt a régió *legelső szakjellegű középiskolája*.

A legnagyobb lendületű iskolafejlesztés kétségtelenül a megyeszékhelyen, *Esztergomban* történt a két világháború közötti időszakban. Új óvoda- és népiskolaépületek épültek, szélesült a tanoncoktatás, folytatta működését a bencés főgimnázium és a városi Szent Imre reáliskola, majd gimnázium. De *két új középiskola* is keletkezett ebben az időben.

1930 szeptemberében indult meg a tanítás a szatmári irlgalmas nővérek által vezetett érseki *leánygimnázium* I. osztályában. 1937/38 végén tartották az első érettségit. Tanulólétszám 1942-ben: 252. Ez volt a *legelső leánygimnázium a régióban*.

(Ekkor még nem léteztek koedukált középiskolák; olyan városokban, ahol csak fiúgimnázium volt, magántanulóként vizsgázhattak és érettségizhettek a lánytanulók.)

A *ferences szerzetesek* 1931-ben nyitották meg *gimnáziumukat* Esztergomban. Az első érettségi 1938/39 végén zajlott le. Tanulólétszám 1942-ben: 307.

Igen tekintélyes volt a város 1842 óta működő érseki tanítóképzője ebben az időben is. De mellé csatlakozott 1922 szeptemberétől az érseki *tanítóképző intézet* is, ugyancsak a szatmári irlalmas nővérek vezetése alatt, amely egészen az államosításig létezett.

S az esztergomi tanügy csúcspontján állt a római katolikus érseki Hittudományi Főiskola, az egyesített kettős megye ebben az időszakban is egyedüli felsőoktatási intézménye.

Négy évtized 1948 után

Esztergom város és a régió iskoláinak zöme mindegyik szinten *egyházi intézmény* volt 1948 előtt. Legtöbbjüket a katolikus egyház tartotta fenn Szent István alapítása óta, ezer esztendőn keresztül; a népiskolák fenntartói között voltak reformátusok, evangélikusok, zsidók, egészen elenyésző számban ortodoxok is. *Az 1948. évi 33. törvény kimondta az egyházi iskolák államosítását*, vagyis az egyházaktól korábbi saját tulajdonuk — minden ellenszolgáltatás nélküli — azonnali elvételét. Ettől kezdve minden korábbi egyházi iskola állami iskola lett.

Esztergom fejlődését, tanügyének fejlesztését ekkor erőszakkal visszazsorították (az 1980-as évek közepéig Esztergomban új iskola nem épült), az újjászervezett, korábbi két megyéből álló új *Komárom megye* vezetői minden figyelmüket az új megyeszékhely, a több településből összevont *Tatabánya* fejlesztésére fordították.

Itt már korábban, 1946 szeptemberében megnyíltak — a Magyar Állami Szénbányák Vállalat fenntartásában — az *állami gimnázium alsó osztályai*. A nyolc osztályos általános iskola kiépítésével párhuzamosan ekkor alakult ki a négyosztályos gimnázium 14—18 éves tanulók számára. 1948/49-re épült ki a tatabányai négyosztályos gimnázium, neve a tanévtől: *Rákosi Mátyás Gimnázium*. Az első érettségit 1949 júniusában tartották. Az iskola 1957-ben letette régi nevét, ettől kezdve így hívják: *Árpád Gimnázium*.

A magyar tanügy számára, az iskolás diákok, szülei, pedagógusaik számára kétségtelenül káros volt az egyházi iskolák diktatórikus államosítása, a kommunista ideológiától átitatott tananyag oktatása, a materialista-ateista világnézet erőszakolása, torz magyarságtudat súlykolása.

S az egyeduralmat gyakorló kommunista párt céljait szolgálta egy 20. századi demokratikus jogállamban elképzelhetetlen tény: *az államhatalom mindenkit megfosztott az iskolaalapítás és iskolafenntartás jogától, s ezt a jogot csakis magának monopolizálta*. Ettől kezdve csakis a kommunista pártirányítás alatt álló állami tanügyi hatóság szervezhetett iskolát.

Szerencsére voltak olyan pedagógusok és más szakemberek, akik nem a kommunista párt érdekeit, a kommunista célú oktatás-nevelés szempontjait érvényesítették munkájukban, hanem *az ember* fejlesztése érdekében tevékeny-

kedtek. Ennek köszönhetőek azok az ezidőben történt előrelépések, amelyek főként egyrészt az *alsószintű oktatás* fejlesztése terén, másrészt a *szakjellegű középiskolahálózat*, valamint a *szakjellegű felsőoktatás* területén történtek országosan is, Komárom-Esztergom megyében is.

A magyar iskolaügy 20. századi történetében *új korszak kezdődött 1990 tavaszán*: megszűnt a diktatórikus kommunista pártirányítás, s ettől kezdve a demokratikusan megválasztott parlament által kontrollált független kormány illetékes minisztériuma intézi a hazai oktatás-nevelés dolgait.

* * *

Ezer év — sok-sok iskola létezett e hosszú idő alatt Komárom-Esztergom megye területén, sok-sok tanuló járt e különféle szintű iskolákba, sok-sok pedagógus tevékenykedett oktatásuk-nevelésük érdekében!

Ők, a *pedagógusok* voltak mindig az iskolaügy kulcsemberei: a szakmájukat értő, hivatásukhoz értő, hivatásukhoz ragaszkodó, gyermekeket-fiatalokat szerető, pedagógus lelkiismerettel és felelősségérzettel rendelkező pedagógusok.

Ma is.

Bibliográfiai megjegyzések: Előadásom anyagát következő munkáimból állítottam össze: Az iskolaügy története Magyarországon 996—1777 között. Bp. 1981., Mióta van iskola? Bp. 1982., Oskolák és iskolák. Bp. 1988., Iskola-történeti kaleidoszkóp. Értékek és érdekességek az oktatás-nevelés múltjából. Bp. 1989., Magyar iskola-történeti kronológia. Alapvető adatok: 996—1948. Veszprém 1990., 1993., Magyar iskola-típusok. 996—1990. Bp. 1981., Kimaradt tananyag 1945—1956. Bp. 1993., Kimaradt tananyag 1957—1975. Bp. 1994. Ezekben a részletes könyvészeti adatok, forrásutalások is megtalálhatók. — A statisztikai adatok az 1894-i Pallas Nagylexikonból és az 1912-i Révai Nagylexikonból, valamint a millenáris "Magyarország vármegyéi és városai" sorozat Esztergom vármegye és Komárom vármegye köteteiből valók. — A háttérhez: Osváth Andor: Komárom és Esztergom közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék múltja és jelene. Bp. 1938., Komárom megye története. I. Szerk. Biró Endre, Szatmári Sarolta. Komárom 1988.

TÁJÉKOZTATÓ

A MILLENNIUMI ELŐKÉSZÜLETEKRŐL

Dr. Kelemen Elemér

Hálátlan feladat egy lassacskán fantomizálódó Emlékbizottság egyik titkáraként tájékoztatót adni a millenniumi előkészületekről. Még az a szerencse, hogy a szellem kiszabadult a palackból: a magyar iskola millenniumának előkészületei és rendezvényei az Emlékbizottság működőképességétől és tevékenységétől függetlenül is eredményesen, mondhatnám, minden várakozást felülmúlóan zajlanak. Előadásomban ezekről az eseményekről és tervekről kívánok átfogó képet adni.

Ez a tegnap és ma — Tatabányán és Esztergomban — megrendezett iskolatörténeti konferencia is egyik rangos állomása az ünnepi eseményeknek, amelyekkel a magyarországi iskola közelgő ezereztendős évfordulójára emlékezünk. 1996-ban lesz ugyanis az első nyugati típusú szerzetes kolostor s falai között az első magyarországi — szerzetes — iskola megalapításának ezeréves évfordulója. A Szent Márton hegyén, a mai Pannonhalmán letelepedett Szent Benedek-rendi szerzetesek kolostori iskolája volt az a mag, amelyből — évszázadok viharos történelmével dacolva — kifejlődött és megerősödött iskolarendszerünk. *Mészáros István* tegnapi bevezető előadásában a csaknem ezeréves esztergomi székeskáptalani iskola és a nyomában sorakozó Esztergom és Komárom megyei plébániai iskolák, majd a falusi kisiskolák, az itt működött protestáns kollégiumok és katolikus gimnáziumok történetének regionális körképével érzékelte, hogy mit jelentett az iskola a magyarság európai beilleszkedését, fennmaradását, létét, történelmi fejlődését illetően.

* * *

Előljáróban ennek az ezeréves iskolatörténetnek néhány olyan számbavehető tapasztalatát, tanulságát szeretném felidézni, amelyek elgondolásaink szerint vezéreszményét, gondolati vázát, filozófiáját jelenthetik, jelentik a millenniumi megemlékezéseknek.

Az iskola történetünk zavaros századaiban mindig megtartó erő volt. Bizonyítéka — s egyben záloga is — a mindenkori magyar társadalom saját jövőjéért: gyermekeiért érzett felelősségének. Ez a magyarázata annak, hogy történelmünk fényes, virágzó korszakait, amikor lépést tartottunk az egyetemes európai fejlődéssel, mindig az oktatásügy nagy expanziói előzték meg. A reformkort s az 1848/49-es polgári forradalom és szabadságharc éveit a Ratio Educationisok kora; a századforduló nagyarányú gazdasági, társadalmi, tudományos és technikai fellendülését pedig a magyar közoktatásnak Eötvös népoktatási törvényével megalapozott polgári reformja: a kisdédóvást, a szakképzést, a közép- és felsőfokú oktatást egyaránt érintő, átfogó modernizációja. Ezt a gondolatot oktatáspolitikai szempontból is fontosnak tartom kiemelni, mert miköz-

ben távoli országok példájára — elsősorban az "ázsiai kistigrisekre" — szoktunk hivatkozni annak bizonyításával, hogy az oktatási beruházások milyen gyorsan és jó hatásokkal térülnek meg a gazdaság és az emberi viszonyok minden területén, hajlamosak vagyunk megfélekezni saját történelmünk előbb említett, hasonlóképpen bizonyító erejű példáiról, tapasztalatairól.

A magyar iskola — a kényszerű modernizáció és a hagyományörzés mindenkori kettős szorításában fejlődve — a nyugati keresztény, azaz az európai kultúra szerves részévé emelte hazánkat. Ez az iskola folyamatos párbeszédet jelentett a nagyvilággal. Elvek és módszerek, tanárok és tanítványok folyamatos cseréjét, olyan állandó kölcsönhatást, aminek révén nemcsak sokat kaptunk, hanem — számos értéket teremtve — bőkezűen adtunk is az egyetemes emberi kultúrának: tudósokat és művészeket, feltalálókat s — ami szintén nem lebecsülhető — jó mesterembereket, konvertálható munkaerőt is. És ami legalább ilyen fontos: az iskola szoros kapcsolatot jelentett a Kárpát-medence egymásra utalt népei között. Hiszen a magyarországi iskola nemcsak magyar iskola volt: az anyanyelvű népiskolák, a soknyelvű kollégiumok és gimnáziumok révén a velünk együtt élő nemzetiségek — a magyarországi németek, románok, szerbek, szlovákok stb. — nemzeti műveltségének a megalapozója, elindítója is egyben.

* * *

Az 1992 januárjában megalakult Emlékbizottság az ezeréves magyarországi iskola millenniumának megünneplésére a fenti gondolatok jegyében tette közzé felhívását. Az Emlékbizottság elnöki tisztét *Kosáry* Domokos, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke vállalta, társelnökei az akkori művelődési és közoktatási miniszter, *Andrásfalvy* Bertalan, Budapest Székesfőváros főpolgármestere, *Demszky* Gábor, a Magyarok Világszövetségének elnöke, *Csóri* Sándor és az első magyarországi iskolát létesítő bencés rend pannonhalmi főapátja, *Vár-szegi* Asztrik lettek. Közel ötven főnyi tagságát a magyar társadalmi, gazdasági, egyházi, tudományos és művelődési élet illusztris képviselői, valamint a hazai oktatásügy különböző területeit képviselő szakemberek alkották.

Sajnos, az időközben bekövetkezett változások szétzilálták sorainkat. Gyászoljuk *Benda* Kálmánt, aki a millenniumi megemlékezések egyik elgondolója és lelkes szószólója volt, *Klaniczay* Tibort, aki az irányítása alá tartozó kutatási főirány, a TS—4 (majd TS—5) segítségével kezdeti lendületet adott az OPKM-ben megindult neveléstörténeti forrásfeltáró- és kiadói tevékenységnek.

A hazai közélet, a politikai viszonyok alakulása sem kedvezett az Emlékbizottság tevékenységének. Számos tagját — hogy csak a fontos szerepet vállaló médiumok egykori vezetőit, *Gombár* Csabát és *Hankiss* Elemért említsem — is ezek a változások mozdították el a hivatali tisztségükből, de változott pl. a kultuszminiszter — az egyik társelnök — személye is. Az időközben bekövetkezett változások miatt már az elmúlt évben mérlegeltük a bizottság újjászervezését. A Titkárság végül — az elnök egyetértésével — azt javasolta, hogy a

szükséges és elkerülhetetlen megújításra — talán még jó időben — 1994 második felében kerüljön sor.

A Titkárság 1993-ban áttekintette a millenniumi terveket és előkészületeket. Beszámolómat részben erre — a Millenniumi Tájékoztató 3. számában egyébként publikált — jelentésre, részben a folyamatos tájékozódás révén azóta szerzett személyes információimra, illetve a Titkárság tagjaival és "címzetes" munkatársaival folytatott konzultációimra alapozom.

A leltárkészítés előtt azonban feltétlenül utalnom kell a millenniumi felkészülést megalapozó előzményekre. 1981-ben jelent meg — az Akadémia Kiadó gondozásában — *Mészáros István* alapvető neveléstörténeti munkája. "Az iskolaügy története Magyarországon 996—1777 között". A közelgő évfordulóról a 80-as évek derekán esett először szó az OPKM-ben, majd 1988-ban — *Balázs Mihály* főigazgató felkérésére — egy öttagú munkacsoport (*Benda Kálmán, Horváth Mihály, Kardos József, Kelemen Elemér és Mészáros István*) fogalmazta meg elképzeléseit, javaslatait, s ezek a tervek 1990-ben önálló tanulmánykötetben láttak napvilágot.

* * *

A millenniumi megemlékezések középpontjában egy állandó magyar iskolatörténeti kiállítás, a valóságos országos pedagógiai múzeum megteremtésének nagyszabású terve állt. Ennek jegyében készült el — még 1990-ben — *Mészáros István* és *Kardos József* összeállításában az ezeréves magyar iskola történetét bemutató reprezentatív kiállítás szakmai forgatókönyve. A tervek azonban — az OPKM elhelyezésének megoldatlansága miatt — minden bizonnyal tervek maradnak. E krímibe illő történet és tanulságai azonban fölöttébb elgondolkoztatóak lehetnek: milyen eseményre — és milyen történelmi fordulatra — van szükség ahhoz, hogy a magyar pedagógiai múzeum ügye kimozdulhasson egyre reménytelenebb helyzetéből? Meghiúsulni látszik az a későbbi elgondolás is, hogy legalább a magyar iskolatörténet első évszázadait bemutató kiállítás megrendezésre kerülhessen 1996-ban — *Mészáros István* forgatókönyve alapján — a győri Xantus János Múzeumban. A Nemzeti Alapítvány részéről kilátásba helyezett jelentős anyagi támogatás valószínű elmaradása egyben a kiállítás kényszerű elmaradását is jelentheti.

E pesszimista hangvételű bevezetés után mégis azt közölhetem, hogy a millenniumi megemlékezések talán legjelentősebb — és mindenképpen a leglátványosabb — rendezvényeit az országszerte gyarapodó *iskolatörténeti gyűjtemények, neveléstörténeti kiállítások* képezhetik. Számos iskola készült és készül tervszerűen saját történeti emlékeinek felkutatására, összegyűjtésére, a tárgyi emlékek és dokumentumok időszakos vagy állandó kiállítására saját "házi" múzeumban. Jellegüknél, kisugárzó hatásuknál fogva is nagy érdeklődésre tarthatnak számot nagy múltú középiskoláink gyűjteményei: nem kevésbé pedagógusképző felsőoktatási intézményeink azon törekvései, hogy elődintézményeik és saját működésük történetét, az adott régió népoktatásügyét vagy jeles pedagó-

gusait ismertessék meg hallgatóikkal és a nagyközönséggel. (Baján pl. az alföldi tanyavilág kisiskolái, Egerben a magyar tanítóképzés és *Somos Lajos* munkássága, Kaposvárott a dél-dunántúli középfokú pedagógusképzés története adhat sajátos igényt és egyéni arculatot a megkezdett munkának.)

Állandó kiállításai felfrissítésével, megújításával készülnek a millenniumra az ország ismert vagy kevésbé ismert iskolatörténeti gyűjteményei, múzeumai is: a debreceni Református Iskolatörténeti Gyűjteménytől a tapolcai Városi Múzeum iskolatörténeti kiállításáig, Vásárosnaménytől Kecskemétig. A legújabbak közül örömmel említem meg a nyíregyházi óvodatörténeti kiállítást és Martonvásár megújuló terveit *Brunszvik Teréz* emlékének ápolására.

A millennium jegyében szervezte meg — már két évvel ezelőtt — a magyarországi olvasás és írás történetét bemutató kiállítását a Tatabányai Múzeum. Ez a kiállítás használta először "áruvédjegyként" az azóta elhunyt kiváló grafikusművész, a tatabányai kötődésű *Horváth Ferenc* millenniumi emblémáját, a millenniumi rendezvények, kiadványok mind ismertebbé váló cégérét. Ennek a programnak lesz a folytatása a magyarországi ének-zene-tanítás történetét feltáró kiállítás — ugyancsak a tatabányai Iskolatörténeti Múzeum épületében, amelynek megnyitására a tervek szerint ez év szeptemberében találkozhatunk. 1993 májusában nyílt meg Békéscsabán, a megyei múzeumban a megye iskolatörténetének jelentős korszakait bemutató kiállítás. Hasonlóra készül 1996-ban a debreceni Déri Múzeum is. Orosháza a békési evangélikus iskolák múltjának bemutatását tervezi; Várpalotán — a Vegyészeti Múzeumban — a kémia-oktatás hazai történetének demonstrációjára folynak előkészületek.

Társintézmények adtak helyet az elmúlt években a "föld alatti tevékenységet" folytató Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum időszakos kiállításainak megrendezéséhez, így pl. a szegedi Móra Ferenc Múzeum, a győri Xantus János Múzeum, a bajai Túrr István Múzeum vagy — napjainkban — a karcagi Györffy István Múzeum. (A viszonylagos teljesség kedvéért említem a budapesti Sütő utcai Általános Iskolában, az újpesti Ifjúsági Házban vagy a klagenfurti nemzetközi vásáron rendezett kiállításokat, mint az OPKM felelősségérzetének és korlátozott cselekvőképességének derűs-szomorú bizonyítékait.)

Maga az OPKM — más lehetőségek híján — egy, a magyar iskolatörténet vázlatos áttekintését nyújtó kiállítást tervez, aminek vezérgondolata a magyar iskola egyetemessége, nemzetközi kapcsolatai. (Mit adott a magyar iskola a világnak és mit kapott a világtól?) Tervezzük továbbá az intézmény gazdag kísérleti és szemléltetőeszköz-gyűjteményének bemutatását valamelyik nagy múltú budapesti középiskola szertáregyüttesében. Segíteni szeretnénk a Magyar Könyvtáros Egyesület könyvtárostánári szekciójának programját, a nagy múltú magyar középiskolák könyvritkaságainak vándorkiállításokon történő bemutatását. (Ennek a programnak az előzményeit a korábbi években a győri, a szegedi és a kaposvári regionális könyvkiállítások jelentették.)

Meggyőződésem, hogy ha 1996-ban mérleget készíthetünk — netán az addig és akkor rendezett iskolatörténeti kiállítások gyűjteményes katalógusát?! —

, a magyar iskola múltjáért és jövőjéért felelősséget érző szakembereknek nem lesz okuk a szégyenkezésre. Ezekben az években, ha mozaikszerű részleteiben is egymással párhuzamos gyűjteményekben és kiállításokon demonstratív módon vonul fel az ezeréves magyar iskola múltja. Talán azért is, hogy a jelen és a jövő oktatáspolitikusainak felelősségére figyelmeztessen. Mindezek a spontán vagy szervezett — akciók, természetesen, nem feledtethetik a millenniumi rendezvények tervezőinek nagy csalódását: az állandó magyar iskolatörténeti kiállítás fájó és egyre nehezebben pótolható hiányát.

* * *

A jubileumi előkészületek másik kiemelt területe a különböző *nevelés- és iskolatörténeti konferenciák* rendezése. AZ MTA Pedagógiai Bizottságának neveléstörténeti albizottsága — a Magyar Pedagógiai Társaság neveléstörténeti szakosztályával karöltve — 1991-től a millennium jegyében szervezi központi felolvasó üléseit és regionális konferenciáit. Az elmúlt három évben az előbbieken mintegy 25 — többnyire az adott év neveléstörténeti évfordulóihoz vagy kiemelt témáihoz (így pl. az oktatási törvénykezés hazai történetéhez, illetve az állam-egyház-iskola témakörében) — kapcsolódó előadás hangzott el, s a felolvasó ülések anyaga folyamatosan megjelent az OPKM Neveléstörténeti Füzetek kiadvány-sorozatában. A regionális konferenciák pedig — Szeged (1991), Veszprém (1992), Debrecen (1993) — alkalmat adtak az adott régióban folyó iskolatörténeti kutatások eredményeinek összefoglaló áttekintésére és közlési alkalmat teremtettek egy-egy országrész neveléstörténettel foglalkozó kutatói számára. A három említett konferencián bemutatkozó csaknem 70 szakember — egyetemi, főiskolai oktató, gyakorló pedagógus, közgyűjteményben egyházi és közművelődési intézményben dolgozó kutató — egyben a neveléstörténeti kutatás utánpótlásának felmérésére, új kutatási eredmények publikálására is módot adott.

Ezeknek a regionális konferenciáknak méltó folytatása most ez a kétnapos Komárom-Esztergom megyei iskolatörténeti tanácskozás, amelynek keretében az iker-vármegye több mint húsz iskolája vállalkozott történetének felkutatására és bemutatására. A Tatabányán és Esztergomban elhangzott előadások, amelyek ősi, nagy múltú iskolavárosok és intézmények történetétől a legújabbkori iskolafejlődés eredményekben gazdag eseményeinek a bemutatására vállalkoznak és a XI. századtól napjainkig követik a magyar iskola sajátos útját ebben a hagyományokban bővelkedő térségben, nemcsak a helyi művelődéstörténet, hanem az egyetemes magyar neveléstörténet gyarapodását is szolgálják. Külön is említést érdemel, hogy a konferencián elhangzott előadások — az egyes iskolák történetének tényanyagával, statisztikai adataival gazdagítva — csakhamar önálló tanulmánykötetben kerülhetnek a szélesebb olvasóközönség elé. Dicséret illeti ezért a megye kulturális értékekre mindig is érzékeny önkormányzatát, amely — a rendező városokkal együtt — a konferencia és a tanulmánykötet költségeinek vállalásával

járul hozzá az iskolatörténeti évforduló rangos megyei eseményeihez, illetve az "1000 éves a magyarországi iskola" Alapítvány törekvéseihez.

Az OPKM és az Alapítvány 1992-ben Győrött közös konferencián tekintette át a millenniumi előkészületeket és terveket, elsősorban a közgyűjtemények és a pedagógusképző főiskolák, egyetemek szakembereinek közreműködésével. 1994. szeptember 8. és 10. között Tapolcán szervezzük a következő ilyen típusú tanácskozást, amelynek során az Alapítvány által kezdeményezett és támogatott jelentősebb kutatási és gyakorlati eredményekről adnak tájékoztatást az elmúlt három év legsikeresebb pályázói. Azt reméljük, hogy a legfontosabb eredményeket a következő években az OPKM és az Alapítvány közös kiadványaiban mutathatjuk be az érdeklődők számára.

Úgy tervezzük, hogy széles körű, szakmai összefogással — az MTA és más érdekelt intézmények, szervezetek támogatásával — 1995-ben Pannonhalmán, a magyar iskola bölcsőjében és Győrött kétnapos konferencia keretében tekintjük át a hazai iskola- és neveléstörténeti kutatások eredményeit és időszerű feladatait. Elképzelhető az is, hogy 1996-ban Tapolca ad helyet az európai iskolai múzeumok nemzetközi szervezete sora következő tanácskozásának.

* * *

Ha a közelmúltban megjelent neveléstörténeti kiadványokat helyezük mérlegre, ugyancsak jó szívvel állapíthatjuk meg, hogy a közelgő millennium inspiráló hatással volt a hazai *neveléstörténeti kutatásokra* — és a *kiadói tevékenységre*. Bár általában joggal panaszkodhatunk a közlési lehetőségek beszűkülésére, vezető szakmai folyóirataink változatlanul készségesen adnak helyet a neveléstörténeti tanulmányoknak, közleményeknek. A Pedagógusok Lapja pedig — a millennium jegyében — 1993 elejétől állandó történeti rovatot indított "Lapok a neveléstörténetből" címen. Örvendetesen gyarapodott az iskolatörténeti tanulmányok, közlemények száma az újraéledő iskolai évkönyvekben és a pedagógusképző felsőoktatási intézmények kiadványaiban, valamint a helyi, regionális szakmai és tudományos sajtóban.

A közelmúltban készíthettem el az OPKM-ben folyó neveléstörténeti forrásfeltáró és -kiadói tevékenység tízéves mérlegét. Az 1985-ben akadémiai támogatással induló, később részben minisztériumi támogatással, ám nagyrészt önerőből folyó kiadói tevékenység eredménye kb. 100 füzet, kötet. Elsőként említem "A magyar neveléstörténet forrásai" című sorozatot, amelyben — a többi között — a XIX. századi iskolai értesítők könyvészeti adatairól, az MTA Könyvtára kéziratárának pedagógiai vonatkozású dokumentumairól, vagy a magyar iskolatípusok történeti változásairól jelent meg önálló kötet. A közelmúltban jelent meg e témakör legjelentősebb kiadványa, *Jáki Lászlónak a magyar neveléstudomány forrásait áttekintő korszakos könyvészeti összefoglaló munkája*. Tizenharmadik köteténél tart a "Neveléstörténeti Füzetek", amelyben elsősorban regionális és országos konferenciák, felolvasóülések előadásai olvashatók. Eddig húsz 5—6 ív terjedelmű kötet jelent meg a Magyar Pedagógusok című

sorozatban a XX. század jelentős pedagógusainak életéről és munkásságáról; a legfrissebbek egyike *Öveges* József tanár urat mutatja be, akinek Komárom megyei, tatai kötődésről itt aligha kell bővebben szólnom. A magyar neveléstudomány XX. századi eredményeiben tallózó pedagógiai olvasókönyvünk és szép számú reprint-kiadványaink mellett feltétlenül szeretném megemlíteni egyik legjelentősebb szakmai vállalkozásunkat. "A magyar pedagógiai gondolkodás klasszikusai" című sorozatunkban a hazai pedagógia időtálló, ma is haszonnal forgatható alapműveit — *Weszely* Ödön, *Finácz* Ernő, *Imre* Sándor és mások munkáit — adjuk közre hasonló kiadásban, értő szakemberek utószavával.

Kezdeményeztük és figyelemmel kísérjük a magyar iskolák történetének szakszerű feldolgozását. Javasoltuk, hogy — *Csáky* Albin kultuszminister száz évvel ezelőtti felhívásához hasonlóan — a Művelődési és Közoktatási Minisztérium ismételten indítványozza a modern iskolatörténetek elkészítését és megjelenítését. Ebből a szempontból is példaértékűnek tartom tehát Komárom és Esztergom megye középiskoláinak kollektív vállalkozását a "híres iskolák és neves pedagógusok" történetének szó- és írásbeli megörökítésére.

Tömegkommunikációs terveink közül egyetlen megkezdett vállalkozást említhetek meg: a híres magyarországi iskolák történetének bemutatójára tervezett sorozatot, amelynek első — és eddig egyetlen — darabja az 1993-ban alapításának 400. évfordulóját ünneplő székelyudvarhelyi Tamási Áron Gimnázium történetének és mai életének képi megelevenítése volt. Sajnos, a sorozat nem kapta meg az elképzelt — és korábban kilátásba helyezett — anyagi és erkölcsi támogatást. Csak remélni tudom, hogy a Magyar Televízió műsorpolitikája ezen a téren is kedvezőbb irányba fordul a közeljövőben.

* * *

Végezetül röviden szeretnék szólni a millenniumi előkészületekben mindaddig központi szerepet vállaló alapítványunk, az OPKM által 1990-ben létrehozott "1000 éves a magyarországi iskola" alapítvány eddigi működéséről. Az ötmillió forintos alaptőkével induló vállalkozás — a korábbi kedvezőbb kamatfeltételek és eddigi mintegy harminc támogatójának jóvoltából — 1992-ben és 1993-ban is kb. 2,5—2,5 millió forintot fordíthatott nyilvános országos pályázatai keretében a neveléstörténeti forrásfeltáró tevékenység és gyűjtőmunka támogatására. Reméljük, hogy a szigorodó körülmények ellenére idén is hasonló összeggel segíthetjük az előző években megkezdett közhasznú és sikeres pályamunkák szerzőit. E három év alatt több mint 400 pályázó — gyakorló pedagógus, közgyűjteményi szakember, főiskolai és egyetemi oktató, minősített kutató — összesen közel 500 pályázatot nyújtott be az ország minden tájáról, sőt határainkon túlról is. A díjazott pályamunkák száma — előreláthatólag — meghaladja a százötvenet.

A magyar nevelés történetében páratlan "tömegmozgalom" eddigi és várható eredményeit roppant nehéz ma még felbecsülni. A magyar nevelés írott és nyomtatott forrásainak felkutatása és feldolgozása, a neveléstörténet tárgyi

emlékeinek gyűjtése, kiállítások szervezése, a magyar iskola nemzetközi kapcsolatainak, vagy a határokon túli magyar iskolák történetének feltárása csupán a tájékozódás és a munka főbb irányait jelzi. Az eredmények eddig is változatos formában jelentkeztek: kiállításokon, könyvekben és más kiadványokban — vagy éppen közlésre, nyilvánosságra várnak. A teljesség igénye nélkül említhetnek néhány szakmai és tudományos szempontból különösen jelentősnek tűnő vállalkozást, így pl. az iskolai értesítők számítógépes könyvészeti feldolgozását (lezáruló katalogizálását és megindult repertorizálását) vagy az országos közgyűjteményekben található iskolatörténeti vonatkozású fotóanyag ugyancsak számítógéppel történő regisztrálását és tartalmi feldolgozását.

Jó szívvel számolhatok be arról, hogy az alapítvány pályázatainak az elmúlt években sikerrel szerepeltek olyan Komárom-Esztergom megyei szakemberek, akik — szinte kivétel nélkül — ennek a kétnapos konferenciának is aktív résztvevői, előadói. Az első 1992. évi pályázaton *Bányai Mátyás* tanár úr az esztergomi Szent István Gimnázium és Híradástechnikai Szakközépiskola értékes XVIII—XIX. századi taneszközeinek rendezéséhez, tudományos igényű feldolgozásához kért és kapott támogatást. Munkájának eredménye egy gyönyörű, színes fotókkal illusztrált album, amelynek kiadása kétségtelenül gazdagítaná mind a hazai fizikatanítást, mind a magyar technika történetét. *Fűrészné Molnár Anikó* a már korábban említett tatabányai olvasás- és írástanítás-történeti kiállításához, *Somorjai József* a készülő énektanítás-történeti kiállításához használta fel az elnyert pályadíjat. *Müllerné Seres Ágota* az esztergomi városi iskolatörténeti gyűjtemény megalapozását szolgáló források feltárását, *Pifkó Péter* pedig az esztergomi Májer-gyűjtemény pedagógiai forrásainak felkutatását kezdte el az alapítvány szerény támogatásával. Örömmre szolgál, hogy alapítványunk, ha mégoly csekély mértékben is, de ösztönzője, segítője lehetett a Komárom-Esztergom megyében folyó neveléstörténeti kutatómunkának, a helyi millenniumi kezdeményezéseknek és rendezvényeknek.

Ennek az időben megkezdett és eredményes munkának a sikeres folytatásához kívánok befejezésül mindnyájuknak — mindnyájuknak — további szorgalmat és türelmet. Hiszen csak ebből a szívós és kitartó hétköznapi munkából, s az ily módon regisztrálható eredményekből kerekedhet méltó megemlékezéssé, országos ünneppé a magyar iskola alapításának közelgő ezredik évfordulója.

KORREFERÁTUMOK
1994. április 12. Tatabánya

TATABÁNYA FŐISKOLÁJA A KEZDETEKTŐL NAPJAINKIG

Szikora Henrikné (Tatabánya)

A magyarországi iskolák 1000 éves történetében talán az egyik legfiatalabb intézmény a tatabányai Modern Üzleti Tudományok Főiskolája.

Alapításának érdemi előkészületei 1988 nyarán indultak, ekkor kezdődtek meg az első tárgyalások a Művelődési Minisztérium illetékes vezetőivel egy tatabányai székhelyű felsőoktatási intézmény létesítési tárgyában. A főiskola létrehozását meghatározóan a gazdasági szerkezetváltás és az ehhez szükséges képzési rendszer átreformálásának igénye motiválta, de szerepet játszottak presztizsok is. A 80-as évek végén ugyanis már csak Tatabánya volt az egyetlen megyeszékhely, amelynek nem volt felsőoktatási intézménye.

A tervezett főiskola képzési profiljára, szervezeti formájára vonatkozóan több elképzelés született. Felmerült önálló állami főiskola vagy kihelyezett tagozat létrehozására, de ennek gondolatát a minisztérium illetékesei költségvetési, finanszírozási okok miatt eleve elvetették. Reális esélye így csak egy önálló **alapítványi főiskola** létesítésének maradt. A képzési profilt illetően is több elképzelés volt: külkereskedelmi, idegenforgalmi, nyelvtanári, városüzemeltetési üzemmérnök és szociális munkás képzés egyaránt szóba került. Az önálló alapítványi főiskola anyagi alapjának megteremtése érdekében helyi kezdeményezés indult egy főiskolai alapítvány létrehozására. 1990 júniusában 7 alapító részvételével, 18.310.000 Ft induló tőkével létrejött a Modern Üzleti Tudományok Főiskolája alapítvány. Az alapítványtevők a városi és megyei önkormányzat, a város és a megye gazdálkodó egységei voltak, szakmai segítséget a Külkereskedelmi Főiskola ajánlott fel.

Az alapítók alapítványi célként egy nyitott, államilag elismert gazdasági főiskola létrehozását jelölték meg. A cél megvalósítására kuratóriumot hoztak létre, amelyre nagy feladat hárult, többek között:

- az engedélyeztetési okmányok előkészítése és felterjesztése jóváhagyásra,
- az anyagi alapok folyamatos bővítése, újabb alapítványtevők felkutatása,
- a képzés személyi és tárgyi feltételeinek megteremtése,
- az oktatási épület tulajdonjogának megszerzése és még lehetne sorolni a feladatokat.

Mivel a képzési tematika elkészítése és az alapítás engedélyeztetése hosszú időt vett igénybe, ezért átmeneti megoldásként — ehhez ugyanis nem volt szükség jóváhagyásra — 1990 szeptemberében a Külkereskedelmi Főiskola másoddiplomás képzését, 1991 őszén pedig a főiskolai tanulmányokra előkészítő ún. 0. évfolyamot indítottuk be.

S végre, valamennyiünk örömeire 1992 nyarán megszületett a jóváhagyás is, a Kormány az 1033/1992. (VI.30.) sz. határozatával elismerte az új felsőoktatási intézményt és besorolta a "nem állami főiskolák" közé. Az elismertetést azt jelenti, hogy a Modern Üzleti Tudományok Főiskoláján szerzett diploma a rang és elfogadás szempontjából azonos értékű más állami főiskolák végbizonyítványával. A gyakorlatban pedig talán még többet is nyújt az új intézmény, hiszen egy üzleti alapokon szervezett főiskolától ezt elvárják a hallgatók, az alapítók és a leendő munkaadók.

A képzés jellemzői:

A főiskola filozófiája és felvállalt elhivatottsága, hogy

- idegen nyelveket kiválóan beszélő,
- a hazai és nemzetközi piacokon vállalkozni képes és arra felkészült üzletembereket képezzen.

Törekvésünk, hogy végzett hallgatóink rendelkezzenek azzal az elméleti szakismerettel, gyakorlati felkészültséggel, amellyel piacképesek lesznek a munkaerő-piacon, s amely hosszabb távon segíti a magyar vállalkozások európai orientációjának erősödését is.

Az intézmény írásban rögzített stratégiai elképzeléseit 10 pontban foglaltuk össze, ezek tartalmazzák mindazt, amit egy a Modern Üzleti Tudományok Főiskoláján végzett hallgatónak tudnia kell.

1. Felismeri és megérti a világ- és belgazdasági tendenciákat
2. Átlátja és alkalmazza a közgazdasági összefüggéseket és törvényszerűségeket
3. Képes megszervezni, beindítani és menedzselni egy üzleti vállalkozást
4. Jól alkalmazza a piacmegismerés technikáit, reális piaci tervet és hatásos marketingstratégiát készít
5. Elkészíti a pénzügyi tervet és irányítja a cég pénzügyi folyamatait
6. Világosan látja a szabályszerű gazdálkodás követelményeit
7. Ismeri a hatékony gazdálkodás feltételeit és módszereit
8. Alkalmazni tudja a jó és kölcsönösen előnyös üzletkötés mesterfogásait
9. Járatos a választott szűkebb szakterületének sajátosságaiban
10. Tudja, hogy melyek az értelmiségi foglalkozású, vezető beosztású személyre háruló társadalmi, közéleti és erkölcsi követelmények.

A főiskolán a *képzési idő* 8 félév, amelyből a 7. félévet külföldi szakmai gyakorlaton töltik a hallgatók. A főiskolán két idegen nyelv tanulása kötelező, közülük az egyiknek az angol nyelvnek kell lennie. A negyedik szemesztertől szakirányt választhatnak a hallgatók, ezek jelenleg a következők: nemzetközi üzletek, marketing, vállalkozás és non-profit menedzsment.

A megszerezhető diploma elnevezése: közgazdász kereskedelmi szakon.

A főiskolai *felvétel* minimális követelményei között egy "C" típusú középfokú nyelvvizsga megléte és legalább jó rendű érettségi átlag szerepel. A jelentkezők kiválasztása tanulmányi eredményük, nyelvi felkészültségük mellett a

pályaalkalmassági vizsgán nyújtott teljesítményük alapján történik. Az érdeklődés nagy, a túljelentkezés 3—4-szeres.

A főiskolán ma már a nappali tagozatos alapképzés mellett részidős képzés is folyik, sőt az 1994/95-ös tanévtől másoddiplomás képzés indítását is tervezük. Évente indítunk 0. évfolyamot, amelyet 1—2 éven belül post-secondary képzéssé kívánunk átformálni.

Egyéb képzési formáink közül említést érdemelnek az European Business Scholl-lal közösen szervezett euromenedzser vezetőképző tanfolyam, az ukrán gazdasági szakemberek számára szervezett menedzserképző kurzus, az Open University tanfolyam és más hosszabb-rövidebb időtartamú menedzserképző foglalkozások.

A Külkereskedelmi Főiskola másoddiplomás képzésének természetesen jelenleg is helyet adunk.

Mindezekből az is következik, hogy a Modern Üzleti Tudományok Főiskolája fontos feladatának tartja, hogy jó kapcsolatot alakítson ki a hazai felsőoktatási intézményekkel, ezen belül is elsősorban a gazdasági egyetemekkel, főiskolákkal, valamint a külföldi intézményekkel.

Nemzetközi kapcsolataink közül meg kell említeni a holland Amsterdami Közgazdasági Főiskolával, a németországi Aaleni Szakfőiskolával (Baden-Württemberg) és az European Business School (Hessen) magánfőiskolával kialakult együttműködésünket, amelyeket írásos megállapodás is rögzít. Kezdeti lépések történtek még az amerikai Fairfield és a francia Dunkerque városok szakfőiskoláival történő kapcsolatfelvételre.

Nemzetközi kapcsolataink nagy segítséget nyújtanak abban, hogy hallgatóink számára biztosítani tudjuk a féléves külföldi szakmai gyakorlat lehetőségét, valamint abban is, hogy kölcsönös tanár- és diákcserékkel hallhatóinknak nagyobb kitekintési lehetőséget adjunk a nemzetközi üzleti életre, az európai piacra.

Gondjainkról is néhány szót: a főiskola épületét már induláskor kinőtünk, azóta is folyamatosan keressük a bővítés lehetőségét. Jelenleg éppen emeletráépítés folyik, de elhelyezési gondjainkon ez csak enyhít, megoldást nem jelent. Szüksős a kollégiumi kapacitás, nincsenek kulturális, sport- és szabadidős létesítményeink, stb.

Végezetül elmondható, hogy a tatabányai főiskola létrehozására tett erőfeszítések nem voltak hiábavalók. A Modern Üzleti Tudományok Főiskolája nem csak formailag, hanem tartalmilag is újszerű képzést alakított ki. Ennek lényege az, hogy ez egy vállalkozási szemléletű főiskola, amely csak akkor számíthat anyagi támogatásra (fejlesztési pénzeszközökre, tandíjakra), ha az adományozók (hallgatók, potenciális munkaadók) igényeit a lehető legjobban kielégíti.

Az újszerű képzési forma, az új tananyagok, a közvetlen vállalati kapcsolatok és a magas követelményszint egyértelmű gazdasági előnyökkel jár, mert a hallgatók a végzés után akár saját vállalkozásban, de alkalmazottként is közvetlenül és gyorsan hasznosítható ismeretekkel lépnek munkába. A külföldi szakmai

gyakorlat révén pedig az európai gazdálkodási szemléletet, munkamorált és a piacgazdaság gyakorlati fogásait is gyorsan képesek lesznek átültetni a hazai vállalkozásokba.

Mindezek alapján talán nem tekintenek szerénytelennek, ha abban bízom, hogy 100 év múlva a magyarországi iskolák történetét elemző konferenciákon a tatabányai Modern Üzleti Tudományok Főiskoláját már a kiváló iskolák sorában említik.

AZ ÉSZAK-KOMÁROMI KÖZÉPISKOLÁK TÖRTÉNETÉNEK ÁTTEKINTÉSE

Dr. Mácza Mihály (Észak-Komárom)

Egy város vagy régió iskolatörténetének feldolgozása nem csupán az adott város, illetve tájegység oktatás- és művelődéstörténetének jobb megismerését szolgálja, hanem az ország oktatástörténeti szintézisének alaposabb kimunkálását is elősegítheti. Észak-Komárom tudományos igényű iskolatörténete ezidáig, sajnos, nem készült el, s eddig senki nem tanulmányozta át alaposan az erre vonatkozó forrásanyagot a magyarországi és szlovákiai levéltárakban, egyházi irattárakban. Mindössze egy-egy komáromi iskola történetét dolgozta fel néhány szerző. A régebbi munkák közül *Németh Vilmos: A komáromi kath. gimnázium története a Jézus-Társaság vezetése alatt, továbbá a szt. Benedekrend vezetése alatt 1812-ig c. dolgozata* említhető, amely a komáromi bencés algimnázium évkönyvében jelent meg. Szintén ez az évkönyv közölte 1896-ban *Gyulai Rudolf: A pannonhalmi szent Benedek-rend komáromi katolikus gimnásiumának története 1812-től 1896-ig c. tanulmányát*. A város népiskolájának negyedszázados történetét Marcsa György foglalta össze Komárom sz.kir. város községi népiskolájának XXV éves története című, 1896-ban kiadott munkájában, az egykori Komáromi Református Kollégium történetét *Szendrey Imre: A Révkomáromi Ev. Ref. Főiskola története (1606—1898)* címmel 1898-ban Komáromban megjelent dolgozatában. A komáromi bencés gimnázium történetéhez számos adatot szolgáltat *Németh Vilmos: Néhai Király József pécsi püspökről, Komárom megye és város nagy jótevőjéről* való emlékezés c. 1886-ban kiadott munkája. Az újabb keletű tanulmányok közül említést érdemel *Kocsis Ernő* szlovák nyelvű disszertációja (*Didaktické problémy vyučovania výtvarnej vychovy z historického aspektu na Slovensku — A szlovákiai képzőművészeti oktatás módszertani problémái történelmi aspektusból*), amelyben a szerző részletesen foglalkozik az egykori komáromi rajziskolával. Komárom iskolatörténetének értékes forrásai a helyi iskolák évkönyvei, valamint a helyi sajtóban — főleg a *Komáromi Lapokban* — fellelhető cikkek, tanfelügyelői kimutatások, jelentések. Témánkkal érintőlegesen foglalkoznak a Komárom város (itt a Duna bal partján fekvő ősi városrészre gondolunk), illetve a történelmi Komárom vármegye múltját taglaló művek is. Többnyire az említett forrásokra és irodalomra épít előadásom is.

Komárom legrégebb középiskolájának keletkezése szorosan összefügg a reformáció terjedésével Magyarországon. A 16. század második felében a komáromiak többsége fokozatosan protestáns hitre tért át, s a város reformátusainak a század végén már triviális egyházi iskolájuk volt. E nem szerint megosztott református népiskola igazgató rektora a 17. század elején a helyi református gyülekezet másodlelkése, Péczeli Király Imre volt. Dobronoky Miklós komáromi református lelkész és felső-dunamelléki püspök őt bízta meg az iskola

továbbfejlesztésével, a felsőbb osztályok létrehozásával a német protestáns kollégiumok mintájára. Ügybuzgó tevékenysége nyomán jött létre a Komáromi Református Kollégium, a város első középiskolája. E "főiskolának" vagy kollégiumnak nevezett oktatási intézményeket az ún. Trotzendorf-rendszer szerint szervezték. Trotzendorf Valentin neves német pedagógus Wittenbergben (1527—31), majd a goldbergi egyetemen (1531—36) egy minta kollégiumot létesített, melyet több magyar diák látogatott, akik aztán hazatérve az ő rendszere alapján szervezték a magyar protestáns kollégiumokat. Ezek internátussal egybekötött, nyolcosztályos (1. kollektorok, 2. lectorok, 3. declinisták, 4. conjugisták, 5. etymologisták, 6. syntaxisták, 7. poéták, 8. logicusok) iskolák voltak. Az alsóbb osztályokat a felsőbb osztályok diákjainak oktatására bízták. Az alsóbb osztályokban az olvasáson, íráson és számoláson kívül a vallási alapismereteket és az egyházi éneklést tanították, a felsőbb osztályokban a latint, a természettudományi tantárgyakat, a történelmet, bölcséletet és a teológiai ismereteket oktatták.

A Komáromi Református Kollégium csak 1615-ben egészült ki nyolcosztályos iskolává, miután Péczeli Király Imre visszatért heidelbergi tanulmányútról ahová egyházgyülekezete az iskola fejlesztése érdekében 1609-ben kiküldte. Az 1619-ben Magyarsoókon tartott zsinat döntése értelmében a rév-komáromi református főiskolát a teológia oktatásával bővítették. Közben az iskolának mind ádázabb küzdelmet kellett vívnia fennmaradásáért a Komáromban is erősödő ellenreformációval és az önkényeskedő komáromi várparancsnokkal. A városban 1617. június 3-án pusztító nagy tűzvész a kollégium épületét is elhamvasztotta. Az új iskolaépületet, a református paplakot és templomot 1621-ben Johan Dietrich Reiffenberg várparancsnok romboltatta le. Ennek ellenére a Komáromi Református Kollégium a város különböző helyein tovább működött. 1672. január 27-ig, amikor Széchényi György kalocsai érsek, királyi biztosként Hoffkirchen komáromi várparancsnok zsoldosainak segítségével kisajátította a város protestánsainak templomait, iskoláit és egyéb vagyonát, a protestáns lelkészeket pedig kiűzte a városból. Ezt követően a református népiskola keretében folyt titokban a felsőbb oktatás. A rektorokat a debreceni, a praeceptorokat (osztálytanítókat) pedig a kecskeméti és kőrösi református főiskolák szolgáltatták. 1737-ben egy évig itt tanított Hatvani István is, aki később a debreceni főiskola híres tudós professzora lett.

A Komáromi Református Kollégium tetszhalott korszaka a Türelmi Rendelet kihirdetésével ért véget, amikor lehetővé vált újjászervezése és állandó hajlékának felépítése. A város reformátusai 1793 tavaszán kérvényezték a királynál iskolájuk felépítésének engedélyezését, majd miután erre 1794-ben engedélyt kaptak, a már felépített református templommal átellenben telket vásároltak, s a következő évben hozzáláttak a kollégium építéséhez, ki-ki pénzzel, fogattal, anyaggal, munkával segítve. Az egyemeletes, hatalmas tetőzetű, kis bádogtoronnyal ellátott épület 1796. december 28-án készült el. Tornyába kis harangot akasztottak, amely mellé 1807-ben egy másik, félmázsás harang került

(ma már nincsenek meg). Az iskola berendezését a gazdagabb komáromi református családok vállalták. A kollégium homlokzatán vörösmárvány emléktábla hirdette:

MUSIS POSITUM
SUMPT. ECCL. REF. COMAROM
MDCCXCVI.

A "műzsáknak állított" iskolaépület ünnepélyes megnyitására 1797. január 2-án került sor. Az iskola első rektora Katona Mihály (1764—1822), a neves földrajztudós lett, aki külföldi tanulmányútjáról a helyi református egyház meghívására 1796. szeptember 4-én érkezett Komáromba. 1803-ig vezette az iskolát, amikor a búcsi lelkészi hivatallal váltotta fel állását.

A komáromi kollégium — tudós tanárai révén — rövidesen olyan hírnévre tett szert, hogy nem csupán a Komárom megyei fiatalok tanultak itt, hanem számosan a szomszédos és távolabbi megyékből is. A kollégium neves diákjai között említhető Jókai Mór, ifj. Péczeli József történész, akadémikus, Tóth Lőrinc író, jogtudós, az MTA tagja, Beöthy Zsigmond költő, író, jogtudós, Hetényi János lelkész, filozófiai író, az MTA tagja. Tudós tanárai közül említést érdemel Vály Ferenc (1810—1882), Jókai Mór sógora, akinek igazgatósága alatt, 1839 és 1847 között a komáromi református egyház hosszas küzdelmet folytatott azért, hogy a dunántúli egyházkerület teljes gimnáziumi képesítést nyújtó főiskolája Pápáról Komáromba kerüljön, e mozgalom azonban — egy korábbi (1804—1807-ben tett) kísérlethez hasonlóan — sikertelen maradt.

A kollégium épületét az 1848/49-es szabadságharc idején hadikórháznak foglalták le. A szabadságharc leverése után sorsa megpecsételődött. A református egyház vezetői nem tudtak eleget tenni az "Entwurf" néven ismert iskolai rendszer követelményeinek, ezért 1851-ben a komáromi kollégiumot megfosztották nyilvánossági jogától. A helyi presbiterek még megkísérelték magángimnáziumként fenntartani, de miután Vály professzor Pápara távozott, s az igazgatói állás betöltetlen maradt, a többi tanár is szétszéledt, s az iskola az 1851/52-es tanévvel megszűnt. Az üresen maradt tantermeket a kollégium épületét továbbhasználó református népiskola tanítóinak lakásaivá alakították át. A közös községi elemi iskola létrehozása után (az 1869/70-es tanévben) annak hat fiúosztálya került a kollégium épületébe. Miután 1896-ban az elemi iskola a Deák Ferenc utcában emelt épületébe költözött, a kollégium épületét az ugyanabban az évben alapított polgári fiúiskola foglalta le és használta 1910-ig. Az épületben ezután lelkészlakás, földszintjén 1924-ig a postamester lakása volt, s néhány évig egy református hitelintézet is itt működött. 1935-ben aztán itt nyílt meg a Komáromi Református Tanítóképző Intézet, amely a második világháború végéig képezte a tanítókat a református iskolák részére. A második világháború utáni években a volt kollégium épületét néhány vállalat igazgatósága használta. Jelenleg földszintjén református lelkészi hivatal és lelkészlakás, emeletén pedig a zsinati elnökség irodái vannak.

Az időrendben második komáromi középiskola létrejött az ellenreformáció időszakához kötődik. A városban megtelepedő jezsuiták a vár közelében álló várgróf házában 1649-ben négyosztályos gimnáziumot létesítettek, melyet 1698-ban ötosztályossá, majd 1701-ben hatosztályossá fejlesztettek. Kereken száz évig működött a jezsuita gimnázium az egykori várgróf-féle házában. 1749-ben felépült a rend új gimnáziumi épülete a város központjában, a jezsuita rendházzal és a Szent András-templommal átellenben. Az egyemeletes iskola-épület földszintjén tantermek, emeletén színházterem volt. Az 1763. június 28-i nagy komáromi földrengés után már csak földszintes épületként újították fel. Az 1764/65-ös iskolai évben már folytatták benne a tanítást. Miután 1773-ban a jezsuita rendet eltörölték, még három éven át az egyházmegyékbe átlépett exjezsuiták vezetése alatt maradt az iskola, melynek ekkor évente átlagosan mintegy 200 diákja volt. 1776. október 27-én a gimnáziumot a pannonhalmi Szent Benedek-rend vezetésére bízta, majd e rend 1786-ban történt eltörlése után az iskola állami irányítás alá került. 1802-ben az uralkodó visszaállította a bencések rendjét, s visszakapták a komáromi rendházat és gimnáziumot is, ezeket azonban a napóleoni háborúk idején a katonaság hadikórháznak foglalta le és csak 1812-ben ürítette ki, tehát a gimnáziumban ettől az évtől folytatódhatott az oktatás.

1848. szeptember 17-én hatalmas tűzvész pusztított Komáromban, amely a bencés társházat és a gimnáziumot is súlyosan megrongálta. Rendházukat a bencések még ugyanazon év decemberében felújították és földszintjén rendezték be ideiglenesen a gimnáziumot, melynek épülete 1860-ig romokban feküdt, s csak 1861 októberétől folytatódott benne az oktatás. Közben a soproni tankerület iskolai felügyelője 1850. szeptember 7-i leiratával 4 osztályos algimnáziummá degradálta az intézményt. A kiegyezés után az iskolában bevezették a testnevelés és a rajz oktatását. E tantárgyakat világi tanárok oktatták.

A "kisgimnáziumban" — ahogy a komáromiak nevezték — századunk elejéig, amikor a főgimnáziummá fejlesztett iskola új épületbe költözött, több neves tanár tanított, s a magyar művelődés és közélet számos ismert személyisége nevelkedett falai között itt tanított többek között **Baróti Szabó Dávid** költő, **Bertalanfi Pál** jezsuita hitszónok, földrajztudós, az egyik első magyar nyelvű földrajzkönyv szerzője; **Czuczor Gergely** költő, nyelvész, az MTA tagja, **Gyulai Rudolf** helytörténész, a komáromi múzeum megalapítója, **Illey János**, több iskoladráma szerzője, **Katona István** jezsuita történétíró, **Kultsár István** író, szerkesztő színikazgató, a komáromi vármegyei könyvtár megalapítója; **Magyary Szulpic** helytörténész, **Nyulassy Antal Ignác** költő, 1865—1880 között a Komáromi Kalendárium szerkesztője, **Révay Miklós** nyelvész, író, később pesti egyetemi tanár, **Sárkány Miklós** bencés apát, író politikus, **Szentmiklósy Alajos Timót** pedagógiai író, **Vagács Caesar** pedagógiai író, **Vaszary Kolos** későbbi bíboros, hercegprímás, történész, az MTA tagja. Ebben az iskolában tanult **Alapy Gyula** múzeumigazgató, történész, kisebbségi politikus, **Ányos Pál** költő, **Baranyay József** hírlapíró, naptárszerkesztő, könyvtáros, helytörténész,

Benyák Bernát, iskoladramák, versek, filozófiai és tanügyi művek, valamint magyar és francia nyelvtan szerzője, aki először szorgalmazta Magyarországon a magyar tanárképzést, s az ország tanügyének magyarrá tételét; **Beöthy Zsolt** irodalomtörténész, az MTA tagja, **Boncz Ferenc** jogász, több jogtudományi mű szerzője, közalapítványi igazgató, **Csorba Géza** ügyvéd, lapszerkesztő, politikus, a magyarországi szociáldemokrata mozgalom szervezője, **Fehér Ipoly** pannonhalmi főapát, az MTA levelező tagja, történelmi és pedagógiai művek szerzője, aki megírta és kiadta a bencés rend történetét; **Ghyczy Kálmán** pénzügyminiszter, képviselőházi elnök, **Hidassy Kornél** katolikus püspök, filozófiai író, **Király József** pécsi püspök, aki bőkezű alapítványt tett a gimnázium Komárom megyei szegény diákjai részére, **Kiss Gyula** költő, író, lapszerkesztő, **Kiss Péter** hegedűművész, **Konkoly Thege Miklós** csillagász, az MTA tagja, az ógyallai csillagvizsgáló megalapítója, a Magyar Országos Meteorológiai és Földmágnességi Intézet igazgatója, több külföldi tudományos intézet és társaság tagja; **Ordódy Pál** politikus, Komárom vármegye országgyűlési képviselője, 1880—82-ben közmunka- és közlekedésügyi miniszter, **Simai Kristóf** író, szótáríró, iskoladramák szerzője, az MTA levelező tagja; **Szekeres Joákim** hadtörténész, **id. Szinnyei József** bibliográfus, az MTA levelező tagja, a modern magyar tudományos bibliográfia és bibliográfiai irodalom megteremtője, az Országos Széchenyi Könyvtár hírlaptárának megalapítója és első rendszeres továbbfejlesztője.

A komáromi bencés algimnázium főgimnáziummá szervezése 1907-ben kezdődött, amikor megnyílt az iskola V. osztálya, s az egykori női kórház telkén a Megye utcában elkezdtek a főgimnázium épületének alapozását. Az elkészült iskolaépület ünnepélyes avatására 1908. szeptember 8-án került sor, amikor a város polgármestere átnyújtotta az épület kulcsait Fehér Ipoly pannonhalmi főapátnak, aki továbbadta azokat Horváth Kristófnak, a főgimnázium első igazgatójának. A következő napokban az új épületben megkezdődött az oktatás, s falai közül 1911-ben kikerültek az első érettségizők. A főgimnáziumban 1945-ig a bencések tanítottak (néhány világi tanár alkalmazásával). Az iskola kiváló képességű tanárai közül iskolán kívüli tevékenységével is ismertté vált Harmos Károly (1879—1956) festőművész, illusztrátor, 1910-től a gimnázium rajztanára, aki képzőművészeti, iparművészeti tanfolyamaival egész festőgenerációt nevelt ki. A főgimnázium neves diákjai közül külön említést érdemel Selye János (1907—1982), aki a stressznek az ember szervezetére gyakorolt hatását kutatva szerzett világhírnevet.

A két világháború között a főgimnáziumban tevékenykedő diákegyletek közül a tanulók erkölcsi nevelésére gyakorolt hatásával kiemelkedik a Jókai Cserkészcsapat, amelynek fáradhatatlan szervezője és irányítója Biró Lucián tanár volt. 1921-ben Palkovics Viktor (1850—1930) gutai plébános a bencés gimnázium diákjai részére diákmenzát létesített egy volt kávéház épületében a Vágduna soron, melyet e célra megvásárolt, majd 1929-ben a Király püspök utcában felépült a gimnázium internátusa, az ún. Marianum.

A Szent Benedek-rend komáromi gimnáziumát 1945-ben államosították, épületében 1950-ig csak szlovák nyelvű oktatás folyt, majd az 1950/51-es tanévben ismét megnyílt a magyar gimnázium. Az 1951/52-es tanévben magyar pedagógiai gimnázium is létesült itt, ez azonban csupán néhány évig működött Komáromban. Az ötvenes évek óta a Komáromi Magyar Tanítási Nyelvű Gimnázium — elnevezéseiben követve az iskolarendszer gyakori változásait — sok száz fiatalot készített fel kiválóan az életre és a továbbtanulásra, bizonyítva a szlovákiai magyarság anyanyelvű iskoláinak létjogosultságát.

Az említetteken kívül Észak-Komáromban működik még néhány újabb keletű középiskola. Ilyen a szlovák gimnázium, melyet 1936-ban létesítettek a volt polgári fiúiskola épületében a városban Csehszlovákia megalakulása után nagyobb számban megtelepedő szlovákok és csehek részére, miután már 1922-ben megnyílt a komáromi szlovák elemi és polgári iskola. A város Magyarországhoz való visszacsatolása után a szlovák gimnázium megszűnt, majd amikor Észak-Komárom ismét csehszlovák határváros lett, felújították, s 1950-ig ez volt a város egyetlen gimnáziuma. Ma is számos magyar nemzetiségű diákja van.

A komáromi hajógyár üzemi iskolájaként jött létre az 1951/52-es tanévben s alakult ki a mai Komáromi Gépipari Szakközépiskola, melynek szlovák és magyar tanítási nyelvű osztályai vannak. Az iskola épületegyüttese 1963—1972 között épült fel, az egyik újabb szárnyépület 1983-ban. Az iskola szakérettiséggel technikusokat képez, illetve a műegyetemre készíti fel diákjait.

A Komáromhoz csatolt Gadócon található a Mezőgazdasági Szakközépiskola, amely a Darányi Ignác földművelésügyi miniszter adományából 1901-ben létesített Gadóci Földműves Iskolából alakult ki több átszervezés után. Az első Csehszlovák Köztársaság idején a földműves iskolát 1919-ben szlovák osztállyal egészítették ki, majd 1921-ben gazdaasszonyképzővel, 1922-ben egyéves gazdasági iskolával bővítették, 1932-től az iskolában dohánytermesztő szakembereket képeztek. 1938 őszén osztályait részben Nyitrára, részben Vágújhelyre evakuálták. A visszacsatolás után Gadócon a gazdaasszonyképző iskola maradt, a második világháborút követően mezőgazdasági szaktanintézet létesült, majd ennek továbbfejlesztésével a mai szakközépiskola, amelyben magyar és szlovák nyelven folyik az oktatás.

Említést érdemel, hogy a múlt század végén megalakult Komáromban a Komárom Megyei Általános Tanítóegyesület, amely főjegyzője, Szendrey Imre szerkesztésében 1901—1905 között megjelentette a Tanügyi Értesítő c. havilapot és Az iskola c. közlönyét. Szintén Észak-Komáromban jelent meg 1921—1937 között a Szlovenszkói Általános Magyar Tanítóegyesület hivatalos közlönye, a Magyar Tanító, amelyet az első bécsi döntés következtében történt változások miatt egy ideig nem adtak ki, majd 1939—1942 között kissé megváltozott küldetéssel és tartalommal ismét megjelent.

Észak-Komárom jelenleg is a szlovákiai magyar nyelvű oktatás központja. Itt alakult meg 1990. május 12-én a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége, s 1993. január 1-jétől ennek titkársága is ide tette át székhelyét Po-

zsonyból. Miután a szlovák hatóságok nem engedélyezték a tervezett magyar Jókai Egyetem létrehozását a városban, a helyi önkormányzat 1992 augusztusában megalapította a Komáromi Városi Egyetemet, amelyen magyar nyelven folyik az oktatás a Győri Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskola 8 szemeszteres kihelyezett levelező tagozatán, a Soproni Benedek Elek Óvóképző Főiskola 6 szemeszteres kihelyezett levelező tagozatán, a Kecskeméti Kertészeti Főiskolai Kar 8 szemeszteres kihelyezett tagozatán és a Jókai Színház Stúdiójának színinövendék képzése is az egyetem keretében történik. A város költségvetéséből és több magyarországi alapítvány támogatásával fenntartott Városi Egyetemnek jelenleg 225 hallgatója van. A középszintű oktatás évszázados hagyományaira visszatekintő Komáromban ezzel sikerült megteremteni a felsőfokú oktatás lehetőségét is.

SOMORJA ISKOLÁINAK TÖRTÉNELMÉBŐL

Dr. Novák Veronika (Vágsellye)

Csallóköz települései közül rendkívüli gazdag történelmi múltjával emelkedik ki Somorja. Első hiteles említése 1287-re tehető Zenthmarya néven.¹ Nevét valószínűleg Szűz Mária tiszteletére emelt templomáról kapta, mely legkésőbb a 13. század közepén készült. A város fejlődését nagyban befolyásolta a tatár pusztítás utáni német betelepítés. Az a tény, hogy a város temploma a 13. században keletkezett, arra enged következtetni, hogy a plébániai iskolája már valószínűleg a 14. században létezett, bár okleveles említéséről egyelőre csak a 16. századból tudunk. Az iskola korai voltára enged következtetni az a tény is, hogy a legrégebbi iskola a templom mellett helyezkedett el, s későbbi leírásából tudjuk, hogy boltíves épület volt.² A plébániai iskola létét annál is inkább feltételezhetjük, mivel Somorja már a 14. században több birtokot nyert és Zsigmond király 1405-ben szabad királyi városi rangra emelte, Pozsony mintájára.³ A város jelentőségére utal az a tény is, hogy kiváltságait több uralkodónk is megerősítette, igaz szabad királyi városi státuszát már a 15. században elvesztette, amikor I. Ulászló 1492. március 17-én elzálogosította a bazini Szentgyörgyi grófoknak⁴ és a 16. század második felétől a Pálffy család birtoka lett, és az oklevelekben mint kiváltságos mezőváros szerepel.

Az iskoláról fennmaradt legrégebbi oklevél 1593-ból származik.⁵ Rudolf császár ezen oklevéllel felmentette a somorjai plébániához tartozó prácsai és récsei határban található három szőlőt az esztergomi érseknek való tizedfizetés alól, hogy ezenszőlők jövedelme a helyi plébánia és iskola fenntartására fordíthassanak. Nem zárhatjuk ki annak a lehetőségét sem, hogy a szaporodó török támadások következtében megrongált templom és iskola javítására fordították a már említett szőlők jövedelmét.

Meglehetősen korán, már a 16. század közepén voltak Somorján református hitfelekezetű lakosok. Valószínűleg befolyásolta az a tény is, hogy a helyi lakosság egy része német volt. Az 1561-es vizitáció német prédikátort említ,⁶ de 1634-ben már a valószínűleg régebbi német prédikátoron kívül, magyar prédikátorról is szól. Somorja rövid ideig a református püspökség székhelye is volt. A sóki zsinat 1619-es határozataiból kitűnik, hogy ez időben Somorján felsőbb református iskola létezett, amely a komáromi református egyházmegye hat felsőbb iskolájának egyike volt, s mint azt Kur Géza a Komáromi református Egyházmegye c. munkájában írja, "benne Syntaxis és Poetika volt tanítandó, úgy mindazon által, hogy a nyelvtan elemei sem hanyagoltassanak el".⁷ Az iskola csak rövid ideig működött.

Draskovics György vizitációjakor 1634-ben két tanítómester volt Somorján egy német és egy magyar. Az 1673-as vizitáció egy kántorról szól, akinek két diáksegédje volt. Ekkor a kántortanító a tanításért, csakúgy mint 1634-ben 45 aranyat kapott. A mester a vizitáció szerint minden hónapban kétszer az ecclesián

tanította a katekizmust a gyerekeknek. A szükséges képeket, olvasókat, amelyekkel a gyermekeket oktatta, az egyházközség fedezte.⁸ 1693-ban Somorja város bírója és tanácsa Bolemann Miklóst fogadta fel mesternek és kántornak, aki mind a magyar mind a német iskolában tanított.⁹

A 18. század elején jelentős változások történtek Somorján. 1700-ban a pálosok, a paulai Szent Ferenc-rendi szerzetesek telepedtek le itt, akik új templomot és kolostort építettek. A templom építését 1722-re befejezték, s ekkor már minden valószínűség szerint folyt a tanítás a szerzetesrend iskolájában is. Itt tanításnémet nyelvű volt. A 18. század első felében mint kántortanítói Podhorszky János és Kisvárady János működtek, az előbbi egy magyar és egy német, az utóbbi egy német segéddel.¹⁰

Az állam a 18. század hatvanas éveikig nem mutatott különösebb érdeklődést az iskolaügy iránt. Az első jelentősebb iskolaügyi intézkedések korában Somorja kedvező gazdasági feltételekkel rendelkezett. A város ez időben évi 806 arany ellenében szabadon használhatta kiváltságait, amelyeket II. Lipót és Mária Terézia is megerősítette. Ez időben a város minden igyekezete a szabad királyi városok közé való felemelkedésre irányult. Az iskolaügy fejlődésére minden anyagi feltétel megvolt, hiszen a helyi tanítók jövedelme 300 forint volt, s megfelelő téglából készült iskolaépület is a rendelkezésre áll. A tanulók száma a hetvenes években 100—150 volt.¹¹ Elsősorban csak katolikus felekezeti iskolák működtek, de feltételezhető, hogy rövid ideig református iskola is működött.

Ez ismeretek birtokában érthető, hogy a magyarországi közoktatás első átfogó állami szabályozása a Ratio Educationis, termékeny talajra talált Somorján. A város a pozsonyi tankerület főigazgatója Balassa Ferenc által megszabott feltételeket egy nemzeti iskola létrehozására minden megterhelés nélkül teljesítette. Ezek előírták az iskola javítását és a tanítók részvételét a Pozsonyban szervezett tanfolyamon.¹² Az eredetileg háromosztályos nemzeti iskola 4 osztályos iskolaként nyílt meg, még 1780 előtt.¹³ A tanítás két épületben folyt. Az első évfolyamot a katolikus elemi iskola kántortanítója Dobovszky Ignác tanította, a két felsőbb osztály a pálosok kolostorában kapott helyet, ahol a rend tagjai tanítottak.¹⁴ A négyosztályos nemzeti iskola nem volt kellően kihasználva, annak ellenére, hogy nemcsak a Somorjaiak látogatták, komoly nehézségeket okozott a tanításban a pálos rend eltörlése 1786-ban. 1787/1788-as évben megszűnt a negyedik osztály, s a harmadik osztálynak nem akart a város tüzelőt adni. Tanítójának, Huschka Gáspárnak köszönhetően, akinek mellesleg fizetést kapott, rendszeresen és aki a volt pálos kolostor mellett működő felsőbb osztályok gyér látogatottságának egyik oka az volt, hogy a nem katolikus lakosok húzódoztak gyermekeiket ebbe az iskolába küldeni, félve az esetleges vallási befolyásolástól.¹⁵ Somorjának 1781-ben 2449 lakosa volt, ebből 1549 katolikus, 827 református és 73 evangélikus.¹⁶ A helyzetet nehezítette az a tény is, hogy a lakosság nemzetiségileg is megoszlott. Különösen a magyar református lakosság és a német katolikus tanító, Hadinger Albert közt támadtak ellentétek, amelyek addig fajultak, hogy azt a királyi helytartótanács iskolaügyi bizottságának kellett

rendeznié.¹⁷ A nem katolikus felekezetek oktatásügyének javulására a II. József által 1781-ben kiadott türelmi rendelet után került sor. Ettől kezdve az evangélikusoknak és a reformátusoknak is állandó saját elemi iskolájuk volt. A jobb anyagi helyzetű evangélikus felekezet saját iskolaépülettel rendelkezett, amely az 1784-ben felépített templom előtt helyezkedett el. A katolikus iskola a pálos rend eltörlése után a volt pálos kolostorban kapott új helyet már 1786-ban. A rend feloszlata után a kolostor udvarára nyíló 4 cellában 2—2 iskolatermet alakítottak ki.¹⁸ A református hitfelekezet a katolikus iskola átköltöztetésével megüresedett iskolaépületet és templomot vette meg 1789-ben 2000 osztrák forintért.¹⁹ Így a volt katolikus iskolában folyt a református oktatás a 18. század második felében.

A 18. században Somorján a már előbb említett tanítókon kívül Hellein József és Berger Ferenc Működéséről tudunk, akik a nyolcvanas és kilencvenes években tanítottak Somorján.²⁰

A 18. század kilencvenes éveinek elejére feloszlott 4 osztályos nemzeti iskola, a tanítás tovább csak a felekezeti iskolában folyt.

A 19. század első felében nem történt Somorján jelentősebb Változás az iskolák tekintetében. Csak elemi oktatás folyt. Változások csak iskolaépületek tekintetében történtek. A református iskola és a templom tetőzete 1812-ben leégett, újjáépítése nem eredeti formájában történt. Az evangélikus felekezet is új kétosztályos iskolát épített 1807-ben. 1845 májusában pedig Somorján megnyitották az első óvodát.

A 19. sz. elejétől a következő tanítók működtek Somorján: Jancsik Ferenc (1804—1816), Lackó Pál (1804), Szalay János (1816—1827), Vaigl József (1824—1845), Vaigl Ferenc (1824—1845), Jancsik József (1827—1860, 1864—1867), Révfy László (1861—1864), Mecser János (1858—1876), Kisfaludy Mór (1863—1866), Jancsik Béla (1867—1873 — utána a polgári iskola igazgatója, nevét 1868-tól Ivánfira változtatta), Jancsik (Ivánfi) Gyula (1868—1873), Mihálek József (1873—1876), Schill Imre (1876—1888), Karsay Pál, Németh István (1888), Tocsek Miklós (1890).²¹ A református iskola tanítói voltak: Batta Mihály, Egyházi Szabó Dávid, Bőjte Sándor, Kovács ferenc, Gaál Mihály, Pápay Aladár, Pápay Ida, Borza Elemér, Kovács Gábor.²²

Somorja város fennmaradt levéltári anyagában érdekes jegyzőkönyv maradt fenn 1860 januárjából. E jegyzőkönyv a kántortanító és a második tanító választásáról készült és belőle pontos képet kapunk a választás lefolyásáról. A választások az esztergomi érsek 1859. évi 5148-as határozata értelmében a hármas kijelentés után történtek, egyházhatóság, a tankerületi felügyelő, a helyi plébános a kegyúr képviselője, valamint a városipolgármester és a városi tanács tagok jelenlétében. A jelentkezők először a templomban orgonaalásból, éneklésből és egyéb karzenéből mutatták meg tudásukat, majd a tanodai termekben a hit és azzal szoros összefüggésben álló bibliai tanból és egyéb felsőbb elemi plébániai tanodákban a legújabb tanrendszer igényei szerint tanítani parancsolt tantárgyaiból.²³ 1860-ban a kántortanítói állást Révfy László nyerte el, aki rövid

működése alatt új tanszerekkel szerelte fel a város költségein az iskolát. 1863-ban távozott Pozsonyba, ahol jogakadémiai tanárként működött.

Barton József a pozsonyi tankerület főigazgatója a somorjai iskolákat 1867-ben főelemi tanodává akarta átalakítani. Terve nem valósult meg. Jelentősebb változások csak az 1868-as iskolatörvény bevezetése után történtek.

Az elemi iskolák megőrizték felekezeti jellegüket, de a város jelentős támogatásban részesítette ezen iskolákat. Komoly gondokat okozott a városnak az új iskolatörvényben foganasított, a polgári iskolák felállítására vonatkozó kötelezettség. A városi tanács nagy része inkább egy városi alreál iskola felállítását tartotta célszerűnek, a csak hosszas tárgyalások után 1872-ben született egyezség a királyi vallási közoktatási minisztérium és a városi tanács között. A királyi vallási közoktatási minisztérium magára vállalta a tanítók fizetésének biztosítását, a város pedig megfelelő épületről és berendezésről gondoskodott. Pálffy János pozsonymegyei főispán az iskola felállításához 4000 forintot ajándékozott.²⁴

A fiú polgári iskola és a felsőbb lányiskola 1872. dec. 6-án kezdte meg működését, 20—20 tanulóval.²⁵ A polgári iskola látogatottsága az első években meglehetősen gyér volt. Sokan nem voltak tisztában az iskola céljával, s ennek következtében bizonytalanul fogadták az új tanítást. Változásra csak az 1879/80-as iskolaévtől került sor. Valószínűleg ebben szerepet játszott a vallás és közoktatásügyi minisztérium 24.793 számú rendelete, mely részletes magyarázatot adott az iskolacéljairól, a diákok elhelyezkedési lehetőségéről, s tisztázta a további iskolatípusokhoz való viszonyát.²⁶ Az új emeletes iskolaépület átadására 1874. október 8-án került sor. A felsőbb lányiskola az 1886/87-es tanévtől polgári lányiskolává alakult át. Az iskola, mely Csallóköz jelentős középiskolája volt, 1845-ig magyar, 1950-ig szlovák nyelven működött.

A 19. század második felében kezdtek működni az ipari oktatással foglalkozó tanműhelyek. Somorján 1874. május 13-án kosárfonó tanműhely nyílt, tanítója Kramer György Bajorországból telepedett ide. Kezdetben 5—6 állandó tanuló látogatta, számuk még 1875-ben 16-ra emelkedett. A kosárfonó tanfolyamot 1877-ben áthelyezték Nagyszombatba, ahol 1879-ben megszűnt.²⁷

Az 1884. évi 17.sz. törvény, valamint a vallás és közoktatásügyi minisztérium 1884. augusztus 23-án kelt 27.494 számú rendelete értelmében minden város, amelyben 50 tanonc volt, köteles volt ipari tanonciskolát létrehozni. A Somorjai ipari tanonciskola 1884. december 2-án kezdte meg működését 80 tanulóval. Első tanárai Tetets Géza és Fekete Ferenc a polgári iskola, valamint Kunszt Károly elemi tanítók voltak. A tanítás heti 7 órán át folyt.²⁸

A polgári fiú- és lányiskola, valamint az ipari tanonciskola folytatták működésüket akkor is, amikor Somorja teljesen elvesztette egykori kiváltságait. Már 1871-től a rendezett tanácsú városok közé tartozott, s 1902-ben jogi szempontból a nagy községek sorába volt kénytelen besorozni.

E rövid tájékoztató elsősorban Somorja város levéltári anyagának alapján készült. E levéltári fond a Galántai Állami Járási levéltárban van elhelyezve Vágsellyén, és itt áll a kutatók rendelkezésére.

Jegyzetek

- 1 Kiss, L.: Földrajzi nevek etimológiai szótára. Bp., 1988, 488.o.
- 2 Járási Állami Levéltár Galánta (tovább JÁL—G), Somorja város (Sv).
- 3 Ugyanott.
- 4 Ugyanott. Kisfaludy: Somorja város története. Kézirat.
- 5 Ugyanott.
- 6 Bucko, V.: Reformé hnutie v arcibiskubstve ostrihomskom do r. 1564, Bratislava 1939, 140.o.
- 7 Kúr, G.: A Komáromi Református Egyházmegye, Pozsony 1993, 216.o.
- 8 JÁL—G, Sv, B XVI—290, 1673.
- 9 Ugyanott. Jegyzőkönyvek 1693.
- 10 Kowalská, E.: Státne ľudové Skolstvo na Slovensku na prelome 18.a 19. stor, Historické štúdie, 100.o.
- 11 JÁL—G, Sv. 1776.
- 12 Kowalská, E.: i.m.100.o.
- 13 Egyházlátogatási jegyzőkönyv, 1781.
- 14 E. Kowalská, i.m.
- 15 Egyházlátogatási jegyzőkönyv, 1781.
- 16 JÁL—G, Sv. 1786, iratok.
- 17 Ugyanott.
- 18 Komlóssy, F.: Az esztergom főegyházmegyei római katolikus iskolák története. Esztergom 1896, 557.o.
- 19 JÁL—G, 668/1939.
- 20 Kowalská, i.m.
- 21 Komlóssy i.m. és JÁL—G, Sv. iratok.
- 22 JÁL—G, Sv. 668/1939.
- 23 Ugyanott, 1860, 197. doboz.
- 24 A polgári iskola történetével részletesen foglalkozik Presenszky, L.: A Somorjai Államilag Segélyezett Polgári Fiú- és Leányiskola története 1872—1950. In: Múzeumi Híradó. Csallóközi Múzeum XV. évf., 9.—83.o.
- 25 Ugyanott.
- 26 JÁL—G, Sv. 1879, iratok. 209. doboz.
- 27 JÁL—G, Sv. 1876, 204. doboz.
- 28 Ugyanott, 1884, 217. doboz.

A TATAI GIMNÁZIUM TÖRTÉNETE

Keller György (Tata)

Tisztelt Hallgatóim! Kedves Kollégák!

Örömmel teszek eleget a felkérésnek, hogy a 229 éve működő tatai gimnázium történetét ismertethetem, amelyben 41 éve mint tanár magam is tevékenykedem. Egyben elnézésüket is kérem, hogy e szűkreszabott időn belül csak vázlatosan tudom feladatomat teljesíteni. Előadásomban a történetiség vezérfonala mentén kívánom bemutatni iskolánk történetét az iskola alapításától napjainkig.

Az iskola alapítólevelét 1765. január 1. keltezéssel írták alá. Alapításának kezdeményezője a város akkori földesura Eszterházy Miklós volt, a gyakorlati megvalósítás azonban már utóda, Ferenc nevéhez fűződik, aki felvette a kapcsolatot a Kegyestanítórend akkori főnökével, Tapolcsányi Gergely rendfőnökkel. Eszterházy Ferenc átadta a tanítórendnek a kamalduli szerzetesek akkor már nem használt gazdasági épületeit. A területen levő csúrt részben lebontják, helyén megfelelő teherbírású falak építésével megépül a gimnázium épülete. Az épületben négy tantermet alakítanak ki. A többi gazdasági épületből lakoszobákat formálnak. Ebben laknak az iskola tanárai, a rendtársak és a konviktorok.

Tanítás az alapítás utáni évtizedekben

Az alapítólevelében megállapított tanterv szerint 1765. november 13-án kezdődött meg a tanítás. A hatosztályos gimnáziumhoz előkészítő osztályt szerveztek, illetve később, a hatodik osztály után a tanítást egyéves filozófiai kurzussal egészítették ki. Az előkészítő (elemi) osztályban a tanulókat két csoportra osztották: kezdőkre (minimisták) és haladókra (deklinisták). A kezdők olvasást és szépírást, a haladók névszó- és igeragozást tanultak, továbbá számtanból az összeadást, vallástanból pedig a hiterkölcset. A kiegészítő filozófia tanfolyamokat logíciknak nevezték. Az oktatás középpontját a hit tanítása képezte, a vallástan mellett a legnagyobb hangsúlyt a latin nyelvre fektették, hiszen ez volt az akkori tudományosság alapja és a műveltség megszerzésének a feltétele. A számtan és a szépírást tanítását a köznapi élet szükséglete is megkövetelte. A többi tárgyat, például a magyart, a németet, a természetrajzot, a történelmet, a földrajzot stb. csak a körülményekhez, a tanárok buzgóságához, a tanulók igényeihez és szorgalmához képest, kisebb vagy nagyobb terjedelemben tanították.

Az első és második osztályban latin mondattant tanítottak. Phaedrus meséit és Cicero epistoláit fordították magyarra és németre. Történelemből tanultak az asszírokról és a perzsákról. Számtanból az összeadás, a kivonás, továbbá a szorzás és az osztás. Írásból latin, magyar és német kalligráfia és ortográfia képezte az anyagot. Vallástanból hit, ima és ifjúkori vétkek magyarázata, Krisztus élete, valamint a Bírák és a Királyok könyvéből vett tanulságok alkották az anyagot.

A harmadik és negyedik osztályban a kulináris latinról átmentek a klasszikus latinságra, Cicero nagyobb leveleit és Cornelius Nepost olvasták, földrajzból Magyarország és szomszédos országai, az Ég és a Föld ismertetése képezte az anyagot, történelemből a görögök és rómaiak, számtanból a törtek és a hármasszabály. Vallásban a tízparancsolat, a szentségeket és a velük kapcsolatos történeteket, egyházi eseményeket tanulták. *Ötödik és hatodik* osztályban a költészet és szónoklat, Vergilius, Ovidius olvasása és fejtegetése, Magyarország egyetemes története, kereskedelmi és gazdasági könyvvitel, algebra, gyakorlati mértan, építéstan, Arisztotelész etikája, dialektika, metafizika, egyháztörténet és dogmatika volt a tananyag. 1771—73-ban architektúrátanára is volt az intézetnek: Schindler József, aki az építést olyan szinten tanította, hogy tanítványai mint kész építőmesterek kerültek ki a keze alól.

Az igazgató nem tanított: kezdetben négy tanár tanította az összes tárgyat. A végzendő tananyag nem volt szigorúan meghatározva, sem elvégzése szorosan időhöz kötve. A tanárok a gyengébb tanulóktól a legszükségesebbet, a tehetségesebbektől többet, előrehaladásuktól és tehetségüktől függően követelték meg az ismereteket.

Az alapítás után gyakran változtak az iskola tanárai, újak jöttek, a régiak eltávoztak. 1777-ig Peer Jakab (Peer-kódex) tanárkodott, Révai Miklós, a kiváló nyelvész pedig 1771—72 között működött ilyen minőségben Tatán.

A tanítás nyelve latin volt. Megkövetelték a tanulóktól, hogy egymás között is latinul társalogjanak. Az iskola több alkalommal rendezett műsoros előadást, ennek nyelve is latin volt, de az iskola tanárai mindig törekedtek arra, hogy minél több színdarabot adjanak elő magyar nyelven, hogy a közönség számára érthető legyen. Az előadásra alkalmas hely az iskolában nem volt, ezért legtöbbször a kastélyban játszottak.

Az eddigi tanítási rendszert alapjaiban forgatta fel II. József. Az 1780-as tanévtől kezdve Tatán megszüntették a bölcsészeti tanfolyamot, az elemi osztályok részére külön igazgatót neveztek ki, Hoffmann Sebestyént. A király németesítő törekvése a tatai gimnáziumra is kihatott, elrendelte, hogy 1784. november 1-jétől a latin iskolába csak azt lehet felvenni, aki németül írni és olvasni tud. Uralkodása idején bevezeti a rendszeres tandíjfizetést, melynek összege évi 12 Ft. II. József németesítő rendeletei szerencsére nem sokáig voltak érvényben, 1790-ben bekövetkezett halálával megszűntek. A tandíj bevezetése után az iskola tanulóinak száma jelentős mértékben megcsappant, a létszám 100 fő alá esett. Sok szegény sorsú, ún. koldus-diákon kívül jelentős számú szegény nemesfiú is elesett a magasabb szintű művelődés lehetőségétől.

1806-ban kiadják a II. Ratio Educationist, amelynek értelmében a latin nyelv óraszámát felemelik. *A napóleoni háborúk időszakában a katonai átvonulások e területen egyre gyakoribbak, több tanuló elhagyja az iskolát. Például 1805 novemberében mindössze 30 tanuló iratkozott be, de a háborús idők miatt a tanév megnyitásán csak 21 tanuló jelent meg. Amikor 1809. augusztus 22-én a király Napóleon seregei elől Tatára költözött, magával hozta egész udvarát. A*

tisztek egy részét az iskola épületében helyezték el. Ezek az események a tatai gimnázium munkáját nemcsak megnehezítették, hanem hosszabb-rövidebb időre meg is akadályozták.

A XIX. század első negyede a nyelvújítás időszaka Magyarországon. Az iskolánk ifjúsága nagy figyelemmel hallgatja Helmezczy Mihály, a nyelvész-tanár fejtegetéseit a magyar nyelv csinosításáról. Helmezczy, a nyelvújító az 1805-1806. iskolai évben volt e gimnázium tanára.

Tata lakosságára és iskolánk tanulóira nagy hatással volt az 1848—49-es forradalom és szabadságharc. Az 1848. március 15-i események híre gyorsan eljutott Tatára, az utcákon tömegek csoportosultak, és dobpergéssel üdvözölték a kivívott eredményeket. Az iskola ifjúsága Rodiczky Ede tanár vezetésével kapcsolódott be a lakosság helyi tüntetéseibe. Nagy lelkesedéssel hallgatták a volt tatai diák, Hamari Dániel (orvostanhallgató) és Fittler Gyula (joghallgató) gyűjtő hangú beszédeit. Tatán is megalakult a nemzetőrség, a város polgárai szeptemberben ünnepség keretében zászlót adományoztak a hadba vonuló nemzetőröknek. A városon átvonuló nemzetőrök részére, akik egy-egy napra megszálltak Tatán gyűjtést rendeztek: fát, bort és ételt vittek a hadba vonultaknak. A nemzetőrök között ott találjuk az iskola volt diákjait. 1848. október 4-én a városon átvonult a budai nemzetőrség, amelynek vezetője Rozgonyi Miklós, iskolánk volt diákja (1818-1820-ban III., ill. IV. osztályos). 1849 április végén a Buda visszafoglalására induló honvédsereg katonái szálltak meg iskolánkban. Ettől kezdve jelentős számú katonát helyeztek el az iskolában, a rendházban pedig katonai kórházat rendeztek be. Erről Puky Miklós kormánybiztos "Nyílt rendeletben" intézkedett. A rendeletet úgy hajtották végre, hogy az iskola négy idősebb tanára az ún. Miskey-házba költözött (Fazekas u. 30.), öt másik tanár pedig a városban bérelt szobát. A tanárok közül kettő: Schuliszta és Zimka betegek ápolására a rendházban maradt. Az iskolában és a rendházban 200 ágyas kórházat állítottak fel. 1849. május 11-től december 5-ig az iskola épületében nincs tanítás, a tanulók egy részével az iskola tanárai lakásukon foglalkoznak. 1849. augusztus végétől osztrák császári katonák lepték el az iskolát. A szabadságharc leverése után távoznuk kellett azoknak a tanároknak, akik a szabadságharc idején aktív tevékenységet fejtettek ki. Távoznia kellett Schulisztának és Zimkának, akik sebesült katonák ápolásában és gyógyításában vállaltak önzetlen munkát, de távoznia kellett Jáger és Újvári tanároknak is.

Az iskola megszületésével párhuzamosan kialakították azokat a rendszabályokat, amelyek az iskola belső működését, a tanulók viselkedését voltak hivatva szolgálni. A tanulói szabályzat tartalmazta egyrészt a kor általános erkölcsi normáit, másrészt a rend, a fegyelem fenntartása érdekében rögzített korlátozó rendszabályokat. A tanulóknak november elsejére kellett az iskolában megjelenni (tanévkezdés ideje). Az iskolaév befejezése előtt nem hagyhatták el a várost. A vallásos nevelésből következik, hogy kötelezővé tették számukra a különböző egyházi rendezvényeken való részvételt, melyet tanári felügyelettel ellenőriztek.

Az iskolai előadásokat látogatniuk, a hiányzást időben közölniük kellett — aki ezt elmulasztotta, annak félévi értesítőjébe a "megátalkodott restség" megszégyenítő megjegyzést írták be. Tilos volt a szórakozóhelyek látogatása, de nyilvános vagy magánmulatságokra, bálokra sem járhattak. Tiltott volt fegyverek, illetve botok viselése, a kártyázás, a kuglizás, a biliárdjáték. Az iskolai házítörvény ajánlja a nagyobb mozgással járó játékokat, elsősorban a labdázást. Kötelezővé teszi, hogy a magasabb osztályba járó diák a fiatalabbat "csiszoltságra" tanítsa, jó példával járjon elő. A szabályzat előírja, hogy a tanulók művelt ifjúhoz méltó módon viselkedjenek, "érdemes felnőtteket", tisztas öregeket kalaplevéve üdvözöljenek. Az osztályban megkövetelik a csendet, a jó viselkedést. Azokat a tanulókat, akik engedetlen magatartásuk, kizárják az intézetből. Az instruktorok számára előírják, hogy tanítványaik az írásbeli feladatot pontosan és tisztán készítsék el. A tanulóknak az instruktorral szemben kellő tisztelettel kell viselkedniük. Meghatározták a cenzor feladatát is. Vizsgák idején ellenőrizni kell a tanulókat, nehogy meg nem engedett segédeszközt használjanak. Ha pedig valami gyanús dolgot észlelnek, azt kötelességük feljegyezni a "fekete könyben". A szabályzat azt is kimondja, hogy aki a törvény ellen vétőket fel nem jelenti, az a bűnösökkel nyeri el büntetését. Viszont aki az elkövetett hibáját bevallja, annak nemcsak a büntetését engedik el, hanem a nevét is elhallgatják.

A szabályzat a város polgárait is kötelezi arra, hogy a tanulók kihágásait jelentsék az iskolában. A direktor és a tanárok gyakran meglátogatták a tanulókat szálláshelyükön, érdeklődtek a tanulók neveltségéről. Abban az esetben, ha a házigazda nem jelentette be kosztos diákja kiruccanásait, helytelen viselkedését, megbélyegezték. Ettől kezdve semmilyen körülmények között sem tarthatott kosztos diákot. A szabályzat szerint, ha valaki eminens osztályzatot akar, annak nem elég jól tanulnia, hanem nagyon vigyáznia kell, hogy "életében ne lehessen találni semmi kivétnivalót".

Az iskola kulturális életéből kiemelkedik a színjátszás, valamint az akadémiai és a disputák. Az előkelőségek sokszor ezekből az előadásokból alkotnak maguknak véleményt az iskola "jóságáról", és ennek megfelelően helyezik el gyermekeiket ebben vagy abban az iskolában. Repertoárról maguk a tanárok gondoskodnak, legtöbbször idegen nyelvből történő helyi fordítással. Ilyenkor a szerzői jogot nem sokra becsülik, például idegen helyneveket magyarrá tesznek vagy a neveket megváltoztatják. Az előadás elhangzik, nyoma megmarad az iskola irattárában, a kézirat elkallódik, nem ritkán a fordító semmisíti meg.

1766. január 30-án már megtartják az első színi előadást iskolánk tanulói. Erről az előadásról az iskola igazgatója igen bensőséges hangon emlékezik meg, kijelenti, hogy ezek nagyon alkalmasak arra, hogy az ifjúság könnyen elsajátíthassa a könnyed előadást, és "bátorságot merítsen a beszédre".

Az első előadásokkal egyidőben megrendezik az első akadémiai is. Ezeken geográfiai és kronológiai kérdéseket vitatnak meg párbeszéd formájában. Az akadémiai témáját képezte továbbá Tata keletkezése, fejlődése, valamint az

Estoras (Esterházy) családnak a háborúban való részvétele is. A disputákon nemcsak tanulók, hanem felnőtt emberek is szerepeltek. A tanulók bizonyos kérdéskörből, rendszerint teológiai, filozófiai stb. témakörből készültek fel és alakították ki álláspontjukat, amelyet a végsőkig védelmeztek. Az alapos tudás legjobb iskolája a disputa volt, mert ennek keretében a dolgokhoz nagyon értő emberekkel kellett vitatkozni, hatásos érvekkel.

Az iskola első ének-zene tanára, Pothradzky Mihály 1765-ben már zenekart szervez. Az iskolának valószínűleg fúvószenekara volt, mert a források sokszor céloznak trombitára és dobra (tubae et timpana). 1804-ben diákok bemutatják a táncban való ügyességüket. A XVIII. században kialakított szabályzat még szigorúan megtiltotta, hogy az ifjúság nyilvános mulatságon részt vegyen, a XIX. században már nem találunk ilyen szigorú megkötést a diákéletben. 1805-ös feljegyzés szerint farsangkor tanári felügyelet mellett, de már "rúgják a port", táncolnak és muzsikálnak a tanulók. Ilyen feljegyzésekkel a későbbiek során egyre gyakrabban találkozunk. A szórakozás a rendház ebédlőjében, szigorú keretek között folyt le. A régi hagyományok még fennmaradnak, de később teljesen megszűnnek. A "saltus magister" még tanít palotást menüettel... és divatos táncokat, de 1824 után egy árva szó sincs arról, hogy az ifjúság nyilvánosan táncolt volna.

I. A SZABADSÁGHARC LEVERÉSÉTŐL A SZÁZADFORDULÓIG (1849—1900)

Az abszolutizmus és a kiegyezés időszaka

A szabadságharc leverése után az abszolutista rendszer a maga érdekeinek megfelelően alakította át az ország oktatási rendszerét. A középiskolákat a Thun Leó osztrák közoktatási miniszter által 1849-ben kiadott Organisation-Entwurf, magyarul: Szervezési tervzet szabályozta. Az Entwurf a rendes tárgyak közé felvette a görög nyelvet. Az osztálytanítás megszűnt, helyette bevezették a szaktanítást. A tanítás nyelvére azt az elvet állították fel, hogy a tanítás olyan nyelven történjék, amelyen a tanulók előrehaladása a legkönnyebben megvalósítható. A gyakorlatban azonban ennek ellenkezője érvényesült. 1854. január 1-jén olyan rendelet jelent meg az iskolában, amely szerint utasítják a tanári kart, hogy három nap alatt adjon választ arra a kérdésre, hogy milyen tárgyakat lehetne a következő tanévben német nyelven előadni a tatai gimnáziumban. A felterjesztett vélemény így hangzik: "Miután a tatai ifjúság közt csak három németajkú van, a többi 84 pedig magyar szülöktől származik, így semmiféle tárgyat német nyelven előadni nem szabad."

Alacsonyabb szintre süllyesztették az iskolát azáltal, hogy a hatosztályos gimnáziumot megszüntették, és négyosztályúvá alakították át. A szakrendszer alkalmazásával több tanár alkalmazása vált szükségessé. Megváltoztak a heti kötelező óraszámok az egyes évfolyamokon. Ez a következőképpen alakult: első és második osztályban 24 óra, a harmadik és negyedik osztályban 26 óra lett. A

tanév két félévből állott, melyeket vizsgával zártak le a tanulók. Az eredményt bevezették a "főnévkönyvbe", olyan módon, hogy a gyengébb vagy elégtelen jegy mellé részletesen megjelölték a tanuló hiányosságait is.

1860-ban megrendült az osztrák abszolutizmus, Magyarországgal szemben engedelményre kényszerült. 1861-ben visszaállítják a Helytartótanácsot, mely az eddigi tanrendszeren kisebb módosítást hajt végre. A klasszikus nyelvek közül ezután is a latinra fordítják a legtöbb heti óraszámot, a görög nyelv azonban elmarad. Az eddig mostohán kezelt magyar nyelv művelésére nagyobb óraszámot engedélyeznek. Pl. az első osztályban öt, a többi osztályban négy órát fordítanak hetenként a magyar nyelv tanítására. A földrajz és a történelem tanításánál pedig különös gondot fordítottak hazánk földrajzára és történelmére.

Az érdemjegyek fokozata a következő volt: kitűnő, jeles, jó, kielégítő, elégséges, elégtelen és csekély vagy rossz. 1866-tól megélénkül iskolánkban a gimnasztika oktatása, amely a gimnázium akkori épületétől keletre lévő tágas kertben folyik. Ebben közreműködik Hermann Othmár, a helybeli lovasság kapitánya, néhány, erre alkalmas káplár segítségével. Ebből logikusan következik, hogy az oktatók előtérbe helyezik a katonai mozdulatok betanítását.

A kiegyezés után, 1868-ban Eötvös József közoktatásügyi minisztersége idején ismét módosul a tanterv. Az algimnáziumban, amilyen a tatai is volt, az a célkitűzés, hogy az ne csak magában is befejezett oktatási egészet képezzen, hanem alapot adjon a továbbtanuláshoz a nagygimnázium (a nyolcosztályos iskola) felé. Ekkor a rendes tárgyak sorába emelkedik a rajz, a szépírás és a torna, nagyobb hangsúlyt kap a mennyiségtan (I–IV. osztályban), a természettan (III–IV. osztályban) és a természetrajz (I–II. osztályban).

A nyelveknél a fő súly már a magyarra esett. Az iskolai okmányok a tanulók három csoportját különböztetik meg: ezek a nyilvános, a rendkívüli és a magántanuló. A nyilvános tanuló az iskolát rendszeresen látogatja. A rendkívüli tanuló csak egy vagy néhány nehezebben elsajátítható tantárgy hallgatására járt be az iskolába, de az intézet szabályzata rá nézve is kötelező. A magántanulók csak vizsga idején tartózkodnak az iskolában. Az iskolai felvételre az volt a szabály, hogy a gimnázium első osztályába csak az vehető fel, aki a kilencedik évét betöltötte. Az első osztályba jelentkezett tanulóknak felvételi vizsgát kellett tenniük. Stech Alajos, a gimnázium igazgatója az 1875-76-os tanévre szóló felhívásában a következő anyagot jelöli meg a felvételi vizsga tárgyaként: "értelmes és folyékony olvasás, nyelvtanból az alaktan főbb részei, az egyszerű és bővített, valamint az összetett mondatok ismerete, feltűnő hibák nélküli írás diktálás után, 10-es számrendszer ismerete 1000-ig, a négy alapművelet egész és közönséges tört számokkal."

Hetenként egy nap, a csütörtök szünet volt az 1890-91-es tanévig. A tanítás kezdete október, ill. 1876-tól a szeptember hónapban kezdődik. A nyári szünet augusztus és szeptember, majd július és augusztus hónapokra esik. A félévi vizsgák, amelyek a tanításra zavarólag hatottak, megszűntek, illetve ott maradtak meg, ahol az első félévben a tantárgy befejeződik (pl. természetrajz,

természettan, vegytan). Az év végi vizsgákat azonban továbbra is megtartották. A szülők részére lehetővé tették, hogy gyermekeik előrehaladásáról nemcsak az év végi bizonyítványból, hanem év közben is, karácsonykor, húsvétkor és pünkösdkor értesítést nyerjenek. 1879-ben ismét módosították a gimnáziumi tantervet, és nagy súlyt helyeznek a gondolkodás fejlesztésére. A tanításban hangsúlyos a magyar nyelv tanítása, az első három osztályban a magyar nyelv grammatikai, a negyedik osztályban stilisztikai oktatása a feladat. A német nyelvet ettől kezdve csak harmadik és negyedik osztályban tanítják. A tanulók érdemjegyét a tanári testület erre a célra összehívott értekezleten állapítja meg. 1881-től rögzítik azt is, hogy a tanuló "felsőbb" osztályba léphet, "javítóvizsgára bocsájtatik", azaz "osztály ismétlésére utasítatik". Az év végén az igazgató és az osztályfőnök aláírásával ellátott és az iskola pecsétjével megerősített bizonyítványt kapnak a tanulók, ennek birtokában jelentkezhetnek felvételre a következő tanévre.

Az 1885—86-os tanévtől a tanulmányi naplóba bejegyzik a tanuló feleletét. 1890-től új jelenség, hogy intő- és rováccédulákat küldenek azon szülőknek, akiknek gyermeke az ellenőrző tanácskozások idején gyenge tanulmányi eredményt ér el. 1893-tól megszűnik az iskolába a kötelező felvételi vizsga.

A kisközművelődés korszerűsítése

Az iskola négyosztályos gimnáziummá való visszafejlesztésének természetes következménye volt a létszámcsökkenés, s ez a dualizmus éveiben tovább folytatódott. Pl. az 1873-74-es tanévben 73 tanulója volt csak az iskolának. A tanulók létszámának a csökkenésével az akkor legbefolyásosabb tatai hetilap, a Tata-Tóvárosi Híradó vezércikkben foglalkozott. A kialakult sajtóvitának a tanulói létszám lassú emelkedése lett az eredménye. A rajz, a szépírás és a testnevelés kötelező tantárggyá válása teremhiány következtében nagy problémát jelentett. A rendházban lévő tantermeket a bolthajtás miatt tágítani nem lehetett, tehát új helyiségekről kellett gondoskodni. Megállapodás történt Esterházy Miklóssal, hogy tornatermet és rajztermet kell építeni, és a régi iskolahelyiségeket a kívánalmaknak megfelelően tantermekké kell kialakítani. Az építkezés az alapkö ünnepélyes letételével 1891. június 18-án kezdődött meg. 1892. augusztusában már készen állott az új épület, teljesen felszerelve. Az új épület felavatása egybeesett az 1892/93. tanév megnyitásával a napjával. Az átépített iskola rendelkezik fizikai szertárral, ásvány-, növény-, rovar-, lepke- és kagylógyűjteménnyel. Évről évre gyarapodik a tanári könyvtár állománya is. A XIX. század utolsó harmadában a gazdaság fellendülése nemcsak új munkahelyet teremt, de igényli a képzettebb munkaerőt is. Az iskola tanulóinak száma fokozatosan növekszik, pl. 1888-ban csak 116, de tíz év múlva, 1898-ban már 165, 1908-ban pedig 214 fő. Növekszik a bejáró tanulók száma is, elsősorban a bányamedence felől.

II. A SZÁZADFORDULÓTÓL A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ VÉGÉIG (1900—1945)

A nagygimnázium kiépítése

1910-ig a negyedik osztály elvégzése után a négyéves tanulmányt igazoló bizonyítvány birtokában a tanulmányaikat befejezték a tanulók. Csak egy-két tanuló folytatta tovább tanulmányait, de erre Tatán már nem volt lehetőség. Magasabb iskolai végzettség megszerzésének az igénye fokozatosan jelentkezett. 1884-ben a megkérdezett 75 tanuló között 14 tanuló szeretne továbbtanulni. Tata polgárai, gazdagabb parasztjai szívesen vennék, ha az algimnázium főgimnáziummá alakulna, hogy gyermekeiket helyben, kisebb költséggel nagyobb iskolai végzettséghez tudják juttatni.

Ez a törekvés egybeesik a minisztérium azon elképzelésével, miszerint a kisgimnáziumokat fokozatosan főgimnáziummá kell fejleszteni. Ezt a lehetőséget ragadja meg az iskola igazgatója, Pintér Elek. Az ügy támogatására megnyerte Esterházyt, a város földesurát, akinek Ferenc nevű fia az 1909—10-es iskolai évben itt járta a negyedik osztályt. A gróf megígérte, hogy az építkezéshez szükséges anyagot (fát, követ, téglát, cserepet és fuvart) biztosítja. 1910. június 30-án Magyar Gábor rendfőnök táviratban értesíti az iskolát, hogy a következő tanévtől engedélyezik az ötödik osztály megnyitását. Világi tanárokat helyeztek az iskolába, többségbe is kerültek (pl. 1913—14. tanévben a 17 tanár közül 10 világi volt). A világi tanárok egyik részét a piaristák alkalmazták, a másik része felett az állam rendelkezett. Egy új iskola építése is szükségessé vált, hiszen az eddig használt épületek a megnövekedett tanulóiifjúság befogadására már nem voltak alkalmasak. Pintér Elek igazgató ekkor már 70 éves, ősz hajjú öregember volt, az építkezést azonban fiatalos lendülettel vállalta. Az építkezéshez 300 000 Kr. államsegélyt kapott, a környék jelentős intézményei is felajánlották anyagi támogatásukat. Az építkezés 1911. szeptember 16-án megkezdődött. Az épületet Baumgarten Sándor műépítész tervezte, az építkezést Jánosics József állami főmérnök műszakilag ellenőrizte. A gyakorlati kivitelező pedig Solymosi László munkavezető, Molnár György és Takács György kőművesmesterek voltak.

Az iskola építése olyan nagy lendülettel folyik, hogy az 1912—13-as iskolaév elején három osztály, az év októberében pedig az egész, akkor már hétosztályú főgimnázium bevonult az új épületbe, mely tágas belső elrendezésében a korszerű oktatás feltételeinek kiválóan megfelelt.

A tatai főgimnázium működésének első évtizede

1914. június 15—18. között zajlottak le az első érettségi vizsgálatok a gimnázium új épületében. A világháború kezdetétől rendelet írja elő katonai jellegű kiképzést a felső osztályokban (V—VIII-ig).

1914-től fokozódnak a katonai behívások, szinte az iskolapadból viszik el a megfelelő korú tanulókat frontszolgálatra. Azokat a tanulókat, akiket az év során behívtak, az illető osztályról bizonyítványt vagy csak szóbeli vizsga alapján

érettségi bizonyítványt kapnak. A világháború bénítólag hat az iskola életére, pl. 1914-ben az iskolaévet nem tudták pontosan megkezdeni, de rendszeressé válik a tanév korábbi befejezése is. Növekszik a kimaradt tanulók száma, és gyakoriak a tanulói hiányzások. A tanári testület munkája megnövekszik (helyettesítés, hivatalokban munkát kell vállalni). Megkezdődik a párhuzamos osztályok összevonása, a délutáni elfoglaltságok csökkentése.

Jellemző tünete a háborús éveknél a gyakori gyűjtés, amelyet évről-évre megismételnek. A gyűjtött tárgyak között szerepel könyv, ruhamenő, gyógynövény, szederlevél és állandó jelleggel pénz. A gyűjtések azonban évről-évre silányabb eredményt hoznak, növekszik az elszegényedés. Az önképzőkori foglalkozások gyakran elmaradnak, az ünnepélyek lassan megszűnnek.

Amikor 1918-ban véget ért a háború, a felhalmozódott társadalmi feszültség forradalmasítja a tömegeket. Az őszirózsás forradalom győzelmével fokozódik a politikai tevékenység. A városban megalakul a munkástanács, amely 1919. március 21. után bizalmat delegál az igazgató mellé azzal a céllal, hogy maradék nélkül érvényesüljön a felsőbb szervek utasítása az oktató-nevelő munkában. Az iskolában megszűnik a kötelező vallásoktatás. A helyi munkástanács egyik tagja a tanulók között megalakítja az ifjúmunkások szakszervezetét. 1919. május 23-án államosítják az iskolát. A paptanárok eltávoznak, a tanítás azonban folytatódik tovább az eddig itt tanított világi tanárok és néhány egyetemi hallgató bevonásával. A tanárok közül a város politikai életébe bekapcsolódik Füstér Jenő, akit megbíznak az iskola igazgatásával. Megváltozik a tanulók elbírálásának korábbi rendje. A Népbiztosság 30/1919. sz. rendelete kimondja, hogy az érettségi vizsgát eltörlik, és elrendelik a tanulók részére a végbizonyítvány kiállítását. A tanulók teljesítményét a "megfelelt" vagy a "meg nem felelt" bejegyzéssel kell értékelni.

A Tanácsköztársaság bukása után Füstér Jenőt és Balanár Jánost a Tanácsköztársaság alatti tevékenységük miatt az intézettől elhelyezték. Hat tanuló, akik aktív tevékenységet fejtettek ki az iskolában kialakult ifjúsági szervezetben, a következő iskolai évre nem vettek fel. 1919. augusztus 7-én Magas Mihály veszi át a főgimnázium igazgatását, és szeptember elején megkezdődik a tanítás. A vallás- és oktatásügyi miniszter rendelete a gimnázium nyolcadik osztályáról az előző, 1918/19. tanévben középiskolai bizonyítvánnyal rendelkező tanulókat érettségi vizsgára utasítja. Az érettségi vizsgákat 1919. szeptember 1—15. között tartják meg.

Az 1919—20. iskolai évben jelentős változások voltak a tanári karban. 7 új tanár érkezett (Sándy Vilmos, Stoll Fülöp, Szaif Márton, Hessky Iván, Polgár Endre, Tass Kálmán, Édes Jenő), többségük az elcsatolt területről menekült el.

Iskola a két világháború között (1920—1945)

Az 1920-as évek kezdetén gazdasági nehézségek zavarták az iskola normális működését. A fokozódó inflációnak az az eredménye, hogy a beszedett díjakból az iskola még a fűtési költségeket sem tudta fedezni, ezért kénytelen volt

a szülők külön hozzájárulását igénybe venni. Az infláció következtében elvesztek az iskola gazdag alapítványai. Növekedett viszont az érdeklődés az iskolai segítő egyesület támogatása iránt.

A 20-as évek első felében a tanulók közel 1/3-át látták el segélykönyvekkel. A segélyezés anyagi alapját most már gyűjtésből, színdarabok előadásainak bevételeiből teremtették elő. 1930-ban, a gazdasági válság kritikus időszakában az előbbi megoldás is csődöt mondott: a reálgimnáziummá való átalakulás következtében az új tankönyvek beszerzésére ez az összeg már nem elégséges, meglehetősen magasak a tandíjak, például rendes tanulóknál 1930-ban 40 pengő, magántanulóknál 80 pengő, magánvizsgákért tantárgyanként 1,20 pengőt kellett fizetni, valamint beiratkozáskor felvételi és egyéb díjak címén 48 pengőt. A magas költségek sok szegény sorsú tanulót távol tartottak az iskolától. Érdekesen alakultak a kirándulások. Míg az I. világháború előtt az iskola környékén megtartottak majális jellegűek voltak, a 20-as évek elején megsokasodtak a környék megismerését szolgáló osztálykirándulások. Nagyobb jelentőségű, országos jellegű kirándulások a 30-as évektől váltak rendszeressé. (1933: Pannonhalma, 1935: Budapest, 1938: Esztergom, majd Léva és Érsekújvár.) 1938-tól már külföldre szervezett kirándulásról is van tudomásunk. 1939-ben például kététhetes kirándulásra viszi Polgár László a tanítványait Olaszországba.

Gyakoriak a tantervi változások. 1924-ig az iskola főgimnázium, 1924—35. között reálgimnázium, 1936-tól fokozatosan gimnáziummá alakul át. A jelzett időszakon belül is vannak kisebb változások, például a háború után közvetlenül bevezetik a közgazdaságtant és a gyorsírást, vagy a reálgimnáziumban előbb latinnal kezdik a nyelvi oktatást, később némettel, vagy az ötödik osztályban előbb angol, később francia nyelvet oktatnak.

Az iskola felszerelésének bővítése a 30-as évekre esik. A fizikai szertár eszközállományát Öveges József fejleszti, aki a rendelkezésre álló eszközökből házi elkészítéssel, valamint a helybeli kisiparosok olcsóbb munkájának felhasználásával sok kísérleti eszközt készít. Fejlesztik a kémiai szertárat, az előadót (kémiai, fizikai) lépcsőzetes padokkal látják el. A kémiaiban ekkor alakítják ki a vegyifülkét. Rendszeres szülői értekezletet 1921-től tartanak az iskolában, először évenként egy, majd két alkalommal. Ezeket az értekezleteket az iskola igazgatója pedagógiai tárgyú előadással vezeti be.

1924-től fellendül a sportélet. 1929-től tanév végén évenként rendszeresen megrendezik az iskolai sportünnepélyeket. A sportünnepélyt a városi sporttelepen tartják, ahova zárt rendben, fegyelmezetten, zenekari kísérettel vonul ki az ifjúság. Szülők és nagyszámú érdeklődő jelenlétében mutatja be az ifjúság sportbéli tudását. A tanítás során az elméleti órák mellett fokozatosan megjelennek a gyakorlati foglalkozások (fizikai, vegytani, növényanatómiai). Az ifjúsági egyesületek hatékonyan működnek az iskolában (a Révai Önképzőkör, a Révai Miklós Cserkészcsapat és az Ifjúsági Sportkör). Az önképzőkör tagjai a felső osztály tanulói közül kerülnek ki, feladataik között szerepel az ifjúság bevezetése "a magyar élet nagy kérdéseibe". Az önképzőköri foglalkozásokon színvonalas ta-

nulói előadások hangzanak el az irodalom, a történelem és egyéb tudományok köréből. Bemutatják verseiket, ének- és zenei képzettségüket. Az önképzőkör tagjai az előadás elhangzása után véleményt mondanak az elhangzott produkciókról.

A 20-as évek elején megalakul az iskola cserkészcsapata. Tagjainak száma 50—60 fő között mozog, ami az iskola tanulólétszámának kb. 10 %-a. Tevékenységét az ún. "keresztény-nemzeti szellem" hatotta át. 1939-től a honvédelmi törvény értelmében kötelezővé válik az iskolában a leventefoglalkozás.

A 30-as években megélénkül a zenei élet is. Az iskola előbb vonózenekarral rendelkezett, amelyet 1937-ben szimfonikussá alakítottak át. Az iskola fúvószenekara a városi ünnepélyeken is részt vett, számos induló, operarészlet és népdal előadásával. Az iskola több alkalommal — országos művészek közreműködésével — hangversenysorozatot rendezett.

1931-ben megalakult a Tatai Piarista Diákszövetség, amely célul tűzte ki az összetartozás érzésének és az iskola eszményeinek az ápolását. A gimnáziumban végzett diákokra nagy hatással volt az itt eltöltött nyolc év. Az iskolából kikerülve sem feledkeztek meg az alma materről, erejükötől és idejüktől függően igyekeztek támogatni az iskolát és a tanulóifjúságot. Anyagi támogatásban részesítették a szegény sorsú, jól tanuló diákokat, a cserkészek nyári táborozását és a kulturális rendezvényeket. 1934-ben megalakult a Tatai Piarista Öregdiákok Budapesti Szövetsége. Céljuk volt a tatai gimnáziumban érettségizett, továbbtanuló diáktársak segítségével a diploma megszerzéséig. A budapesti főiskolás kollégiumban (Horthy Miklós Kollégium) ún. tatai szobákat hozott létre, ahol ingyenes lakást és reggelit biztosítottak az arra legjobban rászoruló, szegény sorsú tanulóknak. 1944-ig 26 ilyen ösztöndíjas tanul a fővárosban. A szervezet programjában szerepelt Tata és Tóváros egyesítésének kieszközlése, járási egészségház felállítása, a templomtér teraszos kiképzése, téli gazdasági iskola létrehozása, Tatára vonatkozó tudományos munka megírása, ill. kezdeményezése. A szövetség munkájában kiemelkedő szerepet játszott dr. Magyary Zoltán egyetemi tanár.

Érdekesen alakult az iskola létszáma. A 20-as években 400 fő körüli, 1930-ban 308, a 30-as évek második felében pedig már megközelíti az 500 főt a nyilvános tanulók száma.

Az alsó tagozaton két párhuzamos osztály volt (I—IV-ig A—B osztály), a felső tagozaton csak egy (V—VIII-ig). Az alsó tagozatra járt a tanulóifjúság 75 %-a; az érettségizők száma a 40-et nem haladta meg. A beiratkozott tanulók kb. 10 %-a jutott el az érettségiig.

A 30-as évek végén a háborús készülődés politikája az oktató-nevelő munkában is éreztette hatását. Erősödött a leventemozgalom, melynek keretében katonai ismereteket oktatnak, és rendszeressé váltak a katonai gyakorlatok — alakí és lökiképzés, harcászati ismeretek — a III-VII. osztályok számára. 1942-től a honvédelmi ismeretek tantárgyat vezették be az iskolába.

Iskolai rendszabályok a két világháború között

Az iskola által kialakított rendszabály rögzítette, hogy a piarista iskola növendékeit vallásosságra, öntudatos hazaszeretetre, kötelességteljesítő, kemény munkára és katonás fegyelemre neveli. A kialakított rendszabály három részre tagolódott: Általános elvek, Az intézet belső rendje, és A tanuló magatartása az iskolán kívül. Az általános elvek rögzítik, hogy a tanuló vallási kötelezettségeinek tegyen eleget, vásár- és ünnepnap misehallgatáson, évenként lelkigyakorlaton vegyen részt és imádkozzék. A haza nagysága, boldogsága és dicsősége lebegjen előtte szent eszményként. Tisztelje szüleit, tanárait, előljáróit, "viseltessen megbecsüléssel és tisztelettel az intézet szolgaszemélyzete iránt is". Legyen a diák iskolatársai előtt a jó magaviselet mintaképe. Teljes odaadással végezze iskolai kötelességét. Az intézet belső rendjével kapcsolatban előírják, hogy a tanuló a beiratkozás által lesz az intézet tagja, ez két részből áll, az igazgatónál történő beiratkozásból és az osztályfőnöknél történő jelentkezésből. Az iskolában és a szentmisén pontosan kötelesek megjelenni. A szükséges felszereléseket naponta kötelesek az iskolába hozni — tankönyvet, eszközöket, ellenőrző könyvet. Meghatározták a tízpercekben való tartózkodás helyét és az udvarról való felvonulás rendjét, a hetes feladatát, az iskola vagyonának védelmét, az anyagi felelősséget.

A tanuló iskolán kívüli magatartásával kapcsolatban is intézkedik a rendszabály. Ha a tanuló nem lakik otthon, akkor a szülőknek megfelelő szállásról kell gondoskodniuk, de csak olyan egyénnél szabad a tanulót elhelyezni, aki az iskola igazgatójától kiadott írásos diáktartási engedélyt tud felmutatni. A tanuló az iskolán kívül művelt ifjúhoz méltó módon viselkedjék, óvakodjék a zajos csoportosulástól, az utcán céltalanul ne barangoljon. A szülők és a szállásadók számára előírják az ellenőrzést, hogy a tanulók pontosan érkeznek-e haza az iskolából. A vonaton bejáró tanulók az állomástól az iskoláig és vissza zárt rendben tartoznak menni, felügyelő tanár vezetésével. A diáksapka viselése kötelező a szünetidőben is. A diák katonásan tisztelegjen az utcán tanárai, egyéb előkelőségek, emlékművek, országzászló előtt, idősebb diáktársakat is üdvözljék. Az őszi és tavaszi időben este 8 óra, télen pedig este 7 óra után a tanulóknak csak szüleik társaságában szabad az utcán tartózkodni. Dohányozni csak a két legfelsőbb osztály tanulóinak szabad, de kizárólag csak otthon és a szülők engedélyével. Mulatók és játékhelyek felkeresése még a szülők társaságában is szigorúan tilos. Iskolán kívüli egyesületnek, társulatoknak a tanuló sem az év folyamán, sem a vakáció idején nem lehet tagja. A tanuló minden iskolán kívüli elfoglaltságát köteles bejelenteni az osztályfőnökének. A tanuló nyilvános tánciskolába nem járhat, nyilvános táncmulatságon részt nem vehet. A rendszabály utalást tesz arra, hogy a tanulóknak a lányokkal szemben való magatartását az illedelem és a szerény tartózkodás jellemezze.

A második világháború hatása iskolánkra

Magyarország bekapcsolódása a II. világháborúba kihatással van az iskola életére is. A tanév lerövidül, szénhiány miatt kényszerszüneteket rendelnek el. A meghosszabbított kényszerszünet kedvezőtlenül befolyásolja a tanulmányi eredményt. A vonattal bejáró tanulók száma meghaladta a 150 főt. A vonat korán érkezett, (a vonatindulás az üzemek munkakezdéséhez igazodott), ezért 1942 őszétől 1/4 8-kor kezdődött a tanítás, s így a 13 órakor induló vonattal a tanulók haza tudtak utazni. Schmidt Mihály igazgató a bejárók helyzetén úgy igyekszik segíteni, hogy internátus építését szorgalmazza. Az építkezés sok nehézséggel, a bánya- és bányászközségek támogatásával megindul, de a háború alatt nem fejeződött be. A katonai szolgálatra behívottak száma növekszik, 1942—43-as évkönyv már a keleti fronton meghalt volt tatai diákok nevét is felsorolja.

1942-től megszervezik a légmentesített szolgálatot az iskolában. 1944. áprilisától a környék ipari üzemének, vasútállomásainak bombázása miatt a tanulók bejárása fokozatosan megbénul. Állandóvá válnak a légiriadók. 1944. július 14-től az iskola épületét a németek katonai célra foglalják le. Ez év szeptemberében a tanítást a gimnázium épületében megkezdeni nem lehetett. Ezért hét osztályt a katolikus fiú elemibe (Fazekas utca), öt osztályt a református elemi iskolába (Kocsi utca) helyeztek el. 1944. október 11-én ezeket az épületeket is lefoglalják katonai célra. Ettől kezdve csak a tanárok lelkes ügybuzgalma működteti a tanítást, teljesen szétszórva óvodákban, a téli gazdasági iskola épületében, az ipartestület termeiben. A tanítás a délutáni órákban kettőtől hat óráig tart, összevontan, alacsony létszámmal, a kevésbé fontos tárgyak elhagyásával, erősen csökkentett óraszámmal. Ebben az oktatási formában az iskola tanulóinak csak kis töredéke vehet részt.

III. A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ BEFEJEZÉSÉTŐL NAPJAINKIG

Az iskola élete 1945-1990 között

Az iskola épülete a háborús eseményekből aránylag épen került ki. Belövés érte ugyan a falakat és a tetőzetet, de bombatalálatot nem kapott, az iskola belső felszerelése, bútora viszont jelentős kárt szenvedett.

1945. április 16-án megindult a tanítás a Fazekas utcai iskolában, mivel a gimnázium épülete katonailag foglalt volt. 1945. május 1-jén felszabadult a konviktus épülete, ettől kezdve a tanítás helye július 14-ig a rendház épülete. Az 1945—46-os tanév szeptember 9-én kezdődik. A nyár folyamán a helybeli szülők kimeszelték a termeket, rendbehozták az épület ajtóit, ablakait. A bányászfalvakból korábban bejáró tanulók oktatását úgy oldották meg, hogy 1945 őszétől a felsőgallai, akkor társulati elemi iskolából fiókgimnáziumot nyitottak, hét osztállyal. A tanulók oktatására nyolc tanár költözött Felsőgallára. Az épület második emeletén rendbehozott termekbe beköltöztették a sebész-kórház ápolónővéreit, majd november 29-én katonai kórház költözött az épületbe, me-

lyet szép fekvése, működő vízvezetékrendszere alkalmassá tettek kórházi célra, ettől kezdve a tanév már sokkal gördülékenyebb volt, az iskola tanulói ifjúsága színdarabbal kedveskedik Tata lakosságának: Gogol Revizorját adták elő. A tananyagban korrekciót hajtanak végre. A tankönyv- és taneszközhány még kísérő jelenség, de a sebek lassan behegednek, a tanulmányi színvonal is emelkedik. *A minisztertanács 1945-ben hozott rendelete a nyolcosztályos általános iskola megszervezéséről azt jelentette, hogy a gimnázium első négy osztályát fokozatosan kellett általános iskolává alakítani.* 1946. szeptember elején megszervezik a dolgozók gimnáziumát, mely 14 tanulóval az 5. osztályban beindul. Jelentős politikai harcok évei ezek, mélyreható változások történnek a tulajdonviszonyokban és a hatalomban. *A gimnáziumot 1948-ban, a XXIII. törvénycikk alapján másodszor is államosították, az államosított iskola igazgatásával ideiglenesen Baghy Györgyöt, az iskola volt világi tanárát bízták meg, akit 1948. október 15-én Antal Gergely váltott fel.*

Az iskola az államosítás után

Az államosított iskola 1948-ban jelentős események színhelye. A Londonba készülõ olimpiai edzőkeret Tatára költözött, az olimpiakonok szállása az iskolában volt, de falaik között folytak a különböző sportok edzései (pl. a vívóké és a tornászoké) is. Az országos sporthivatal a tornateremhez tartozó öltözőt fürdőberendezéssel, káddal és vizes zuhanyzókkal szerelte fel.

Az iskolai tanévnyitó ünnepély valamennyi tatabányai iskola számára 1948. szeptember 5-én volt a várudvaron. A tanévnyitó ünnepségen a nagyszámú, érdekelt szülőkön kívül részt vettek a háború után megalakult tömegszervezetek képviselői is.

Az államosítás után csak világi tanárok tanítottak. Nagy nehézséget jelentett a tanári ellátottság hiánya, pl. október 15-ig nincs magyar tanítás, november elejéig pedig szünetel az idegen nyelv tanítása is. 1948. november 1-jén iskolánkhoz helyezik Bankó Saroltát, valamint Bachát Lászlót, rajtuk kívül a tanári kart alkotja Budó Viktor, dr. Cser Jolán, Gyarmati Ernő, Harkányi Klára, Muzslai Jenő, Nározsnyai Ilona, Patonai József, Uskert Kálmán, Láng Gyuláné, Béli Ilona, dr. Toronyi Ottó, Soóky István, Etele György, dr. Weiner Ferenc, Fodor András és Dobroszláv Lajos.

1948. november 6-án megalakul az iskolában a Magyar Diákok Nemzeti Szövetsége. E szövetségnek minden diák tagja lett. 1950-ben megszűnnek az ifjúsági rétegszervezetek, megalakul a DISZ, amely 1956-ig működik az iskolában.

Az országosan kibontakozó erőltetett versenyek időszaka az 50-es évek első fele. Ez jellemző az iskolában kibontakozó versenymozgalomra is. *1950–51-es tanévben iskolánkhoz kerül a testnevelési gimnázium kettő osztállyal. A sportgimnáziumot 1953-ban Kiskunfélegyházára helyezték át.* 1954-től felmenő rendszerrel a harmadik párhuzamos osztály is beindult. Az államosított rendház épületében kollégiumot szerveztek, a kollégium keretében lehetőséget

biztosítottak az egyre nagyobb létszámú munkás- és parasztszármazású tanulók elhelyezésére. A kollégium megszervezésével és igazgatásával Gyarmati Ernőt bízták meg. *Az iskolában felállítják az ún. tanulószobát, ahol tanári felügyelet mellett a délutáni órákban tanulhatnak a diákok, és az étkezésükről is gondoskodnak. Szaktanárok és az osztályfőnökök rendszeresen ellenőrzik, illetve segítik a tanulmányi munka alakulását. Fakultatívává vált az addig kötelező vallásoktatás. Az 1950-ben hozott közoktatásügyi határozat következtében kinyilvánítják, hogy az ifjúságot a marxizmus-leninizmus eszméi alapján kell nevelni. A bevezetésre került új tankönyvek már egyértelműen ezt az ideológiát képviselték. A tanulók értékelésében is változások történnek. Az 1948/49-es tanévtől hétejegyű értékelést vezetnek be. Ez jelentős ellenállásba ütközik, ezért néhány év után a gyakorlatban megszűnik, és áttérnek az ötjegyű osztályozásra. Az 50-es évek elején származási kategóriába osztják a tanulókat, a csoportosítás a továbbtanulás szempontjából orientáló szerepet játszik.*

Az iskola életére is rányomja a bélyegét az országban jelentkező dogmatikus szemlélet és a személyi kultusz hatása. A bizonytalanság fokozódik. A szélsőséges tevékenységet a felsőbb szervek ideológiailag és politikailag szentesítik. Az iskola légkörét feszültté teszi a mechanikusan alkalmazott verseny, a számtalan jelentés, a végletesen központosított vezetési stílus, az utasíthatóság, a bizalmatlanság.

1956-ban a fokozódó politikai érdeklődés a szabadabb vitaszellem kialakulását eredményezi. Az országban október 23. után kibontakozó tüntetések az iskola életére is kihatással vannak. Október 26-tól gyakorlatilag szünetel a tanítás, megalakul az iskolai Munkástanács, amely átveszi az iskola irányítását. November közepétől az önként bejáró tanulók részére korrepetálást szervez az iskola tantestülete, és sportolási, edzései lehetőséget biztosít az arra igényt tartó tanulók számára. December hónapban egyre több tanuló keresi fel az iskolát, 1957 januárjában már órarend szerint folytatódik a tanítás, az iskola vezetését a korábban leváltott igazgató, Antal Gergely veszi át. Az események hatására 13 tanuló és egy tanár elhagyja az országot, két tanulót eltávolítanak az iskolából, egy tanárt hosszabb időre letartóztatnak, további hármat pedig 2-3 napra "begyűjtöttek" a hatóságok. Három tanuló iskolaváltoztatásra kényszerül. Az 1957-58-as tanévtől a tantestület fele szinte kicserélődik. Négy tanárt alacsonyabb fokozatú (általános) iskolába helyeztek, öt tanár pedig másik középiskolába kérte áthelyezését. A megüresedett állásokat elsősorban a fiatal korosztályhoz tartozó tanárok kinevezésével oldják meg. Az újonnan kinevezett tanárok kiveszik részüket az iskola új politikai arculatának kialakításából.

1957. november 7-én megalakult a KISZ önálló iskolai szervezete. A szervezet a 60-as években tömegszervezetté vált, ennek gyakorlatban az iskola valamennyi tanulója a tagja lett. Alapszervezeteit először osztályonként, később ún. érdeklődési körönként alakította ki. Társadalmi munkát végeztek az iskolaudvar átalakításában, a parkosításban, a város által szervezett hasonló jellegű munkákban. Nyaranként több száz diákot mozgósított az országos munkatábo-

rokba, ahol a fiúk út-, víz-, és csatornaépítéseken vettek részt, a lányok pedig növényápolási és gyümölcszedési munkákban. A 80-as évek közepétől a tagság körében fokozódott a közömbösség, s 1989-ben a szervezet megszűnt.

1957-ben megalakult az MSZMP helyi alapszervezete az iskolában. A tanári testületben történt személyi változások következtében az iskolához került új tanárokkal az iskolai pártszervezet taglétszáma jelentősen megnövekedett. Ettől kezdve az MSZMP iskola alapsszervezete az iskolai élet elvi politikai irányító és pártellenőrző szerepét látta el. Véleménye és állásfoglalása minden fontos iskolai kérdésben meghatározó volt. 1989-ben a szervezet megszűnt.

Az utolsó negyedszázad története

Az oktatás irányvonalát az 1961-ben kiadott III. törvény jelölte ki. A törvény szerint az iskolák kapcsolatát szorosabbá kell tenni az élettel, a termeléssel, a gyakorlattal. Ennek alapján bevezetik iskolánkban a szakmai előképzést célzó, az oktatás és a termelőmunka összekapcsolásának egyik formáját, az ún. 5+1-es oktatási rendszert. A gyakorlati foglalkozásokon konkrét fizikai munkafeladatokat kellett végezni a tanulóknak. Gyakorlati foglalkozást végeznek szabás-varrás és asztalos szakmában, majd később autószerelő, szövő-fonó, dísznövénytermesztő és kertépítő, valamint lakatos szakmák keretében. A gyakorlati foglalkozást a tanulók a tanműhelyben (iskolai), illetve ipari és mezőgazdasági üzemekben végezték. Ennek az oktatási rendszernek a pozitívuma az volt, hogy szakmailag hasznos ismereteket szereztek a tanulók, látókörük szélesedett, a termelés folyamatához közelebb kerültek. Negatív vonásai azonban már nagyon korán jelentkeztek, mint pl. az oktatás személyi és tárgyi feltételeinek hiánya, valamint a társadalmilag nem hasznos munkavégzés demoralizáló hatása. A 70-es évek elején ez az oktatási forma fokozatosan megszűnik. Az iskola mezőgazdasági szakközépiskola beindításával is kísérletezik, de négyéves működés után ez is megszűnik.

Az iskola tanulóinak száma a hatvanas évek végén a létszám még nem érte el a 400 főt, az 1965—66-os tanévben már 750 nappali tagozatos járt az iskolába, s elhelyezésük komoly gondot jelentett. A megnövekedett tanulócsoporthoz elhelyezése úgy történt, hogy a gimnázium épületében lévő általános iskolai osztályokat áttelepítették a Fazekas utcai általános iskola épületébe, két osztályt pedig ideiglenesen a kollégium épületében helyezték el. Az ún. politechnikai oktatásból származó elhelyezési feszültség levezetését szolgálta a vasipari műhely (volt gazdasági épület), valamint a belső udvaron lévő "kisegítő épületrész" megépítése.

1978-ban katonai kollégium létesült városunkban, növendékei az iskola tanulói lettek. Ezen kollégium diákjai először vegyes osztályokban nyertek elhelyezést, később kollégiumi és iskolai érdekekre való tekintettel külön osztályba jártak. A honvédelmi minisztérium támogatásával 1980-ban az oktató munka tárgyi feltételeinek javítása érdekében megépítik az új iskolarészt (a korábbi

gazdasági épület helyén) négy, ún. szaktanteremmel és kisebb kiegészítő helységekkel. *Az 1989/90-es tanév végén a katonai kollégium Tatán megszűnt.*

Az iskola oktató-nevelő munkájának részét képezi a felnőttoktatás. Az 1950-es években csak honvédtisztek részére szervezett levelező oktatás volt. 1963-tól ún. civil tanulókkal bővült a hallgatók száma. Az érdeklődés nagy, a hallgatók korösszetétele fokozatosan megváltozik, egyre fiatalabbak jelentkeznek, ezért a levelező tagozat mellett ún. esti tagozatot is szerveznek. Az 1965-66-os tanévben a felnőttoktatásban részt vevő hallgatók száma meghaladta a 200 főt. A 70-es évek elején fokozatosan megszűnik az esti tagozat, a 80-as években a "levelező" hallgatók száma is állandóan csökken.

Az 1960-as évek kiemelkedő eseménye volt az iskola alapításának 200. évfordulójára 1966-ban megrendezésre került jubileumi ünnepségsorozat. Az iskola külső képe megváltozott, tatarozták az épületet, az utcai frontot új kökerítéssel látták el, az iskola előtti területet parkosították. A tanulóifjúság színvonalas kultúrműsorral, szellemi és sportvetélkedővel készült az ünnepségre. Az iskola nagyszabású kiállítással várta volt tanítványait és az érdeklődőket. Kiállításra kerültek az iskola történetét reprezentáló dokumentumok, az iskola művésztanárainak alkotásai, ill. tanulók alkotásai. Ekkor avatták fel a földszinti folyosón Eötvös József domborművét, Brém Ferenc alkotását. Az iskolaudvaron megrendezett ünnepségen sok ezer ember vett részt, a központi ünnepség részét képezte a volt diákok közös ballagása. A ballagás élén az iskola életében először érettségizettek (1914-ben) haladtak tanárunkkal, Muzslai Jenővel. A nagyszámú ballagót a város főterén Tata város tanácsának elnöke köszöntötte. A délutáni órákban érettségi találkozók zajlottak le a gimnázium épületében. Az évfordulóra az iskola jubileumi évkönyvet bocsátott ki.

Az iskolai színjátszás az 1950-es években virágzott, de létezett még a 60-as évek végén is. Ezek az előadások nagy érdeklődést váltottak ki a tanulóifjúságon kívül a város és a városkörnyék községeinek lakosságában. A színjátszás megszűnésében minden bizonnyal szerepet játszott, hogy egyre több lehetőség nyílt a színház nyújtotta élmény átélésére, a helyi előadások (művelődési ház), a budapesti színházlátogatások és az egyre jelentősebbé váló televíziós közvetítéseken keresztül. Az irodalmi alkotások tolmácsolásának élménye az iskolai ünnepélyekre, a szavalóversenyekre és a diákszínpad előadásaira tevődött át.

A tanulmányi kirándulások szervezésében is változások történtek. A 60-as évek elején a tanulmányi kirándulások iskolai szervezésűek voltak, különvonattal az ország nagyvárosaiba. A 60-as évek második felétől ezek osztálykeretben történnek, egy-két esetben külföldre is.

Minden évben részt vesz az iskola az őszi mezőgazdasági munkában. Korábban szántóföldi növények betakarításában (pl. a kukoricatorésben, burgonyaszedésben) a 70-es évektől a szüretelésben segítettek.

Az 1960-as évek végén az iskola figyelme a főiskolai és az egyetemi beiskolázások felé fordult. Ennek elősegítése érdekében ún. szakosított tantervű osztályokat szerveztek matematikából, fizikából, biológiából és kémiából. Ezekbe az

osztályokba általában a jobb képességű, a felsőfokú tanulmányokra tudatosan készülő diákok jelentkeztek. A szakosított tantervű osztályok népszerűsége gyorsan növekedett, ezért a szelekció érdekében felvételi elbeszélgetést kellett bevezetni. Ezekben az osztályokban a megemelt szaktárgyi órakeret az ismeretek nyújtásának nagyobb lehetőségét, a tanulói szorgalom és a szülői ház nagyobb odafigyelése a továbbtanulás számára alkalmasabb diákok oktatását és nevelését tette lehetővé. A szakosított tantervű oktatás előnyei mellett a 70-es évek közepétől jelentkeztek a problémái is. Ezt kísérte feloldani az évtized közepén bevezetett fakultatív rendszerű oktatás, amely a tanulók képességeit figyelembe véve, a tanulók szabad elhatározásának tiszteletben tartásával kívánta megoldani a képesség kibontakozását és fejlesztését. A fakultatív rendszerű oktatás kísérleti kialakításában az iskola tantestülete is részt vett. Ezen a téren szerzett tapasztalatait az országos szervek felhasználták.

Az 1970-1980-as tanéveket jellemzi a versenymozgalom fellendülése. Ekkor országos szinten is kiemelkedő eredmények születtek (adatai az évkönyvben külön egységként szerepelnek). Hasonló eredmények születtek a sportban is. A helyezett tanulók nevét az iskola az első emeleti folyosón örököltette meg.

Az iskola megörököltette néhány kiváló tanárának és tanítványának az emlékét is: emléktáblát állított Rómer Flóris Ferenc régész, Vincze Imre Erkel-díjas zeneszerző, Kamondy Tóth László József Attila-díjas író, volt tanítványok, valamint Révai Miklós nyelvész, Öveges József fizikus és Dobroszláv Lajos festőművész, az iskola tanárai számára.

Az iskola korábban kialakult hagyományai — pl. a szalagavató, a nagy tömegeket mozgósító ballagás, az Eötvös-napi kulturális műsor — mellett új hagyományok alakultak ki: ilyen az Éneklő Ifjúság, a Tavaszi Dalfesztivál, az Idegen nyelvi est, az Öveges Józsefről elnevezett fizikaverseny, a Ki tud többet Magyarországról? vetélkedő és a szaktárgyi versenyek.

1988-ban jelentős művészi alkotással gazdagodott iskolánk. Szervátiusz Tibor szobrászművész elkészítette az iskola névadójának, Eötvös Józsefnek "életműkompozícióját". Felavatására születésének 175. évfordulója alkalmából került sor, ünnepélyes keretek között. Az avatóünnepségen Pusztai Ferenc művelődési miniszterhelyettes mondott emlékbeszédet.

A terjedelmi korlátok csak arra adtak lehetőséget, hogy hallgatóim előtt felvillantsam a tatai gimnázium alapításának körülményeit, történetének fontosabb eseményeit, erkölcsi, nevelési, oktatási értékeit.

A 229 év ennek az intézménynek az életében sok lehetőséget adott több generáció fölnevelésére, a tudás átadására, erkölcsi, emberi értékek elültetésére.

Befejezésül szinte csak címszavakban engedtessek meg, hogy felsoroljam azokat a változásokat, amelyek az elmúlt 10 évben iskolánkban bekövetkeztek.:

— Sportlétesítményeinket tovább gyarapítottuk — sportpályát építettünk az iskola mellett, elkészült egy korszerű sportsarnok. Újabb tantermek és tanári munkaszobák épültek.

— Iskolánk névadójának, Eötvös Józsefnek emlékoszlopot állítottunk nagyméretű szülői és társadalmi támogatással.

— 1990-ben nagyszabású rendezvénysorozattal emlékeztünk meg gimnáziumunk 225. évfordulójáról. Ekkor hoztuk létre Szervátius Tibor által készített Eötvös József Emlékérem kitüntetését is.

— Az elmúlt években megváltozott körülöttünk a világ. Ezt a változási folyamatot iskolánkban úgy éltük át, hogy valódi értékeinket, hagyományainkat meg tudtuk őrizni, s egyúttal válaszoltunk is a kor kihívásaira: pl.

— az országban az elsők között oldottuk meg az idegen nyelvek szabad választását,

— bevezettük a számítástechnika tanítását,

— a fakultatív oktatás és a tagozatos képzés előnyeire egyaránt építő képzési rendszert dolgoztunk ki,

— negyedik éve vesszük fel ötéves gimnáziumi képzésre és kiemelt idegennyelvi képzésre az ún. nulladik osztályosokat,

— már második éve érettségi utáni szakképzést is végzünk, idegenvezetői és középfokú ügyintéző-titkári képesítést és idegen nyelvtudást szerezhetnek az egy éves szakiskola keretében.

Elmondhatom, hogy tantestületünk erőfeszítései nem voltak eredmény nélküliek. Tanítványaink közül sokan értek el — érnek el ma is országos helyezéseket tanulmányi, kulturális és sportversenyeken. Az érettségizők közül évente 25-35 diák középfokú nyelvvizsgával hagyja el iskolánkat.

A továbbtanulásra való felkészítésnek is növekvő hatékonysággal tesz eleget az intézmény: a gimnáziumunk országos továbbtanulási rangsorában a 25. helyre kerültünk (1993.) (ötéves átlag).

Az iskola falai között több nagy tudású ember nevelt és nevelkedett, ami értékmérője a 229 év munkájának.

A hagyományok őrzése, a múlt becsülése a mi kötelességünk: az iskola tanáraié, diákjaié, mert a jelent értékelni és a jövőt formálni csak az tudja, aki a múltat ismeri, becsüli, minden értékét átveszi és továbbformálja.

A TATABÁNYAI ÁRPÁD GIMNÁZIUM TÖRTÉNETE

dr. Pluhár József (Vértesszőlős)

Bevezetés

A tatabányai Árpád Gimnázium a megye egyik legnagyobb középfokú oktatási intézménye. Sokáig a megyeszékhely egyetlen gimnáziuma, s mint ilyen intézmény a város értelmiségének kialakításában, a kulturális légkör megteremtésében elévülhetetlen érdemeket szerzett. Nem nagy múltra tekint vissza. De ez a 48 év városunk életében sorsdöntő jelentőséggel bír, — várossá vált — meg egybeesik nemzeti történelmünk demokratikus társadalmi fejlődésével. Az iskola történetének megírására az iskola megalapításának közelgő fél évszázados évfordulója nyújtott alkalmat. Az iskola történetének megírásával az volt a célom, hogy a gimnázium életéről hű képet adjak tanítványainknak, a város társadalmának, valamint az iskolánk előtt álló további feladatok sikeres megvalósításához a mindenkori tanulóifjúságunk számára erőt adó forrásul szolgáljon. A közel félévszázados munkálkodásunk sok haladó hagyomány kialakítását eredményezte. Ezek megőrzését és továbbfejlesztését is szolgálja az iskolatörténet azzal, hogy eredményeink megismertetésével hozzájárulunk jó hírnevünk fokozásához. Tanítványaink világnézeti és erkölcsi magatartásának formálásában, az önálló gondolkodásban a tudás gyakorlati alkalmazásában elért eredményeinkre, tanítványaink sikereire, helytállására büszkék vagyunk.

Tatabánya város illetve tanulóifjúságunk előtt új távlatok nyíltak meg. A város dolgozói példát mutattak az oktatás társadalmi közüggé válásában, amikor létrehozták a gimnáziumot és fejlődését folyamatosan segítették mind a mai napig. Tanítványaink iskolai felkészülése, társadalmi helytállása igazolja, hogy városunk társadalma — áldozatvállalásával — politikai, gazdasági vezetése jó ügyet támogatott.

A II. világháború után megindult polgári, demokratikus átalakulás keretében megalakult a Köznevelési Tanács, amelynek eszmei igényét — a tanács elnöke — Szentgyörgyi Albert Nobel-díjas biológus 1947. február 11-én így fogalmazta meg: ami a "szellemét illeti, lehelje minden szavával a demokrácia nagy eszméit, a szabadság szeretetét, a szociális érzést, a nemzeti — népi gondolatot."

E bizottság véleménye szerint "a világnézeti nevelést a haladó szellemnek kell meghatároznia, amely ... a tudomány korabeli álláspontját, a demokráciát, a szabadságeszményt, a szociális érzést, az emberek egyetemes testvériségét, a nemzetek közötti szolidaritást, a humanizmus tiszta erkölcsét jelentette."

Az első reform ezt kívánta érvényesíteni. Iskolánk ennek szellemében kezdte meg oktató-nevelő munkáját.

Iskolánk története a céltudatos, következetes, nehéz munkáról tanúskodik. Az eredmények tükrözik a leghaladóbb, a legkorszerűbb ismeretek birtokában lévő, humanizmustól áthatott pedagógusok munkáját. Megállapítható, hogy kiemelkedő eredményeket akkor értünk el, amikor a pedagógusok, a szülők és a

tanulóiifjúság szorosan együttműködött a célok megvalósításában. Eredményességünk hagyományos. Ez kötelez bennünket, hogy a további évtizedekre is biztosítsa az iskola a jó felkészültségű, aktív, elvhű, érzelmileg gazdag, hazáját és szüleit szerető fiatalok nevelését, akik szeretettel és büszkén emlékeznek vissza iskolájukra és tanáraikra.

Az iskola megalapítása, működésének kezdeti nehézségei

A bányatelepen 1946-ig nem volt gimnázium. A tanulni vágyó fiataloknak a tatai piarista gimnázium nyújtott továbbtanulási lehetőséget, amennyiben a család anyagi helyzete is lehetővé tette (magas tandíj, tanszer és vonatköltség). A 30-as években a bányatelep szülői küldöttsége az akkori bányagazgatót kérte, hogy Tatabányán egy gimnázium felépítését, vagy a tatai gimnáziumhoz kollégium építését biztosítsa a MÁK RT. A szénbányák mindenható ura; Rehling Konrád azzal intette le a küldöttséget: "Tatabányára nem gimnazisták, hanem bányászok kelleneek."¹ Ez megfelelt a kor művelődéspolitikájának. Ezzel az ügy lezártnak bizonyult, és csak évek múltán, a II. világháború befejezése után új helyzetben, a demokratikus fejlődés vethette fel ismét a gimnázium alapításának a gondolatát.

Az 1944-es esztendőben a hadműveleti terület közeledtével szinte lehetlenné vált a naponkénti utazás a tatai gimnáziumba.

Ezért a szülők úgy határoztak, hogy a tatai tanárok utaztatásával mint magántanítványokkal foglalkozzanak a felsőgallai polgári iskola épületében. A tanulók a szorgalmi idő után Tatán, a piarista gimnáziumban osztályvizgát tettek. Ezt csak átmeneti szükségmegoldásnak tekintették.²

Osztrovszki György vegyész mérnök, országgyűlési képviselőnk javaslatára a tatai gimnázium tanárai továbbra is utazgattak a bányatelepre. Kovácshegyi Jánosnak — az MKP egyik vezetőjének — sikerült megnyernie dr. Bereczky államtitkárt a helyi gimnázium létesítésének a támogatására (1945. augusztus 28.). Az államtitkár megküldte egy községi gimnázium létesítésére az ideiglenes engedélyt és egyben felkérte a gimnázium fenntartásához a községek támogatását. A gimnázium felállításának végső határidejét: 1946. szeptember 28-ban állapították meg.²

Az intézmény célkitűzését Osztrovszki György fogalmazta meg.

— *"Tatabánya dolgozói helyi gimnáziumot kívántak, hogy jelenlegi nehéz anyagi helyzetükben is biztosíthassák tehetséges gyermekeik taníttatását. A múltban erre a bentlakás, utazás és taníttatás magas költségei miatt bányászainknak csak a legkritikább esetben volt módja, ennek megfelelően az értelmiség soraiba alig kerülhetett munkás származású gyermek."*

— *"Tatabánya dolgozói állami gimnáziumot akartak teremteni. — Ismeretes, hogy egyes körök és az új demokratikus életformánk között ellentétek vannak. Felekezeti oktatás esetén ez az ellentét szembeállította volna az új értelmiséget, világnézeti és más síkon a szülőkkel."*

— *"Tatabánya dolgozói demokratikus szellemű gimnáziumot kívántak, amely olyan értelmiséget nevel, amely motorja legyen a munkásosztály célkitűzéseinek a technika, tudomány, művészet és irodalom terén."*

— *"Végül a dolgozók és vezetők munkásszellemű gimnáziumot akartak teremteni, amely Tatabánya várható hatalmas bányászati, ipari és kulturális fejlődésében egy új, jólképzett, demokratikus vezérkart és utánpótlást képezzen".³*

Az intézmény létrehozásában fáradozók mindent elkövettek, hogy a fenti célkitűzéseket megvalósító leghaladóbb pedagógusokat megnyerjék a gimnázium számára. A felsőgallai polgári iskola épületében működő koedukációs reálgimnázium 1946. július 31-ével megszűnt. Tatabánya, Felsőgalla, Bánhida, Alsógalla, Bánya- és iparvidék képviselő testületének iskola alapítási javaslatát a miniszter elfogadta és a szervezési munkák lebonyolításával Tóth József komáromi állami gimnázium tanárát rendelte ki. Az iskola üzemeltetéséhez, a dologi kiadások fedezéséhez osztársadalmi összefogással a fedezetet megteremtették.⁴

A gimnáziumot a volt erdei iskolában helyezték el. Az épület 1920-ban készült TBC betegek részére, szanatórium céljából. 1938-tól a testileg gyenge, iskoláskorú gyermekek számára "Erdei iskolává" alakították át. Az épület Székely Jenő munkája. Az intézethez áthelyezett tanárok számára a MÁSZ Bányagazgatóság lakásokat biztosított.⁵

Az előkészítő munkálatok után Nagy Miklós államtitkár a VKM. 103.928/1946. V. ü.o. számú rendelete alapján engedélyezte a "Tatabányai Állami Gimnázium" megnyitását az 1946/47. iskolai évvel. Az iskolafenntartás személyi terheti a VKM. tárca magára vállalta.⁶ Az intézet szomszédságában lévő gyermekjárványkórház épülete 1950-ig az intézet kollégiuma volt. A kollégium igazgatója Pataki László. 1946. szeptember 23-án, hétfőn reggel 8 órakor tartották a tanévnyitót. A dolgozók iskolájában délután 5 órakor kezdődött a tanítás. *Az iskola ünnepélyes megnyitására 1946. november 24-én, vasárnap délelőtt 11 órakor került sor a tatabányai Népházban nagyszámú közönség, társadalmunk különböző testületeinek, intézményeinek küldöttei jelenlétében.*⁶ A "Tatabányai Állami Gimnázium fokozatos, komoly munkájával a tanév folyamán teljesen meghódította a társadalmat. Elismerést vívott ki magának..."⁷ Az intézet tanárai, diákjai Osztrovszki György megnyitó beszédének zárószavainak szellemében dolgoztak, "hogy a Tatabányai Állami Gimnázium az ország legjobb gimnáziuma legyen."⁸ A gimnázium tantestülete a MÁK Rt. tanítói karához hasonlóan 40 %-os fizetéskiegészítést kapott 1948. januárjáig.

A családos nevelők évi 58 mázsa szénjuttatásban is részesültek. A társadalmi összefogás eredménye, hogy létrejött az intézmény, de a növekvő társadalmi elvárások és az azok kielégítésére irányuló törekvések újabb és újabb pénzügyi fedezetek biztosítását tették szükségessé (adományozás, gyűjtés, saját munka).⁹

Főbb állomások, fordulópontok

Az iskola létszámalakulásáról az I. számú melléklet nyújt tájékoztatást. A beiskolázásra váró tanulók felvétele, csak *folyamatos tanterembővítésekkel* volt biztosítható (1947-ben 4 tanterem, 1950-ben 6 tanterem, 1959-ben két tanterem, 1962-ben 4 tanterem).¹⁰ A bejáró tanulók számának növekedése felvetette az Oroszlány városba kihelyezett osztályok működtetésének lehetőségét, amellyel a gimnázium túlzásfoltóságát csökkentettük 1962-ben. *1963-ban* levált és *önállósult* az Oroszlányi gimnázium. 1966-ban Újvárosban megépült az Újvárosi Szakközépiskola, ahová gimnáziumi csoportokat és egy autószerelő szakközépiskolai osztályt is áthelyeztek. Ezzel a túlzásfoltóság megszűnt volna a gimnázium számára, de közben az intézetünkben — társadalmi igényre — megnyílt az *egészségügyi szakközépiskola* első osztálya. 1971/72-es tanévre már 8 csoportot tett ki. Az iskola épületében 28 tanulócsoporthoz 26 tanteremben működött, amelyek egy része szükségmegoldást képeztek (KISZ-klub, politechnikai műhely, ebédlő, fizikai előadóterem, kémiai előadóterem).

A tatabányai gimnázium állandó és eleven kapcsolatban élt a várossal — együtt formálódott, változott a településsel, változott a korral, átvészelve a növekedés nehézségeit. Szüntelenül megújulva gazdagodott. Évtizedeken át *küldetést vállalt*: minden új törekvés kísérletezésében részt vállalt, — legyen az jó vagy rossz — mert bizonyítani kellett. A város középfokú intézményei szinte kivétel nélkül ebből a gimnáziumból váltak ki. Az ötvenes években *technikumi tanulócsoporthoz* is működtek az iskola épületében — közgazdasági, építőipari, vegyipari, villamosipari osztályokban. A technikumi oktatás csak esti és levelező tagozaton folyt. De meghatározó jelentőségű volt, mert a felnőtt tagozaton esetenként többen tanultak, mint a nappalin (1000 tanuló). A *Dolgozók Gimnáziuma* 1964-ben önállósult. 1972-ben a 8 szakközépiskolai osztályból egy új intézmény született: az *Egészségügyi Szakközépiskola*. Az 1974/75-ös tanévvel — ismét társadalmi igényre — egy tanulócsoporthoz megkezdtük az óvónői szakközépiskolai képzést. A szakközépiskolai képzés mellett a gimnázium vállalkozott az *intenzívebb képzés céljából a tagozatos osztályok* beindítására — matematikából, fizikából, orosz-, francia-, és német nyelvből. A megyeszékhely nagy középiskolai bázisintézménye sohasem működött könnyű körülmények között. A közel félévszázad alatt sokszor vállalt úttörő, alapozó szerepet. Eleget kellett tennie a szüntelenül növekvő *menyiségi igényeknek*, ugyanakkor a *minőségi követelményeknek* is meg kellett felelnie. A megfelelésről az egyetemi- és főiskolai felvételi vizsgák eredményei tanúskodnak. A jelentkezők és a sikeresen felvételizők aránya évről-évre magas. — I. II. sz. melléklet — A mintegy 120 végzős növendéknek 80-90 %-a felvételt nyert. A gimnázium a továbbtanulásra való felkészítés mellett a gyakorlati életre, a munkára is felkészítette tanítványait.

1978. márciusában átköltözött az iskolánk Újvárosba, a volt Ipari és Kereskedelmi Szakközépiskola épületébe. A jó hagyományainkat megőrizve az új

környezet jobban biztosította a megújulás feltételeit, a munka zavartalan folytatását.¹¹ Az *ipari szakközépiskola épületét át kellett alakítani*. A gimnázium vezetésének az elképzelését messzemenően figyelembe vették. A meglévő kereteken belül az optimális feltételeket sikerült kialakítani. A tantermeket úgy alakították ki, hogy lehetőség nyíljon a kabinetrendszerű, szaktantermi oktatásra is. A szertárak mellett kaptak helyet az előadótermek — fizika, biológia, kémia, földrajz-történelem, nyelvi. Mindenütt elhelyezésre kerültek a tanulókísérleti eszközök, a korszerű oktatás-technikai berendezések (audio-vizuális eszközök, írásvetítő, diavetítő, diapozitív vetítő, mozgófilm vetítő, lemezek, magnók, TV-k, video-készülékek, számítógép).

A húsz tanulócsoporthoz húsz tantermet sikerült kialakítani és néhány (5 db) szaktanterem is rendelkezésre állt. 1979-ben áttértünk a szaktantermi oktatásra. Egy-egy tárgy ismeretanyagának az elsajátítását több oktatási eszköz, gép, szemléltetőeszköz szolgálja, amit a szaktanár már nem képes minden órára magával hordani. Ezért több szaktanterem kialakítására és berendezésére, felszerelésére is gondolt az iskolavezetés, de ez csak hosszabb távon válhat valóra. Ezért megkezdődött a tanulócsoporthoz óránkénti vándoroltatása, amelyet a fakultatív tantárgycsoportos oktatás bevezetése még inkább szükségessé tett.¹²

Intézetünk mindig fogékony volt az újra, ezért is kapta a megbízásokat a kísérletezésekre. Jó eredményeket értünk el a szakosított tantervű — *tagozatos* — speciális képzést nyújtó osztályok működtetésével. A 16 gimnáziumi osztályból csak négy osztály volt általános tantervű és 12 osztály tagozatosként működött. A gimnáziumi osztályok mellett 4 óvónői szakközépiskolai osztály is működött. 1974-ben iskolánk részt vett a "*családi életre nevelés*" tantárgy országos kísérletében. A *tantárgycsoportos oktatás* rendkívül eszközigényes, jó tárgyi és személyi feltételeket igényel. Tantestületünk szakmai felkészültsége, egyszerűsége alkalmassá tette eme feladat sikeres végrehajtására. A *fakultációs* csoportok többsége egyetemi-, főiskolai *továbbtanulásra* készítettek elő. A kisebb része — a sok éves pályaválasztási gyakorlatnak megfelelően — *munkavállalásra* készítette elő tanítványainkat. Ilyen szakok pl.: gép- és gyorsírást, gépjárművezetést, laboratóriumi gyakorlatot, nyomdaipari ismereteket, könyvtártechnikai ismereteket nyújtottak végzős növendékeinknek.¹²

Az Óváros széléről — egykori "erdei iskolából" — az *Újváros központjába került* gimnázium élete közvetlenül is a nagy nyilvánosság elé került. Az átköltözéssel új szakaszba lépett a várossal való együttélés, az együttműködés. A létszámnövekedés 4 tanterem hozzáépítését tette szükségessé (1983), ahová az Óvónői Szakközépiskolai osztályokat helyeztük el. A középfokú oktatás iránti igények arra készítették a város vezetését, hogy egy új gimnázium megépítésére kerüljön sor az Óvárosban. Így 1987 szeptemberében a tantestület egy részének a kiválásával és 2 tanulócsoporthoz átköltözésével beindult a város második gimnáziuma: a Bárdos László Gimnázium.

Az 1991/92-es tanévtől az Árpád Gimnázium ismét részt vesz egy országos kísérletben a 6-osztályos gimnázium működtetésének, bevezetésének lehető-

ségével. Összegyűjtik azokat a tapasztalatokat, amelyek előnyösebbé, eredményesebbé teszik a középfokú oktatást. A szüntelen átalakulásra, a megújulásra mindig szükség van egy rangos oktatási intézménynek, ha versenyben kíván maradni, ha a változó élet új követelményeihez akarja igazítani munkáját.

Tanítványaink sikerei

Az országos középiskolai tanulmányi versenyeken tanítványaink kimagasló eredményeket értek el:

Kürschák-díjat 3 alkalommal (1961, 1962, 1975-ben) nyertek tanítványaink. A Nemzetközi Matematikai Diákolimpiát 2 alkalommal (1961, 1976-ban), Nemzetközi Kémiai Diákolimpiát 1 alkalommal (1976) nyerték meg növendékeink. 1961—1994 között az országos középiskolai tanulmányi versenyeken 75 tanulónk ért el kiemelkedő eredményt. OKTV-ben 17 tanulónk az első 10 helyen végzett, 24 tanuló dicséretben részesült. Arany D. matematika versenyben 3 tanulónk élen végzett, 5 tanulónk dicséretet kapott. Kazinczy-érmet 7 tanulónk nyert. Kitáibél P. Országos Biológia versenyen 6 tanulónk végzett élvonalban. Környezetvédelmi versenyen és pályázaton 8 tanulónk mutatott fel kimagasló eredményt. TV "Ki miben tudós?" matematikai vetélkedőn 1 tanulónk 8. helyen végzett.

Tanáraink

Az oktató és nevelő munka tárgyi feltételein kívül nem hagyogolható el az a személyi adottság, amelyet a tanári kar képviselt. Az első tantestület 6 rendes és 6 óraadó tanárból állt. Az óraadó tanárok — Kovács Béla kivételével — rövidesen megkapták a rendes tanári kinevezést. Az induló tantestület nehéz feladatot, missziót vállalt az intézmény beindításakor. Hivatástudatuk magaslatán állva reggel 8 órától este 8 óráig megfeszített munkát végzett.

Új volt a nevelőtestület szelleme. Haladó, szociális érzékenységgel, demokratikus szemlélettel formálták a környék felnövekvő nemzedékét. E személeletnek tudható be, hogy rövid 3 év leforgása alatt az ország legfiatalabb gimnáziuma 1949-ben az ország első gimnáziuma lett. Felfigyelt az ország arra, ami ebben a bányatelepből várossá lett település új gimnáziumában történik. Ekkor vette fel a Rákosi Mátvás gimnázium nevet.

A tantestület minden tagja magasfokú felkészültséggel rendelkezett. A társadalmi elvárásnak messzemenően eleget tettek. Az iskolai munkájuk mellett tudományos kutató-munkával is foglalkoztak. A kutatómunkájuk elismeréséért a budapesti Műszaki Egyetemről 4 tanár tudományos pótlékot kapott (Fejérdi Gy., Greguss P., Rác J., Szalontai L.).¹³

A tanárok bekapcsolódtak a város társadalmi közéletébe és tevékenységükkel elsősorban ismeretek terjesztésével, haladó demokratikus szellem megismertetésével, népszerűsítésével a társadalmi haladást szolgálták. Résztvettek a társadalmi szervezetek munkájában, funkciókat vállaltak a közéletben. Elfog-

altságuk nagymértékben megnövekedett. A 4—800 Ft-tal magasabb jövedelemért a Dolgozók Gimnázium tagozatán mellékkereseti lehetőségeket vállaltak.¹⁴

Az intézet sajátosságaihoz tartozott, hogy nagy volt a fluktuáció. Az intézet fennállása óta 202 nevelő dolgozott a gimnáziumban. A főváros közelsége és a bejárás lehetősége sokaknak átmeneti munkalehetőséget nyújtott. Ezért az intézet vezetői arra törekedtek, hogy a saját tanítványaink — tanulmányaik befejezése után — intézményünkben nyerjenek elhelyezést. Nevelőkként visszatért tanítványaink: Bánhidai György, Bauer Klára, *Bekéné Szűcs Margit*, *Czigány Erzsébet*, Freisinger Ede, dr. Haintz Endre, Herczig László, Jurida Istvánné, *Kisfaludyné Turay Mária*, Lengyelne Zigó Klára, Letkó Ferenc, *dr. Némethné Berendi Júlia*, *dr. Szabóné Payer Zsuzsa*, Orcsikné Szina Magdolna, Payerné Telek Mária, Süveges Vilmos, Szabóné Golub Erzsébet, dr. Szilágyiné Somogyi Erzsébet, *Lászlóné Szabó Hajnalka*, Mohácsiné Hetes Nóra, Tóthné dr. Bükki Edit, *Kérékgyártóné Wachter Klára*, Varga Mária, *Eperjesiné Pogrányi Rozália*, *Hasznicsné Horváth Mária*, *Ládainé dr. Benedek Zsuzsa*, Vogelne Takács Gabriella, Botondné Szerdahelyi Erna, Vargáné Sipos Ilona, *dr. Farkasné Juhász Krisztina*, *Geiszt Ferenc*, *Neuberger Mariann*, *Lovász Krisztina*. Jelenleg 14 tanár működik az intézménynél a volt tanítványok közül. Ők azok, akik szorosabb kapcsolattal kötődnek az iskolájukhoz. Iskolánk tanárainak a város társadalmában betöltött pozitív szerepét, jó munkáját igazolják a kitüntetések.

Neves pedagógusaink

Az egykori neves pedagógusok közül névszerint is meg kell emlékeznünk: — *Bárdos László István* (1909—1963) történelem-latin-olasz nyelv — könyvtárszakos tanár volt. Egyetemi tanulmányait ösztöndíjasként Olaszországban fejezte be. Pedagógiai pályafutását Beregszászon kezdte. A háború után családi kapcsolatai révén jut el Tatabányára. 1946. szeptember 10.—1952. május 18-ig tanít a gimnáziumban. Hallásromlásának gyors előrehaladása miatt tanári munkájától meg kellett válnia. Tanítványai nagy tisztelettel és szeretettel vették körül. A közművelődési könyvtárhálózat kiépülése során 1952-ben először a Városi Könyvtárba kerül, majd a József Attila Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese lett. Könyvtárosként történelmi és közművelődési kutatómunkát végez, melynek eredményeként egy sor tanulmánya jelent meg folyóiratokban vagy önálló kiadványként. Tanulmányai a város polgárainak lokálpatriotizmusát erősítették. Tatabányai munkálkodása alapján méltán kiérdemelte, hogy a város egyik középiskoláját róla nevezzék el.

— *Molnár János* (1918—1978) mint Eötvös kollegista ösztöndíjasként Berlinben fejezte be egyetemi tanulmányait. Pályázat alapján 1946. szeptember 1-jétől kezd meg tanári pályafutását a tatabányai gimnáziumban. A megye legrégibb és leghosszabb ideig működő szakfelügyelője volt (1954. szeptember 20.—1978. szeptember 24.) Magyar nyelv és irodalom — német nyelv szakos tanárként, valamint megyei szakfelügyelőként kiemelkedő pedagógus munkát végzett.

A Művelődési Minisztérium és a Tankönyvkiadó Vállalat mint gyakorló pedagógust felkérte a II. osztályos gimnáziumi magyar irodalom történeti tankönyv és tanári kézikönyv megírására. Az irodalmi történeti tankönyv nívó-díjas lett. 1978-ban a pedagógus napon a kormányzat Apáczai-díjban részesítette nyugállományba vonulása előtt. A Városi Önkormányzat 1992-ben alapítványt hozott létre Molnár János tiszteletére, emlékének ápolására. A Molnár János-díjat évi egy alkalommal, a pedagógus-napon adják ki (maximum 10 pedagógusnak). Csak tatabányai polgár kaphatja az oktatásért kifejtett tevékenységért vagy az oktatásban elért kiemelkedő munkáért. 1994-től az oklevél mellett emlékérem is kiadásra kerül.

— *Payer István* (1929—1984) Az "Új Forrás" megyénk folyóiratának első főszerkesztője. Lapszerkesztő elvei eltértek az "aczéli-marxista" irodalompolitika kívánalmaitól. A jó minőséget tekintette elsődlegesnek. Nemegyszer engedményekre kényszerítették. Esélyt kínált a pártfogó nélkülieknek, a fiatal tehetségeknek. Alsó néposztályból emelkedett fel értelmiségivé. Szorongásossá vált a gyakori szorongattatástól. Változtatni akarása és tudása által emlékezetes szerkesztővé vált.

Végzett tanulóink elhelyezkedése

A második világháború után a társadalmi változások, a demokratizálódási folyamat következménye, hogy a középiskolai végzettség a társadalom által kívánatosnak tartott műveltségi színvonal. Ennek visszahatásaként az érettségizett tanulók idegenkedtek a fizikai munkától, eluralkodott az "írásztal" szemlélet. Az 1958-ban bevezetett politechnikai oktatás a fizikai munkától való idegenkedést némilig csökkentette. Talán ez is hozzájárult ahhoz, hogy egyre többen tanultak szakmát az érettségizett tanulók közül. A gimnázium fennállása óta az 1992/93-as tanévig bezárólag a nappali tagozaton 4614 tanuló gimnáziumi érettségi oklevelet és 591 tanuló szakközépiskolai képesítő oklevelet kapott.

A tanulók felvételi eredményeiről a II. sz. melléklet ad részletes tájékoztatást!

Az 1949—70 között érettségizett tanulóink végzettségéről és elhelyezkedéséről felmérést végeztem, s az eredményről az alábbi összesítés nyújt tájékoztatást:

mérnök	207 fő
technikus	143
közgazdász	29 fő
diplomata, külkereskedő	10
jogász	24
orvos	65
állatorvos	3
gyógyszerész	8
kutató	21
geológus, meteorológus	5

régész, múzeológus	3
pedagógus	244
művész	16
könyvtáros, népművelő	14
számítási-, pénzügyi tisztviselő	52
adminisztratív előadó	412
kereskedelmi dolgozó (eladó, üzletv.)	26
hiv. katonatiszt, BM tiszt	49
műszaki rajzoló, kirakatrendező	21
egészségügyi dolgozó (assz., ápoló, lab.)	131
tolmács	3
pap	1
tömegszervezeti függetl. funk.	3
szakmunkás	259
betanított munkás, segédmunkás	11
háztartásbeli	67
MÁV és Posta alkalmazott tisztv.	33
disszidált	38
elhalálozott	18
felderítetlen, ismeretlen	229
Összesen:	2145 érettségizett tanuló

Az összesből 28 tanuló vezetői állásban dolgozott.

Jelentős azoknak a száma, akik tanulmányaikat külföldön, ösztöndíjas tanulóként folytatták és ott nyertek végzettséget, diplomát (42 tanuló).

Érettségi éve	A tanuló neve	Ország	Végzettség
1950	Papp László	Szovjetunió	mérnök
1951.	Kuncz Pál	Szovjetunió	mérnök
	Réfi Oszkó István	Szovjetunió	nemesfém kohóm.
	Vörösmarty Magdolna	Szovjetunió	mérnök
1956.	Grünberger Ilona	Szovjetunió	konzervip. mérnök
	Németh Melinda	Szovjetunió	gépészmérnök
1960.	Tarr Imre	Szovjetunió	szuperszónikus rep. pil.
1962.	Balogh László	Szovjetunió	külügy. diplomata
1963.	Csáki István	Szovjetunió	távközlési mérnök
1964.	Bereczki Gyula	Szovjetunió	villamosmérnök
	Kompis Zoltán	Szovjetunió	hűtőgép szakmérnök
1965.	Schwarz Tibor	Szovjetunió	orvos
	Kappel Éva	Szovjetunió	üzemg.-mérn.-közg.
	Meskó Judit	Szovjetunió	üzemg.-mérn.-közg.
	Gyenes István	Szovjetunió	híradásipari mérnök
1966.	Lévai Ferenc	Szovjetunió	alk.matematikus
1967.	Szabó Flóra	Szovjetunió	mérnök, közgazdász

Érettségi éve	A tanuló neve	Ország	Végzettség
1968.	Handl György	Lengyelország	mérnök
1969.	Kollár Ágnes	Szovjetunió	orvos
1969.	Bogár Dezső	Szovjetunió	mérnök, közgazdász
1972.	Fejes János	Szovjetunió	orvos
	Zichó Dávid	Szovjetunió	hajómérnök
1973.	Gyuris András	Szovjetunió	külsügyi diplomata
	Harazin Károly	Szovjetunió	kat. akadémia
1974.	Fazekas Judit	Szovjetunió	könnyűipari mérnök
	Sárközi Károly	Szovjetunió	mérnök, közgazdász
1975.	Szarvady Csaba	NDK	közl. gépészmérnök
1976.	Horváth András	Szovjetunió	agrármérnök
	Miskolczi Ágnes	NDK	hajóépítőmérnök
	Szatmári Gábor	Szovjetunió	közgazdász
1977.	Dárdai Ágnes	Szovjetunió	orvos
1978.	Virág Mária	Szovjetunió	könyvtáros
1982.	Révész Andrea	Szovjetunió	könyvtáros
1984.	Czinege Levente	NDK	rep. műsz. mérnök
	Kutasi Márta	Szovjetunió	külsügyi diplomata
1985.	Bús Szilveszter	Szovjetunió	külsügyi diplomata
1986.	Adamek Angela	Szovjetunió	nyelvszakos tanár
	Hatos Zsolt	Szovjetunió	kat. vegyvéd. mérnök
	Krégl János	NDK	útiépítő mérnök
	Laczkovics István	Szovjetunió	külkereskedő
	Metzger Ildikó	NDK	nyelvszakos tanár
	Polgár Szabolcs	Szovjetunió	külsügyi diplomata

Az Elnöki Tanács tanítványaink közül Dr. Raposa Tibort (1960) és Dr. Szalay Ferencet (1962) a "Népköztársaság címeres aranypecsét" gyűrűvel kitüntetéses doktorrá avatta.

Végzett növendékeink közül tudományos kutatóként dolgozott vagy dolgozik jelenleg is:

Nagy Éva (1949)	kutató vegyész
Vörösmarty Antal (1949)	MTA földrajz kutató
Dárdai Pál (1950)	kutató fizikus (bányászati robb.tech.)
Juhász György (1951)	MTA agrártud. kutató
Moczik Alice (1951)	kutatóvegyész
Pénzes Ilona (1951)	kutatóvegyész
Lux András (1952)	kutatóvegyész
Juhász József (1952)	kutató bányamérnök
dr. Raposa Tibor (1960)	kutató orvos (3. sz. Belklinika, egy.doc.)
Fittler Gyula (1962)	kutató fizikus
Kóta József (1962)	kutató fizikus (magfizika)
Ácsfalvi Márta (1962)	kutató vegyész

Dr. Szalay Ferenc (1962)	kutató orvos (1. sz. Belklinika, doc., nyilvános egyetemi tanára) Gasztroenterológiai társaság főtitkára
Meskó László (1963)	kutató fizikus
Solyom Éva (1963)	kutató vegyész
Sipos Julianna (1963)	növénytani kutató
Dr. Szalay László (1963)	kutató orvos, cytológus
Domokos László (1966)	matematikus
Zábráczi József (1966)	kutató fizikus
Fűrész József (1967)	alkalmazott matematikus
Ezsől György (1968)	kutató fizikus
Walcz Erzsébet (1971)	kutató biológus
Rohonczy János (1976)	kutató vegyész
Moussong Gábor (1976)	kutató matematikus

Híressé vált diákok

Gáll István — A Szabad Hazánkért és a Néphadsereg című katonai lap munkatársa volt. 1958-ban a Magyar Rádió dramaturgja lett. 1971-től haláláig az Új Írás szerkesztőségének munkatársaként tevékenykedett. 1967-ben és 1976-ban József Attila-díjat, 1978-ban Kossuth-díjat kapott. Életművét a Szépirodalmi Könyvkiadó gondozza.

Krajcsirovics Henrik — fesőtűművész, a Képzőművészeti Szövetség tagja. A megyei tagozat vezetője. Az esztergomi Vitéz János Tanítóképző Főiskola tanszékvezető tanára. Alkotásaival rendszeresen szerepel kiállításokon.

Oláh János — MUOSZ Nemzetközi Újságíró Iskola igazgatója volt. Diplomata, Kairói nagykövetségünk vezető tisztviselői tisztjét töltötte be nyugállományba vonulásáig.

Dr. Raposa Tibor — belgyógyász kutatóorvos. A Bp. Semmelweis Orvostudományi Egyetem 3. sz. belklinikájának egyetemi docense, tanára. Kutatómunkájáról a nemzetközi szakmai folyóiratokban méltató, elismerő recessziók jelentek meg.

Dr. Skoflek István — Állami díjas biológia-földrajz szakos középiskolai tanár volt. A jégkori flóra-fauna kutatásával foglalkozott. Feldolgozta a megye jégkori paleobiográfiáját.

Kóta József — Kutató fizikusként magfizikával foglalkozik. Ösztöndíjasként Nagy-Britanniában, Szovjetúnióban folytatott tanulmányokat.

Kóta Zsuzsanna — Közgazdasági egyetemen a statisztikai tanszéken oktató tevékenységet végez.

Dr. Szalay Ferenc — Belgyógyász kutató orvos. A budapesti Semmelweis Orvostudományi Egyetem 1. sz. belklinikájának docense, nyilvános egyetemi tanára. Kutatási területe: az emésztőrendszer kóros elváltozása és gyógykezelése. A Gasztroenterológiai Társaság főtitkára. A szakmai nemzetközi konferenciák rendszeresen meghívott előadója. Nemzetközi hírű a kutatómunkája.

Dr. Sipos Júlia — Kutató, botanikus a Hortobágyi Nemzeti Parkban végzi növénytani kutatásait.

Dr. Szalay László — Nemzetközi hírű nögyógyász, cytológus. Önálló Cytológiai Laboratóriumot és Szakrendelőt alakított ki Győrött. Megalkotta a világ első nögyógyászati cytológiai anatómai atlaszát és Münchenben megjelentette német nyelven. Rendszeres külföldi meghívásokat kap szakmai előadások megtartására.

Révész Napsugár — grafikus művész, hazai és külföldi kiállításaival nagy sikereket aratott.

Domokos László — a budapesti Műszaki Egyetemen a matematikai tanszéken oktató tevékenységét végez.

Dr. Moussong Gábor — A budapesti Eötvös Lóránd Tudományegyetem matematikai tanszékén 1982-től tanársegédként, 1991-től adjunktusi beosztásban dolgozik. 1985-től 1988-ig Ohioi Állami Egyetemen posztgraduális képzésen vett részt. 1988-ban doktorált. Kutatási területe a topográfia. A Tempusz-program keretében Gent (Belgium) városában féléves szemesztert tanított. A szakterületével kapcsolatos nemzetközi konferenciákra rendszeres meghívást kap. Középiskolai matematika tanárok számára továbbképzések alkalmával előadásokat tart. Az OKTV matematikus bizottságának tagja.

Dr. Rohonczy János — A budapesti Eötvös Lóránd Tudományegyetem kémia tanszékének adjunktusa. Kutatási területe: gyógyszerészeti készítmények. 1990-ben Heidelbergben, 1992-ben Bonnban kémiai tanulmányokat folytatott.

Dr. Várnagy Katalin — A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Kémiai Tanszék kutatója és oktatója. Ösztöndíjasként Svájcban (Basel) kémiai tanulmányokat végzett.

Nagy-Kálóczy Eszter — színművész, több film főszereplője, sikeres pályafutása elismerést hozott számára is.

Lakatos Pál — a Magyar Rádió "Vasárnapi Újság" felelős szerkesztő-riportere.

Dr. Stifner Gábor — a Magyar Rádió Irodalmi rovat szerkesztő-riportere.

Dr. Kupcsok Lajos — a Vállalkozók Pártjának alelnöke.

Jegyzetek

1. Bárdos László István: Egy bányászváros a szocialista fejlődés útján. Tatabánya, 1945-1960. Városi Tanács VB. Bp. 1960. 116. p.
2. A Tatabányai Állami Gimnázium Évkönyve 1946-1947. tanévről. Felsőgalla, 1947. Nyitrai Nyomda. 3. p.
3. Tatabányai Állami Gimnázium és Dolgozók Gimnáziuma évkönyve 1946/47. és 1947/48. tanévről. Felsőgalla, 1948. Nyitrai Béla Könyvnyomdája, 3 p.
4. Tatabánya község képviselő testületének határozata a Felsőgallai polgári iskola átszervezéséről. Alispáni hivatalnak VKM 38341/1945. IV. ü. o. sz. engedély. Esztergomi Jevéltár. (Tatabánya, Állami Rákosi Mátyás Gimnázium iratanyaga)
5. Tatabánya Állami Rákosi Mátyás Gimnázium iratanyaga. Esztergomi Levéltár. Bányagazgatóság 1946. szeptember 6-i levele.
6. U.o. VKM. 103.928/1946. V. ü.o.sz. rendelete.
7. Tb. Állami Gimnázium évkönyve 1945/47-es tanévről Felsőgalla, 1947. Nyitrai Ny. 32-33 p.
8. U.o. 5.p.
9. Tb. Állami Gimnázium irattára 65/1946. sz. ügyirata

10. U.o. 250/1950. sz. ügyirata
11. - ór - : Metamorfózis. = Komárom megyei Dolgozók Lapja 1978. III. 16. sz.
12. - ór - : Hogyan tovább. = Komárom megyei Dolgozók Lapja 1978. III. 17. sz.
13. Tb. Állami Gimnázium irattára 24/1950. sz. ügyirat
14. U.o. 2002/1953. sz. ügyirat
15. Tb. Árpád Gimnázium statisztikai adatszolgáltatásai és törzskönyvei
16. Tb. Árpád Gimnázium törzskönyvei alapján. Irattár kinevezési és áthelyezési okmányok alapján.

KIMUTATÁS AZ ISKOLA LÉTSZÁM ALAKULÁSÁRÓL (15.)

TANÉV	NEVELŐK SZÁMA	TAN. CSOP. SZÁMA	TANTEREM SZÁMA	TANULÓK SZÁMA		ÉRETTSÉGI VIZSGÁT TETT TAN. SZÁMA		TANULÓ-SZOBÁS TANULÓK SZÁMA	MEGJEGYZÉS
				SZARK.	GIMN.	S Z Á M A	S Z A K K . G I M N .		
1946/47.	12	5	5	-	164	-	-	-	
1947/48.	12	6	5	-	175	-	-	-	
1948/49.	20	11	10	-	341	-	37	-	
1949/50.	21	11	12	-	439	-	53	240	
1950/51.	22	13	13	-	470	-	33	80	
1951/52.	24	14	14	-	468	-	79	110	
1952/53.	22	14	14	-	404	-	71	140	
1953/54.	25	14	14	-	449	-	79	190	
1954/55.	24	14	14	-	382	-	69	270	
1955/56.	26	15	15	-	377	-	69	275	
1956/57.	27	16	16	-	415	-	75	273	
1957/58.	24	15	15	-	418	-	78	270	
1958/59.	26	16	16	-	484	-	72	272	
1959/60.	30	17	17	-	505	-	92	277	
1960/61.	31	17	17	-	571	-	105	360	
1961/62.	37	19	19	-	631	-	127	330	Oroszlányra ki-
1962/63.	42	24	22	-	794	-	131	420	helyezett 2 csop
1963/64.	42	25	22	-	790	-	132	450	Önállósult
1964/65.	41	26	22	-	851	-	162	445	
1965/66.	46	25	24	74	813	-	171	423	
1966/67.	34	17	19	74	519	-	105	400	Újv. szakközépi.
1967/68.	36	21	19	110	555	-	76	453	Egészségü. 3 cs.
1968/69.	41	24	18	176	596	-	119	486	- " - 5 cs.
1969/70.	44	25	18	201	615	-	108	428	- " - 6 cs.
1970/71.	46	27	26	227	641	31	140	460	- " - 7 cs.
1971/72.	50	28	26	234	621	-	153	-	- " - 8 cs.
1972/73.	39	20	-	-	601	-	177	-	
1973/74.	40	20	-	-	552	-	129	-	
1974/75.	41	20	-	42	528	-	138	-	Óvónői szakk. 1
1975/76.	45	20	-	82	471	-	127	-	- " - 2
1976/77.	43	20	-	129	435	-	139	-	- " - 3
1977/78.	42	20	-	164	384	30	98	-	- " - 4
1978/79.	43	20	-	169	390	46	88	-	- " -
1979/80.	40	20	-	160	416	38	87	-	- " -
1980/81.	40	20	-	140	451	36	91	-	- " -
1981/82.	39	20	-	153	433	32	99	-	- " -
1982/83.	40	21	-	143	486	33	105	-	- " -
1983/84.	41	22	-	146	522	28	113	-	- " -
1984/85.	44	23	-	153	542	35	111	-	- " -
1985/86.	43	24	-	156	556	38	110	-	- " -
1986/87.	46	24	-	161	535	36	117	-	- " -
1987/88.	39	16	-	122	342	36	121	-	Bárdos G. beind.
1988/89.	35	16	-	153	318	36	122	-	
1989/90.	35	16	-	143	343	43	91	-	
1990/91.	37	16	-	132	329	36	72	-	
1991/92.	38	16	-	126	332	27	51	-	
1992/93.	38	17	-	125	370	28	92	-	

KÖZÉPISKOLÁK FELVÉTELI VIZSGAEREDMÉNYEI
A FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEKBE
(Országos Felvételi iroda Bp. 1987—93)

ÉV	GIMNÁZIUMOK ORSZÁGOSAN		ÁRPÁD GIMNÁZIUMBAN VÉGZETT TANULÓK		MEGJEGYZÉS
	MEGFELELT %-ban	FELVETT %-ban	MEGFELELT %-ban	FELVETT %-ban	
1972.		36,47	59,79	38,14	
1973.		37,78	65,69	48,04	
1974.		37,43	52,1	39,6	
1975.		37,68	43,2	28,4	
1976.	54,3	45,6	64,0	51,0	
1977.	56,10	47,93	60,0	50,0	
1978.	60,0	52,0	57,0	46,0	
1979.	61,0	53,0	66,0	58,0	
1980.	61,0	55,0	55,0	50,0	
1981.	58,0	53,0	53,0	47,0	
1982.	NINCS ADATSZOLGÁLTATÁS. PONTVÁLTOZÁS.				(20 - 120 pont)
1983.	55,0	50,0	58,0	55,0	
1984.	50,3	47,4	45,2	40,5	
1985.	78,9	54,6	70,0	46,2	
1986.	78,6	50,9	74,6	49,2	
1987.	80,7	50,8	83,3	62,5	
1988.			63,0	43,0	A továbbtanulás- ra jelentkezettek %-ban 84,7 megf.
1989.	88,2	56,2	51,0	34,0	56,9 felvett
1990.	91,0	56,6	45,0	27,0	83,7 megfelelt 50,0 felvett
1991.				42,0	57,0 felvett
1992.				47,0	65,0 felvett
1993.				40,0	

KIMUTATÁS INTÉZETÜNK TANÁRAIRÓL

(Megalakulástól napjainkig - az első dátum a munkába lépés, a második a távozás időpontja) (16.)

I. Igazgatók:

1. Tóth József	1946. 08. 25—1948. 08. 19.
2. Fejérdy Győző	1949. 01. 20—1949. 09. 04.
3. Dr. Molnár Péter	1949. 09. 01—1950. 08. 16.
4. Dr. Tenk Béla	1950. 08. 16—1951. 01. 01.
5. Prökolti Béla	1951. 02. 17—1955. 12. 01.
6. Lengyel Géza	1955. 12. 01—1961. 06. 30.
7. Molnár Ilona	1961. 07. 01—1967. 09. 30.
8. Zentai Mátyás	1967. 10. 01—1972. 08. 01.
9. Freisinger Ede	1972. 08. 01—1987. 09. 30.
10. Garami János	1987. 08. 01—

II. Igazgatóhelyettesek:

1. Fejérdy Győző	1946. 09. 01—1949. 01. 20.
2. Szalontai László	1949. 01. 20—1949. 09. 20.
3. Fekete Lajos	1949. 09. 20—1950. 02. 02.
4. Csetényi József	1950. 01. 02—1950. 06. 06.
5. Antók József	1950. 06. 06—1951. 01. 01.
6. Majdik Zoltán	1951. 01. 01—1951. 08. 01.
7. Nikodémusz Etelka	1951. 09. 24—1952. 09. 01.
8. Molnár Ilona	1952. 09. 10—1961. 06. 30.
9. Kovács Emil	1960. 02. 01—1961. 02. 01.
10. Várnagy István	1961. 07. 01—1965. 08. 30.
11. Pósch János	1965. 09. 01—1983. 09. 05.
12. Garami János	1964. 08. 01—1987. 08. 01.
13. Bánhidai György	1982. 09. 01—1987. 08. 15.
14. Szabó József	1987. 08. 01—
15. Ferenczyné dr. Kardos Ildikó	1990. 08. 01—1992. 09. 01
16. Dr. Farkasné Juhász Krisztina	1993. 08. 01—

III. Szakfelügyelők:

1. Kósa István vez. testnevelési szakf.	1958. 09. 01—1982. 02. 28.
2. Molnár János magyar ny. és irodalom, német ny. szakfelügyelő	1954. 09. 20—1978. 09. 24.
3. Várnagy István matematika—fizika szakfelügyelő	1965. 09. 01—1991. 09. 01.

4.	Bekéné Szűcs Margit
magyar irodalmi szakfelügyelő	1986. 10. 01—1991. 05. 30.
5.	Dr. Farkasné Juhász Krisztina
magyar tantárgyi szakértő	1991. 09. 01—
6.	Lászlóné Szabó Hajnalka Óvónői-,
Pedagógiai Szakközépiskolák országos
szaktanácsadója	1984. 09. 01.

IV. Tanulószebavezetők:

1.	Csetényi József	1949. 09. 19—1949. 12. 21.
2.	Dr. Baranyai Vince	1950. 02. 23—1951. 09. 01.
3.	Pardi Zoltán	1951. 09. 01—1988. 09. 30.
4.	Mikula József	1985. 09. 01—1988. 09. 30.

A BÁRDOS LÁSZLÓ GIMNÁZIUM TÖRTÉNETE

Sándor János (Tatabánya)

Az előző nagy és még nagyobb múltú gimnáziumok történetének ismertetése és megismerése után egy kicsit zavarban vagyok. Zavarban, hiszen iskola-történetről kellene beszélni, de a Bárdos László Gimnáziumnak még alig van múltja, híres iskolának éppen ezért nem tekinthető, mint pl. az Eötvös József Gimnázium, s történeti mércével neves pedagógusokat sem említhetnék, mint pl. az Árpád Gimnázium Molnár János tanár urát, akiről városi pedagógiai díjat neveztek el. Igaz, hogy ilyen pedagógiai díjnak van egy tulajdonosa kollégáim között, s igaz az is, hogy egy másik neves pedagógus — a volt "Árpados" jog-elődű tanár —, Bárdos László lett a gimnázium névadója.

E rövid magyarázkodás után, hogy a jelenről és a jelenből belátható jövőről szóljak, mégis kell — talán — rövid, epizódyszerű visszatekintést tenni az iskola létrehozásának előzményeiről, körülményeiről, valamint az elmúlt 6 tanévről.

Az Árpád Gimnázium mellett egy másik gimnázium létrehozásának gondolata az 1980-as években erősödött fel. Tarthatatlanná vált ugyanis az általános iskolából gimnáziumba felvehető alacsony — 20 % alatti — aránya. A gondolatot erősítette a demográfiai hullámként jellemzett középiskolás korosztályú fiatalok létszámának emelkedése is.

Engedjék meg, hogy néhány sort idézzek az 1987. IX. 24-i tanácsülési előterjesztésből és a határozati javaslatból:

Előterjesztés:

"A végrehajtó bizottság 81/1983. (X. 6.) sz. alatt határozatot hozott — a megyei tanács fejlesztési és a városi középtávú koncepció alapján — egy új 16 tantermes gimnázium építésére a Gál István lakótelepen.

A Minisztertanács 34/1986. (VIII. 26.) sz. rendelete 1 §-a meghatározza, hogy a városi tanács gimnáziumot létesíthet — speciális tantervű osztállyal is — abban az esetben, ha a létesítés és a működés feltételeit biztosítja. A 16 tantermes gimnázium építését a megyeszékhely folyamatos beiskolázási nehézségei tették indokolttá, testnevelés tagozat létrehozását pedig a város magas színvonalú sportélete."

Határozati javaslat:

- "1. Tatabánya Város Tanácsa 1987. augusztus 31-i hatállyal egy testnevelés tagozatú osztállyal működő gimnáziumot létesít.
 - a/ A gimnázium ideiglenes megnevezése: Gál István lakótelepi Gimnázium címe: 2800 Tatabánya, Gál István lakótelep
 - b/ Irányító szerve: Tatabánya Város Tanácsa V.B. Művelődési Osztálya
 - c/ Szakmai felügyeletet ellátó szerv: Komárom Megyei Tanács V.B. Művelődési Osztálya

d/ Tevékenységi köre: a középiskolás korú, 14-18 éves tanulók gimnáziumi nevelése, oktatása. Évfolyamonként 1-1 speciális tantervű, testnevelés tagozatos osztályban az általános iskolákból beiskolázott tehetséges fiatalok gondozása, sportutánpótlás nevelése."

Az alapítás tehát általános tantervű és testnevelési osztályok működtetésére szólt.

Az új 16 osztályos gimnázium terveit a Komárom Megyei Tervező Iroda munkatársai készítették el. A kivitelezési munkálatokra a KOMÉP kapott megbízást. A kivitelező egy év alatt fejezte be a beruházást, amely a város egyik legszebb középülete lett. Mindennek az ára (a beruházás költsége) 133 112 000 Ft volt.

Lélekszámban akkor még erőteljesen gyarapodó Gál István lakótelepen — két általános iskola szomszédságában — felépített gimnáziumot 1987. szeptember 1-jén — az első tanítási napon — vehették birtokukba a diákok.

Az iskola felszerelésének nagy részét a város lakóinak pénzéből, a településfejlesztési hozzájárulásból (TEHO-ból) sikerült biztosítani. Ezért a gimnázium egy kicsit a város adakozó polgárainak is az iskolája.

Az első — az 1987/88-as — tanévben 10 osztályban 306 tanuló kezdte meg tanulmányait. Az akkori elsősök (6 osztálynyi tanuló) a felvételi lapjukat még az Árpád Gimnáziumban adták be, de a két II. osztály és a két III. osztály is az Árpád Gimnáziumból került az akkor még csak Gál István lakótelepiként (vagy Ótelepiként) nevezett új gimnáziumban. Egy év múltán a hat első osztályból csak négy maradt, kettő ugyanis (egy gimnáziumi és egy óvónői osztály) visszakerült az Árpád Gimnáziumba.

Az indulástól számítva két éven keresztül a Ságvári Endre Általános Iskola alsó tagozatos diákjai is az új gimnáziumban kaptak helyet.

A gimnázium első igazgatója Süveges Vilmos, a Közgazdasági Szakközépiskola tanára, címzetes igazgató volt, aki 1 évig megbízott igazgatóhelyettesként látta el az iskolavezetési feladatokat. Rajta kívül még 1 igazgatóhelyettesrel, 18 tanárral, 1 gazdaságvezetővel, 1 titkárnővel, 2 gazdasági ügyintézővel, 1 gondnokkal, 1 oktatástechnikussal, 2 portással és 8 takarítónővel, összesen tehát 36 dolgozóval indult a tanév.

A 20 pedagógusból: — 9 fő az Árpád Gimnáziumból,
— 2 fő a Kereskedelmi és Vendéglátóipari Szakközépiskolából,
— 1 fő a Közgazdasági Szakközépiskolából,
— 1 fő a Péch Antal Aknásképző Technikum és Bányagépészeti és Bányavillamossági Szakközépiskolából,
— 1 fő a Lengyel József Gimnáziumból,
— 1 fő a Dolgozók Gimnáziumából,
— 1 fő a Fellner Jakab (314—es számú) Szakmunkásképző Intézetből,

— 3 fő általános iskolából, és

— 1 fő a Városi Tanácstól

került az új gimnáziumba.

Az iskola költségvetési előirányzatát 8.985.000 Ft-ban határozták meg. Ebből a bér 3.740.000 Ft-ot (41 %-ot) tett ki.

Az indulást követő 1988/89-es tanév kezdete ismételten jelentős eseménnyé vált a gimnázium életében, hiszen a tanévnyitó ünnepélyen az iskola fölvette Bárdos László bölcsészdoktor, európai műveltségű tanár nevét.

Engedjék meg, hogy néhány gondolatot szóljak a tudós tanárról, Bárdos Lászlóról. A névadóról — munkatársain, barátain, tanítványin kívül — méltánytalanul keveset tud a város lakossága. Igaz, nem volt világhírű magyar, de volt Tatabánya kulturális életének meghatározó egyénisége a '40-es évek végétől a '60-as évek elejéig. Sátoraljaújhelyen született, Kálkápolnán járt általános iskolába, a gimnáziumot Egerben végezte.

Mivel szerzetesi pályára szánták, egyházi ösztöndíjjal Rómába került, ahol filozófiából doktorált. Érdeklődése a papi pálya helyett a tanári pálya felé fordult, ezért tanulmányait Budapesten, a Pázmány Péter Tudományegyetemen folytatta, ahol történelem-latin szakos középiskolai tanári diplomát szerzett. Ezt követően Perugiában tanulmányozta az olasz nyelvet és irodalmat, valamint a művészettörténetet. Hazatérve házitanítóként és óraadóként dolgozott Szombathelyen, illetve Budapesten. A II. világháború alatt költözött családjával Tatabányára itt élő rokonaihoz.

Tatabányán 1946-ban lett rendes főállású tagja a város első gimnáziuma tantestületének. Egy sajnálatos gyermekkori betegsége következtében hallása erőteljesen megromlott. S mikor már a tanítványai adakozásából vásárolt hallókészülékkel sem hallott, pályamódosításra kényszerült, lemondva szeretett hivatásáról. 1951—52-ig a Városi Könyvtár vezetője, majd '52-től a Megyei Könyvtár helyettes vezetője lett. 1963. október 17-én halt meg szívroham következtében.

Bárdos László szellemi öröksége az említetteknel sokkal gazdagabb (lásd: ifj. Horváth Géza és Dániel István tanulmányait), hisz itt nem szóltam a könyvtárosként eltöltött 11 év alatt felgyülemlett gazdag hagyatékáról.

Az 1988/89. évi tanévnyitó-névadó ünnepségen részt vett Bárdos László Hollandiában élő lánya, valamint fia, sok kortársa, volt kollégái, tanítványai, barátai és személyes ismerősei.

A névadóról készült és az iskola bejáratánál elhelyezett és ekkor felavatott dombormű Brém Ferenc alkotása.

Az első érettségi vizsga 1989 júniusában volt, de a Bárdos László Gimnáziumba felvett és beiskolázott tanulók először csupán 1991-ben érettségiztek.

Süveges Vilmos, a gimnázium első igazgatója 1990-ben sajnálatos betegsége miatt nyugdíjazását kérte. A vezetőváltással egyidőben az országban elkezdődött és lezajlott rendszerváltás, ebből következően a gyökeresen megváltozott

makro- és mikrotársadalmi igények új nevelési-oktatási koncepció, illetve program kidolgozását követelte a fiatal (35 év alatti életkorú) tantestülettől.

Az elkészült koncepció és 5 évre szóló program megvalósulása már a gimnázium jelenének és talán belátható jövőjének arculatát mutatja.

A dokumentumok kimunkálása előtt a tantestületnek válaszolnia kellett arra a dilemmára, hogy milyen iskolát akar, s fel kellett tenni önmagának azt a kérdést is, hogy vajon ez az iskola megfelel-e a szülői elvárásoknak, s kell-e majd a fenntartónak.

A dokumentumok néhány fontos sarokpontja, rendező elve:

- A kialakult jó hagyományokra építeni kell;
- Általános alapelvek, pedagógiai és morális értékek meghatározása, amelyekben a tantestület egyetért és amelyekben belül tartja szakmai vitáit.

Néhány alapelv:

1. **Nyitottság:** a megszokott hivatalos formáktól is eltérő, másfajta szülő-tanár viszonyt feltételez.

Többek között: — a szülői munkaközösség jelzéseinek vizsgálatát és orvoslását, majd a visszacsatolását,
— a szabad nyelv választás lehetőségét,
— a tanulmányi kirándulásokon való szülői részvételt,
— szülő-tanár sportvetélkedőt,
— szülő-tanár bált.

Fontosnak tartjuk ugyanis, hogy engedjük megismerni egymást a hivatástól eltérő körülmények között is. A szülő ugyanis így tud hiteles képet kapni arról, hogy milyen az iskola, ahová fiát vagy lányát beiratni akarja, mi van abban az iskolában, ahová a gyereke jár, mi lesz belőle, ha leérettségizik.

De van más feladat és probléma is a nyitottsággal kapcsolatban. Az életre neveljünk! - de hogyan? Úgy, hogy harmonikus személyiségeket formáljunk? Nem, mert ez lehetetlen: a társadalmi gyakorlat más, benne az individuális érvényesülés preferált érték - és minden bejön a nyitott iskolába, mint nevelési tényező. A legkonzervatívabb iskola sem konzerválhatja magát e hatások elől.

Akkor mi a teendő? A konfliktusok kezelésére kell a tanulókat felkészíteni, a választás, a döntés-helyzetek sokaságát kell biztosítani a diákok számára (pl. diáknapok, érdekképviselés, véleményeik kikérése), de ez már elvezet az újabb alapelvünkhöz: a gyermekközpontúsághoz.

2. **Gyermekközpontúság**

— minőségi tanár-diák viszonyt feltételez

Lényege nagyon egyszerű. Mi, a pedagógusok vagyunk a gyerekekért. Önmagában mindez nagyon egyszerűnek és természetesnek tűnik (magában hordozza a pedagógus hivatásszeretetét, az empátiakészséget, szakmai felkészültségét és sok-sok pozitív emberi tulajdonságot). Mindezek

megjelennek a mindennapi pedagógiai munkában, s végső soron ott dől el, milyen ez a viszonyulás, érvényesülhetnek-e a tanulói jogok, teljesülnek-e a tanulói köteleességek. (Igazolódó példái ennek a diáknap programok, a házirend, az érdekérvényesítés.)

Az említett két alapelv elfogadása és érvényesülése miatt néha a liberalizmus vádjával illetik a gimnáziumot. A rosszhiszeműen gondolt liberalizmus helyett a jó iskolai közérzet biztosításának feltételeiről van szó.

3. **Teljesítményorientáltság:** nem csak alapelv, de követelmény is a gimnáziumi funkció érvényesüléséből következően. (Ennek az alapelvnek a megfogalmazása viszont időnként a konzervatizmus vádját osztja az iskolára.)

Megnyilvánulásai: — képességmérés, a felvétel előtti orientáció,

— elvárások a tanórai munkában,

— belső vizsgarendszer működtetése,

— igényes versenyeztetés,

— nyelvvizsga, érettségi és felvételi előkészítők,

— illetve mindezek következtében konkrétan is mérhető eredményesség.

Az eredményesség motiválására tanári és tanulói ösztönzési rendszert dolgoztunk ki. Ezen kívül a nyomatékosabb tanári készítésre belső szakmai ellenőrzési, tantárgygondozói és tanácsadói rendszert (szakirányítást) működtetünk.

Úgy hiszem, az említett alapelvek, s azok érvényesítéséből következő gyakorlat meghatározó tulajdonságjegyeket formált az iskola számára.

Többségi támogatottságot élvező alapértékek

1. Általános műveltségi elemek széles körű értelmezése (nem a jelenleg érvényben lévő kötelező tantervi műveltségterület!)
— Nem csupán a humán és a reál, a társadalom és természettudományos ismeretek, hanem:
— kommunikációs-technikai (informatika, számítástechnika) ismeretek,
— modern és klasszikus idegen nyelvi ismeretek,
— egészség- és környezetvédelmi ismeretek és szemléletmód.
2. A személyes érdeklődés és adottság figyelembevétele a képességek kibontakoztatása, a tehetségek gondozása (a differenciáltság figyelembevétele, egyfajta specializáció biztosítása).
3. A tanulónak a boldog gyermekkort (kamaszkort), a tanároknak a szakmai érvényesülést (sikereket) lehessen elérniük.

A sarkalatos alapelvek és a meghatározó értékek együttesen sajátos arculatot biztosítottak az iskolának. Az alapelvek és alapértékek a mindennapi munkához a pedagógiai programban, a munkatervekben megjeleníthetők:

Elsődleges programpontok:

— a tehetséggondozás (személyes adottságok, érdeklődés és ambíciók figyelembevétele),

- a modern és klasszikus idegen nyelvek oktatása,
- az informatikai és számítástechnikai kultúra fejlesztése,
- a humán értékek ápolása, az erkölcsi nevelés fontossága,
- a természettudományos érdeklődésű tanulók szakirányú felkészítése,
- az egészségnevelés, a testi kultúra, a tanulók edzettségi állapotának fejlesztése (testnevelési órák számának emelése: minimum heti 3 óra, az USA egészségnevelési programba való bekapcsolódás),
- a környezetvédelmi ismeretek oktatása (Ember és környezete c. tantárgy, Diákbiológus és Környezetvédelmi Napok).

Az érdekvédelmi képviselőkkel közösen kimunkált lényeges konklúzió: ha az elfogadott koncepció és program elfogadott alapelveken és alapértékeken nyugszik, akkor különlegesen igazolt erkölcsi alap van arra, hogy a pedagógus munkája és a munkához való viszonya lehet az egyetlen mérce az elismerésben. Ezt elősegítő a kialakított ösztönzési rendszer és az egyéniségre osztott feladatok.

Mivel az elfogadott alapelvek, az általános pedagógiai és morális értékek ellenére is léteznek a munkából és a szemléletből következő eltérések, ezért léteznek - esetenként jelentős - elismerésbeni különbségek is. Mindezek megértése és elfogadtatása nagyon nehéz. Ezért ki kell szenvedni, meg kell harcolni a jövőt!

A koncepció, a pedagógiai program megvalósíthatóságának feltételei: a meglévő feltételeket hozzá kell igazítani, a hiányzókat meg kell teremteni az új feladatokhoz.

A feltételeket folyamatosan kell megteremteni a:

— vezetésben-irányításban (szakmai irányítás — középvezetés — szakirányítás),

— az érdekeltség terén:

- "F" kategória
- versenyeken elért eredmények elismerése

— személyi ügyekben:

- pályáztatások
- újak
- régiek

— tárgyi eszközöknél:

- pályázatok (számítógépek)
- belső funkcionális átalakítások (pl. kondi terem) — belső tér?
- könyvtár-fejlesztés

— pénzügyi forrásoknál: - több lábon állás:

- költségvetés
- alapítványok
- vállalkozás
- szponzorok (adományok)

Hogyan valósuljanak meg ezek az elképzelések, a koncepcióban megfogalmazott, továbbá az alapelveken és alapértékeken nyugvó célok?

Úgy határoztunk, lépni kell a gimnáziumon belüli szerkezet rugalmasabbá tételével:

— új struktúra kialakítás: — 8. o. gimnázium — tehetséggondozás

Cél: Ez a gimnáziumi típus a 10 éves korosztály legtehetségesebb gyermekeit az alapfokú képzésből kiemelve magasabb fokon, gyorsabb haladási ütemben juttassa el az egyetemes kultúra értékeinek elsajátításáig.

— az átadáskor kidolgozott struktúra módosítása.

A régi általános tantervű (3. o.) és testnevelési (1. o.) osztályok helyett az új csoportszerkezetű nevelés és oktatás biztosítása, a széleskörűen értelmezett általános műveltség tartalom egységes és specifikus formájú megjelenítésével.

— speciális nyelvoktatás angolból és németből

— humán csoport (magyar, történelem, latin)

— reál csoport (matematika, fizika, informatika-számítástechnika)

— testnevelési csoport

— általános tantervű csoport

— 7 idegen nyelv oktatása (angolból és németből négy szintű oktatás bevezetése).

Biztosított:

— az egyéni szándék

— specializáció

— az általános műveltség elemeinek differenciált elsajátítása.

Az elhatározást tettek követték. Gyorsan léptünk, sikeresen változtattunk.

A szembevetendő és dokumentáltan igazolható változások:

— Rendkívüli módon megnőtt az érdeklődés iskolánk iránt.

- a 14 éves korosztály érdeklődése a felvehetőkhöz viszonyítva 4—5-szörös,

- a 10 éves korosztály jelentkezési aránya pedig több, mint 6—szoros.

— A szülők gyakran és nagy számban vesznek részt az iskola különböző rendezvényein (pl. sportvetélkedők, közös bálók, tanulmányi kirándulások... stb.)

— Nincs tanárhiányunk, mert a meghirdetett álláshelyekre több tanár közül tudtunk idáig válogatni (még a frekvenciált nyelveket — angolt és németet — tanítók esetében is).

— Jelentősen bővült és korszerűsödött az iskola eszközparkja. A pályázati pénzekre (6 millió forint) 44 korszerű számítógépet vásároltunk és állítottunk — hálózaton át — rendszerbe.

Az ETALON SE—vel közösen igen magas színvonalú kondicionáló termet működtetünk.

— Javulóak a továbbtanulási és a nyelvvizsga eredmények. 1989-től 1993-ig a végzőkhöz viszonyítva 35 %—45 % között, a jelentkezőkhöz képest 43 %—64 % között változott a továbbtanulók aránya.

A sikeres nyelvvizsgálók aránya is folyamatosan nő, ma már 10 % feletti.

- Versenyeredményeink még ugyan szerények, de megemlítendő, hogy
 - angolból volt OKTV-n országos döntős tanulónk,
 - angolból — két alkalommal is — megyei 1. és 2. helyezést értünk el,
 - kémiából az Irinyi János Országos Tanulmányi Versenyen döntőbe került egy tanulónk (a döntő még hátravan),
 - a Nemes Tihamér Országos Számítástechnikai Tanulmányi Versenyen két tanulónkat felterjesztettük az országos döntőbe (a döntő még hátravan),
 - a 8 osztályos gimnazisták közül egy tanulónk bekerült a Zrínyi Ilona matematikai verseny országos döntőjébe, egy tanuló Csokonai szavalóversenyt, egy pedig országos képzőművészeti díjat nyert.

Feladatul tűztük ki a tovább nem tanulók, de nyelveket és informatikai-számítástechnikai ismereteket jó színvonalon elsajátítók életben való elhelyezkedésének megkönnyítését.

Ezért:

- a gyakorlati fakultáció keretében és szaktanfolyamokon képesítést adó szakmai képzést szerveztünk
 - idegenvezetői, illetve idegenforgalmi,
 - számítógépezői,
 - szoftverüzemeltetési ismeretek átadásáról.
- tervezzük a legújabb — az OSZJ-be most felveendő — interaktív multimédia szakképzés megalapozását is.

Nem a jövő, csak a jövő tervei körvonalazódtak. Hogy megvalósíthatók legyenek, ahhoz anyagiaknak, partnereknek és megfelelő jogi kereteknek kell rendelkezésre állniuk.

Tisztában vagyunk vele, hogy ez csupán az iskolának egyedül nem, vagy csak nagyon nehezen sikerülne.

Az oktatást-nevelést jó, használható törvényekkel — mozgási lehetőséget biztosító — jogi keretek közé kell helyezni. Kell hozzá erős iskolai törekvés és szándék, szülői támogatás és nem utolsó sorban — anyagiakkal is támogatott — helyi oktatáspolitikai. Ez utóbbi — az ország és a város pénzügyi lehetőségei miatt — ma nem biztosított. A támogatás szándéka viszont talán igen. Azt hiszem ezt igazolja, hogy az iskola kidolgozott koncepcióját és programját az önkormányzat elfogadta, amit a módosított alapító okiratban is visszaigazolt.

Szeretném idézni az okirattól az alapfeladatok meghatározását:

"Középisikolás korú 10—19 éves tanulók gimnáziumi nevelése, oktatása. A tanulók felkészítése a felsőoktatási intézményekben folytatható tanulmányokra, kisebb hányadában meghatározott szakirányú szakmai ismeretek megszerzésére, s mindezeket keresztül olyan tudásanyag közvetítése, melynek birtokában szükségletnek megfelelően hajthat végre pályamódosítást.

Évfolyamonként egy nyolcévfolyamos osztályban, valamint a 14—18 éves korosztály számára kialakított profilon belül — speciális angol, speciális német,

reál, humán, testnevelési és beiskolázott tehetséges fiatalok gondozása, a fiatalok magas szintű nyelvtudásának továbbtanulásra való felkészítése, egy részüknek pedig nyelvtudáshoz is kötődő elméletigényes szakirányú ismeretek elsajátításának biztosítása."

Elképzelésünk helyességét a társadalmi környezet visszaigazolta. Megvalósítása rajtunk nem fog múlni.

BÁNYÁSZATI KÉPZÉS FELSŐGALLÁN

Bársony László (Tatabánya)

Aki a bányászat mai hivatalos megítélését hallgatja aligha hiszi el, hogy a bányászat egyetemes történelmének tanulmányozása során joggal töltheti el büszkeség a magyar bányász-szíveket. Talán kevesen tudják, hogy Magyarországon található a világ legrégebb ismert festékbányája, a lovasi külfejtésben, és hogy a XIII-XIV. században Magyarország adta Európa nemesfém termelésének 5/6-át! Az ércek jövesztésére 1627-ben a magyarok alkalmazták először föld alatt a robbantást és számos, még ma is csodálatra méltó bányagép ötlete magyar fejekben fogalmazódott meg.

A bányászati képzés kezdete

1735-ben a bécsi kamara utasítására Selmezbányán bányatiszt-képző iskolát hoztak létre, amelyet Mária Terézia rendeletére 1770. április 14-én akadémiai rangra emeltek. Ez volt a világ első bányászati akadémiaja és innen nagy számban kerültek ki jól képzett neves bányamérnökök. Közülük is kiemelkedik Péch Antal (1822. VI. 14-1895.), akit az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület 1893-ban Selmezbányán tartott közgyűlésen azzal bíztak meg, hogy dolgozza ki a tervét egy bányafelügyelők képzésére létrehozandó szakiskolának. A tervek elkészültek és Péch Antal halála után egy évvel, 1896-ban Pécsen megkezdte működését az Állami Szénbányász Iskola, amit az Aknásképző Technikum jogelődjének tekintünk.

A képzés jellemzőbb állomásai

Az Állami Szénbányász Iskolában a felvétel négy elemi iskolai végzettséghez, két év üzemi gyakorlathoz és a 17. életév betöltéséhez volt kötve. A tanulmányi idő 2 év volt. A lelkiismeretes előkészítésnek köszönhetően a képzési struktúrán 34 éven át nem kellett változtatni.

Ezt a Szénbányászati Iskolát a 86 077/XV.-2930. sz. pénzügyminiszteri rendelet Bányászati és Mélyfűrési Szakiskolává szervezte át. Tanulmányi idejét két évről három évre emelte fel, és ugyanakkor az iskolába való felvételt közép-, vagy polgári iskola IV. osztályának elvégzéséhez, három évi bányászati gyakorlathoz és a betöltött 18. életévhez kötötte.

Ebben a szervezetben 1940. évig maradt meg az iskola, amikor az Iparügyi Miniszter a Közoktatási Miniszterrel egyetértésben ipari középiskolává szervezte át és a Péch Antal Bánya-, Kohó-, és Mélyfűrőipari Középiskola nevet kapta. Székhelye Pécs volt. Igazgatójával: dr. Boda Antal bányamérnököt nevezték ki. Az újonnan átszervezett ipari középiskola bányászati és kohászati tagozatra oszlott. Mindkét tagozatnak négy osztálya volt és tanulmányi ideje négy évre terjedt. A mélyfűrőipari tárgyakat a bányászati tagozaton mint rendkívüli tárgyakat tanították. A beiskolázás azon üzemi dolgozókból történt, akik 18.

életévüket már betöltötték, négy közép- vagy négy polgári iskolai végzettségük volt és legalább két évi (600 műszak) üzemi gyakorlattal rendelkeztek.

Az iskola tanulói végzésük után érettségi vizsgálatot tettek és érettségi bizonyítványt kaptak, amely a bánya-, kohó- és mélyfűróüzemek tisztí állására, továbbá mindazon állásra képesített, melyek elnyeréséhez középiskolai érettségi volt szükséges.

Az iskola ebben a formájában Pécssett kezdte meg működését, majd 1942-ben az Iparügyi Miniszter 107 797/X.-1942. sz. rendeletével Pécsről Nagybányára helyezte át, ahol újonnan épült, és a kor követelményeinek megfelelően berendezett épületben helyezkedett el. 4000 kötetes szakkönyvtárral és tökéletesen felszerelt szertárakkal kezdte meg működését. Alig két év múlva, 1944. év októberében a háborús események alakulása folytán, rövid úton kapott miniszteri rendeletre az iskola Nagybányáról Sopronba települt át. Nagybányáról való kényszerű távozása miatt az iskola minden berendezését, teljes könyvtárát, és felszerelésének igen nagy részét ott kellett hagynia. Hátramaradt az iskolai irattár is az aktuális anyakönyvek kivételével.

Az iskola majdnem egy évig épület nélkül várta Sopronban a sorsa jobbra fordulását. Végre sikerült a soproni liceumi igazgató megértő támogatása folytán a líceum épületében működését megkezdenie. A hontalanság ezzel sem ért véget, mert az iparügyi miniszter 100 764/XIV.-1946. sz. rendeletével 1946. május hó elején Diósgyőrbe helyezte át az iskolát, ahol az iparos-tanonc-iskola néhány helyiségében húzódott meg és nehéz, mostoha viszonyok között, tanárhiánnyal küzdve, igen fáradtságos munkával folytatta működését.

Az iskola itt sem verhetett gyökeret, mert Miskolc város nem tudott megfelelő épületet biztosítani részére és így az iparügyi miniszter 102 254/III./b.-1946. sz. rendeletével Pécs város vezetősége által felajánlott Nagy Jenő laktanya egyik legénységi épületébe Pécsre költöztette át az iskolát 1947. június hó 30-ával. Az iskola tehát Pécssett kezdte meg újra működését Szabó Ernő bányamérnök igazgatása alatt, hiányos tanári létszámmal, szerény berendezésekkel, hiányos könyvtárral, megfogyatkozott szertárakkal, műszaki és szemléltető eszközök nélkül, de lelkes tanulóifjúsággal. Az 1947/48-as tanévben a tanulók létszáma 134 volt. A tanári létszám 8 fő.

Az 1948/49-es tanévet az iskola ismét Pécssett kezdte meg 156 beiratkozott tanulóval. A tanév zökkenőmentes menetét megzavarta az iskolának Pécsről Tatabányára való költöztetése. Ugyanis Pécssett a laktanya-épületet, amelyben az iskola el volt helyezve, a honvédség visszaigényelte, és miután más alkalmas épület nem állott rendelkezésre, az iparügyi miniszter az iskolát Tatabányára, a volt felsőgallai polgári iskola épületébe helyezte át. Az átköltözés 1949. február hó 16-tól március 2-ig tartott. Az új helyen a tanítás március 3-án indult meg. A tanítás nem volt zökkenőmentes az év folyamán, igen megnehezítette a munkát a tankönyvhiány, mert a közismereti tárgyakon kívül szaktankönyvek nem állottak a tanulók rendelkezésére. A szaktárgyak anyagát a tanárok tankönyvpótló jegyzetekben dolgozták fel, és ezen jegyzetekből végezték a tanítást. A jegyzetek

sokszorosítására azonban kellő anyagi fedezet hiányában nem került sor. Hátráltatta az oktatást a szertárhány. Az év közben beszerzett szertári felszerelések még korántsem voltak elegendőek az egyes szaktárgyak bemutató oktatásához. Súlyosan érezte hatását az év második felében a bányamérnök tanárhiány.

Az 1949/50. tanévben az iskola címe megváltozott és a "Bányaipari Aknásképző Középiszkola" címet kapta.

Jellege azonban maradt a régi. Ugyanezen tanév elején az iskolareformmal kapcsolatban új iskolatípus alakult meg az Aknásképző kebelén belül "Ipari Gimnázium Bányaipari Tagozata" címmel. Ez volt a későbbi bányaipari technikum elődje. Ezen iskolatípusba közvetlenül az általános iskola VIII. osztályából iskoláztak be tanulókat, akik mindössze 14 évesek voltak és semmiféle üzemi gyakorlatuk nem volt. Ebben a tanévben a két iskola közös igazgatás alatt állott.

Az aknásképző középiskolában már ebben az évben két párhuzamos I. osztály indult, így az osztályok száma ötre szaporodott. Ehhez járult még a kohászati tagozat IV. osztálya is. Az aknásképzőben tehát összesen hat osztály indult 170 tanulóval. Az ipari gimnáziumban pedig két I. osztály volt 75 tanulóval.

Az 1950/51-es tanévben már teljesen különvált az aknásképző és az ipari gimnázium. Külön igazgatás alá kerültek. Ettől az időtől kezdve a két iskola közös épületben, de teljesen különállóan működött, külön tanári karral. A két tanterület azonban szoros együttműködésben volt, és a szükséghez mérten mindkét iskolában tanítottak. Az Aknásképző középiszkola címe is megváltozott "I. sz. Bányaipari Aknásképző Technikum" nevet vette fel. Az aknásképző technikumba az év elején 199 tanuló iratkozott be, akik hat osztályban és pedig két párhuzamos I., két párhuzamos II., egy III., és egy IV. osztályban oszlottak meg. A 2. sz. Bányaipari Technikumba 148 tanuló iratkozott be két párhuzamos I. és két párhuzamos II. osztályba. A tanárhiány, különösen a műszaki tanárhiány még mindig kísértett. A szaktárgyak tanítására kénytelenek voltak a helybeli szénbánya vállalat mérnökeit óraadó tanárnak alkalmazni. Ez azonban azzal a hátránnyal járt, hogy nagy üzemi elfoglaltságuk miatt igen gyakran óráikat elmulasztották. Ez a körülmény a sikeres tanítást lényegesen hátráltatta. Ebben az évben megkezdődött a szertárak és a könyvtár fokozatos kiegészítése, s ez a rendelkezésre álló pénzüsszeghez mérten többé-kevésbé sikerült. Különösen a fizikai és kémiai szertár felszerelését igyekeztek pótolni.

Az aknásképző technikumba való beiskolázás azokból az üzemi dolgozókból történt, akiknek a felvételéhez megkívánt feltételei megvoltak. Vagyis a betöltött 18. életév, legalább kétévi földalatti üzemi gyakorlat, és ebből legalább egy év vajúrmunkában töltve, továbbá négy középiszkolai vagy az általános iskola nyolc osztálya elvégzése. Az egyes bányaüzemek a legjobb embereiket küldték az aknásképzőbe tanulni, mert a végzés után, mint képzett műszaki kádereket visszakapták, és hasznosan tudták üzemekben alkalmazni őket. A bányaipari technikum továbbra is közvetlenül az általános iskolából a VIII. osztály elvégzése után vett fel tanulókat.

Az 1950-51. tanév nevezetes fordulópontot jelentett a technikum életében, mert akkor vette át a szakminisztérium a technikumokat az Oktatásügyi Minisztériumtól. Ezzel a szakoktatás a szakminisztériumok kezébe került.

A technikum épülete eredeti nagyságában már szűknek bizonyult a két intézménye, az aknászképző technikum és a bányaiipari technikum befogadására, és így kívánatosá vált az épület kibővítése.

A Bánya- és Energiaügyi Minisztérium Oktatási Osztálya tudatában volt az iparoktatás fontosságával, de tudta azt is, hogy jó és hasznos oktatási munka csak ott lehetséges, ahol a tárgyi feltételek - így megfelelő korszerű tantermek - rendelkezésre állanak.

Az Oktatási Osztály nagy hozzáértéssel foglalkozott az épület bővítési problémájával, azonnal felmérte az ügy nagyfontosságú horderejét és készségesen hozzájárult az épület északi és déli szárnyának hét tanteremmel és egy rajzteremmel való kibővítéséhez. Elkészítette a terveket, gondoskodott a kb. 1 300 000 Ft építési költség megszerzéséről és elrendelte a bővítés azonnali megkezdését.

A bővítési munkálatok másfél év alatt befejeződtek. Az iskolaépület majdnem kétszeresére nőtt meg. A tantermek száma is megkétszereződött. Ezzel technikumunk a korszerű technikumok sorába lépett, a bányászati technikumok között pedig a korszerű elhelyezkedés szempontjából az elsők közé emelkedett.

Az üzemek lassan kifogytak azon dolgozóikból, akik az aknászképző technikumba való felvétel feltételeinek megfeleltek. Kétséges volt tehát, hogy az 1951/52. tanévre a megadott tervszámoknak megfelelő számú beiskolázás megtörténhetik-e. A beiskolázás érdekében a minisztérium rendeletet adott ki, hogy az aknászképző technikumba jelentkezhetnek felvételre olyan dolgozók, akiknek csak hat általános iskolai végzettségük van. Ezek részére augusztus hó folyamán négyhetes előkészítő tanfolyamot tartottak az iskolában magyar nyelvből, helyesírásból, matematikából és geometriából. A tanfolyam elvégzése után a jelöltek a fenti anyagból vizsgát tettek.

Ugyancsak engedélyezte a minisztérium a vájártanuló-iskolát végzett tanulóknak is a felvételét.

Ilyenformán az 1951/52. tanévben a beiskolázás a tervszámoknak megfelelően történt és 247 tanulóval indult meg a tanév. A tanulók hét osztályban nyertek elhelyezést. Az első három évfolyamban párhuzamos osztályok voltak. A bányaiipari aknászképző technikumba 240 tanuló iratkozott be. Három párhuzamos I., két párhuzamos II., és két párhuzamos III. osztályba.

Az 1952/53. tanévben a beiskolázás az előző évekhez hasonlóan történt. Az aknászképző technikumba beiratkozott 232 tanuló nyolc osztályba. A bányaiipari technikumba pedig 303 tanuló nyert felvételt. A tanulók három párhuzamos I., három párhuzamos II., két párhuzamos III. és két párhuzamos IV. osztályban helyezkedtek el. A tanári létszám is kibővült mérnöktanárokkal. A szertárak és gyűjtemények gyarapítása állandóan folyt, és sok mintadarabot kaptunk az egyes üzemektől.

Az 1953/54. tanévben a Bányaiipari Aknásképző Technikum címe "Aknásképző Technikum"-ra változott. A Bányaiipari Technikum pedig a "Bányaművelő Technikum" nevet vette fel. Az aknásképző technikum létszáma ebben az évben 254 tanuló volt nyolc osztályban, a bányaművelő technikumban 378 tanuló volt 11 osztályban. A két intézetet pénzügyi vonalon a Főhatóság egyesítette. A bányaművelő technikum átvette az aknásképző technikumtól mind az ingatlan, mind az ingó vagyontárgyakat. Tehát az egész iskolaépület - könyvtárak és szertárak -, mind a bányaművelő technikum tulajdonába mentek át. A költségvetésben a két technikum közösen szerepelt, tanügyi és igazgatási vonalon azonban még külön működött.

Tekintettel arra, hogy a hat általános iskolával rendelkező tanulók még a négyhetes előkészítő tanfolyam ellenére sem tudták alapismeretbeli hiányukat pótolni, így igen sok tanuló nehézségekkel küzdve a kívánt eredményt nem tudta elérni.

A főhatóság, a Nehézipari Minisztérium Oktatási Osztálya, az 1954/55. tanévtől kezdve megszüntette az előkészítő tanfolyamot, és ezzel egyben megszüntette a hat általános iskolai végzettséggel való beiskolázást is az aknásképző technikumba. A vājáriskola tanulói közül pedig csak a kītűnő és jeles végzettségű tanulókat vették fel, és ezektől is az egy évi kötelező szakmai gyakorlatot megkivánták.

A jobb tanulmányanyag beiskolázásával csökkent a beiskolázott tanulók létszáma, mert az 1954/55. tanévben az aknásképző technikumba 226 tanuló iratkozott be a nyolc osztályba. A bányaművelő technikumban pedig ugyanezen évben 276 tanuló tíz osztályba.

Az 1955/56. tanév elején a bányaművelő technikum ismét nevet cserélt, amennyiben újra a "Bányaiipari Technikum" nevet vette fel.

1955. október hó 22-én közösen rendezte meg a két technikum a névadó ünnepséget, amelyen mind az aknásképző technikum, mind a bányaiipari technikum a "Péché Antal" megtisztelő nevet vette fel.

Ebben a tanévben a Péché Antal Aknásképző Technikum 173 tanuló, a Péché Antal Bányaiipari Technikum pedig 200 tanulóat iskolázott be. Az osztályok száma nyolc, illetve kilenc volt.

1956/57. tanévre a nehézipari miniszter a 2008 és 2128/1956. sz. minisztertanácsi határozatok alapján a rendes korúak bányaiipari technikumába a beiskolázást az alábbiakban szabályozta:

A bányaiipari technikum I. osztályába a jövőben azt a személyt lehet felvenni, aki:

- a/ az általános iskola VIII. osztályát sikeresen elvégezte,
- b/ 18. életévét a felvétel évének VIII. hó 31. napjáig még nem töltötte be,
- c/ a felvételi vizsgát sikeresen letette,
- d/ jórendűnél nem alacsonyabb minősítésű vājárbizonyítvánnyal rendelkezik.

Ennek megfelelően a bányaiipari technikum két osztályt indított. Egyik osztályt vjártanuló-iskolát végzett tanulókból, a másik osztályt - kivételesen - továbbra is az általános iskolából kikerülő tanulókból iskolázta be. A beiskolázott tanulók száma 193 volt nyolc osztályban. Az aknászképző technikum változatlanul továbbra is üzemi dolgozókból és vjártanuló-iskolából kikerült tanulókkal népesítette be az I. osztályt. Itt az összes tanulók száma 142 volt hat osztályban.

Az 1957/58. tanév elején a nehézipari miniszter a művelődésügyi miniszterrel egyetértésben 1957. október hó 1-jével elrendelte az aknászképző technikum és a bányaiipari technikum egy intézménnyé való összevonását "Péché Antal Bányaiipari Technikum" név alatt. A beiskolázás ezentúl csak üzemi dolgozókból vagy vjártiskolát végzettekéből történik. Közvetlenül az általános iskolából való beiskolázás megszűnt. Az általános iskolából beiskolázott II., III., és IV. osztályos tanulók még tovább tanulhatnak a bányaiipari technikumban, mint kiferfitó osztályok. A beiratkozott tanulók száma az 1957/58. tanévben összesen 281 volt. Az osztályok száma 12.

Mivel így az összevont intézményben a felvételit szakmunkásképesítéshez köttötték, jellegét és további működését az Aknászképző Technikum határozta meg, ezért 1960-ban az iskola új neve Péché Antal Bányaiipari Aknászképző Technikum lett. Ettől kezdve három párhuzamos első osztály indult folyamatosan egészen 1970-ig és az iskola stabilan 12 osztállyal működött.

Az ötvenes évek közepére a meghirdetett nehézipari törekvések egyenes következményeként a középfokú bányászati (bányaműveléstechnikus, aknász) szakemberképzés tömegessé vált. A tatabányai iskola mellett előbb Pécssett (1949-től), majd Miskolcon is (1954) beindult a Bányaiipari Technikum, amelyek fokozatosan ugyancsak Bányaiipari Aknászképző Technikummá alakultak. 1954-től ebben a három iskolában nappali tagozaton évfolyamonként kb. 200 fő képzése folyt 7—8 osztályban.

A 60-as években a kis, gazdaságtalannak ítélt bányák bezárása, a szénhidrogének előretörése előbb a felnőttoktatást gyérintette meg, majd a nappali tagozatos aknásztanulók száma is folyamatosan csökkent.

1969-ben Miskolcra Tatabányára költözött a végzős évfolyam (2 osztály) és ezzel ott befejeződött a nappali tagozatos képzés. 1970 júniusában az öt párhuzamos negyedik osztályban összesen 95-en szereztek aknász oklevelet, de a végzettségüknek megfelelő állást csak néhányan kaptak. Ugyanebben az évben szűnt meg az oktatás Pécssett is. Ezzel az aknászképzés utolsó mentsvára Tatabánya lett, de a beiskolázási létszámok tovább csökkentek. Az 1971/72-es tanévben már csak két párhuzamos első osztály volt indítható.

A 70-es évek közepén nagy bányászati beruházások — elsősorban az Eocén program — indultak be, de az aknászképzés válsága tovább mélyült. 1974-ben egyetlen osztály indítására volt lehetőség, ahová mindössze 18-an iratkoztak be és közülük 1978-ban mindössze négyen végeztek.

1971 őszén még méltó keretek között ünnepelhatték meg az iskola fennállásának 75. évfordulóját, hiszen az 1971/72-es tanévben a nappali tagozatra még mindig 200-an és az iskola falain belül működő aknász, gépész és villamos levelezős tagozatokra 810-en iratkoztak be.

Perger István, aki fiatalon, 1961 szeptemberében Szabó Ernő nyugdíjba vonulását követően lett az intézmény igazgatója, időben érzékelte a hanyatlást és komoly erőfeszítéseket tett az iskola stabilizálására.

Ennek nyomán Budapestről áttelepült a Szabó József Geológiai Technikum 1974-ben. Igazi, az aknászképzés szempontjából fontos eredmény azonban az volt, amikor az iparág vezetőinek támogatását megszerezve elérte a művelődésügyi, a nehézipari, valamint a pénzügyminiszternél, hogy a képzésben immár a vállalatok által küldött ösztöndíjas tanulók is részt vehetnek. Bár a rendelet (1/1976.II.1.NIM.sz.) csak 1976-ban készült el, de a beiskolázás már 1975 szeptemberében ennek alapján történt. A rendkívül kedvező ösztöndíjfeltételek ellenére a vállalatok a képességek és rátermettség alapján való kiválasztást nem tudták maradéktalanul megvalósítani, a tanulással járó családtól való különélést sokan nem vállalták.

1975 szeptemberében egy osztályban 40-en kezdték el tanulmányaikat az új rendelet szerint. Három évvel később, 1978 őszén már — az ipari igényeknek megfelelően — két párhuzamos osztály volt indítható. Ez a kedvező állapot 10 évig tartott, de a bányászat — elsősorban a szénbányászat — 80-as évek közepén kezdődött negatív megítélése 1986-tól éreztette hatását. A bányászat kezdődő, majd kibontakozó és minden korábbi mértéket felülmúló válsága az aknászképzés gyors leépüléséhez vezetett. Jelenleg a négy évfolyamon mindössze 40 tanuló van.

Az aknászképző jellemzőbb adatait, változásait összefoglalóan az első, a képzés különböző formáiból (nappali, esti, levelező) kikerülők létszámát a 2. sz. táblázat tartalmazza.

MELLÉKLET

A képzési struktúra bővülése

Az évek során az iskolában az aknászképzés mellett szakmai, gazdasági és szervezési szempontok, illetve a bányászat konkrét igénye alapján új szakok is megjelentek.

a) Geológus képzés

A Geológiai Technikum 1951-ben Nagykanizsán kezdte meg működését. Egy évre rá Budapestre költözött az iskola, ahol 3 év alatt 3-szor is költöznie kellett, mígnem Albertfalván végleges helyet kapott. Az iskola 1955-ben vette fel a nagy magyar geológus, Szabó József (1822-1894) nevét. Az ipari technikumok megszűnésekor szakközépiskolává alakult át és 1974-ben, már mint Szabó József Geológiai Szakközépiskola települt át Tatabányára, az Aknászképző Technikum

épületeibe évfolyamonként 2-2 párhuzamos osztállyal. Ezzel egy új és közel 20 évig tartó fura helyzet jött létre. Egy épületben működött közös igazgatás alatt, de elkülönült tantestülettel két iskola, aminek a fenntartója is más volt. Nevezetesen az Aknásképző fenntartója a Nehézipari Minisztérium, illetve később a jogutód Ipari és Kereskedelmi Minisztérium volt, a Geológiai Szakközépiskola fenntartója a Komárom Megyei Tanács, illetve utóbb Tatabánya Megyei Jogú Város Önkormányzata.

A képzés 1985-ig szakközépiskolai keretek között folyt, 4 éves képzési idővel. 1985-től, az új típusú — 2+3-as rendszerű — technikusképzés beindulásával a képzési idő öt évre emelkedett.

1985-től fél osztállyal beindult a geofizikus technikusképzés is, de a nem kielégítő ipari támogatás miatt 2 évfolyam kifuttatása után ez megszűnt.

Az 1990/91-es tanévtől, a geológus túlképzés megelőzése végett az egyik osztály helyett kísérleti jelleggel geológiai-környezetvédő technikus osztályt indítottunk.

b) *Bányaelektrolakatos, bányagépész, ill. bányavillamos technikusok képzése*

1978-ban a Tatabányai Bányák kérésére és támogatásával tovább bővült a képzési profil. Szakképzési célú szakközépiskolai keretek között bányaelektrolakatosok képzése kezdődött meg. A képzés 1985-től 2+3-as rendszerben, középfokú képzési céllal folytatódott bányagépész-technikusi szakon, majd 1987-től fél osztállyal beindult a bányavillamos technikusok oktatása is. A már kezdetben is meglévő beiskolázási gondok továbbra is megmaradtak, ezért az 1990/91-es tanévtől 3 párhuzamos osztállyal integrált képzést indítottunk be. Az első tanév során egy vizsgarendszer segítségével válogatjuk ki azt a kb. 30 főt, akik a technikus ágban tanulhatnak tovább. A többiek számára szerkezeti lakatos, ill. villanszerelő szakmában biztosítottunk képzést, fenntartva a végzés után a technikus ágba való visszakapcsolódás lehetőségét.

c) *Vájárképzés*

A Tatabányai Bányák jóvoltából 1980-ban felépült egy új, 12 tantermes iskolaépület és ide települt át Tatáról a vájáriskola. A képzés kezdetektől gyengélkedett és 1991-ben be is fejeződött az iskolarendszerű vájárképzés. Szerény mértékben ugyan, de még ma is folyik vájárok elméleti képzése, tanfolyami keretek között.

A felnőttoktatásról

A nappali tagozatos képzés mellett hosszú időn keresztül meghatározó, létszámában gyakran a nappali képzést messze meghaladó mértékű volt az esti, illetve levelezős tagozatokon folyó képzés.

A Bányaiipari Aknásképző Technikumnak Levelező Tagozata 1950-85-ig, Dolgozó Tagozata 1954-1970-ig működött. Geológusok képzése levelezős keretek között 2, illetve 4 éves képzési idővel 1974-91-ig volt. A Bányagépészeti és Bányavillamossági Technikum (később Szakközépiskola) Levelező Tagozata

1958-ban indult és 1991-ben fejezte be működését. Emellett 1969 és 1986 között Általános Gépipari, 1957 és 1985 között Villamosipari Technikum (illetve Szakközépiskola) is működött levelezős tagozatokon.

Az aknászképzés szakmai irányításával a NIM 1969-től az iskola igazgatóját bízta meg teljeskörűen. Ennek megfelelően az ország területén működő levelezős képzés a Péch Antal Bányaiipari Aknászképző Technikum úgynevezett kihelyezett tagozatain történt. Ilyen kihelyezett tagozat működött Várpalotán, Veszprémben, Tapolcán, Pécsen, Komlón, Miskolcon és Gyöngyösön. Jelenleg Veszprémben van még egy végzős osztály és várhatóan újra indul az 1994/95-ös tanévben a képzés Gyöngyösön a Mátraaljai Szénbányák külfejtésének aknászképzését kielégítendő.

Érdekes próbálkozás volt 1964-69 között a Felsőfokú Bányagazdasági Technikum működtetése, ahová aknászi oklevéllel lehetett bejutni. A 6 év alatt 213 fő szerepelt eredményesen és közülük sokan Miskolcon, e végzettségre szervezeten 3 félév alatt üzemmérnöki diplomához jutottak. A felnőttoktatás keretében végzettek statisztikai adatait a 2. sz. táblázat mutatja.

Jelenleg a felnőttoktatás - a vājár tanfolyami képzés kivételével - szünetel. A munkaerőpiaci képzésben szerencsés pályázat esetén esetlegesen veszünk részt.

Az iskola épületegyütteséről

A felsőgallai Polgári Iskola - ahová 1949-be az Aknászképző költözött - 1930-31-ben épült, 10 tantermes iskola volt. Ennek bővítése már 1951-ben elkezdődött és két oldalszárny megépítésével a tantermek száma megduplázódott. Az így létrejött tágas épület hosszú időre kényelmes elhelyezést biztosított. Az új szakok megjelenésével szükségessé vált a további bővítés, ami a már említett, 12 tantermes új különálló épület megépítésével történt.

Az országos beiskolázás révén gondoskodni kellett a tanulók elhelyezéséről is. 1952-ben épült fel a 120 férőhelyes kollégium a megfelelő kiszolgáló létesítményekkel, majd 1982-ben elkészült egy különálló, 200 ágyas új kollégium is.

Jelenleg, míg a kollégium kihasználtsága csak 70 % körüli, az iskola a 23 osztályba szervezett 630 tanuló számára — a sok speciálisan felszerelt labor és szakterem miatt — már meglehetősen zsúfolt. Kedvező viszont, hogy 6 szolgálati lakással és 8 fürdőszobás vendégszobával is rendelkezünk.

Az iskola jelenlegi helyzetéről és a közeljövő változásairól

A folyó tanévben a már bemutatott szakokon túl két új kísérleti képzésbe is belefogtunk. Erre kényszerít a bányászat elhúzódó válsága is, de erre készlet az oktatási törvényi környezetének legújabb változása is. Az egyik kísérlet célja, hogy a szakmunkás vizsgával rendelkezőket 2 év alatt nappali tagozaton eljuttassuk az érettségiig. A másikban az érettségivel rendelkezők két év alatt mechatronikai technikus oklevelet szerezhetnek.

Sajnos a változtatásokkal még mindig nem állhatunk le. Korábban már említettem, hogy iskolánk új neve 1994. január 1-jétől Péch Antal Műszaki Szakközépiskola és Gimnázium. Ez valójában egy új intézményt jelent, ami a 4 különálló iskola megszüntetése révén, azok jogutód intézményeként jött létre, de alapító okiratában lényeges profilmódosító előírások is vannak. Ennek lényege, hogy a jelenlegi struktúra tovább módosul oly módon, hogy a geológiai szak helyett földtudományi szakos gimnáziumi osztály, a bányagépész és bányavillamos szakok helyett pedig világbanki típusú gépész, illetve villamos szakmacsoportos képzés indul. A speciális szakmai képzés mindkét esetben az érettségi utáni időszakra tolódik el.

A tanárokról és a tanulókról

Egy ilyen jellegű összeállítás kiváló alkalom, hogy felsoroljuk azokat a tanárokat és végzett diákokat, akik munkájuk révén nevet szereztek maguknak. A centenáriumhoz közeledő iskolánk életében számos olyan tanár és diák volt, aki méltán megérdemelné, hogy megnevezzük, de mégse tesszük. Ez az iskola működése során mindvégig egy szakmát - a bányászatot - szolgálta a szó legnemezebb értelmében, néha társiskolákkal karöltve, de legtöbbször egyedül, csak a szakmától támogatottan. A hangsúlyt mindig a szakmai képzésre, a szakma megszerettetésére helyeztük. Így eredményeink is - ha vannak - elsősorban szakmai eredmények, a szakma eredményei. A bányászat az ország egésze gazdaságának nagyon kis szelete, ezért az itt elért eredmények - bármennyire becsek és fontosak is számunkra - a körön kívül állók számára kevésbé izgalmasak. Így mi eredményként könyveljük el, hogy diákjaink közül sok százan szereztek különböző, de főleg bányamérnöki diplomát és a bányászat különböző területein különböző vezető beosztásban dolgoztak. De eredmények tartjuk azt is, hogy az elmúlt 100 évben az iskolában végzett aknászok tömege biztosította a bányászati termelés folyamatosságát és biztonságát. A bányászat középvezetőiként tették a dolgukat mindig tisztességgel és a tőlük elvárható módon.

Egyébként is a bányász eredményeit ritkán éri el egyedül, hisz a munka ott lenn a föld alatt a legteljesebb együttműködést igényli minden résztvevő részéről, ezért az eredmények is inkább illetik a közösséget, mint ahogy a kudarcokon, tragédiákon is osztoznunk kell.

Zárszó

Nagyon sok mindenről kellett volna és szeretnünk volna még szólni, de a területi korlátok miatt erre nincs mód. Annyit azonban még el kell mondanom, hogy az országban jelenleg egyedül a mi iskolánkban folyik technikusképzés aknász, geológus, bányagépész, bányavillamos, valamint geológiai környezetvédelmi szakokon. Most a már ismertett okok miatt a teljes képzési szerkezetet meg kell változtatnunk, úgy, hogy folyamatos átképzéssel egyetlen tanárkollégától se kényszerüljünk megválni és a bányászati szakokra való képzési képességünket mindvégig meg tudjuk őrizni. Ez nem könnyű feladat, de az igazi

bányász mindig kemény természeti kihívások közepette kénytelen munkáját végezni, ezért bízunk benne, hogy ezt a feladatot is meg fogjuk tudni oldani.

Reméljük, hogy 1996-ban, az aknászképzés centenáriumán méltóan ünnepeketünk majd és módunkban fog állni egy mindenre kiterő évkönyv megjelenése is.

Beiskolázási feltételek								
Az iskola elnevezése	Székhelye	Dátum	Képzési idő	Iskolai végzettség	Életkor	Üzemi gyakorlat	Az iskola igazgatója	Megjegyzés
1. Állami Szénbányász Iskola	Pécs	1896.	2	4 elemi	17. év	2 év	-	-
2. Magyar Királyi Bányászati és Mélyfúrásai Szaktakola	Pécs	1930.	3	4 polgári	18. év	3 év	-	-
3. Péch Antal Bánya-Kohó és Mélyfúrásipari Középsiskola	Pécs	1940.	4	4 polg. v. középsik.	18. év	2 év	Dr. Boda Antal	Két tagozata volt: Bányászati és Kohászati
	Nagybánya	1942.	4	- " -		2 év	Dr. Boda Antal	Iparügyi Min. (IM) 107797/X-1942.sz.r.
	Sopron	1944.okt.	4	- " -		2 év	Dr. Boda Antal	
	Diógyőr	1946.máj.	4	- " -		2 év	Dr. Boda Antal	IM 100764/XIV-1946.
	Pécs	1947.jún. 30.	4	- " -		2 év	Szabó Ernő	IM 102254/III/1-1946.
Tatabánya	1949.II.16-III. 2.	4	- " -		2 év	Szabó Ernő		
4. Bányaiipari Akadémia Képző Középsiskola	Tatabánya	1949/50.	4	4 közép. v. 8 ált.	18. év	2 év	Szabó Ernő	
5. I. sz. Bányaiipari Akadémia Képző Technikum	Tatabánya	1950/51.	4	4 közép. v. 8 ált.	18. év	2 év	Szabó Ernő	Üzemi dolgozó 4 hetes előkészítő tanfolyam
	Tatabánya	1951/52.	4	6 ált. is elég	18. év	2 év	Szabó Ernő	
6. Akadémia Képző Technikum	Tatabánya	1953/54.	4	6 ált. is elég	18. év	2 év	Szabó Ernő	
	Tatabánya	1954/55.	4	vájárik. végz.	17. év	-	Szabó Ernő	
7. Péch Antal Akadémia Képző Technikum	Tatabánya	1955. X. 22.	4	vájárik. végz.	17. év	-	Szabó Ernő	

8. Péch Antal Bányaiipari Technikum	Tatabánya	1957. X. 1.	4	vájárisk. végz. vagy üzemi dolgozó	17. év	-	Szabó Ernő	
9. Péch Antal Bányaiipari Alkalmazkőző Technikum	Tatabánya Tatabánya Tatabánya	1960. IX. 1969. 1975.IX.1.	4 4 4	vájárisk. - " - vájárisk. v. üzemi oszt.	17. év 17. év max. 25. év	-	Szabó Ernő Perger István 1961. IX. 1.-46l	Miskolcraól 2 végzős évfolyam áttelepi-tése 1/1976.II.1.NIM r. szerinti beiskolázás
10. Péch Antal Műszaki Szak- középiskola és Gimnázium	Tatabánya	1994. I. 1.	4-6				Bársony László 1989. XII. 1. Megb. IX. 1.	
4/a. Ipari Gimnázium Bányaiipari Tagozata	Tatabánya	1949/50.	4	8 ált.	14. év	-	Szabó Ernő	Közös igazgatás
2.sz. Bányaiipari Technikum	Tatabánya	1950/51.	4	8 ált.	14. év		Kemenes János	Külön tantestület, külön igazgatás
Bányaművelő Technikum	Tatabánya	1953/54.	4	8 ált.	14. év		Kemenes János	
Bányaiipari Technikum	Tatabánya	1955.IX.1.	4	8 ált.	14. év		Kemenes János	
Péch Antal Bányaiipari Technikum	Tatabánya	1955.X.22.	4	8 ált.	14. év		Kemenes János	
Péch Antal Bányaiipari Technikum	Tatabánya	1956/57.	4	8 ált. vagy vájárbiz.	max. 18. év		Kemenes János	
8. Péch Antal Bányaiipari Technikum	Tatabánya	1957.X.1.					Szabó Ernő	A két intézet újraegyesítése

ISKOLÁNKBAN Bányatechnikai OKlevelet
SZERZETT TANULÓK SZÁMA

<i>Aknász képző</i>						
Év	Általános iskolára ép. képzés	Nappali	Dolgozó	Levelező	Összesen	Megjegyzés
1941. előtt		41			41	Hiányos, csak a név szerint ismertek
1941.		8			8	
1942.		9			9	
1943.		39			39	
1944.		40			40	
1945.		17			17	
1946.		7			7	
1947.		23			23	
1948.		22			22	
1949.		36			36	
1950.		18			18	
1951.		11			11	
1952.		38			38	
1953.	41	64			105	
1954.	34	52			86	
1955.	57	55			112	
1956.	60	52			112	
1957.	46	38		9	93	
1958.	38	36	8	19	101	
1959.	17	19	20	10	66	
1960.	23	43	-	29	95	
1961.	-	42	11	18	71	
1962.		53	9	27	89	
1963.		58	15	28	101	
1964.		47	17	34	98	
1965.		68	12	30	110	
1966.		80	16	27	123	
1967.		62	25	38	125	
1968.		67	20	37	124	
1969.		57	18	32	107	
1970.		95	17	31	143	
1971.		64		26	90	
1972.		63		25	88	
1973.		45		34	79	
1974.		28		28	56	
1975.		22		39	61	
1976.		12		43	55	
1977.		12		41	53	
1978.		4		58	62	
1979.		35		41	76	
1980.		30		24	54	
1981.		30		19	49	
1982.		28		25	53	
1983.		33		28	61	

1984.		25		28	53	
1985.		19		8	27	
1986.		29		38	67	
1987.		26		10	36	
1988.		42		24	66	
1989.		35			35	
1990.		35		13	48	
1991.		37			37	
1992.		21			21	
1993.		13			13	
Összesen:	316	1985	188	921	3410	1941-1993.

A TATAI JÁVORKA SÁNDOR MEZŐGAZDASÁGI SZAKKÖZÉPISKOLA RÖVID TÖRTÉNETE

Dr. Turi Róbert (Tata)

Tisztelt Konferencia! Kedves Kollégáim és Hallgatóim!

Amikor néhány héttel ezelőtt elfogadtam direktorom felkérését a korrefe-rátum megtartására, még nem tudtam, hogy két gondom is lesz — az idő rövid-ségén kívül — az elkészítésével.

Az első gondot a számomra kijelölt cím adta. Iskolánk jogelődje ugyanis gazda- és gazdasszonyképző volt, de a későbbiekben két technikai korszak is volt, így a cím nem egyértelmű. Ezt az ellentmondást a későbbiekben a történeti ismertetés fel fogja oldani.

A másik — nem várt — nehézség az adatok hiánya miatt adódott.

Intézményünk történetének 50 éve nem nagy idő. A történelmi események és igen gyorsütemű változások azonban olyan jelentősek voltak, hogy a levéltári adatok szinte felderíthetetlenek, s a házi irattár megfelelő tanulmányozására sem volt különféle okok (pl. az idő rövidsége) miatt lehetőségem. Az iskolatörténet vázlatos elkészítésében nagy segítséget jelentett számomra, hogy egyik nyugdíjas kollégám, Polgár Sándor 1950-től kezdve óraadó testnevelő tanára volt iskolánknak, s precíz feljegyzését a rendelkezésemre bocsátotta, valamint az is, hogy Schróth László nyugdíjas igazgató az 50-es évek végétől igazgatóhelyet-tesként, majd igazgatóként végigélte és irányította a változásokat. Szóbeli közlései igen nagy segítséget jelentettek. Köszönet az adatokért mindkettőjüknek. Jól használható adatokat nyújtott Némethné Imrefi Klára iskolatörténeti szakdolgozata is.

A magyar mezőgazdasági képzés előzményei

Egy szakiskola történetének feldolgozásához nélkülözhetetlennek vélem a szakoktatás előzményeinek a felvillantását. Magyarországon a mezőgazdasági szakképzés előzményei a XVII. sz. második feléig nyúlnak vissza. Az 1635-ben alapított nagyszombati egyetem (a későbbi Pázmány Péter Tudományegyetem), illetve az 1650-ben létrehozott sárospataki főiskola tananyagában már volt mezőgazdasági ismeretanyag. Az 1787-ben Pestre áthelyezett nagyszombati egye-tem mezőgazdasági tanszéket szervez. Ez néhány évi működés után megszűnik, majd 1806-ban újjászervezik.

A Pozsony megyei Tallóson és Szencen is tanítanak mezőgazdasági ismereteket. Az utóbbi bocsátja ki azokat a piarista paptanárokat, akik a tatai gim-názium elődiskolájában is megszervezik többek között a mezőgazdasági ismeret-ek oktatását (1765).

Érdekessége a mezőgazdasági oktatásnak, hogy katonai nevelőintézetekben is oktatnak mezőgazdasági ismereteket. Ilyen intézmények voltak a váci katonai nevelő intézet, illetve a később még megemlíendő "Lovagiskola".

Szinte csak felsorolásszerűen a 18. század folyamán a következő iskolákat említhetjük meg: Szarvason a Tessedik Sámuel által alapított gyakorlati gazdasági iskola, 1797-ben a Nagyváthy János által kialakított keszthelyi Georgikon (gazdatisztekét és jó cselédeket képeztek itt, valamint a földbirtokosok mezőgazdasági ismereteinek bővítését segítették elő). 1840-ben Nagykőrösön, a tanítóképzőben állítottak fel mezőgazdasági tanszéket. Debrecen mellett Zeleméren árva fiúknak alapítanak mezőgazdasági iskolát és Cegléd mellett is szerveznek földmives iskolát (Szőkehalom). Ezeknek az intézményeknek a többsége 1848 után nem működik.

Két iskola maradt meg mindössze 1848 után, az óvári felsőfokú illetve a nagyszentmiklósi alsófokú földmivesiskola. 1851-ben az orvosi egyetemből kiválik az Állatgyógyintézet, majd később, 1875-ben létrehozzák akadémiai ranggal az Állatorvosi tanintézetet.

1853-tól Entz Ferenc Pesten kertészeti iskolát alapít. 1858-ban a Műegyetemen működik mezőgazdasági tanszék, ami 1888-ban mezőgazdasági géptani tanszékké alakul át.

További iskolákat alapítanak: 1860-ban a Budai Kertész- és Vincellérképző gyakorlati tanintézetet, 1865-ben Keszthelyi Országos Gazdasági és Erdészeti Tanintézetet és az első állami földmives iskolát (Kisgazdák és majorosok képzésére). Az első állami földmives iskolát 1862-től követte a Helytartótanács által felállított öt tanintézet.

A századfordulóig alsófokú tanintézetek (Debrecen, Telkiföld, Jászberény, Kecskemét, Szentimre) és középfokúak (Debrecen, Magyaróvár, Kolozsmonostor, Kassa) működnek.

Felsőfokú lett a magyaróvári intézet Akadémia néven.

Az alsófokú iskolákban 2 éves képzési időben gazdasági altiszteket képeztek.

1874-től új iskolákat alapítanak (alsófokon: Istvántelke, Szentimre, Csákvár, Pápa, Kecskemét, majd később Jászberény, Hódmezővásárhely, Békéscsaba, Karcag).

1892 — Felsőbb szőlő- és borgazdasági tanfolyam indul Budapesten,

1896-ban Gödöllőn baromfitenyésztési, majd méhészeti szakiskola nyílt.

Az állandó iskolák mellett 1870-től vándortanítók intézményeként működik egy-egy néptanítók részére képesítést adó tanfolyam. 1874-ben újjászervezik a mezőgazdasági szakoktatást alap-, közép- és felsőfokon egyaránt, majd — mivel a képzés hatékonysága a kívántak alatt maradt — 1896-ban mezőgazdasági tanárképzés indult, először 4 hetes, majd 2 éves tanfolyamokon az önálló szakiskolákban tanítóknak speciális képzést adnak.

1900—1901-ben a tanárképzést szabályozták. Kevés volt a hallgató is, a tanár is, s igen alacsony színvonalú volt a képzés.

1905-ig a fentiek szerint működtek a mezőgazdasági iskolák. Ekkor a középfokú intézmények akadémiaak lettek. Középfokú intézmények ettől kezdve nincsenek, majd 1922-ben újjászervezik a középfokú iskolákat.

1910-ben Komáromban Gazdasági Szaktanítóképzőt alapítanak, s ugyanezt teszik Kecskeméten is.

Minden változás ellenére 1945-ig a mezőgazdasági képzés a közoktatás perifériáján helyezkedett el. Különbőféle elnevezéssel hoztak létre oktatási intézményeket: ismétlő iskolák, gazdasági népiskolák, földműves iskolák, gazdasági téli iskolák, stb.

Gyakorlati képzést az ezüst- és aranykalászos gazdatanfolyamok adtak.

1938-ig a magyarországi felsőfokú mezőgazdasági iskolák inkább középfokúnak feleltek meg.

1940-től ismét változik a kép. A mezőgazdasági intézetek egyre inkább érettségit adó intézményekké váltak. 1945-től 1949-ig tart az átszervezés. Ez alatt egységes mezőgazdasági középiskolák jöttek létre. 1949-ben szakgimnáziumok, majd 1950-ben technikumok (3 éves képzési idővel) jöttek létre. A későbbiekben (1954) a képzési időt 4 évre emelték, s az iskolát érettségi vizsgával fejezték be. A mezőgazdasági képzést 1961-ben a III. törvény szabályozta. 1969-re megszűnt a technikai beiskolázás, csak szakközépiskolák működtek. A tananyag is korszerűsödött.

Az eddigi szaktárcához tartozó szakközépiskolák 1973-tól az illetékes megyék irányítása alá tartoztak. A technikumok megszűntével a technikusképzést a szakközépiskola befejezése után gyakorlathoz és külön minősítő vizsgához kötétték.

A tatai mezőgazdasági képzés előzményei

A tatai mezőgazdasági képzés előzményei a 18. sz-ra tehetők. Mint ahogy korábban már volt róla szó, a Szencről Tatára meghívott piaristák gazdasági iskolát indítanak a mai Eötvös Gimnázium elődjeként. Eszterházy Miklós, aki a kegyes rendieket letelepítette, egy rövid ideig működő katonai nevelő intézetet, az ún. "Lovagiskola"-t is megalapította. Ennek a tananyagában szántóföldi és szőlőművelési ismereteket is oktattak.

1905-ben Tata község állami támogatással Gazdasági Népiskolát (= ismétlő iskola) nyit. 10—15 éves fiúk gazdasági, s ugyanilyen korú lányok háztartási ismereteket kaptak. A két világháború között ezüst- és aranykalászos tanfolyamokat szerveztek. Külön említést érdemel a tatai, nem egyházi, világi szervezésű népfőiskola. A megszervezője Magyary Zoltán volt, aki egy közigazgatási mintajárást szervezett a közigazgatás átszervezésének modelljeként. Ennek a része volt a népfőiskola is. Az ún. szociális vármegye paraszti közösségeinek kívántak helyi vezetőket kinevelni. Neves emberek voltak dr. Magyary Zoltánon kívül az oktatók: Horváth Géza tatai tanár (a téli gazdasági iskola igazgatója), Bende Kálmán, Darvas József, Erdei Ferenc, Illyés Gyula, Keresztúry Dezső, Csiky János, stb. A tanfolyam eleinte 2 hetes volt, majd Benda Kálmán javasolta a 4 hetes képzést.

1935-ben kezdődtek Tatán az aranykalászos gazdatanfolyamok. Először 2x5 hónap, majd 3 hónap volt az oktatási idő.

Az iskola rövid története

A jelenlegi tatai "Jávorka Sándor" Mezőgazdasági Szakközépiskola jogelődje a Téli Gazdasági Iskola volt. Ebből alakult ki a 3 éves képzési idejű Mezőgazdasági Technikum. Új épületet kezdenek építeni (az országban többet is.) Ilyen a mai móri kórház, a ma is mezőgazdasági iskolaként működő ipolysági (Szlovák Köztársaság) mezőgazdasági iskola.

A mai épület (a főépület) 1944-ben készült el. Ehhez és a jogelődhöz kötve a kezdést, iskolánk összesen lesz 50 éves. Az iskola elnevezésének a változásaiban benne rejlik a fejlődés is.

1950/51-ben (1950. október 9-én) nyílt meg a Tatai Állattenyésztési Mezőgazdasági Technikum.

Egy évvel később (1951/52) Tatai Mezőgazdasági Technikumként működik tovább, majd 1963. május 4-én, névadó ünnepségen (a Jávorka-család tagjainak és Csapody Verának, Jávorka munkatársának a jelenlétében) az iskola új nevet vesz fel. Ettől kezdve "Jávorka Sándor" Mezőgazdasági Technikum, Tata néven működik tovább egészen a technikumok megszüntetéséig.

A technikum 1950-ben veszi át az 1944-ben elkészült épületet. A mai diákotthonban volt korábban a tanítás, s csak a fejlődés későbbi szakaszában kerül a mostani épületbe a technikum. Az induló iskola állattenyésztési tagozatú volt (1950). A három éves képzés első évében alapismereteket tanítottak, majd részletes állattenyésztési és növénytermelési ismereteket közöltek és ezeket gyakorlati képzéssel egészítették ki.

1952-től a Népgazdasági Tanács 438/1950. NT. sz. határozata alapján a három évet képesítő vizsga zárta, a végzők technikusi oklevelet kaptak.

A 3 éves képzés helyére 1954/55-től 4 éves lépett. A négy éves képzési idejű iskolát már Babos József után Nagy Antal igazgató irányította. Az ő munkássága idején vette fel 1963-ban — mint ahogy arról korábban szó volt — Jávorka Sándor nevét az iskola. Ekkor avatták fel az iskola épületében ma is meglévő, s a Jávorka Nap alkalmából évente megkoszorúzott emléktáblát.

1968-tól "Jávorka Sándor" Mezőgazdasági Technikum és Szakközépiskola, Tata néven működik intézményünk.

Az első szakközépiskolai osztály 1965-től indult. A cél: a gimnáziumhoz közelítés. A közismereti és a szakmai ismeretek aránya 40—50%-ról 50—50%-ra változott. Nem technikusi oklevelet, hanem érettségi bizonyítványt adott. Minősítő vizsga letétele után az érettségit követő évben mód volt a technikusi oklevél megszerzésére is.

A közismereti anyag színvonalasabbá vált, s ez elősegítette a tanulóknak a bekerülését felsőfokú intézetekbe. A végzetteknek hozzávetőlegesen 25%-a továbbtanult.

1968-ban az átszervezéssel együtt a tangazdaság — az eddigi gyakorlati ismeretátadás szilárd bázisa — beolvadt a tatai állami gazdaságba. Ez súlyos törést

okozott. Az iskola a hiányok pótlására utaztatási lehetőségek biztosításával, illetve új oktatótermek kialakításával válaszolt.

1974-től az iskola a megyei szakigazgatási szerv irányítása alá került, 1979-től növényvédelmi szakkal bővült. Cél: növényvédelmi és talaj-erőgazdálkodási szakemberek képzése.

A növényvédelmi szak utolsó évfolyama 1987/88-ban érettségizett. 1989-ben — az iskola történetében másodszor — nappali tagozaton, az V. évfolyamon megkezdik a technikus osztályban a technikusképzést.

1986/87-ben az első két évfolyamon már növénytermesztő és növényvédelmi illetve állategészségügyi szak működött.

Jelenleg, 1994-ben az I—II. osztály általános mezőgazdasági szakot tanít, a többi az 1988-tól működő állattenyésztési és állategészségügyi szak kifutó III—IV. és V. osztálya.

Iskolánk mellett a tavalyi évig 100 fős fiú, 1993-tól koedukált kollégium működik.

A nappali tagozat mellett hosszú évekig kihelyezett és ún. benti levelező tagozatú képzést is folytattunk. Ez a képzési forma már jónéhány éve megszűnt.

A 60-as évek első felétől iskolánk a Gödöllői Agrártudományi Egyetem tanárképzőjének gyakorló iskolájaként működik.

A 70-es évektől mérnöktovábbképző is működik iskolánk mellett, valamint a régi levelező megszűntével tanfolyamjellegű át- és továbbképzést tartunk felnőtteknek. A mérnöktovábbképzést jelenleg a Pannon Agrártudományi Egyetem irányításával folytatjuk.

A rendszerváltozás új struktúrák kialakítását követeli meg. A tangazdaság éveken át tartó hiánya mára megoldás után kiált. A kisparaszti gazdálkodás gyakorlati részét csak egy működő tangazdaság tudja megfelelően megmutatni a tanulóknak. Mária pusztán egy 116 hektáros tangazdaság kiépítését folytatjuk. Jelenleg a romos épületek helyreállítása folyik.

Ugyancsak fontos szerepet játszik iskolánk életében, hogy a Szlovák Köztársaság egy komáromi mezőgazdasági iskolájával tartunk fenn kapcsolatot. Tanulóink náluk, az ő tanulóik itt, Tatán végezhetik nyári összefüggő gyakorlatuk egy részét.

Az építkezések

Iskolánk története egy kicsit az építkezések története is. Az egyre dinamikusabban fejlődő oktatásnak nagy volt a helyigénye. Az 1944-ben átadott főépület (1) a mai kollégium (1/b) egy része és az udvari lakások (1/a + 17 épületegyüttese). 1950-től a testnevelés kiszolgálására pályákat építettek (egészen 1959-ig): 2/a kézilabda-, 2/b futballpálya.

1962/63-ban felépült egy nagy szabadtéri uszoda. Vizét az akkor még a tati plébániakertben feltörő bővízü karsztvízforrás biztosította.

1968-ban — a maga korában igen korszerűnek számító — kémiai előadó és laboratórium épült néhai kollégánk, Molnár Mihály tervei alapján (4. sz. épület).

Ugyanebben az évben épültek fel a műhelyek (4/a) és az ólak (14) iskolai és az iskola területén lakó tanárok céljaira, valamint az ún. pajta-tornaterem az U alakú főépület két szárnya között (4/b), és az uszoda vizét adó Pác-forrás elapadása miatt vízpótlásra szolgáló fűrt kút is ebben az évben készült egy hidroglobusszal együtt. Az előbb említett pajta-tornaterem tulajdonképpen egy fedett pajta volt, vaslábakkal, s az egyik oldalán a szél elleni védelemként teljes felfalazással. Minden alapvető tornaeszköz a rendelkezésére állt a testnevelő tanárnak. Ettől kezdve megszűntek a folyosói tornaórák. Ezt a pajtát a későbbiekben körbefalazták, belül tantermeket alakítottak ki, s itt működött hosszú ideig a mérnök továbbképző és részben a felnőttoktatás, ma pedig itt van a magyar szaktanterem, a könyvtár, az olvasó, a feldolgozó és a folyóiratolvasó (10). Ez az átalakítás 1977-ben következett be.

A főépület (1) egyik szárnya földszintes volt. Itt volt az ebédlő és a konyha. Erre építettek egy emeletet, s itt helyezték el a tanárit és az igazgatói irodákat (5) 1969-ben. A főépület másik oldalszárnyában a földszinten és az emeleten is tanári lakások készültek.

A pajtatornaterem adta ötlet — ti. a pajtaszerkezetre való építés — a további építkezésnek is alapja lett. 1970-ben felépült egy nagy pajta. A következő évben felújítási pénzből falakat húztak, ablakokat, ajtókat építettek be, s elkészítették a biológia, fizika, matematika szaktantermi blokkot (6). 1973-ban a busz-garázs és mosó (7), valamint a tornaterem (ugyancsak pajtaszerkezettel készült el) (7/a).

Az egyedi fűtést felváltotta a központi fűtés. Az olajkazánok a szomszédos növényvédő állomáson működtek. A közös fenntartású fűtéshez iskolánk két hőcserélő központot épített (8). A tornateremhez tartozó központban egy önálló kazán látta el meleggel a tornatermet illetve melegvízzel a kollégium fürdőszobáját. (1983-tól az olajfűtést felváltotta a most már csak iskolai kezelésben működő széntüzelés).

A mezőgazdaság korszerűsödésével egyre több értékes gép került az iskola tulajdonába. Ezeknek garázst kellett építeni. A korábbi kocsiszínek és új garázsok gyarapították az építmények számát (9).

A kollégium második része (most alakult négyszögge az épület) 1980-ban épület fel (11). Ebben az évben bontották le a hidroglobuszt, s kapcsolták rá az épületet a városi vízre.

A baji állami gazdasági szőlőt is 1983-ban kapja meg bérletbe az iskola. Közben a házi vízrendszer vastalanítóját (12) raktárrá alakították át.

1992-ben a szakképzési alap lehetőségeit felhasználva megépült egy új épület. Ebben géptani bemutató, különféle szaktantermek, a felnőttképzés, a gazdaképzés és a számítógéppark kapott helyet (18). Ugyancsak ebben az évben készült el a gépjárművezetést kiszolgáló rutinpálya (19), s ettől kezdve használják az üvegházat (28) is.

A végzettekről

Az iskola igyekezett a mezőgazdaság mindennapi igényeinek megfelelni. Elég viharos évtizedeket tudhat maga mögött. Sok jeles ember dolgozott és dolgozik ma is a mezőgazdaság különféle területein, de sokan pályamódosítással egészen más területre kerültek az iskolánkban végzettek közül.

A Babos József, Nagy Antal, Schróth László és jelenleg Hartmann Márton igazgatása alatt dolgozó szakközépiskola jeles emberei, a teljesség igénye nélkül:

Liebmann Lajos, a gyöngyösi főiskola tanára

Simon Ferenc, az Állatorvosi Egyetem tanára

Szücs Mihály, Magyaróvár, tanszékvezető egyetemi tanár

dr. Somogyi Árpád, egy berlini kutatóintézet vezetője (orvos)

Molnár Ferenc, Amerikában képzőművész, főiskolai tanár

Két TV-s szakember: Bucsi János operatőr, Kovalik András

Kiemelkedő sportolók

Dobi Imre (jelenleg Tatabányán állatorvos) NB I-es kézilabdázó

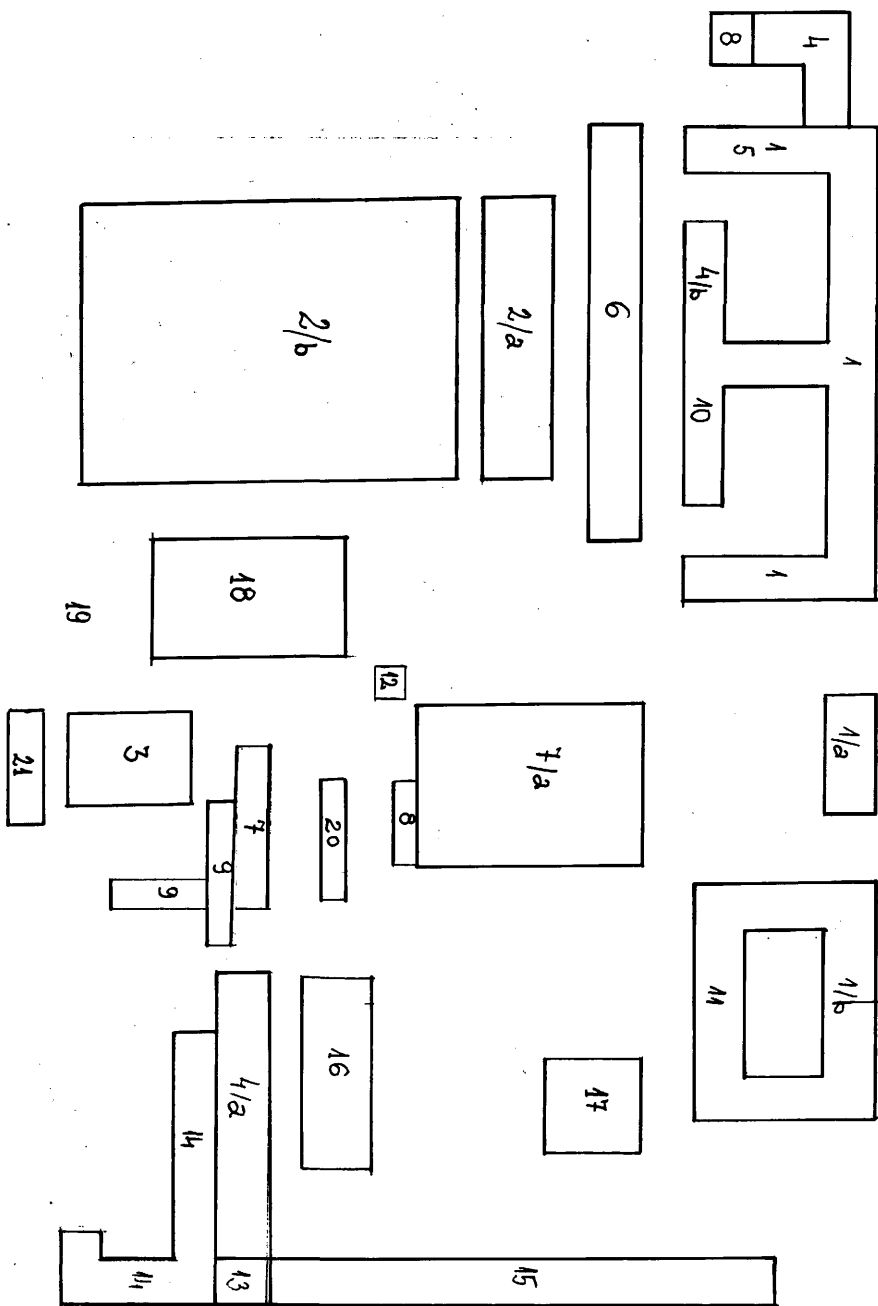
Sajtár Lajos, az 1972-es müncheni olimpia kerettagja kalapácsvetésből

Hegedűs Ferenc, a szöuli olimpia vívócsapatának tagja

Hárs György író

Az elhangzott korreferátum igyekezett vázlatos iskolatörténetet felrajzolni. Erre építve — sok elő nem került részt felderítve — meg lehet kísérelni egy részletes történet megírását, hisz az 50 éves jubileum ezt kívánatossá is teszi.

A "JÁVORKA S." MEZŐGAZDASÁGI SZAKKÖZÉPISKOLA
ÉPÜLETEINEK ELHELYEZKEDÉSE VÁZLATOS JELEKKEL

A KOMÁROMI SZÉCHENYI ISTVÁN KÖZGAZDASÁGI SZAKKÖZÉPISKOLA

Szombath Gáborné (Komárom)

50 év nem nagy idő egy nemzet életében, de egy kisváros fejlődésében — amilyen Komárom is — már jelentős, s különösen fontos egy iskola és a hozzá tartozó emberek életében, hiszen ez alatt az idő alatt közel 2000 tanuló kapott itt érettségi-képesítő bizonyítványt, ők azok, akik hírét vitték az iskolának számos településre, s akik közül sokakra az alma mater is szeretettel és büszkeséggel emlékezik.

Elevenítsük fel nagy vonalakban ezt az 50 évet!

Iskolánkat 1942. augusztus 25-én alapította a Vallás és Közoktatási illetve a Kereskedelmi és Közlekedési Minisztérium — Magyar Királyi Leánygimnázium néven. Mindkét iskola életszükségletet jelentett Komárom városának. A koedukációs rendszer megszüntetése miatt a leányok részére ugyanis nem volt mód a gimnázium látogatására, másrészt a polgári iskolák végzett növendékei ugyancsak tanácstalanul állottak volna a gazdasági élet kapujában.

Komárom város vezetősége, amely tudatában volt kulturális kötelezettségeinek, nagy áldozatkészséggel fogadta a miniszteri elhatározást és terhes kötelezettségeket vállalt az iskola elhelyezésével kapcsolatban.

Az első tanév 1942. szeptember 9-én indult — részben az Isteni Megváltóról elnevezett iskolanővérek, részben a római katolikus egyházközség által kölcsönadott termekben; a felettes hatóság az állami polgári iskola tornatermét bocsátotta az iskola rendelkezésére, hogy a tanítás e téren se szenvedjen hiányt. A gimnáziumban 2 osztály, a kereskedelmiben 46 beiratkozott tanulóval egy osztály kezdte meg működését. A kettős intézet vezetésével Czerny József budapesti kereskedelmi iskolai tanárt bízta meg a miniszter, a kereskedelmi leányközépfiskolához Dávid Gizella a megszüntetett szenci kereskedelmiből és Wallner Etelka került Szegedről. Órákat a gimnáziumhoz beosztott nevelők is kaptak.

A háború zivatara nem engedte, hogy nyugodt élet folyjék az iskolában, a bombázások miatt 1944. április 11-én megszakadt a tanítás, a 1944/45-ös tanévben a járásbíróóság egy termében tanult a három osztály hetenként 2—2 nap. Hivatalosan már 1944 őszétől szünetelt a tanítás.

1945 áprilisában valamennyi komáromi iskola egy épületben működött, a keréseknek reggel 7-től 10-ig volt tanítás. A tanév végére azonban visszaköltözhetett a kereskedelmi a Bajcsy-Zsilinszky útra. A két intézmény vezetése azonban még mindig közös volt.

Bizonyítványt erre a tanévre az kaphatott, aki 3 hónapot rendszeresen járt iskolába.

1945 őszén a háború miatt elmaradóknak pótló vizsgát lehetett tenni, nagyon sok érsekújvári diák itt szerzett érettségi bizonyítványt, mert ott megszűntették a magyar nyelvű kereskedelmi iskolát.

1945 decemberében önállósult iskolánk Állami Kereskedelmi Leányiskola néven.

Ez a tanév a tantestületnek és az iskolavezetésnek sokkal inkább gyakorlati, mintsem elméleti problémát okozott.

Szeretnék egy-két mondatot idézni az 1946. szeptember 30-i értekezlet jegyzőkönyvéből:

"Kezdetben volt intézményünk, de nem volt épületünk. Aztán voltak növendékeink, de nem tudtunk hol tanítani. Amikor megszűnt a tanítás lehetősége, írógépeink elraktározva vártak szebb napokra, s amidőn gépírást már lehetett volna tanítani, megszabadítottak gépeinktől előbb a nyilasok, s az általuk visszahagyott egytől az oroszok — és így tovább a végtelenségig. Vajon nem kell-e attól tartanunk, hogy mire iskolánknak minden sebe begyógyult, amikor lesz otthonunk, felszerelésünk, a megélhetés primitív gondjától felszabadult tanári karunk, amely szívvel-lélekkel a nevelés munkájának szenteli energiáit, hogy akkorra a fejlődés irányvonala által sarokba szorított szabad kereskedelem nem fogja-e részben feleslegessé tenni az életbe bocsátott növendékeink ambíciójának egy jelentékeny hányadát."

Ilyen kétségek között tevékenykedett az a lelkes tantestület, amelynek tagjai közül sokan elhunytak, de tanítványaik szívesen és hálásan emlékeznek rájuk:

Dr. Felszeghy Elemérné 1943—1974

Dr. Felszeghy Elemér 1944—1965

Bajkó Ilona 1945—1968

Eöry Karolina 1945—1963

Müllenkampf Józsefné 1946—1960

Sólyom Károlyné 1945—1950

1946 júniusában volt az első érettségi vizsga.

1946 szeptemberében beindult a felnőttoktatás, heti 20 órával, félévenként 1—1 osztályvizsgával, tehát egy év alatt két évfolyamot végeztek.

Az 1947-ben nyugdíjba vonult Czerny Józsefet egy évig megbízott igazgató helyettesítette, majd Piskolty Béla került az intézmény élére 1948-ban.

Az iskola neve az 1949/50-es tanévben Közgazdasági Gimnázium.

A politikum, az ideológia egyre nagyobb teret követelt magának az iskolában.

Részletek szakfelügyelői jegyzőkönyvekből:

"Ideológiai vonatkozás nélkül oroszóra nincs. A beszédgyakorlatokhoz igyekezzék szervesen hozzákapcsolni az eszmei-politikai nevelés témakörét. A tanulókon egyáltalán nem látszott az orosz nyelv szeretete, a szovjet nép iránti lelkesedés."

"A politikai gazdaságtan tanítása személyes meggyőződésen alapuljon."

Az iskola szegényes könyvtárából ekkor kell eltávolítani Jókai Új földesúr című regényét, Ignác Rózsa, Nyíró Ferenc, Szabó Dezső, Tamási Áron műveit, mert nacionalistának, sovinsztának értékelték.

1949 tavaszán érkezett magyartanárnak Árus Albert, aki 1951-től 1975-ig, nyugdíjba vonulásáig volt az iskola igazgatója.

Nehéz időben vállalta a vezető beosztást; sok érdeme volt abban, hogy ez az iskola nyugodt sziget tudott maradni, s itt a tanulók legfőbb dolga a tanulás volt.

Ehhez az igyekezetéhez sok segítséget kapott Kovács Mártontól, Marci bácsitól, aki az egyetem befejezése után 1950-ben itt kezdte el tanári pályáját, és innen vonult nyugdíjba 1987-ben. A szakmának ő szerzett tekintélyt és elismertséget, ő teremtett itt közgazdász hagyományokat, nevelt diákokat és tanárokat, hiszen mai közgazdász tanáraink közül kettő a tanítványa volt, s igazgatóhelyetesként jól adta át tapasztalatait azoknak is, akik nem nálunk végezték a középiskolát. Tőle pontos, precíz munkát tanultak a diákok.

1951-től kezdve a tanulólétszám nagyon megemelkedett - 240 körül volt, előtte és utána 140-160 körül mozgott.

Az 1950/51-es tanévben ismét új neve van az iskolának: Közgazdasági Középiskola. Ezt a nevet 2 évig viseli, új elnevezése: Közgazdasági Technikum, mezőgazdasági tagozat.

1953-ban kezdte el tanári pályáját az iskolában dr. Bíró Lászlóné, aki nyugdíjazásáig tanított színvonalasan sok-sok generációt a történelem és rajta keresztül hazánk szeretetére.

1952-ben Prohászka Ottokár, Birkás Sándorné, Rimavölgyi Károly, 1953-ban Prohászka Marcell és Horváth Mária, 1957-ben Szabó Emília érkezett az iskolába, s lassan kialakult a törzsgárda tanári kar.

1958-ban Kovács Márton tanár úr kezdeményezésére és utánajárásának eredményeként vette fel az iskola Széchenyi István nevét.

1962-től nevezzük Széchenyi István Közgazdasági Szakközépiskolának, ahol 1972-ig általános irányú képzés folyt.

1965-ben költözött az iskola jelenlegi épületébe.

Az 1972/73-as tanévtől folyik képzés a számviteli-gazdálkodási ágazaton.

A tantestület a 60-as években Harmatné Nagy Erzsébet, Miklós József, dr. Nádpataky Károlyné, dr. Proczeller Tamásné, Machovitsch János érkezéssel gazdagodott.

Miklós József 1975-1990-ig volt az iskola igazgatója. Sok — ma már hagyományosnak tekinthető — színfolttal gazdagodott a diákélet ezekben az években. Csak felsorolom: gólyabál nyitótáncsal, magyarság diáknap, Széchenyi-nap, az iskola legjobb közgazdásza címért folyó verseny, fordított nap április 1-jén, gólyatábor, lépcsőházi galéria.

1990. augusztus 1-jétől Szombath Gáborné áll az intézmény élén.

18 főfoglalkozású tanár oktatja a közismereti és szakmai tárgyakat.

Borvendég Katalin	— angol
Fáy Jenőné	— gépírás, statisztika, gazdasági és jogi ismeretek
Harmatné Nagy Erzsébet	— testnevelés, biológia
Herczegh Emőke	— matematika
Hollósi Aranka	— angol
Lábszkiné Tatai Ilona	— matematika, fizika
Miklós József	— magyar
Nick Ferenc	— programozás, szervezés, számítás- és ügyviteltechnika
dr. Proczeller Tamásné	— közgazdaságtan, tervezés, gazdasági és jogi ismeretek
Prohászka Sarolta	— statisztika, gépírás
Radics Attila	— matematika, rendszertechika, programozás
Radicsné Békési Ildikó	— matematika, programozás
Szivákné Horsa Zsuzsanna	— angol
Szombath Gáborné	— magyar
Válint Zoltán	— történelem, földrajz
Válintné Kalmár Judit	— könyvvitel
Verbó Árpádné	— könyvvitel, gépírás, pénzügyi ismeretek

1989-ben számítástechnikai programozó ágazat indult. Az első végzősök 1993-ban érettségiztek.

Az élet kihívásaira igyekszünk megfelelően reagálni, ezért az 1992-ben beiratkozott első osztályosok már a pénzügyi ágazatot is választhatják. Tesszük mindezt azért, hogy segítsük végzőseinket a pályaválasztásban és elhelyezkedésben.

1991 szeptemberében négy tanteremmel bővítettük az épületet, még abban a tanévben számítógép-hálózattal lettünk gazdagabbak.

Jelenleg négy számítógépes termünk van, minden tanulót önálló géphez tudunk ültetni. Gépkezelői, szövegszerkesztői ismereteket valamennyi tanuló kap.

Az iskola 50. születésnapjára a város önkormányzatától tornatermet kapott ajándékba, ennek építése még nem fejeződött be, de Komárom legnagyobb és legkorszerűbb sportlétesítménye lesz.

Rövid áttekintésem természetesen nem nyújthat teljes képet az iskoláról, annak szelleméről. Jellemezzem bennünket az, hogy mi, mai tanárok és diákok valljuk és vállaljuk Széchenyi mottóul választott szavait:

"Sok ezer kis erő közös célra egyesülve hasznos és nagy dolgokat teremt."

A TATABÁNYAI KOSSUTH LAJOS KÖZGAZDASÁGI SZAKKÖZÉPISKOLA TÖRTÉNETE

Gyüsi László (Tatabánya)

Mielőtt a harmincéves tatabányai Kossuth Lajos Közgazdasági Szakközépiskola történetét ismertetném, úgy gondolom, röviden utalni kell a korszak oktatáspolitikájának és változó iskolarendszerének néhány jellemző vonására, hogy a továbbiakban egy középiskola példájával illusztráljam azt.

Tudjuk, hogy a második világháború után bekövetkező változások alapvetően átalakították a magyar iskolarendszert. Az egymást követő reformok összefüggésben voltak a társadalmi és gazdasági változásokkal. Az erőltetett fejlesztési tervek készítői azonban sokszor nem számoltak a lehetőségekkel. Az utópisztikus elképzelések a valóságban eltorzultak vagy meghiúsultak.

Kozma Tamás e fejlődési folyamatban két alapvető fordulatot jelöl meg: Az egyik az 1945 és 1948 között megvalósított demokratikus iskolareform, amelynek legfontosabb eredménye a régi uralkodó osztályok művelődési monopóliumának megszüntetése, a paraszt- és munkásszármazású fiatalok tömeges továbbtanulásának biztosítása, s a 8 osztályos általános iskola kiépítése. A második fordulat az 1961-es iskolareformmal kezdődött, amelynek során a legjelentősebb változás a szakközépiskolák kialakulása. Harmadik fordulópontnak tekinthetnénk a rendszerváltás után meginduló folyamatot, de ennek történelmi értékelése még nem lehet a feladatunk.¹

Történelmi jelentőségű változás, hogy a társadalom minden rétege előtt megnyílt a lehetőség a középfokú és felsőfokú továbbtanulásra, s hogy napjainkra lényegében általánossá vált a középiskolai képzés. 1960-ban az általános iskolát végzettek 60 százaléka jelentkezett valamilyen középiskolába. Húsz évvel később ez az arány 86 százalékra növekedett. Az 1950-es évek közepétől kezdett nagyobb mértékben növekedni a középiskolások száma. Egy évtized alatt 120 ezerről 230 ezerre. Ezt a folyamatot az 1961-es reformtörvényhez szokták kötni, de ahogy Kozma Tamás kifejtette "nem a reformtörvény iniciálta a társadalmi magatartás megváltozását, hanem a társadalmi magatartás megváltozása bátorította az oktatási reformtörvény megemelt beiskolázási tervcéljait."²

A középfokú oktatás tömegméretűvé válása az Egyesült Államokban a 30-as években, Franciaországban a 40-es években, Ausztriában az 50-es években ment végbe. E nemzetközi fejlődés útját követi a magyarországi középfokú oktatás általánossá válása is a sajátossággal, hogy nálunk egy szelektív középiskolai rendszer alakult ki. Ennek három alaptípusa: a szakmunkásképző, a szakközépiskola és a gimnázium. Az első szakközépiskola az 1961-62-es tanévben kezdte meg működését. Ebben a tanévben az országban 263 gimnázium, 64 ipari, 41 mezőgazdasági és 56 közgazdasági technikum volt. Az 1961-es reformtörvény bevezetése után a szakközépiskolai hálózat kiépítésével párhuzamosan

megkezdődött a technikumok megszüntetése. 1969-ben már nem nyitottak technikumi osztályt.

A törvényben meghirdetett cél a középfokú képzettség kötelező megszerzése és az életre való nevelés. Ez utóbbi jelszó jegyében vezették be a politechnikai képzést, s szovjet mintára az úgynevezett 5+1-es tanítási rendet, amelyről hamarosan bebizonyosodott, hogy a gyakorlatban nem lehet megvalósítani, s hogy csak káros hatása van. Hasonló elképzelések alapján jöttek létre a szakközépiskolák is. Ezek a 60-as években népszerűek lettek, mert a továbbtanulásra jogosító érettségi mellett szakmai képzést is nyújtottak, s ezzel megkönnyítették az elhelyezkedést. Viszont máig megoldatlan probléma ebben az iskolatípusban az általános és szakmai műveltség helyes arányának kialakítása.

Az 1961-es törvény gyakorlati megvalósítása közben hamarosan kiderült, hogy a célok nem reálisak. A kormány nem tudja biztosítani az anyagi, technikai feltételeket. Hazánkban még nem voltak meg a feltételei a középfokú oktatás általánossá tételének. A technikumok felszámolása sem a realitások figyelembe vételével történt. Ezután ellentmondó intézkedések zavarták az iskolákban az oktató-nevelő munkát.

A tatabányai közgazdasági technikum, illetve szakközépiskola megalakulása, három évtizedes története, folytonos változása illusztrálhatja az itt éppen csak felidézett oktatáspolitikát és változó iskolarendszert. 1963. március 19-én fogadta el a Komárom Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága azt a határozatot, amelyben a komáromi Közgazdasági Technikum Tatabányára kihelyezett tagozatának önálló intézménnyé szervezését javasolta a Művelődésügyi Minisztériumnak.³ Az új középiskola létrehozását növekvő társadalmi igény sürgette, de a feltételek hiányoztak. 1961-ben szervezték meg az első kihelyezett osztályt, és az Ady Endre Általános Iskola napközi otthonában helyezték el. A tanítást az általános iskolában tanító tanárok vállalták túlórában. A következő tanévben két első osztály indult, s az 1963—64-es tanévben már öt nagy létszámú osztály tanításáról kellett gondoskodni. Komáromban irányítva óraadó tanárokkal ezt már nem lehetett megoldani. 1963-ban a megyei művelődésügyi osztály kérésére a minisztérium engedélyezte az iskola önállósítását.

Augusztus végén megalakult az iskola első tantestülete. Az igazgatóval és helyettesével együtt összesen nyolc tanár kezdte meg a munkát a Béke út 8. szám alatt az Ady Endre Általános Iskola melletti elhanyagolt öreg épületben. A tanárok közül négyen pályakezdők voltak, ketten az Árpád Gimnáziumból jöttek, s volt, aki egyetemi végzettséggel éveken át általános iskolában tanított. Az igazgató áthelyezése előtt a tatai Eötvös József Gimnáziumot igazgatta. Közgazdasági technikumi gyakorlattal tehát senki nem rendelkezett a tantestület tagjai közül, de a fiatalos lelkesedés, az önbizalom és a hivatástudat erőt adott az embert próbáló feladatokhoz. Az első félévi konferencián a személyi feltételekről az igazgató a következőket mondta: "A politikai gazdaságtan kivételével a tantárgyakat szakos tanárok tanítják. 10 földrajz és 10 németóra tanítását óraadók látják el. A tanítás

zavartalanul folyt. Hiányzás nem fordult elő. Az újonnan alakult nevelőtestület jó kollektívává kovácsolódott."⁴

Augusztus 26-án találkozott először a tantestület. Padok, asztalok és székek még nem voltak. Néhány nap alatt kellett a tanítás minimális feltételeit megteremteni. Gazdasági ügyekben az Alsófokú Oktatási Intézmények Gondnokságához tartozott az iskola. Ott közölték, hogy nincs pénz, csak a legszükségesebb tatarozást és átalakítást lehet elvégeztetni. Az épületet csak részben használhatta a közgazdasági technikum, mert az egyik szárnyában a József Attila Általános Iskola konyhája működött, egy másik részben pedig ápolónők lakta. Négy tanterem és egy szűk tanári szoba jutott. A folyosó végén két ajtó át-helyezésével lehetett kialakítani egy kis igazgatói irodát. Egy tantermet és egy gépirótermet az Ady iskola engedett át.

Az iskola elhelyezése nem tekinthető szerencsésnek. Eltekintve attól, hogy a szűk hely bővítésére nem sok lehetőség látszott, az erőmű és a briktgyár szomszédságában a kormos, gázos levegőjű környezetben iskolát alapítani felelőtlenesség volt. A művelődésügyi megyei vezetők is tudták ezt, s a szükségmegoldást azzal magyarázták, hogy nem találtak más lehetőséget, s hogy eleve rövid időre, ideiglenes megoldásra gondoltak. Egy hivatalos levélben így írtak erről: "Az intézetet az összes lehetőség mérlegelésével az Ady Endre Általános Iskola volt napközi otthonában helyeztük el ideiglenesen, amíg Újvárosban 1965 végére felépítjük az új közgazdasági iskola épületét."⁵

A mostoha körülmények dokumentálására számos jegyzőkönyvet idézhetnénk. A tantestületi értekezleteken elhangzott beszámolók újra és újra megállapították, hogy az iskolának nincs megfelelő épülete, a szükségépület középiskola céljára nem alkalmas, szertári felszerelése, könyvtára egészen minimális, az írógépek rosszak, s javításuk is megoldhatatlan. Új írógépet egyáltalán nem kapott az iskola. A vállalatoknál kiselejtezett írógépeket használták.

1967-ben közegészségügyi ellenőrzés volt az iskolában, s a jegyzőkönyvben megállapították, hogy a "padlók pormentesítése csak a két-három hetente végzett súrolással történik, naponta nedvesen seprik ki a termeket. A szellőztetés a szennyezett levegő miatt problémás. A kályhák a padokhoz közel vannak a zsúfoltság miatt. Étkezni két tanteremben a tanítás után lehet. A WC előterét raktározásra is használják. Tornaterem, szertár, előadóterem nincs. A termék többszörösen vannak igénybe véve."⁶ A Népi Ellenőrzési Bizottság is vizsgálatot végzett, s a tapasztalatokat így összegezték: "A közgazdasági szakközépiskola helye, épülete gátolja a korszerű oktatás fejlesztését, pedig az iskola fontos társadalmi igényt elégít ki."⁷

Nehezítette a munkát, hogy az osztálylétszámok nagyon magasak voltak. 1964-ben a két második osztályban 57, illetve 53 volt a tanulók száma. Kérte az iskola, hogy ezt a két osztályt háromra bonthassa, de a megyei művelődésügyi osztály nem engedélyezte. Tanév végén az igazgató az egész évi munkát értékelve a következő figyelmeztető megállapítást tette: "Hét osztályban tanítottunk, s mindegyik osztályban igen magas az osztálylétszám. Különösen az 50-en felüli

osztálylétszám nehezítette munkánk eredményességét. Fiatal, zömében kezdő tanárokkal ilyen magas létszámú osztályokban főleg a szaktárgyak területén jó eredményt elérni emberfeletti munkát követel. 57-es osztálylétszám mellett heti 2 óras tantárgyat tanítani majdnem komolytalan vállalkozás."⁸

A mostoha körülmények, a tárgyi feltételek hiánya és a magas osztálylétszámok mellett nagy mértékben növelte a tanárok terheit a sok túlóra. Előfordult, hogy egy fiatal kezdő tanár heti 54 órában tanított. Ez kivételesen magas óraszám, de az általános volt, hogy a tanárok túlórájának száma megegyezett a kötelező órák számával, így egy tanár két ember munkáját végezte csekély óradíjért. Az első években 12 forint volt az óradíj. Az érvényes rendelkezések szerint a tanárok a kötelező óraszám 50 százalékáig vállalhattak túlórát, ezen felül csak a megyei művelődésügyi osztály engedélyével. Az engedélyt természetesen mindig megadták. Az 1965—66-os tanévben az engedélykérelem szerint a legkevesebb túlóra 17 volt, a legtöbb pedig 34. Átlagosan egy tanárra 19 túlóra jutott. Az említett magas óraszámokban természetesen benne foglaltatnak a délutáni és az esti órák is. A későbbiekben a kétéves kiegészítő tagozat növelte még a feladatokat.⁹

Az ideiglenesnek szánt szükségépületben két év helyett 15 évig maradt az iskola. Jobb híján ezt az épületet kellett javítani, toldozgatni. Az első toldaléképítkezés 1965 nyarán történt. Két tanterem épült "házilagos kivitelezéssel". A következő év nyarán újabb két tanteremmel és egy szolgálati lakással bővült az iskola. 1966 szeptember végén már mindegyik osztálynak volt tanterme az épületben, csak a gépíróterem hiánya okozott gondot annyival inkább, mert akkor indult az első gép- gyorsíró általános ügyviteli osztály.

Lassan bővült az iskola, de a növekvő igényeket nem tudta kielégíteni. A társadalom részéről kezdettől fogva nagy volt az igény mind a nappali, mind az esti és levelező tagozat bővítésére, sőt a tanulószobai létszám növelésére is. Egy 1964-ben készült jelentésből megtudjuk, hogy abban az évben 160 tanuló kérte felvételét, de csak két első osztály indítására volt engedély, lehetőség pedig arra is nagyon szűken. Az igazgató azt kérte, hogy a felvett tanulók száma ne haladja meg a 80 főt, mert az elhelyezésük gondot fog okozni. Azt is kérte, hogy a tanulószobai csoportok számát ötre emeljék, mert az iskolában sok volt a vidékről bejáró tanuló. Általában 25—30 százalék, de volt olyan év, amikor számuk meghaladta a 40 százalékot is.

Nemcsak az első években volt nagy a túljelentkezés, hanem később is. 1970-ben 158 jelentkezőből 71-et vettek fel. Ekkor már öt tanulószobai csoport volt, de a jelentkezőkből hat csoportot lehetett volna szervezni. Az 1970-es években általában hat csoportban 180 tanuló kapott ebédet, s vett részt a délutáni tanulószobai foglalkozásokon, amelyek két órától fél ötig tartottak. 1988-ban, az iskola alapításának 25. évében 177 tanuló jelentkezett. Ekkor már évfolyamonként három osztály volt, mégis 68 jelentkezőt el kellett utasítani. 1992-ben 192 jelentkezőből 88-at utasítottak el. E néhány adat jelzi, hogy három évtizeden keresztül megmaradt az érdeklődés az iskola iránt.¹⁰

Beiskolázási körzete Tatabánya 16 és a környék 20—22 általános iskolája. Távolabbi helyekről (Ászár, Almásneszmély, Ete, Hánta, Réde, Vérteskethely stb.) csak ritkábban jelentkezett egy-két tanuló. A tanulók 70—75 százaléka fizikai dolgozók gyermeke, akik főleg szülei ösztönzésére azért jöttek ebbe az iskolába, mert itt az érettségi mellett szakképesítést is szerezhetek.

A társadalmi igény nemcsak a szülők és a tanulók részéről nyilvánult meg, hanem a vállalatok, intézmények, tanácsok és pénzügyintézetek részéről is. Érettségi után könnyen el tudtak helyezkedni a végzett fiatalok, sőt válogathattak a munkahelyek között. Sajnos az utóbbi évekről ezt nem lehet elmondani, de az iskola vezetősége - amint látni fogjuk - most is mindent elkövet, hogy segítse az iskolából kikerülő fiatalok munkába állását.

Az iskola történetét a folytonos változás jellemezte. Egyrészt az egymást követő reformok követelték meg az állandó átalakulást, másrészt a kényszerítő helyi körülmények és a társadalmi elvárások. Amikor megalakult az iskola, közgazdasági technikum volt, de az akkor kezdődő reform értelmében szakközépiskolává kellett átváltoznia. 1964-től 1968-ig technikai és szakközépiskolai osztályok is voltak. Az utolsó technikai osztály 1968-ban tett érettségi és képesítő vizsgát. Ettől kezdve a négy évfolyam szakközépiskola. Nemcsak a név változott, hanem a tartalmi munka is. Tantárgyak szűntek meg, s új tantárgyakat vezettek be. Jelentős változás volt az úgynevezett 5+1-es rendszer. A tanulóknak a hét egyik napján vállalatokhoz, intézményekhez kellett menni gyakorlati foglalkozásra. A foglalkozások megszervezése nagy gondot okozott mind az iskolának, mind a vállalatoknak, intézményeknek. A tapasztalatok alapján hamarosan meg is szüntették ezt a rendszert, amit találóan 6-1-esnek is neveztek. Ezután a szakmai gyakorlatot a tanév befejezése után végezték a tanulók. A szakközépiskolai osztályok közül évfolyamonként az egyik általános tagozatú volt ipari és kereskedelmi gyakorlattal, a másik pedig gyors- és gépiró általános ügyviteli tagozat.

A 60-as és 70-es évek fordulóján úgy tűnt, mintha egyenletesebb útszakaszhoz érkezett volna az iskola összetákolt szekere a 15 főre növekedett tanesztülettel és a 300-330 diákkal, de ekkor újabb nehézségek kezdődtek, amelyeket részben a növekedés gondjai, részben az újabb reformok okoztak. Az 1972-ben kezdődő reform egyik újítása az ügyviteltechnikai oktatás bevezetése volt. Ez tetemes kiadásokkal járt, mert gépeket kellett vásárolni, s a gépek elhelyezésére újabb termekre lett volna szükség. Közben a 80 éves épület egyre jobban elhasználódott. 1971 őszén egy műszaki felülvizsgálat jegyzőkönyvében a következő olvasható: "Az épületnek a vasút felől fekvő részén a tartógerendák és a deszkák annyira elszuvasodtak, hogy a mennyezet leszakadásától tartunk. A következő évekért a felelősséget tovább vállalni nem tudjuk."¹¹ Időközben ugyan felépült Újvárosban az a középiskola, amelyet eredetileg a közgazdasági technikumnak szántak, de azt végül az ipari és kereskedelmi szakközépiskola kapta meg.

A közgazdasági szakközépiskola problémáját úgy akarták megoldani, hogy kitelepítik az oroszországi gimnázium épületébe. Ezzel egyszerre két gondot oldot-

tak volna meg. Abban az időben az oroszlányi gimnáziumba nagyon kevés tanuló jelentkezett. Ott volt egy új épület, s nem voltak diákok. A tatabányai közgazdasági szakközépiskolába jelentkezők nagy részét viszont nem tudták felvenni, mert az iskola bővítésére nem volt lehetőség. Látszólag logikus az elgondolás, mégsem volt reális. 1970-ben felmérést készítettek, s ebből kiderült, hogy a tatabányai iskola négy évfolyamán mindössze 20 oroszlányi tanuló volt. Ez nem indokolta volna az iskola áthelyezését. A tanulók nagy többségének a bejárását nehezítette volna meg. Az elgondolás úgy módosult, hogy a közgazdasági szakközépiskola maradt a régi helyén, a bővítést pedig azzal oldották meg, hogy 1972-ben egy Oroszlányra kihelyezett számviteli gazdálkodási ágazatú osztály indítását engedélyezték.

Az új reform bevezetésével 1972-ben alakultak ki az első évfolyamon a korábbi általános, valamint gyors- és gépírók általános ügyviteli tagozatok helyett az új ágazatok: a pénzügyi ügyintézői, az igazgatási, ügyviteli és a számviteli, gazdálkodási ágazat. Az átalakulás ismét négy év alatt folyamatosan ment végbe. Eközben az oroszlányi osztályok száma is négyre nőtt, s 1976-ban ott is érettségizetni kellett. A tantestület tagjai közül néhányan minden nap Oroszlányban tanítottak, mások ingáztak: az egyik nap Tatabányán, a másik nap Oroszlányban volt órájuk.

Ebben az időben különösen a közgazdasági szaktárgyak tanítása okozott gondot. Az üres állást pályázat útján nem sikerült betölteni, s az egyetemről is hiába kértek pályakezdő tanárt. Végül az iskola egyik tanára jelentkezett levelező tagozatra, s könyvvitel-statisztika szakon elvégezte az egyetemet. A tanárok túlterhelésének csökkentésére 1973-ban négy állást szerveztek. Ebben az évben három, a következő évben újabb három tanár kinevezésével nőtt a tantestület létszáma. Az iskola bővülése az 1975—76-os tanévben befejeződött. Ekkora alakult ki a 22 fős tantestület, a tanulók száma pedig megközelítette a négyszázat.

1978-ban megszűnt a 15 éves ideiglenes állapot. Miután Dózsakertben felépült az ipari szakközépiskola korszerű épülete, az Árpád Gimnáziumot az újvárosi épületbe költöztették, a közgazdasági szakközépiskolát pedig a gimnázium helyére. Mivel ez az épület elég nagy, lehetővé vált az oroszlányi osztályok beköltözése is. Így az 1978—79-es tanévet kellemesebb környezetben és kedvezőbb körülmények között együtt kezdhették az iskola tanulói és tanárai. Lehetőség nyílt hét szaktanterem és egy nyelvi laboratórium berendezésére is. Az iskola felszereltségének jellemzésére az 1980—81. évi átfogó vizsgálat jegyzőkönyvéből felsorolhatjuk a legfontosabb oktatási segédeszközöket. Rendelkezett az iskola 5 írásvetítővel, 2 keskenyfilm-vetítővel, 14 magnetofonnal, 4 elektronikus számítógéppel, 7 elektromos írógéppel, 3 sokszorosítóval, 76 asztali számológéppel, 90 zsebszámológéppel. A részletező adatszerű ismertetést a vizsgálati jegyzőkönyv a következő megállapítással fejezi be: "Az új épületbe költözött iskola tárgyi feltételei sokat javultak. A szép környezetben lévő, régi, de rendbehozott iskola világos és tiszta termekben foglalkoztatja a tanítványait. A termek és a folyosók berendezése, dekorációja is

esztétikus. A szaktantermek inspiráló hatásúak, hangulatukkal is elősegítik az oktató nevelő munkát.¹²

A következő években a körülmények javításában a legjelentősebb esemény a távfűtés bevezetése volt. Az olajárak emelkedése miatt a felettes hatóságok is támogatták ennek a megvalósítását.

A tanárok túlterhelése még mindig nagyfokú volt. Ezt elsősorban a levelező oktatás okozta. Ekkor vezették be a levelező tagozaton a heti kétnapos tanítást. Ezzel kapcsolatban az igazgatói beszámoló megjegyezte, hogy "a kétnapos levelező oktatás bevezetése szinte megoldhatatlannak lázó probléma". A megoldás az lett, hogy fokozatosan négy év alatt megszűnt az iskolában a levelező oktatás. 1982-ben már a Dolgozók Gimnáziuma és Szakközépiskolája indított levelező tagozatú, pénzügyi tagozatú első osztályt. A túlterhelés másik oka az volt, hogy helyettesíteni kellett a szülési szabadságon és gyesen lévő, az iskolai munkát hosszabb-rövidebb időre megszakító kollégákat. Az 1978—79-es tanévben betegség, gyermekgondozás és konzultáció miatt összesen 454 napot hiányoztak a tanárok. A következő tanévben öt tanár állandóan hiányzott szülési szabadság, gyese és alkotói szabadság miatt.

Az 1981—82-es tanévben az ötnapos munkahét bevezetése okozott gondot. A tapasztalatok alapján nyilvánvaló volt, hogy az eredetileg hat napra tervezett óraterveket módosítani kell. A csoportbontások és a fakultációk miatt azonban így is voltak nulladik és hetedik órák.

1988-ban a 25 éves iskola jubileumát ünnepelte. Ebből az alkalomból vette fel az intézet Kossuth Lajos nevét. "Kossuth Lajos élete, szigorú erkölcsű tiszta embersége, hazaszeretete, a társadalmi haladásért, a szabad független Magyarország megteremtéséért vállalt áldozatos tevékenysége minden kor ifjúsága számára példa lehet"¹³ — olvashatjuk a jubileumi évkönyvben. Az iskola tanárai és diákjai minden évben hangulatos és tartalmas programokkal emlékeznek névadójukra.

A jubileum évében került sor az iskola profiljának bővítésére. Az igazgatási, ügyviteli ágazatot megosztva fél osztályban gép- és gyorsíró idegen nyelvi ágazatot szerveztek. A környék több általános iskolájában folyó német nyelvoktatásra gondolva határozták el ezt a módosítást. Ezzel is a társadalmi igényeket kívánja szolgálni az iskola. Kilenc általános iskolából felvett 16 tanuló kezdte meg a tanulást ezen az ágazaton. A gyakorlat nem igazolta a reményeket, mert a tanulók nyelvtani ismeretei hiányosak voltak. Az első évben csak négyen értek el biztató eredményt. A tapasztalatokból tanulva arra törekedtek, hogy a különböző tudásszintnek megfelelően differenciáltan foglalkozzanak a tanulókkal. A következő években javultak az eredmények, s célul tűzték ki, hogy egy idegen nyelvből minden tanuló érettségi vizsgát tegyen, s minél többen készüljenek nyelvvizsgára. 1993-ban a gép- gyorsíró idegen nyelvi ágazaton érettségizettek közül nyolcan tettek nyelvvizsgát.¹⁴ A nyelvoktatást segíti két nyelvi laboratórium, s ezen kívül minden nyelvtanár kapott egy kétkazettás magnetofont.

Az idegen nyelvek tanítása mellett egyre nagyobb szerepet kap az iskolai oktatásban a számítástechnika és a korszerű irodatechnika megismertetése. 1992-ben számítógépek vásárlására 1 millió 200 ezer forintot költöttek. 40 darab COMFORT elektronikus írógép beszerzése pedig kétszer ennyibe került. "E fejlesztések forrása a pályázatok útján elnyert pénz." - olvashatjuk az egyik jegyzőkönyvben.¹⁵

Az 1980-as évek végén a kisbéri gimnázium beiskolázási gondjainak megoldására az a határozat született, hogy a tatabányai közgazdasági szakközépiskolában meg kell szüntetni az igazgatási ügyviteli ágazatot, hogy ezt a képzést bizonyos módosításokkal a kisbéri gimnázium vehesse át. Ennek következtében a tatabányai szakközépiskolában dönteni kellett arról, hogy az igazgatási ügyviteli ágazat megszüntetése után az egész osztály gép- gyorsíró idegen nyelvi ágazat legyen-e, vagy fél osztály számára külkereskedelmi ügyintéző ágazatot indítsanak. Tájékozódás után a tanszék megtagadta a kérdést, s úgy határozott, hogy a külkereskedelmi ágazatot vezetik be. Várható volt, hogy ez iránt az ágazat iránt még nagyobb lesz az érdeklődés, mint a többi közgazdasági ágazat iránt. Ezt a jelentkezések is igazolták. 1989-ben kiemelkedően magas volt a jelentkezők száma (212). Majdnem kétszer annyi, mint amennyit felvettek. Ugyanekkor a külkereskedelmi ágazatra 79 jelentkezőből 19 tanulót vettek fel. Itt több mint négyszeres volt a jelentkezés.

A profilbővítés, illetve -módosítás mellett a számviteli és pénzügyi ágazaton új óratervet vezettek be a Művelődésügyi Minisztérium engedélye alapján. Ennek a célja az volt, hogy a szakmai tárgyakban megszüntessék a tananyag átfedését. Tapasztalták, hogy az ügyviteli ismeretek és az üzemgazdaságtan tárgyak óraszámát csökkenteni lehet, s így lehetővé válik, hogy az idegen nyelveket magasabb óraszámban tanítsák. Az új óratervet először 1989-ben a számviteli gazdálkodási ágazaton vezették be, s 1990-ben a pénzügyi ágazaton is.

Az új ágazat és az új óraterv bevezetésével egy időben a megyei művelődési osztály felkérésére arra is vállalkozott az iskola, hogy 30 tanuló számára — akiket az általános iskola elvégzése után sehova sem vettek fel — gép- és gyorsíró szakiskolai osztályt indítson. S mivel az érettségizett tanulók közül is egyre többen maradtak állás nélkül, számukra ötödéven egy idegennyelvű titkárképző tanfolyamot szerveztek. A tanfolyam célja "a gazdasági és kereskedelmi élet változásaihoz igazodó, széles körű szakmai ismeretekkel rendelkező adminisztratív dolgozó színvonalas képzése, illetve átképzése" — olvashatjuk az iskola középtávú szakmai-pedagógiai programjában.

A legújabb reformra most készülnek az iskolában. Miután a gazdasági szakközépiskolai tantervet és óratervet megismerték, a szaktanárok javaslata alapján döntöttek arról, hogy 1994 szeptemberében a számviteli gazdálkodási ágazat helyett gazdasági szakközépiskolai osztályt indítsanak. Ez jelentős változást hoz. Az első és második osztályban nem lesz szakmai képzés. A szakmai tárgyakat a harmadik osztályban kezdik tanítani. A negyedik osztály végén érettségi vizsgát tesznek a tanulók, s jelentkezhetnek felsőfokú továbbtanulásra.

Azok számára, akik nem tanulnak tovább, az ötödik éven intenzív szakmai képzés lesz, s így szerezhetnek középfokú szakképesítést. Ez a reform még nem történelem, de lehet, hogy az iskola történetének új fejezete kezdődik vele.

Nem törekedhettem teljességre. Nem beszéltem a tanulmányi eredményekről, a versenyekről, a továbbtanulásról, az ifjúsági mozgalomról, a diákönkormányzatról és az iskolai élet számos más területéről. Annak a kérdésnek a vizsgálatát tartottam legfontosabbnak, hogy a mostoha körülmények között erőszakolt módon létrehozott iskola hogyan tudott életben maradni és fejlődni folyton alkalmazkodva a változó viszonyokhoz.

Jegyzetek

1. Kozma Tamás: Az oktatás fejlesztése: esélyek és korlátok. Bp. 1983. 61. o. Az oktatáspolitikai és az iskolarendszer ismertetésében felhasználtam még a következő művek adatait és megállapításait: Veress Judit: A magyar iskolarendszer fejlődésének vázlata 1945—1969. In.: Mai iskolarendszerünk fejlődése. Bp. 1972. Kozma Tamás: Reformvitáink. Bp. 1992.; Magyarország a XX. században (Szerk.: Balogh Sándor) Bp. 1985.
2. Kozma Tamás: Reformvitáink. 177. o.
3. Komárom-Esztergom Megyei Levéltár. A megyei tanács iratai. A Megyei Tanács Végrehajtó Bizottságának határozata a tatabányai Közgazdasági technikum és az Oroszlányi Gimnázium önállósításáról
4. A tatabányai Kossuth Lajos Közgazdasági Szakközépiskola irattára. Az igazgató beszámolója az 1963—64-es tanév félévi konferenciáján.
5. Uo. A megyei művelődési osztály vezetőjének válasza az esti tagozat hallgatóinak levelére. 1964.
6. Uo. A közegészségügyi ellenőrzés jegyzőkönyve. 1967.
7. Uo. A NEB vizsgálatának jegyzőkönyve. 1968.
8. Uo. Az igazgató tanév végi beszámolója. 1965.
9. Uo. Az iskola munkaterve az 1966—67-es tanévre. Az igazgató kérvénye a túlórák engedélyezésére. 1966.
10. Uo. A beiskolázási adatok a tanévzáró értekezletek jegyzőkönyveiben található.
11. Uo. A műszaki felülvizsgálat jegyzőkönyve. 1971.
12. Uo. Az 1980-81 évi átfogó vizsgálat jegyzőkönyve
13. A tatabányai Kossuth Lajos Közgazdasági Szakközépiskola Jubileumi évkönyve. 1988.
14. A tatabányai Kossuth Lajos Közgazdasági Szakközépiskola irattára Az iskola középtávú szakmai-pedagógiai programja
15. Uo. A tanévzáró értekezlet jegyzőkönyve 1992.

KERESKEDELMI ÉS VENDÉGLÁTÓIPARI SZAKKÉPZÉS KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYÉBEN.

Szalai Imre (Tatabánya)

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Örömmre szolgál, hogy e nemzetközi iskolatörténeti konferencián részt vehetek és szerény korreferátumom keretei között szólhatok a kereskedelmi és vendéglátóipari szakképzés fejlődéséről megyénkben, beszélhetek annak az iskolának és jogelődjének történetéről, melyet van szerencsém képviselni.

Sajnos nem büszkélkedhetünk hosszú történeti múlttal, miként azt megyénk több gimnáziuma megteheti, hiszen maga a kereskedelmi és vendéglátó szakképzés sem tekinthet vissza hosszú múltra megyénkben.

Jelenleg két fő intézményben valósul meg a szakképzés, melynek otthont Esztergom és Tatabánya városa ad, Esztergomban méreteiben, iskolatípusaiban, tanulólétszámában szerényebb, míg Tatabányán e vonatkozásban kedvezőbb feltételek között. A jelenlegi szakképzést az iskolák eredményeit értékelni hiba lenne, a múltba történő visszatekintés nélkül. Hiba lenne már csak azért is, mivel a hivatalosan 38 éves múltú megyei kereskedelmi és vendéglátóipari szakképzést megelőző időben is volt még ha megszakításokkal is, még ha nagyon korlátozott számban is, valamiféle kereskedelmi és vendéglátóipari tanulóképzés, annak ellenére is, hogy volt időszak, amikor a kereskedelmi és vendéglátóipari munkát országosan sem tekintették szakmának. E felfogás bizonyos lappangó csíráival helyenként napjainkban is találkozhatunk, mikor is egyesek úgy vélik, hogy a kereskedelemhez, vendéglátáshoz nem szükséges más, mint tőke és némi "dörzsöltség", s az üzlet megy magától. E hibás nézet természetesen nyomokat hagyott szakmáink és a szakember képzés fejlődésén, míg e felfogás képviselőinek mindannyian napjainkban szenvedői vagyunk, vagy leszünk.

Hogy a képzést szolgáló iskolatípusok mai munkáját és fejlődésének irányát jól lássuk talán hasznos lesz egy igazán szerény és nem is teljeskörű, de országosan is jellemző visszatekintést tennünk.

A kereskedelmi képzés igényeinek csíráival már a XVI. században találkozhatunk, igaz nem önálló iskolatípus formájában, hanem a merkantilista pedagógiai felfogás hazánkban történő érvényesülésével kapcsolatban, melyre építve Apáczai Csere János az "oeconomia politica" tantárgyat mint a "mindennapi életre hasznos" ismeretet fogalmazza meg. Később találkozhatunk a pénztárkönyvek vezetésére vonatkozó ismeretek követelésével, könyvelési utasításokkal.

Maróthy György: Aritmetika című könyvében példákat hoz a pénzváltás a "kalmári számvetés" köréből. Fáy András "a kereskedés és szorgalmatosság /ez utóbbi alatt az ipart értette/ legyenek mint a nemzetnek első tökéletességei". Széchenyi István a Hitel-ben fogalmazza meg, hogy "Magyarországnak keres-

kedése nincs" és javasolja, hogy más országok példájára fejtsük ki "lassan-lassan józan szisztémáinkat. 1833-ban a Bibancó-féle iskolában már megjelenik a kereskedelmi számtan, miszerint "a számtan a szellem koronája, s amint jótékonyan erősíti a szellemet, éppen úgy nélkülözhetetlen a kereskedőknek". Ettől kezdve önálló tantárgy a kereskedelmi számtan, majd 1873-ban a kereskedelmi számtan mellett párhuzamosan megtaláljuk a politikai számtan oktatását is.

Megjelennek a gazdasági tantárgyakat is tanító reálgimnáziumok és gazdasági gimnáziumok. 1930-ban már Schack Béla dr. és Vincze Frigyes dr. "A kereskedelmi oktatásügy fejlődése és mai állapota Magyarországon" jelentett meg szakkönyvet. Ez időre kialakul a szakképzés két szintje, melynek egy általánosan és szakmailag is jól művelő típusát jelentette a felsőkereskedelmi iskolatípus, mely a kor oecónómiai, gazdasági, pénzügyi világának megfelelő, korszerű ismeretanyagot közvetített, míg a praktikum a bolti és vendéglátó munkahelyek gyakorlatára felkészítő típust a tanonciskolák jelentették. Ez utóbbi iskolatípus az általános műveltségi ismeretekből keveset, a szakmaiból valamivel többet adott a tanoncok számára. A tényleges szakmai fogásokat, ismereteket az inasévek alatt nem egyszer a mester vagy a segédek jóindulatától is függő mértékben sajátíthatták el a fiatalok. A túlfoglalkoztatás általános, nem ritkán a lelki testi megpróbáltatások is. A mesterré válás fontos követelménye volt a segéd számára a több mestertől, nem ritkán külföldről hozott ajánlólevél. Kialakulnak a jó nevű kereskedő és vendéglős családok, dinasztiák. A szakma tudománya apáról-fiúra száll. A nagy tekintélyű az üzletükre, hírukra igényes vállalkozók egyre több figyelmet fordítanak alkalmazottaik, tanoncaik tudására is. Fontossá válik az elhelyezkedésnél, hogy ki melyik mesternél tanulta szakmáját, de a mesterek is igényessé lettek inasaik tudását illetően.

1919-ben megjelenő tanonctörvény javít a tanoncok helyzetén, ezt kiterjesztik a kereskedő tanoncokra is. A Tanácsköztársaság bukása után ugyan e törvény visszavonásra került, de a tanoncok vasárnapi oktatása már megszűnik. A felsőkereskedelmi iskolák a Horthy-korszakban jól prosperálnak, míg a kereskedő tanonciskolák helyzete alig változik az első világháború előttihez képest. Később néhány nagy vállalat pl. Meinel, Corvin Áruház, önálló vállalati oktatást szervez tanoncai számára, gondos kiválasztás után igen színvonalas elméleti és gyakorlati képzéssel.

A II. világháborúban a kereskedelmi szakoktatás szervezete személyi és anyagi állománya súlyos veszteséget szenvedett. Az újjáépítés után került sor az iskolai hálózat talpra állítására.

A tanonciskolákat államosították, ami az oktatás és nevelés tartalmában is változást jelentett. A kereskedelmi tanoncoktatás szervezetében 1945-1948 között kevés változás ment végbe. Tankönyvek hiányában az oktatás anyagát a pedagógusok által készített jegyzetek tartalmazták.

Ebben az időben zajlik a kereskedelem államosítása is. A kereskedelem és vendéglátás alapvető szervezetei az állami kereskedelmi vállalatok és földműves szövetkezetek lettek. Az előző szétaprózottságot nagymértékű centralizálás váltja

fel, mely a véglet másik oldalát jelentette, eltüntetve az akkor is létjogosultsággal bíró kisboltokat, cukrászdákat. A megsokszorozódó forgalmat országosan mintegy 25 állami vállalat és több mint 500 szövetkezet bonyolította le.

A kereskedelmi és vendéglátóipari tanulóképzés korlátozott számban megénkben a tatai Köz- és Szakirányú Iparos és Kereskedő-tanonciskolában folyt. 1945-46 tanévben vendéglős 1 fő, 1946-47 tanévben vendéglős 1 fő végez.

Az 1949. évi IV-es törvény megszüntette a tanonc elnevezést. 1950-ben alakul meg a Munkaerő Tartalékok Hivatala (MTH), mely a szakmunkásképzés központosítása során átvette a kereskedő tanulók képzését is.

A tatai 240. sz. Munkaerőtartalékok Hivatala jelentős számú ipari tanulóképzés mellett

1949 tanévben 4 fő kereskedő tanulót,
1 fő vendéglős tanulót,

1950-51 tanévben 6 fő vegyeskereskedő tanulót oktat mindösszesen.

Országosan csak az ipari jellegű drogista, szakács és cukrász képzés maradt meg, illetve részben az is szünetelt.

Ezen intézkedés magyarázata az akkori gazdaságpolitikai szemléletben keresendő, mely a többi gazdasági ág rovására - eltűlözva - a nehézipart helyezte előtérbe, úgy vélekedve, hogy a kereskedelmi képzés tanfolyami oktatás útján is megoldható. Ennek szellemében a fiú tanulókat és a fiatal szakmunkásokat a nehéziparba irányították át.

Ezen elhibázott intézkedések tarthatatlan volta rövidesen bebizonyosodott. A megváltozott körülmények következtében a kereskedelmi szakoktatást 1954-ig útkeresés jellemzi. 1952-ben a képzés két évi szüneteltetése után megindult a vendéglátóipari szakmunkásképzés. Ekkor jött létre Budapesten a Vendéglátóipari Technikum nappali, később esti és levelező tagozata is. (1952)

A csonka 1954-es tanév után az 1954—55-ös tanévben megindult a Belkereskedelmi Minisztérium és a Szövetkezetek Országos Szövetsége irányítása és felügyelete alatt Budapesten és országos jelleggel, a kereskedelmi és vendéglátóipari tanulók képzése.

Rendezték a szakmunkásképzés rendszerét és az erre az időszakra jellemző túlzott specializálódásra való törekvés alapján 25 szakmában vezették be a szakmunkásvizsgát. Ez jelentős eredmény, mert ezzel a kereskedelem, képesítéshez kötött tevékenységgé válik. Rövid idő alatt valamennyi szaktárgy részére színvonalas tanterveket dolgoztak ki és új tankönyvek jelentek meg.

Megénkben a kereskedelmi szakmunkásképző újjól 1955—56-ban indult be Tatán, a Vaszary János Általános Iskolában dr. Gira Ferenc, illetve Esztergomban, a Dobó Gimnáziumban dr. Kneif Tibor igazgatók irányítása mellett.

Tatán 3 tanulócsoporthoz az alábbi szakokon indult meg az oktatás:

Élelmiszer eladó	20 fő
Ruházati eladó	10 fő
Vas, edény, műszaki eladó	8 fő
Kozmetika, vegyi cikk eladó	4 fő

Háztartási cikk eladó	5 fő
Cukrász	6 fő
Szakács	6 fő
Felhasználó	8 fő

A társadalomban végbement változások eredményeképpen született meg az 1961. évi III. sz. törvény (reformtörvény), mely egyre következetesebben kívánta megvalósítani az oktatás és a nevelés egységét a korábbi "szakmát tanító" iskolával szemben, előtérbe helyezve a munkára való nevelést.

1963-ban sor kerül a szakosítási rendszer módosítására is. Ez a kiskereskedelmi hálózat fejlesztési irányelveit és munkaerőgazdálkodási gondjait figyelembe véve a szakmák számát csökkentette. A kereskedelmi és vendéglátóipari tanulóképzés az általános iskolára épülő hagyományos "A", az emeltszintű "B" 3 évi képzéssel és a középiskolát végzettek részére "C" tagozatos rövidített (1-1,5), valamint a felnőtt dolgozók részére szervezett "D" tagozaton tanfolyami oktatás keretében folyt. Ez utóbbi formában több száz kereskedelmi és vendéglátóipari dolgozónak volt módja szakmunkás képesítést szerezni.

A 60-as években sajnálatosan jelentkezett a szakmunkásképző iskola társadalmi megbecsülésének és a gyerekek részéről a szakmaszerzés iránti érdeklődésnek a csökkenése.

Miután kialakult az a politikai irányvonal, hogy munkásosztály szakmunkás utánpótlását minden szakmában egységesen a szakmunkástanuló iskolai rendszerben kell képezni.

Ez az egységes ipari túlsúlyú képzés szemlélet hatalmas károkat okozott a kereskedelem és vendéglátóipari szakképzésben. Az évtized végére időszerű és fontos társadalmi feladattá vált a szakmunkásképzés szerepének, funkcióinak újraszabályozása, a képzés tartalmi és módszerbeli korszerűsítése, az oktatás-képzés szükséges feltételeinek megteremtése. Mindehhez a fordulópontot a szakmunkásképzésről szóló 1969. évi VI. törvény jelentette.

1970 óta valamennyi szakmában új tantervet vezettek be. Több mint 90 új tankönyv készült az élelmiszergazdasági, a kereskedelmi és a vendéglátóipari szakmák oktatására.

Megyénkben a kereskedelmi szakmunkásképző iskolák helyzetében változást 1973 jelentett, amikor Esztergomban, a Dobó Gimnáziumból az iskola átköltözött a 317. sz. Szakmunkásképző Intézetbe.

Időközben 1967-ben a kereskedelmi és vendéglátó technikumokat felváltják a szakközépiskolák. Komáromban megszűnik a kereskedelmi technikum, míg az Ipari és Kereskedelmi Szakközépiskola lép örökébe Tatabányán.

A kereskedelmi szakképzés és oktatás színvonalának javulását 1976-77 tanévben belépő új iskola biztosította Tatabányán Kovács István igazgató irányításával.

Az új iskola 1976 szeptemberétől Komárom megyei kereskedelmi és vendéglátóipari szakképzés összevont bázis intézményként működik, négy jogelőd integrálásával. Jogelődei: Kereskedelmi Szakközépiskola, Tatabánya (4

osztály), Dolgozók Kereskedelmi Szakközépiskolája, Tatabánya (5 osztály), Kereskedelmi és Vendéglátóipari Szakmunkásképző Iskola, Tata (19 osztály), Kereskedelmi és Vendéglátóipari Szakmunkásképző Iskola, Esztergom (13 osztály). Az első három jogelőd elhelyezésére az ekkora Tatabányán elkészült új épület szolgált, míg az esztergomi iskolarész Tagiskolaként a 317. sz. Ipari Szakmunkásképző Iskolában állandó délutáni tanítási lehetőséggel nyert elhelyezést. Az összevonás előnyei elsősorban a szakmai követelmények egységes érvényesítésében, azok továbbfejleszthetőségében, sem mint az elhelyezést adta feltételekben látszottak realizálódni. Mindkét iskolarész, de különösen a tatabányai épület alaposan kihasznált helyszínévé lett az iskola életében bekövetkezett dinamikus változásoknak.

Az oktató-nevelő munkát a tatabányai épületben csak két műszakos oktatóssal lehetett megszervezni, ötperces óráközi szünetekkel és a műszakok közötti harmincperces váltás időben. A pedagógiai munka ilyenén alakulása lehetetlenné tett minden tanórán kívüli tevékenységet. A kis létszámú nevelőtestület hallatlan leterheltségével járt. A jogelődök korábban más-más intézményekkel közös igazgatásban tevékenykedtek, így az összevonást követően igen szerény anyagi és tárgyi eszközforrások álltak a jogutód rendelkezésére. Minimális számú szemléltetőeszköz, tároló szertárállomány (mindkét helyszínen 1—1 szertár és mindössze egy raktárhelyiség) a korábban már jelzett gondok mellett egyértelműen behatárolta az intézmény mozgásterét.

Változást Tatabányán 1981 szeptemberétől a 314-es sz. Intézetből átvett 9 tantermes növekedés jelentett. Így a kezdeti 9 saját (melyből 3 szükség-) és 10 bérelt tanteremmel szemben 18 saját és 12 bérelt tanteremben folyt a tanítás, a korábbi 2 helyett 3 helyszínen, bár a közben megnövekedett tanulói létszám miatt minden egyéb helyiségben is (szertárak, folyosók).

A bővülés eredményeként nyílt lehetőség a délelőtti egyműszakos tanításra, s a tanórán kívüli nevelés lehetőségére.

Időközben az iskola képzésstruktúrája is tovább bővült. 1977 szeptemberétől a vendéglátóipari szakközépiskolai felnőttképzés, majd 1982-ben a kereskedelmi és vendéglátóipari felnőtt szakmunkásoktatás is az intézmény feladata lett. A bolt- és üzletvezetői tanfolyamok elhelyezésére is itt nyílt lehetőség. 1985 szeptemberétől a 314-es sz. Intézet épületét használó iskolarész közismert okok miatt a volt II. sz. Újvárosi Általános Iskola egy részében nyert átmenetileg elhelyezést. A férőhelyszám 13 tanteremre bővült. A folyamatban lévő tanulócsoport fejlesztés felfutásával ismételen férőhely gondok elé nézett az iskola. Térben is távol kerültek egymástól az egyes iskolarészek. A diákifjúság, de a nevelőtestület egy része is megosztottá vált, egymással nem találkozott. A pedagógusok jelentős része az iskolarészek között "ingázott".

1983-ban a Kristály Vendéglátó Vállalat közreműködésével elkezdődött a vendéglátóipari gyakorlóbázis vertikumának fejlesztése, cukrász szakma oktatására alkalmas gyakorlóhely kialakításával. Az iskola tanulócsoportjainak dinamikus fejlődése következtében azonban ez is kevésnek bizonyult. Különösen

azáltal, hogy az iskola a vendéglátóipari szakközépiskola nappali tagozatával bővült 1979-ben.

Ez időtájt legdinamikusabban a gyakorlati oktatás feltételei fejlődtek. Esztergomban az UNIKER Kereskedelmi Vállalat egy modern élelmiszer és vegyesbolti szak oktatásával alkalmas oktatóbázist épített ki.

Tatán a XVII. sz. ABC-ben az élelmiszer eladó szakma, míg Tatabányán, a volt November 7 téren a kozmetika-vegyi, háztartásfelszerelés, műszaki szakma, valamint a Centrum Áruház és a Hangya ÁFÉSZ gondozásában ruházati és élelmiszer eladó szakma oktatására alkalmas gyakorlati oktatóhelyek kerültek kialakításra. A Sztráda Skála Áruházhoz telepítve szintén több szakma oktatására alkalmas kereskedelmi gyakorlóbázis került kialakításra szakképzési alapokból. A Generál Kereskedelmi Vállalat, majd Generál Spar Rt. saját erőből további gyakorlati helyeket hozott létre, s a fejlesztés végpontját 1992-ben átadott korszerű, több szakmás gyakorlóhely kiépítése jelentette.

A gyakorlati oktatáshoz kapcsolódva sikerült kiépíteni két tanulócsoport folyamatos képzésére alkalmas pénztárgép szaktantermeket. Jelentősen bővült a szaktárgyi szemléltetőeszköz állomány is, ám bővítésének nem csak az anyagiak, hanem az elhelyezésére szolgáló iskolai adottságok szűkös volta is határt szabott.

A szaktantermi rendszert megvalósítani a magas tanulói létszámok és osztálylétszámok mellett lehetetlen volt, miként ma is az. Reálisan fogalmazódott meg 1978-ban az iskola bővítésének, vagy az új iskola építésének igénye. Ennek érdekében számos pályázat végül is eredményt hozott, így megyei alapokból elsőként 4 MFt-ot, majd az országos Szakképzési Alapból 3,8 MFt-ot, és ezt követően megyei pénzalapokból 40 MFt-ot sikerült elnyerni, melyet körülbelül további 3 MFt értékű vállalati bútor és eszköz támogatás egészített ki. Ennek eredményeképpen a helyi önkormányzat jelentős támogatását is bírva kerülhetett sor az iskola tetőterének és zárt udvarrészének beépítésére. Az új bővített iskolarészt 1990-ben vehette birtokba a tanulóifjúság. 1989-ben az esztergomi iskolarész időközben önálló igazgatású intézménnyé lett, s egyidejűleg elkerült a 317. sz. Ipari Szakmunkásképző Intézetből a Dobó Katalin Gimnázium volt épületébe. Profilja is tovább fejlődött, felvéve iskolatípusai közé a kereskedelmi szakközépiskolai képzést.

A tárgyi fejlesztések tekintetében a legnagyobb eredménynek mégis a tatabányai iskola tetőtér beépítéssel történő bővítését tekinthetjük, melynek révén az iskola 15 tanteremmel, szertárakkal, szociális blokkal bővült. E bővítés szoros velejárója volt az a belső strukturális tantermi átrendeződés, melynek eredményeként a vendéglátóipari gyakorlóbázis véglegesen kiépülhetett, helyet adva két tankonyhának és cukrász műhelynek, a hozzájuk kapcsolódó előkészítőknak, raktáraknak és szociális helyiségeknek. Nagy eredménynek tekinthető a tantermi fejlesztés, melynek révén nem csak a tanulóképzés, hanem a tanulók, pedagógusok és az iskola dolgozóinak kulturált munkahelyi étkeztetése is megvalósulhatott. Egyidejűleg lehetőséget teremt éttermünk s a termelői kapacitásunk az iskolai rendezvényeinken túl korlátozott vállalkozói tevékenység folytatására.

E tevékenységnek ad további teret az intézmény aulája is sajátos belső miliőt, hangulatot teremt a rendezvények mellett az iskolai hétköznapokhoz. Emberi léptékű az iskolai oktatáshoz a fiatalok személyiségének egészséges formálásához, neveléséhez méltó igényes, bár néha mégis szűkös teret biztosítva.

A tetőtéri traktusban sikerült kialakítani orvosi szobát, nyelvi laboratóriumot, számítógépes szaktantermet, melynek eredményeképpen saját tanterv szerint valamennyi tanuló részesül számítógépes oktatásban. Az iskola a sportlétesítmények tekintetében rendelkezik szerény lehetőségekkel, mivel a sportudvarát az építkezés jelentősen megviselte, ugyanakkor a jelenlegi tanulólétszámok komoly tornacsarnok létét igényelnék.

Az iskolaépület bővítése lehetőséget teremtett a vendéglátóipari szakközépiskolai képzés további bővítésére, melynek eredményeképpen 1991 szeptemberétől a vendéglátóipari integrált középfokú oktatás kezdte meg működését évfolyamonként 3 osztállyal. További profilbővítésként jelentkezett 1992-ben beindított 2 éves gazdaasszony képzés is.

Tanulói létszámok alakulása:

A képzésben érdekelt vállalatok, munkahelyek szakemberigényeihez igazodva erőteljes felfutást mutat napjainkig. Különösen a tatabányai iskolarész tekintetében érzékelhető ez, melyet mind a tanulói létszámok, mind a tanulócsoporthoz számának alakulása is alátámaszt. Az utóbbi 1976-ban 36 rendeskorkú tanulócsoport, 5 felnőtt csoport volt, 44 rendeskorkú és 21 felnőtt tanulócsoport, összesen 65 osztály 1986-ban. Jelenleg Tatabányán az intézményben az alábbi iskolatípusok működnek:

Nappali tagozatos képzés:

Kereskedelmi Szakközépiskola	4 osztály
Vendéglátóipari Szakközépiskola int. ág	9 osztály
Vendéglátóipari Szakközépiskola hagyományos	1 osztály
Kereskedelmi Szakm. iskola	18 osztály
Gazdaasszony képző Szakisk.	2 osztály
Mindösszesen:	34 osztály

Felnőtt oktatás:

Kereskedelmi Szakközépisk. Lev. Tag.	4 osztály
Vendéglátóipari Szakközépiskl. Lev. Tag.	4 osztály
Ker. és Vend. Szakmunkásképző Tanfolyam	3 osztály
Mindösszesen:	11 osztály
Az összes osztályok száma:	45

Különösen Tatabányán a korábbi években létszámokból adódóan nagyfokú zsúfoltság volt jellemző. Az első osztályokban 40 fő, a vendéglátó termelő szakmánál rendszeresen 44—46 fő körüli létszámokkal. Az osztályok bontására férőhelyek hiányában nem volt lehetőség. A tantermi fejlesztésekkel a helyzet javult.

A tantestület és a dolgozói állomány összetételének alakulása:

Mind a nevelőtestület, mind pedig a pedagógiai munkát segítő személyzet létszáma dinamikus fejlődést mutat, bár létszáma mindenkor elmaradt az ideális állapottól. Kezdetben magas volt a nem főfoglalkozású külső óraadók és gyakorlati oktatók száma, mivel az intézmény szakirányú végzettséggel rendelkező pedagógusokkal, illetve dolgozókkal nem vagy kis számban rendelkezett. Számuk ugyanakkor csökkent, illetve a meglévők munkavégzése a nappali képzésből a felnőtt képzésre orientálódott. Megnőtt a főhivatású vállalati oktatók száma is a külső óraadók körén belül, mely a korábbi hátrányt tovább csökkentette.

Bizonyos szaktárgyak oktatására felsőfokú pedagógusképzés nincs vagy igen korlátozott számban, így hosszútávon az óraadók reális szükségességével számolni kell. A kollektíva fejlődését az évről évre jelentkező munkaerőmozgás befolyásolta az új vendéglátóipari és kereskedelmi vállalkozási formák bevezetésekor mikor is néhányan a vállalkozói szférába távoztak. Az elmúlt 10 évben a szaktanári és oktatói létszám fejlődésének erőteljes dinamikája figyelhető meg, amit vendéglátó üzemgazdász, áruismeret, áruforgalmi szakos, szakács, felszolgáló, cukrász, élelmiszer ea. ruházati ea. szakos szakoktatók és szaktanárok alkalmazása jelentett. Az iskola nevelési helyzetéről elmondható, hogy a tanulók döntő többsége ápoltan, tisztán jelenik meg az iskolai és gyakorlati foglalkozásokon. Öltözkük megválasztása többségüknél megfelelő, a mai kor fiatalságának öltözködéséhez igazodó. Viselkedésük, kommunikációs normáik elfogadhatóak. Legtöbbjük tisztelettudó, felelősséggel gondolkodik önmagáról, környezetéről, jövőjéről, legtöbbjük céltudatosan készült a választott cél elérésére. Az iskola mindig is a megyei legnagyobb leány tanuló létszámot képző intézménye volt, ma sincs ez másként. Az iskola sajátos szakmai jellegéből fakadóan elsősorban mindig is a képzési célnak megfelelő irányokba készítette fel a tanulókat, a közismereti tantárgyak az általános műveltség megalapozásán túl a szakmai képzés tanulási, tantárgyi műveltségi feltételeit teremtik meg. Mégsem mondható el, hogy egy közismereti tantárgyakat elnyomó szakmai beállítódású oktatás nehezedne rá az iskolai képzés légkörére. E két terület mindig is jól megfér egymás mellett, sőt jól segítette egymást, talán ennek is köszönhetően a végzős tanulók sem mindig a képzési szakiránynak megfelelő felsőoktatás felé orientálódnak csak. Szinte minden évben vannak végzős tanítványaink, akik az ökonomiai, monetáris világ helyett a humán szférát választják.

Az iskolában mindig is hagyománya volt a tehetséges fiatalokkal való foglalkozásnak, melynek eredményeként az intézményt országosan is kiemelkedő helyen jegyzik a szakmában. A tanulók rendszeresen részt vesznek a Szakma Kiváló Tanulója Országos versenyeken, Országos Szakmai Tanulmányi Középiskolai Versenyen, és a közismereti tantárgyi versenyeken. Ennek eredményeként az SZKTV országos versenyen 1976-tól napjainkig 55 tanuló végzett a legjobb 10 között és nyilvánították korábban szakmunkássá társainál, az OSZTV-n 8 tanuló végzett a legjobb öt között, míg az országos közismereti versenyen két első helyezéssel és két második helyezéssel büszkélkedhet az iskola.

Az intézmény jelenlegi helyén 18 éve, jogelődei révén a megyében 38 éve fejtai ki szakemberképző hatását. E rövid idő alatt hatalmas pedagógiai egyéniségeket nem mondhat magáénak, ám a tantestület pedagógiai eredményei révén országos megbecsülést vívott ki önmagának. A hasonló típusú iskolák között a tanulmányi versenyek eredményei alapján évente készülő rangsorban évről-évre az első helyek valamelyikén foglal helyet. Az elmúlt évben éppen a második volt. A tantestület tagjai közül néhányan a szakmai tankönyv és tantervírásban is közreműködnek, országosan elfogadott tantervek és tankönyvek szerzői.

S talán az sem elhanyagolható szempont, hogy a tanítványok többsége sikeresen állta és állja meg helyét az életben, a munkahelyeken. Többen sikeresen tanulnak tovább.

Figyelemre méltó teljesítményű tanítványokkal is büszkélkedhetnénk, különösen a sport területén, hiszen még világbajnok tanítványaink is vannak, ám mi mégis sokkal fontosabbnak tartjuk, hogy a volt tanítványok közül többen igen sikeresek szakmájukban, szállodák, vendéglátó és kereskedelmi egységek vezetői, középvezetői, dolgozói, vagy éppen sikeres vállalkozók. Elvitték hírüket az országba különböző kereskedelmi és vendéglátóipari munkahelyekre, a budapesti Hilton Szállodától a debreceni Arany Bikáig, számos helyen találkozhatunk tanítványainkkal. Néhányan külföldre is eljutottak, ahol szintén sikeres üzletemberekké lettek. S talán az sem utolsó szempont, hogy a tantestület tagjai között egyre több volt tanítványunkat üdvözölhetjük kollégaként.

KORREFERÁTUMOK
1994. április 13. Tatabánya

AZ ESZTERGOMI TANÍTÓKÉPZŐ ELMÚLT MÁSFÉL ÉVSZÁZADA KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A DIÁKÉLETRE, AZ ÖNKÉPZŐKÖR MŰKÖDÉSÉRE A SZÁZADFORDULÓ IDEJÉN

Dr. Müllerné dr. Seres Ágota (Esztergom)

Főiskolánk két éve ünnepelte fennállásának 150. évfordulóját, amely alkalomra készítettem el a tanítóképzés történetét (1842—1992). E monográfiában sok fontos részlet nem kaphatott helyet. Ezért szólok az önképzőkör működéséről, a diákéletről, miután rövid áttekintést nyújtok az intézmény történetéről.

Az Esztergomi Mesterképző Intézetben 1842-ben indult meg a tanítás Kopácsy József érsek és a főkáptalan együttműködése, körültekintő előkészítő munkájának eredményeképpen. Működése azóta folyamatos, eltekintve az 1849 és 1856 közötti időszakról, amikor a szabadságharc leverése után szünetelt az oktatás.

Az esztergomi tanítóképző fejlődésének állomásai megegyeznek a magyar tanítóképzés csomópontjaival. Így az 1950-es évek végéig középszintű az oktatás, csak 1959-től felsőfokú az esztergomi tanítóképző, ez után kerültek be érettségi és felvételi vizsga után a hallgatók. Az alapképzés azóta 3 éves, de az elmúlt évtizedben több szakirányú képzési formával kibővülve 4 éves.

A középszintű képző időszakában a tanévek számát az állami oktatásügyi törvények folyamatosan emelték — amelyet követett a katolikus egyház is — annak érdekében, hogy megfelelő színvonalú legyen az általános műveltség és a szakirányú képzés, azaz a tanítók képzése. Ezért a kezdetben néhány hónapos képzési idő századunk közepére 4—5 évre emelkedett.

1948-ban az oktatási intézmények államosítása érintette az esztergomi érseki tanítóképzőt is. Ezt követően alapvetően megváltoztak a célok, az embereszmény, sok tekintetben a tartalom is.

Az utóbbi évek társadalmi átalakulásának köszönhetően főiskolánk újra egyházi intézménnyé vált, immár Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskola.

Az esztergomi tanítóképző történetének fontos része a *tárgyi körülmények, a feltételek alakulása*. E tekintetben a XX. század jelentős változást hozott. A jelenleg is kitűnő állapotban lévő épület 1928-ban készült el (majd tíz év múlva bővült egy szárnyal), s messzemenően kielégítette a korabeli igényeket. A neveléstörténeti, iskolatörténeti konferencia színhelye — a díszterem — nemrég még kettős funkciót látott el, tornaterem és díszterem volt. A díszterem célját szolgáló színpad és orgona — s ezzel együtt sok más érték (a kápolna, szertárak és gyűjtemények) — az állami intézkedések következtében pótolhatatlanul megszűnt. Az épület őrzi nagy tekintélyű és bőkezű hercegprimásainak emlékét. Három érsek címere díszíti a Majer István úti erkélyt: Kopácsy József, az alapítóé, Serédi Jusztiniáné, aki az épületet emeltette és Csernoch Jánosé, aki az építkezés

feltételeit biztosította. A díszes bejáratok fölött latin feliratokat olvashat az érdeklődő, amelyeket Serédi Jusztinián tervezett: *Disciplinam et scientiam doce me (Fegyelemre és tudományra taníts engem), Fraternitatem et pietatem diligite (A testvériséget és a jámborságot szeressétek).*

E két mondat jól fejezte ki a képzőben folyó nevelő-oktató munka lényegét és irányát, s összecseng Majer István, valamint Rende József — a képző első tanárainak — az 1840-es évek elején megfogalmazott gondolataival. Ezek a következők: "A Mesterképző Intézetnek célja: jó népnevelőket készíttetni és a nemzeti nevelésnek üdvös irányt adni!"¹ "Mégkívántatik minden iskolamesterben az egészséges test, ép érzékek, józan ész, ítélet és emlékezet... Legyen béketűrő... szeretettel viseltesse a kisdedekhez... azoknak minden gyermeki tévedését felháborodás nélkül elviselhesse, szelídséggel és nyájassággal gazdagíthassa".²

Ez az épület tehát 1928 óta funkcionál, jól szolgálva a képzést. Az utóbbi évek nagy átalakításai egyre jobban biztosítják az alkotó munkát e falak között. Joggal kérdezhetjük, vajon milyen munka folyt a képzőben 1928 előtt, amikor gyakran mostoha körülmények között éltek és dolgoztak, milyen volt a diákok élete.

Eleink gondosságának köszönhetően több forrásra támaszkodhatunk, így az értesítőkre, sőt magukra a növendékek följegyzéseire, a jegyzőkönyvekre. Ez utóbbiak nem minden tanulás nélküliek. Sokat mondanak a mai ember számára, a pedagógusoknak és az ifjúságnak egyaránt.

Kik voltak a beiratkozott diákok?

A kezdetektől igen sokszínű, vegyes összetételű a fiatalság, mivel a történelmi Magyarország legtávolabbi területeiről is jöttek ide. Vallási tekintetben sem azonosak, ugyanis a katolikus vallásúakon kívül voltak a reformált egyházak és a zsidó egyház tagjai is. Egyben mégis megegyeztek, általában szegény sorsú szülők gyermekei voltak, ezért anyagi támogatásra szorultak.

A nem esztergomi növendékek hosszú ideig magánházaknál laktak, ahol étkezést is biztosítottak számukra. 1888-ban jelentős változás következett, amikor Somogyi Károly főszékesegyházi kanonok áldozatkésziségének köszönhetően megnyílt az alumneum. A tápintézetet mintegy 30.000 forinttal alapította meg, s így lehetőség nyílt a rászorulóknak étkeztetésére.

A diákok életét mindig szigorúan szabályozták, s ez így történt a Szatmári irgalmas nővérek által működtetett tápintézetben is, ahol főként az árvákat és a néptanítók gyermekeit látták el. A szabályzat előírta az étrendet: "... naponkint ... levest, egy darab húst és vastag ételt, vagyis főzeléket; böjti napokon levest és tésztát, vasárnapokon és ünnepeken ezen felül sültet és minden ebédhez egy adag kenyeret... az ebéd pontban déli 12 órakor, a vacsora esti 6 órakor leend... késelkedők számára külön tálalás nem rendeztetik... Minden ebéd és vacsora közös imával kezdődik és végeztetik"³

A tehetséges növendékek tanulmányaik sikerességétől függően sok támogatásban részesülhettek. Ezek az alapítványok, ösztöndíjak; ezen kívül egyházi

személyek, városi polgárok és intézmények jóvoltából kaphattak anyagi segítséget — jól kellett tanulniok!

A diákok idejének jelentős részét foglalták el a tanórák, valamint az ezekre való felkészülés, amely természetesen mindenki számára kötelező volt. Voltak azonban olyan területek, ahol egyéniségüket kibontakoztathatták és tudásukat fejleszthették. Ezek egyike volt az 1888/89-es tanévben megalakult, kezdetben önkéntes jellegű önképzőkör, amely hosszú évtizedeken keresztül folyamatosan működött.

Az alapszabály kimondta, hogy védőszentjéül szt. Alajost tisztelik; céljuk az önképzés biztosítása irodalmi tevékenység, gyakorlati fellépés, szavalás, más dolgozatának megírása és komoly művek olvasása segítségével.

A kör élén az ún. vezérelnök állt, aki a magyar nyelv és irodalom tanára volt. A szabályzat részletesen tartalmazta a vezérelnök és a tagok jogait, kötelességeit, valamint az önképzőköri könyvtár használatát. Kötelezte a diákokat évente kétszeri szavalásra, s módszertani, vagy más jellegű előadások tartására. A vezérelnököt több jog illette meg, mint a tagokat, mivel a választások során ő jelölte ki a választandók körét. Az önképzőkör demokratikusan működő szervezet volt. A titkos szavazással megválasztott tisztségviselők komolyan végezték munkájukat. A tisztikar a következő tagokból állt: elnök, alelnök, főjegyző (jegyzőkönyvvezető), pénztáros, könyvtáros, több alkönyvtáros, levéltáros és pénztári ellenőrök. A tagdíjat a diákok állapították meg. Különböző bizottságok működtek, így mű- és szavalóbíráló bizottság. Általában hetente tartottak rendes gyűléseket és ritkábban ún. díszgyűléseket, s különféle ügyekben hoztak határozatokat.

A jelölés utáni szavazás során választották meg a tisztségviselőket, amely szerephez minden évfolyam hozzájuthatott. A diák elnök általában 4. éves növendék volt. Az elnök a beiktatás után beszédet, mint a jegyzőkönyvekben írták, székfoglaló beszédet mondott. Következzék néhány idézet ezekből:

Lendvai Ferenc 1895 szeptemberében háromszoros éljen közepette "az ifjúságot egy kerthez hasonlítja, ugyanakkor lelkesíti szorgalomra és kitartásra".⁴

"Az önképzés szükséges minden embernek, annál inkább a tanítónak, akinek az életben oly fontos hivatást kell betöltenie... Azért jöttünk itt össze önképzés céljából, hogy esetleges hibáinkra, melyeket munkálkodásunk közben elkövettünk, társaink jóakaratólag figyelmeztessenek, hogy ezt elkerülhessük... vezetőnk irányítsa és jó útra tereli azt" — mondta Kovács Ödön 1897. szeptember 23-án.⁵

Néhány évvel később Zavaros István elnök így szólt társaihoz: "... valamennyire csekély tehetségem engedi, lehető mindent el fogok követni e kör tiszta és nemes céljaiért, hogy némileg viszonzva legyen bizalmatok... a magvető munka legnehezebb... Ne hagyjuk magára a nemzetet, hanem munkálkodjunk annak jólétének az által, hogy fiaikat nevelünk neki"⁶

Bajnok János elnök 1906-ban az általános és a szakműveltség emelését tartotta fontosnak, majd Jókait idézte: "Magyarországot még egyszer meg kell

hódítani és a hódítás a tanítókra vár". A szorgalom és a kitartás eléréséhez kiváló eszköz az önképzőkör. "Különösen igazságosságra és összetartásra intellektusokat, mert az összetartásban rejlik az erő... Egymással kezét szorítva mutassuk meg, mert rajtunk áll, hogy ... a bizalmatlanságot eloszlassuk". Kérte a vezérelnököt, hogy bírálatával segítse őket, mert "a dorgáló igazság tiszteletesebb, mint a dicsérő".⁷

Az önképzőkör tagsága érdeklődési körének megfelelően különböző *szakosztályokba* tömörül, ezek voltak az irodalmi, a retorikai, majd a szociális szakosztály. Ez utóbbi az 1905/06-os tanévben alakult meg a következő céllal: "... mindazt tanulmányozzák és ismerjék meg a szocializmusról, ami a való élettel legszorosabb kapcsolatban van."⁸ Ezt a célt már az első években nagy odaadással szolgálták. "Előadások, eszmecserek, vitatkozások, felolvasások egymást érték. Különös tekintettel voltak a tanító szociális teendőire. Ennek kifolyása volt a földműves ifjak egyesületében a IV. évesek önkéntes szereplése, ahol a szőnyegen lévő dolgokat elég ügyesen fejtették ki".⁹

Az önképzőkör 1890 és 1900 között volt kötelező. 1901-ben ezt megszüntették: "...csakis azok választassanak ki, akik alkalmasak az önképzéssel járó kötelesség és cél megvalósításához... ily módon elérjük azt, hogy az időt ne pazaroljuk az arra kénytelenek folytonos fegyelmezésére".¹⁰ E jelentős változás mellett önállóságukat is hangsúlyozták, a szervezet demokratikusabbá vált.

A növendékek éltek jogaikkal, s nem engedték ezek csorbitását. Ennek eléggé egyedülálló bizonyítéka volt az 1903-ban bekövetkezett *diáksztrájk*. Az események alakulása jól jellemezte a tanárok és a diákok egymáshoz fűződő kapcsolatát. 1903 októberében egy csütörtöki napon "...sztrájk ütött ki, a harmadik és a negyedik osztály kivonult a honvéd temetőbe, s ott a porladó hősök sírja felett tett egymásnak fogadalmat, hogy ... míg sérelmeik az általuk kért módon orvoslást nem nyernek, előadásra nem mennek. Sérelmeiket ... írásbeli memorandumban fejezték ki, amit egy 6 tagú küldöttség adott át az ... igazgatónak. A sérelmek az önképzőkör tisztikarának megválasztásából keletkeztek... (a vezérelnök megsértette a szabályzatot). Pénteken a második osztálybeli tanulók... kimondták... a csatlakozást. A tanári értekezlet eredményét szombaton hirdették ki ... a sérelmek orvoslást nyertek". A képző szabályzata azonban tiltotta az önbíráskodást. Így a 3. és a 4. osztálynak bocsánatot kell kérnie, esti 6 órán túl kimaradni tilos és mulatságokon való részvételtől eltiltatnak". A következő héten, kedden tanári konferenciát tartottak, "amelyen az ifjúság egyetemesen kérte visszafogadását, alávetve magát minden büntetésnek. A tanári kar pedig teljesen fátylat borít a múltra".¹¹

Az 1904/05-ös tanévben *megújították az alapszabályt*, s a tagsági díjat minimumra korlátozták (havi 6 fillér). A belépés továbbra is önkéntes maradt (általában az összes növendék fele, kétharmada volt tagja a körnek). A rendes tagok mellett az első osztályosok pártoló tagként vehettek részt a munkában, s elnök-választó joggal bírtak.

Továbbra is megtartották a szavakat a művészi beszéd elsajátítása érdekében, valamint az élőszóbeli előadásokat, értekezéseket. Néhány példa ezek közül: A magyar beszédre szoktatás módja, Mikszáth Kálmán: Hogyan lettem én író, Gyulai Pál: Emlékbeszéd Eötvös Józsefről, Vaszary Kolos: Szent István társulati beszéd.

Meghatározott időben és témakörben az illető szaktanár vezetésével rendszeresen tartottak *vitákat*. Itt egy növendék felolvasta az előadását, majd a bírálók és a vita következett. Néhány témakör: Ki a nagyobb nyelvújító Kazinczy vagy Révai?, Hogyan mérítsünk a népiskolában fogalmazási anyagot s miképp tanítsuk azt?, Kossuth és Deák...

Az önképzőkör működésének fontos mozgatórugója a *pályatételek* kitűzése, majd a pályadíjak elnyerése volt. Ezek évről évre megismétlődtek, s komoly feladatot jelentettek. Néhány pályatétel: A katolikus tanító hivatása a társadalomban (kitűzte Koperniczky Ferenc nagyölvendi plébános 1907-ben) — erre négy mű érkezett, s az 1 aranyat egy másodéves tanuló nyerte el. Blümelhuber Ferenc pápai preláthus és kanonok 10 frt-ot tűzött ki a vezérelnök által szabadon választandó tétel jutalmazására. A tétel címe: "A magyar nyelv használata a nem magyar ajkú iskolában" — az iskolaszékhez intézendő szónoki beszéd. A beérkezett öt pályamű közül kettő különösen kiváló volt, így a díjat megosztották.¹²

A pályamunkákat többnyire tanárok bírálták: az 1906/07-es tanévben az igazgató, Guzsvenitz Vilmos, Klinda Károly, Oberth Ágoston, Siposs Antal és Vasáry Dániel tanárok (utóbbi vezérelnök). Ebben az évben összesen 172 korona volt a díj, 17 munka érkezett és 7 növendék nyerte el a következő művekkel: Milyen legyen a népiskolai számtantanítás és mi módon érhető el? (10 korona) egy harmadéves nyerte el. A Mária kultusz költészetünkben — egy negyedéves nyerte el a 10 koronát. A Habsburgok uralkodásának hatása Magyarország állami önállóságára — a 11 korona díjat egy negyedéves nyerte meg.

Az önképzőköri tagok önállósága sok területen nyilvánult meg — gyakran heves viták kísérték az ismeretett műveket, a szavakat, olykor megnyilvánult a diákhumor is. A jó előadásokat több ízben dörgő taps, üdvrivalgás kísérte. Bírálataink sokszor igen kritikus volt: "nem szavalt, hanem énekelte; gyenge hangon adta elő; rossz a hangsúly; fellépése és állása nem volt jó, azonkívül mindig a padlatra nézett; nem ejti tisztán a szavakat, a hangokat; nagyon sietett; túl lassú volt; rossz a gesztikulálás; nem tudta jól a verset; az nem érdem, hogy a vers szövegét tudja; ismétlje meg...". Néha maguk is sokallták a bírálatot, mint leírták "... hogyha mindenkit ily csípősen bíráltok, azon vesszük észre magunkat, hogy senki sem fog szavalni".¹³ Előfordult, hogy a szvalásra nem jelentkezőket pénzbírsággal kívánták büntetni. Végül ezt nagy vita után elvetették, mivel ez főleg a szülőket sújtotta volna. Rendszeresen tartottak versenyszavaltást, amire kötelező és szabadonválasztott versekkel készültek. A nyertesek természetesen illő jutalomban részesültek (pénzjutalom), volt, aki könyvet kapott.

Az önképzőköri élet kiemelkedő eseménye volt minden évben a *díszgyűlések* szervezése. Az alapszabály előírta, hogy az egyik gyűlést egy kiváló író vagy költő emlékének szentelik. A műsort a diákok állították össze: közös ének, zene, énekkar, e különböző hangszerkíséret tette ezeket emlékezetessé. A műsorok színességét és színvonalát emelte az 1894-ben megszületett határozat: "... ezentúl zene és énekkar fog az önképzőkörben működni, melynek megalakítására és vezetésére Straffer 2. éves növendéket egyhangúlag választottuk meg" — írták a jegyzőkönyvben.¹⁴

Az 1901/02-es tanévben megalakult a *választmány*, osztályonként három-három tanuló képviselővel. "Feladatuk, hogy az ifjúság eszméit, vágyait és kívánságait a választmányi gyűlésen szóba hozzák és ott azokat a vezérelnök úrral közösen megbeszélve esetleg megvalósítsák; viszont a vezérelnök netaláni újításait szintén a választmány elé hozza, hogy így tudhassa, miként fogadja azokat az ifjúság. Azonkívül az ünnepélyek programjának megállapítása szintén a választmány feladata".¹⁵ Néhány évvel később a vezérelnök "... a választmánnyal úgy állapodik meg, hogy ezentúl az önképzőkör rendezi az ünnepségeket".¹⁶

Milyenek voltak az ünnepélyek, a műsorok?

A diákok nagy gonddal készülődtek, hiszen társaik mellett ilyenkor jelen volt az érsek és a tanári kar az igazgatójukkal az élen. Ezért színvonalas műsorokat állítottak össze szavalatokkal, énekkel és zenével kísérve. Főként klasszikus szerzők közül válogattak és irodalomban és a zenében egyaránt. Több alkalommal előadtak színdarabot is.

A díszgyűlések neves írók, költők személyéhez, történelmi eseményekhez és személyiségekhez, évfordulókhöz és egyházi ünnepekhez kapcsolódtak. Hagyományá vált ezen kívül az érsek és az igazgató névnapjának megünneplése is. Vaszary Kolos 1901-ben így szólt hozzájuk: ne a hercegrímást ünnepeljék "...ne pusztán a magas méltóságot tekintsek benne, hanem a munkás életét vegyék példaképül... mert nagy feladatok várnak Önökre is. Hivatva lesznek lerakni és megszilárdítani azokat az alapokat, amelyeken egy tiszta erkölcsű vallásos nép, egy hatalmas, boldog, keresztény Magyarország fog emelkedni. És meglehet, hogy munkájukat elismerés és az anyagi javakra való kilátás minden reménye nélkül kell majd teljesíteni. De ne féljenek és ne csüggedjenek... A lelkiismeret nyugalma és munkájuk gyümölcse lesz jutalmuk. És ez a legszebb!... A keresztény tanító, ki az egyház jobb keze, segítő társa abban a küzdelemben, melyet a hitében megingott, reményében elgyengült és a szeretetben megfogyatkozott társadalom megmentése érdekében kifejt — ez a mostani idők szükséglete"¹⁷ Dr. Kováts Kálmán igazgató így köszönte meg a megemlékezést "... büszke vagyok, hogy Önök növendékeim... büszkék lehetünk arra, hogy ily tanítókat bocsáthatunk ki majdan az életre, honnan Önök viszont hálával tekinthetnek vissza arra az intézetre, ahol kiképeztetésüket nyerték."¹⁸

A diákokra mindig nagy hatást gyakorolt a *vezérelnök* személye. Bár a vitákat ő vezette, mégis hagyta szabadon a vélemények formálódását, általában csak zárszót mondott. Elgondolásait — az alapszabály szellemében — az alakuló

ülésen tárta a növendékek elé. Szeretett vezérelnök volt Dreisziger Ferenc, a majdani neves pedagógus szakíró, akinek szavait sok helyen megörökítette a jegyzőkönyv. Tanácsaival sokat segített, olykor maga olvasott föl példaként egy-egy verset. Mint mondta, "... meg kell szokni a nyilvánosság előtt való fellépést, különösen annak, ki tanítói pályára készül."¹⁹ Fontos a szókincs fejlesztése is, hogy "majdan kikerülve az életbe... a nyilvános gyülekezetekben, nevezetesen a tanító gyűléseken tudjanak élni a szavakkal, mert — úgymond — sok tanító van, akinek szép eszméi vannak, de önálló beszédképességük hiánya miatt nem tudják kifejtetni álláspontjukat. Hogy tehát ezt elkerülhessék a növendékek, azért kell nekik az önállóságban legnagyobb tökélyre szert tenniök."²⁰ Gyakran intette a diákokat az önfegyelemre, higgadságra a viták során. "Az érzelgős és indulatos embert nem lehet meggyőzni, mivel mindig önmagát helyezi előtérbe, nem lát be semmit, és nem ismeri be hibáit. Balul ítél, mert indulata befolyásolja... uralkodni kell magunkon, mert a jól nevelt ember indulatainak ura, parancsol lelke háborgásának."²¹ Ő inspirálta a tagokat a nyelv iránti szeretet és ismeret bővítés érdekében tájszavak gyűjtésére, majdani beküldésére a Magyar Nyelvőr c. folyóiratnak. Hozzáátéve azt, hogy a népnyelv tanulmányozása minden tanító feladata.

A növendékek életét természetesen nem csak a munka töltötte ki. Voltak oly rendezvények, amelyre hosszú idő után is szívesen emlékeztek, ahol vidáman, gondtalanul tölthették idejüket. 1903 júniusában "... kiválóan sikerült Kuruc hangversennyel összekötött nyári mulatságot rendeztünk a kies fekvésű Kovács-patak nyaralóhelyen" — írta az értesítő.²² Ide az ifjúság és a város közönsége hajóval ment és a multság végeztével hajózott haza. Ez azt jelentette, hogy a képző nyitott volt a város felé, több nyilvános rendezvény tette kapcsolatukat szorosabbá. Esztergomban a kuruc szabadságharc kétszáz éves évfordulójának ünnepi sorozatát a képző ifjainak nyári ünnepélye nyitotta meg. A század első éveitől szokássá vált, hogy március 15-én egy 4. éves növendék szavalta el a Nemzeti dalt.

A diákok élete egyhangú lett volna, ha csupán a fent megismert tevékenységekre nyílt volna lehetőség. Életük szerves része volt az 1897-ben megalakult Mária Kongregáció, az ugyanebben az évben létrejött Segítő Egyesületben a munka, majd az 1923-tól 1946-ig működő cserkészcsapatban való részvétel; több kiemelkedő kiállítás és sportrendezvény, amely országos hírűvé vált, s ezzel a tanítóképző is. Mindezen tevékenységek megismerése gazdagíthatja ismereteinket, s lehetőséget ad a tanulságok levonására, a tapasztalatok felhasználására.

Jegyzetek

1. PL Kopácsy cat 42. 701/1845.
2. Az Esztergomi Mesterképző Intézet hiteles jegyzőkönyve 1842-1949.
3. Az Esztergomi kir. érseki tanítóképző intézet értesítője 1890-91. 14-15.p.
4. Önképzőkör jegyzőkönyve 1895. szept. 22.
5. Uo. 1897. szept. 23.
6. Uo. 1905. szept. 10.
7. Uo. 1906. okt. 14.
8. Az esztergomi érseki Tanítóképző Intézet értesítője 1905-06. 34.p.

9. Az esztergomi érseki Tanítóképző Intézet értesítője 1907-08. 41.p.
10. Az esztergomi érseki Tanítóképző Intézet értesítője 1901-02. 32-33.pl.
11. Esztergom és Vidéke 1903. okt. 11. és 15.
12. Önképzőkör jegyzőkönyve 1897. május 13.
13. Uo. 1894. nov. 11.
14. Uo. 1894. nov. 11.
15. Uo. 1901. szept. 26.
16. Uo. 1906. nov. 2.
17. Uo. 1901. okt. 30.
18. Uo. 1896. okt. 13.
19. Uo. 1896. jan. 14.
20. Uo. 1897. szept. 19.
21. Uo. 1897. márc. 6.
22. Az esztergomi érseki Tanítóképző Intézet értesítője 1903-04. 11.p.

A PÁRKÁNYI ISKOLÁK TÖRTÉNETE ÉS MAI HELYZETE

dr. Csicsay Alajos (Párkány)

Bevezető

Ha egy település történelmi tényei után kutat az ember, igyekszik hiteles forrásokra lelteni, ami sajnos nem mindig sikerül. Ilyenkor kénytelen megelégedni másodkézből szerzett adatokkal, és azok segítségével eligazodni. Oktatásügyről lévén szó, az iskolák krónikáit tartottam fontosnak fellapozni, ám csalódással állapítottam meg, mennyire felszínesek és pontatlanok. Viszont dicséretére váljék az újkori krónikáiroknak, hogy a megszokott sablontól eltérően a régműltről is igyekeztek megszerezni és rögzíteni néhány támpontot. Így juthattam el az 1700-as évek elejére. Sajnos az 1800-as évekről hozzájuk sem jutott el semmi, s alig jegyeztek fel valamit a két háború közötti időről is. Ezért hát kénytelen voltam szavahihető tanúk visszaemlékezéseire támaszkodni. Miközben pedig az adatokat gyűjtöttem, a véletlen folytán kezembe került dr. Németh Antalnak 1875-ben írt áttekintése az esztergom megyei népiskolák helyzetéről. Az alábbiakban majd idézek belőle.

E rövid dolgozat célját és mondanivalóját tömören így is meg lehetne határozni: "Egy kisváros viszontagságos oktatásügye a nemzetiségi politika tükrében". Címnek viszont kissé barokkos lenne. Inkább a tényekre összpontosítsuk figyelmünket, az összegyűlt számadatokra, melyek emberi sorsokat rejtenek. Az olvasóra bízom, hogy megkeresse köztük az összefüggéseket.

A kezdet

A szervezett iskolai oktatás Párkányban valamikor az 1700-as évek elején kezdődött el. 1732-ben, a jó állapotban lévő iskola épületében 15 gyermek tanult. Egy korabeli egyházi vizitáció jegyzőkönyve a tanító képzettségére is kitér, miszerint Lendvai István négy gimnáziumot végzett. Egy 1755-ből származó jegyzőkönyv pedig azt említi, hogy a szülők a gyermekeiket csak a tél folyamán küldték iskolába, s a tanítónak megszabott fizetés járt.

Egy árulkodó mondat alapján feltételezhetjük, hogy a szóbanforgó "ellenőrzések", ha úgy tetszik, tisztelgő látogatások, nemcsak a párkányi iskolát érintették, hanem kiterjedtek a környékbeli falvak tanítóira is. A második jegyzőkönyv ugyanis méltatja a tanítók munkáját, elismerően nyilatkozik róluk, kivéve a kuralit, akivel kapcsolatban fenntartásai vannak.

Nem mellékes megjegyezni, hogy Párkánynak abban az időben 480 lakosa volt. Esztergom vármegye Dunától északra eső részében 1281 családot tartottak számon, ebből 1131 magyar, 110 német és 40 szláv.

Egy 1851-es adat szerint Párkány lakóinak száma 1173.

Németh Antal 1875-ben 1800 lakost említ, akikről egyetlen szóval kijelenti: magyarok. Ami érdekesebb lehet számunkra, azt is leírja, a tanköteles gyermekek

száma Párkányban akkor 186 és 91 a 13-15 év közöttieké. Ezekből iskolába jár 155, ismétlőbe pedig 84 gyerek, vagyis összesen 239 gyermekkel foglalkozott két tanító. A főtanító Szilaveczy István volt, akinek az évi bére, minden juttatásokkal együtt (gabona, fapénz, föld, kert és szénaérték) 509 forint 20 krajcár, valamint ingyen — ma úgy mondanánk szolgálati — lakása volt. Az altanító neve Grubita József, készpénzben kapott fizetése kerek 300 Ft. Mindketten Esztergomban kaptak szakképesítést.

A szorgalmi idő, vagyis a tanítás ideje évente 9 hónapig tartott. Az iskola jellege felekezeti, azaz római katolikus, ám tulajdonosa a város. Az épületet 1868-ban emelték, kőfalai voltak, teteje zsindey, s mindössze két tanteremből állt. (Tehát ebbe a két tanterembe járt közel két és félszáz gyerek!)

A szerző megemlíti azt is, hogy a szegény tanulókról a város külön gondoskodott. Az 1875. évi ráfordítás 13 Ft 2 krajcár volt. Az iskola felszerelése csak a legszükségesebbekből állt: padok, asztalok, írótabla, fali olvasótabla, Magyarország és Európa térképe, két félgömb, földgömb, természetrajzi és természettani képek, két számológép és métereszközök.

Németh Antal azt is feltérképezte a megyében, hogy melyik iskolának mire lett volna szüksége. A párkányiról azt írja, hogy szükségét látták a szemléltető képeknek, tornaszereknek, tanítói könyvtárnak, iskola-alapítványnak, faiskolának, valamint a tankötelezettséget kellett volna megszigorítani. Pedig ha a számadatokat összevetjük, mindössze 10 gyermek nem járt indokolatlanul iskolába. A betegség miatt távolmaradók száma pedig 28 volt.

1875 májusáig működött a városban egy magánjellegű, úgynevezett "zug", azaz mozgó iskola is 36 tanulóval. Hogy mikortól, azt nem tünteti fel a szerző. Viszont megtudhatjuk tőle, hogy a tanító neve Schwartz Samu volt, s az iskola fenntartása körül valamiféle bonyodalmak merültek fel, amiért a vagyonos izraelita családokat hibáztatja.

A kiadvány, melyből az adatok valók, arról is tanúskodik, hogy dr. Németh Antal az 1800-as évek második felében tanfelügyelőként működött, s könyveket írt "Érzelmek és ezek nevelése", valamint "Történelmi Zsebszótár" címen.

A két világháború között

A párkányi oktatásügyről az 1920-as évekig nincsenek adataink. Annyit tudunk, hogy a város lakóinak száma 1913-ban 3 079.

A szlovák alapiskola és a gimnázium egyazon kézzel írt krónikája feltünteti, hogy az ötvenes évek elején használt iskolaépület 1803-ban épült és 1869-ben tatarozták. Valószínű, ugyanarról az épületről van szó, melyet Németh Antal említ meg. A polgári iskolát 1930-ban nyitották meg és a Sobieski (Öreg) utca 405. számú családi házban működött, és az igazgató Severin Pápay volt.

Visszaemlékezők szerint az első Csehszlovák Köztársaság ideje alatt Párkányban az oktatásügy a következőképpen alakult.

A katolikus hitközösség nyolc-évfolyamos népiskolát tarott fenn hat osztállyal. A tantestület a 30-as években a következő személyekből állt: Bellus

Gyula, Bernáth Anna, Bitter Béla, Szekér Erzsébet, Tóth Gábor és Zoltán Amália. Később, amikor a felsoroltak közül hárman nyugdíjba mentek, Balázs Vilma, Fekete Anna és Kovács Erzsébet lettek az új tanítók. A zsidó hitközségnek ötosztályos népiskolája volt. Egyik kiváló pedagógusa Krausz Zsigmond. Ebbe az iskolába katolikus gyermekek is jártak. A tanítás 1933. szeptember 1-jéig magyar nyelven folyt, később szlovákul.

A köztársaság megalakulását követően kétosztályos szlovák tanítási nyelvű állami iskola kezdte meg működését a Kossuth Lajos utcában. (Így hívták a mai Sobieski utcát, melyet a Párkányiak Öreg utcaként emlegetnek.) 1928-ban új épületbe költözött. Ekkor épült fel a Fő utcán (akkor Stefánik, majd Comenius utca) a "Jubilejná slovenská skola" (1918-1928). Az igazgató Edmund Strelka, felesége Fekete Anna, aki miután a szlovák iskola igazgatójához ment feleségül, lemondott a magyar iskolában lévő állásáról.

Előbb szóbjött már a polgári iskola, amely két családi házban (Bitter- és Csányi-féle házak) szintén a Kossuth Lajos utcában működött. Az iskolának három évfolyama volt, melyhez egyéves befejező tanfolyam tartozott. Gépírást és könyvelést is tanítottak benne. Magyar nyelvű polgári iskolája Párkánynak abban az időben nem volt, viszont létezett úgynevezett inasiskolája. A katolikus iskola épületében hetente két délután oktatták a különféle iparos szakmákat tanuló fiatalokat.

1926-ig magyar óvodáról is tudunk, sőt az óvónő neve is ismert: Drozdy Gyulánénak hívták. Szlovák nyelvű óvoda viszont nem volt.

1938 után a város Magyarországhoz tartozott. Tovább működött a katolikus népiskola, a szlovák iskola megszűnt és az épületében egy háromosztályos állami népiskolát szerveztek hat évfolyammal. Az igazgató neve Fehrlich Gyula. Ebben az iskolában tanított Reichel Jánosné, a háború utáni magyar polgári iskola első pedagógusa. A zsidó iskola működését ugyancsak megszüntették.

Az 1944-45-ös tanév végén a magyar iskolákban még kiosztották a bizonyítványt, de 1945 őszén már nem nyílhattak meg. A háború előtti években épült fel a város első óvodája, mely 1988-ig működött, majd átalakítás után 1990-ben az épület a kisegítő iskoláé lett.

A második világháború után

1945 ősztől 1950-ig csak szlovák nyelvű oktatás és óvodai nevelés folyt a városban. Ötéves népiskola nyílt, melynek a neve 1948-tól nemzeti iskola. A háború előtti mintára hároméves polgári iskola is létrejött, a már említett egyéves kiegészítő tanfolyammal.

1949-ben szlovák gimnázium alakult Párkányban egy osztállyal, melynek igazgatója dr. Ján Brichta. Az első érettségizők 1953-ban kerültek ki az iskolából.

Közismert, hogy Szlovákiában a II. világháború után csak 1949-ben nyílhattak meg a magyar iskolák — Párkányban 1950. szeptember 1-jén. Egyazon időben egy ötévfolyamos nemzeti iskola alakult három osztállyal, Svec Irén ve-

zetésével. A tanítónők Zingor Magda és Beno Anna voltak. Alakult továbbá egy háromévfolyamos egytanerős polgári iskola, melynek tanára Reichel Jánosné volt. A nemzeti iskola tanulóinak száma ekkor 150, a polgári iskoláé pedig 60 volt.

1951. február 1-jén a polgári iskolában kezdett tanítani Brigan Dezső, az iskola későbbi igazgatója és szeptember 1-jén kapott állást ugyanebben az iskolában Brigan Dezsőné is.

A két iskolatípus 1953-ig létezett. Ekkor egy oktatásügyi reform következtében 3 iskolatípusból (nemzeti-, polgári iskola és gimnázium) létrehozták a tizenéves iskolákat. A magyar iskolába járó gyermekek száma az 1953/54-es tanévben Párkányban 419-re emelkedett. A tizenéves iskolák hármastagolódása a következőképpen alakult: alsó tagozat 1-5. évfolyam, felső tagozat 6-8. évfolyam. Ez záróvizsgával fejeződött be, majd szétágazott. A 9-11. évfolyamokban azok a tanulók maradtak, akik az általános műveltség megszerzése után érettségiztek. Ez az iskolatípus hivatott arra, hogy felkészítse a tanulókat a felsőfokú oktatási intézményekben való továbbtanulásra.

A 8. osztály befejezése után jelentkezhetnek a tanulók szakmunkásképzőkbe, mezőgazdasági szaktanintézetbe, négyéves — érettségivel végződő — technikumokba vagy szakközépiskolákba. E kategóriába tartoztak akkor az óvónő- és tanítóképző iskolák is. Mivel az 50-es években a nemzetiségi iskoláknak szakképzett pedagógusokra volt szükségük, a Párkányi Magyar Tanítási Nyelvű Tizenéves Iskolában is nyílt a Pozsonyi Tanítóképzőnek egy kihelyezett kétéves esti tagozata. Számos környékbeli iskola tanítói itt szerezték meg a szakképesítést.

Az 1953/54-es tanévtől kezdve az 1960-as újabb iskolareformig Párkánynak két tizenéves iskolája volt. Egy szlovák, melynek élén Anna Kacerová igazgatónő állt, és egy magyar tanítási nyelvű, melynek igazgatója dr. Bencik Jenő volt.

Érdemes megemlíteni, hogy 1960-as területi átszervezésig Párkány járási székhely volt, így itt működött a tanfelügyelőség is, illetve a járási nemzeti bizottság iskolaügyi és kulturális osztálya, melynek vezetője Bitter Károly pedagógus, tanfelügyelője Varga Béla (később a Csemadok KB főtitkára), a kulturális munka szakfelügyelője pedig Juraj Tobakos volt.

Az 1960. december 15-én jóváhagyott törvény alapján az iskolarendszert — sajnos nem először és nem utoljára — átszervezték. A tankötelezettséget nyolc évről kilencre emelték fel (6-15 éves korig). Létrehozták a legháladatlanabb iskoláskor előtti nevelőintézményt, a bölcsődét, s az óvodai nevelést háromtól hat éves korig határozták meg.

Bölcsőde Párkányban már 1957-ben létezett és 20 gyermek befogadására volt alkalmas. Számuk a városban 1985-ig ötre emelkedett, befogadóképességük 190 volt. A gyermekeket egészségügyi nővérek gondozzák. Az 1989 őszen lezajlott változás a bölcsődéket egyszerűben leépítette. Ma mindössze 3 bölcsőde van

Párkányban 90 férőhellyel, de már 1991-ben a "gondozottak" száma ötven alá süllyedt, s az igény egyre kisebb.

Mint már említettem, 1938 után épült az első óvoda, melyben Venezs Margit óvónő tevékenykedett. A háború befejezése után 1950-ig nem nyílt meg magyar óvoda Párkányban. 1945 januárjában került a városba Zahovay Katalin azzal a megbízással, hogy szervezze meg az óvoda megnyitását. Erre az említett év májusában került sor. Az egyetlen csoportba 86 kisgyermek került, így az igazgatónő lehetőséget kapott, hogy két szakképesítés nélküli nevelőnőt — úgynevezett dadát — alkalmazzon. E különösen nagy érdeklődés abból is fakadt, hogy Zahovayné jól beszélt magyarul, így a magyar ajkú gyermekekkel is tudott kommunikálni. Ezért viszont a hivatalok elmarasztalták őt és rövidesen át is helyezték Érsekújvárra az akkori járási tanfelügyelőségre. (Párkányban a járási nemzeti bizottságon később alakult meg az iskolaügyi osztály.) Így nemcsak Párkányban, hanem a járás más településein is ő szervezte meg az első óvodákat. Alig egy esztendő múltán ismét a párkányi óvodát igazgatta. Neki jutott hát osztályrészül az első magyar óvodai csoport létrehozása, melynek első óvónője Gyarmatiné Kabók Gabriella lett.

Az 1950-60-as években három önálló óvoda működött Párkányban: egy Nánán, egy a vasútállomásnál és egy a már említett Zahovayné által szervezett Szabadság-téri óvoda, abban az épületben, melyben a háború alatt magyar óvoda volt. Az első önálló magyar óvoda viszont csak 1968-ban nyílt meg Dorna Katalin vezetésével, a magyar alapiskola műhelynek szánt melléképületében. Ma is ott van, s 23 éven át ez volt az egyetlen tisztán magyar óvoda Párkányban.

Az évek folyamán, ahogy a város lakossága gyarapodott, az óvodák száma is több lett. Nánát és Ebedet a városhoz csatolták, így a 80-as évek végére Párkány lakóinak száma megközelítette a 15.000-et. Mivel 1991-ben Nána mint település önállósult, a lakosság száma 13.320-ra csökkent. A legutóbbi népszámlálás (1991) alapján szlovák nemzetiségűnek vallotta magát 3272 személy, magyarnak 9830 és egyéb nemzetiséghez tartozónak 217. Megjegyezném, hogy 1953-ban a város lakossága mintegy 5 000 főt számlált.

Az 1961/62-es tanévtől kezdve két kilencéves alapiskola (1 szlovák és 1 magyar tanítási nyelvű) működött Párkányban, valamint egy általános műveltséget nyújtó, közös igazgatóság alá tartozó (szlovák és magyar tagozatú), érettségivel végződő középiskola (Stredná vseobecnovzdelávacia skola — SVS), melynek igazgatója Jozef Holecek, igazgatóhelyettese Péter László volt. Az alapiskolák igazgatói ebben az időben Marta Straková és Bitter Károly voltak.

Az általános műveltséget nyújtó középiskolához tartozott három felnőttet oktató osztály is (érettségire előkészítő tanfolyamok). Ezekből egy magyar nyelvű és két szlovák nyelvű volt, amelyből az egyik osztályt katonák számára hozták létre. Volt az iskolának két úgynevezett felépítményi osztálya is (érettségi utáni szakképzés vegyészeti irányzattal, valamint egy elektrotechnikai irányzatú osztálya) az érsekújvári szakközépiskola részeként. Ekkor az állandó tantestületi tagokon, szaktanárokon kívül külső munkatársként mérnökök is oktattak az

iskolában, többek között Walter Labanc, Karol Járek, Lukovics Dénes, Sóky János, Szenczi János és mások. Közülük kerültek ki az eletro-technikai tagozat osztályfőnökei.

1960. szeptember 1-jén az addig Kőbölkúton és Kismuzslán, majd Bélán működő szaktanintézeteket Párkányba helyezték és egy igényesebb elméleti felkészítést adó iskolává szervezték át. A kétéves szaktanintézet 4 osztályába 80 tanuló járt. Előbb növénytermesztést és állattenyésztést tanultak, később mezőgazdasági gépkezelést és javítást is. Az iskola a Comenius utcában működött (jelenleg a magyar iskola épülete), első igazgatója Muszka Sándor volt. A diákotthon a Sobieski utcában volt (ma kisegítő iskola), első vezetője Mandák Miklós, nevelőnője Szabados Éva. Az iskolát 1968-ban Udvardra helyezték át, ahol a mai napig is működik.

Az 1960-as évek végén és a 70-es évek elején épült fel a párkányi Dél-Szlovákiai Cellulóz- és Papírgyár, melynek többezer alkalmazottja van. E nagyüzem létrejötte, a vasútállomás nagymérvű fejlesztése, valamint a többi üzemek és vállalatok korszerűsítése következtében, a város lakosainak számát háromszorosára emelte. Közben az iskolahálózata is gyarapodott több óvodával, egy eléggé nagy szaktanintézettel, mely a Középfokú Papíripari Szaktanintézet nevet viseli. 1967. szeptember 1-jén kezdte meg működését 92 tanulóval és 17 alkalmazottal (pedagógusok, szakoktatók). Kezdetben négy szakot nyitottak: géplakatos, üzemlakatos, villanszerelő, cellulóz- és papíripari szakmunkás. E szakmunkásképző első igazgatója Anton Galko, első tanítónője Drozdik Józsefné, szakoktatója Volter János és nevelője Muszka Sándor (a kollégium igazgatója) voltak.

Ma az iskolának 19 osztálya, s mintegy 400 tanulója van. A helyzetüket bonyolítja az a tény, hogy 32 üzem és vállalat számára képeztek szakmunkásokat, Skalicától Kassáig. Ezért a magyar nemzetiségű gyerekek számára az anyanyelvi oktatást nehezen tudták biztosítani.

A működés alapfeltételei

A párkányi iskolák közül a szakmunkásképző működött a legkedvezőbb körülmények között. Az iskola épületét és kollégiumát négy és fél hektárnyi terület (parkok, sportpályák) veszi körül. 13 tanterme, 5 jól felszerelt szertára, kitűnő műhelyei és gépparkja van. A szakmai felkészítésen kívül a pedagógusok a tanulók szabadidejének hasznos eltöltését is fontos nevelési szempontnak tartják.

Ha a párkányi iskolák működésének feltételeit vesszük figyelembe, szinte megdöbbenéssel állapíthatjuk meg, mennyire nem törődött itt a város és a járás vezetősége az iskolák fejlesztésével.

A háború utáni években az oktatás a régi iskolaépületekben folyt, majd az egyre bővülő iskolahálózat igényeit a város különböző pontjain lévő magánlakások átalakításával igyekeztek kielégíteni. Az ötvenes években elsőként a gimnázium mai épülete épült fel, a 60-as évek elején a szlovák iskola, s ezután pár esztendő elteltével a magyar iskola. A három épület befogadóképessége már ak-

kor is kicsi volt, így az igazgatóságok egymás kiségitésével (tanterem-kölcsönzés) és az épületek csereberelésével próbálták enyhíteni a gondokat. Ezért nehéz nyomon követni, hogy adott időben melyik iskola pontosan hol működött. A három épületen kívül részben megmaradtak a városban szétszórt ideiglenes tantermek is, amelyek gyakorta cseréltek gazdát, esetleg megszűntek, illetve újakat iktattak be helyettük.

Amikor a 70-es évek második felében megindult a települések és velük párhuzamosan az iskolák hírhedt körzetesítése, úgy tűnt, hogy a helyzet végképp tarthatatlanná válik. Előbb a Nánán működő szlovák és magyar iskolák összevont osztályait kellett beolvasztani a városi iskolákba. Ekkor merült fel annak a lehetősége, hogy inkább maradjon a falusi iskola a helyén, s a túlszűfolt városi iskolákból töltsék fel tanulókkal a kihelyezett osztályokat. A szlovák iskola vezetősége akkor e lehetőséggel nem élt. Viszont később, amikor a körzetesítés egyre nagyobb méreteket öltött, ők is kénytelenek voltak e szükségmegoldáshoz folyamodni. Ám ez az áldatlan állapot sajnos mindkét iskolában a mai napig tart. A magyar alapiskolának Ebeden, Garamkövesden és Párkány területén vannak kihelyezett osztályai. A szlovák iskolának nemrégiben még Garamkövesden, Helembán voltak. Így már több mint egy évtizeden át az általános iskolás tanulók egyharmada kénytelen naponta utazni. Míg a szlovák iskolában több alkalommal tiltakoztak a szülők a tanulók utaztatása ellen, a magyar iskolában erre nem került sor. Feltételezhető, ez abból a tényből fakad, hogy a szlovák iskola épületének belső elrendezése jobban kielégíti a tanulók mozgásigényét, mint a magyar iskoláé, melynek ráadásul udvara sincs. Viszont a régi falusi iskolák csendes, a közúti forgalomtól jól elkülönített helyen fekszenek, tágas udvarral körülvéve. Most, hogy a települések újra önállósulnak, folyamatosan visszakapják iskoláikat is. Elsőként a négyévfolyamos, kétosztályos nánai alapiskola vált el a magyar iskolától 1991. szeptember 1-jén.

Az iskolák körzetei továbbra is mérhetetlenül nagyok. A szlovák iskolához tartoznak a következő községek: Ebed (még része a városnak), Muzsla (felső tagozat), Nána, Kőhidgyarmat, Kéménd (felső tagozat), Bény (felső tagozat), Garamkövesd, Helemba, Bajta, Leléd, Kicsind, Szalka, Kiskeszzi, Kisgyarmat és Páld.

A magyar iskola körzete: Ebed, Nána (felső tagozat), Garamkövesd, Bajta és Leléd is a körzethez tartozott, a szülők egy része hagyományosan ragaszkodik volt iskolájához, ezért a szalkai és a kéméndi iskolák körzetéből is több tanuló bejár Párkányba. A bonyolultnak tűnő utaztatás, helyi járatok, illetve iskolabuszok segítségével történik.

Pár esztendővel ezelőtt némi reménnyel töltött el bennünket a járási iskolaügyi osztály ígérete, miszerint mindkét alapiskola 8 tantermes új pavilonnal bővül, s megkezdtek a "Terasznak" nevezett lakótelepen egy új iskola építését. 1991. szept. 1-jén átadásra kerül a magyar iskola új szárnya, 1992. szept. 1-jén pedig a szlovák iskoláé. A lakótelepi iskola építése pénz hiányában vontatottan halad és valószínű, hogy csak több év múlva lesz kész.

Gyógypedagógia

1964 óta működik a városban egy kisegítő iskola. Gévay Mária tanítónő szervezte meg, aki 1989-ig igazgatta az iskolát. Kezdetben 8, majd 12 tanulóról gondoskodott. 1967-ben csatlakozott hozzá Szagan Gabriella tanítónő, 1968-tól pedig Folk Terézia nevelőnő. Mivel a tanulók száma évről évre emelkedett, az iskola 1970-ben önálló épületet kapott. A párkányi gyermekeken kívül 12 községből gyűlnek össze a tanulók. Ezek a következők: Bény, Garamkövesd, Helemba, Kéménd, Kisgyarmat, Kiskeszi, Kőhídgyarmat, Muzsla, Nagyölvéd, Páld, Szalka és Szögyén. A tantestület 15 tanítóból és 5 nevelőből áll. Sajnálatos tény, hogy csak 3 tanerő rendelkezik gyógypedagógiai képesítéssel. Ketten most tanulnak a pozsonyi Komensky Egyetem gyógypedagógiai karának levelező tagozatán. Gondot okoz a pedagógusoknak a gyermekek további sorsa is, mivel nincsenek az országban magyar gyógypedagógiai középiskolák, illetve szaktanintézetek. Az egyetlen gyógypedagógiai szakmunkásképző, melynek magyar tagozata is van, Ipolyságon működik, de csak kőműveseket képez. A gyerekek ezért szlovák iskolákban tanulnak tovább, általában festőnek, épületlakatosnak, épületesztalosnak, a lányok pedig kertészetet, varrást tanulnak. Általában betanított munkásként helyezkednek el. Ami elismerésre méltó, a gyerekeknek alig 5 %-a nem élt a pályaválasztásnak ezen lehetőségeivel.

Iskolán kívüli nevelés-oktatás

A gyermekek iskolán kívüli nevelése és oktatása jórészt intézményesen történik, de előfordul magánúton is. Az utóbbi nyomaira már a 40-es évek elején rábukkanhatunk. Akkor Geyer Matild a polgári családok gyermekei számára "zene-, tánc- és tornamatinékat" szervezett. A bemutatókhoz bizonyos előképzés is tartozott. Kezdeményezésének a háborús évek vetettek véget.

1956. szeptember elsején nyílt meg az állami zeneiskola, mely később a művészeti népiskola nevet vette fel, ma pedig hivatalosan művészeti alapiskola. Az itt működő pedagógusok első osztálytól hetedikig foglalkoznak a tanulókkal. Az elért tanulmányi eredményekről minden tanév végén hiteles bizonyítványt adnak. A gyermekek érdeklődésük szerint különféle hangszereken tanulnak meg játszani, illetve a képzőművészeti csoportokban rajzolnak, festenek, modelleznek és emellett szert tesznek zenei, képzőművészeti alapismeretekre is. Az iskola első igazgatója Miroslav Habiger volt, tanítónője Kuszi Gizella. A következő esztendőben Adler András, Kovács Flórián, Ganzer Klára, Ganzer László, Baros József és mások bővítették a tantestületet.

A képzőművészeti tagozat alapítója Simonyi Lajos pedagógusfestő volt 1966-ban, aki a Nyitrai Pedagógiai Főiskoláról nyugdíjas tanárként került Párkányba.

Az iskolának Párkányból és környékéről évente többszáz tanulója volt, akik közül sokan folytatták tanulmányaikat a pozsonyi Konzervatóriumban, illetve

más közép- és főiskolákon. A tanítás kezdettől fogva szlovák és magyar nyelven folyik.

1967. április 24-én kezdte meg működését a városi úttörőház — ma gyermek- és ifjúsági ház. Mint állami nevelési intézmény azzal a céllal jött létre, hogy hozzájáruljon a tanulók iskolán kívüli neveléséhez és műveléséhez. Ennek érdekében műszaki, természettudományi, esztétikai, sport és turisztikai szakköröket működtet. 1990-től inkább szabadidő-központ. Az épület, melyben működik, eredetileg zsinagóga volt, majd a járási pártbizottság székhelye. 1960-tól 1967-ig pedig középiskolai kollégium. Kezdetől fogva napjainkig 6 pedagógust alkalmaz. Első igazgatója Irena Vajdová volt. A gyerekekkel való foglalkozás szlovák és magyar nyelven történik.

1960-tól van a városban gyermekotthon. Közel negyven árvának, félárvának vagy a szülők által elhagyott gyermeknek nyújt menedéket. Első igazgatója Hlédik Pál volt. Eredetileg a nevelő-javító intézet szerepét is ellátta. 1970-től 1976-ig szellemi fogyatékos gyermekek otthona volt. Jelenleg 3-tól 18 éves korig fogadja be a rászoruló gyermekeket Szlovákiának mintegy egyharmad résznyi területéről. A gyermekek szlovák és magyar családokból származnak, s vannak közöttük szellemi fogyatékosok is. Ugyanis a testvéreket nem akarják elszakítani egymástól, még akkor sem, ha akad közöttük szellemileg retardált, másrészt pedig van a városnak kisegítő iskolája.

A tanulók szabadidejét mindkét alapiskolában rendszeresen szervezik. 1949-től 1990-ig működtek az úttörő-szervezetek. Számtalan szakkört tartottak nyilván, ám eredményesen inkább azok a csoportok működtek, melyeket kiváló pedagógusok szerveztek meg és irányítottak edzőként, vagy művészeti vezetőként. A sportban különösen a szlovák iskola tanulói értek el kiváló eredményeket, a kulturális alkotó munkában pedig a magyar iskola volt a jobb. Nyilván ennek is megvan a maga oka. A sportéletet Párkányban a sportegyesületek szervezik, melyekben túlnyomórészt szlovákok az edzők. Más a helyzet a kultúrával. Több évtized során Szlovákia-szerte megalakultak a gyermek-, báb- és színjátszó csoportok, énekkarok és táncscsoportok. A Csemadok pedig fesztiválokat szervez, melyekre helyi-, járási- és kerületi versenyeken (selejtezőkön) át juthatnak el a legjobbak. Érthető hát, hogy egy ilyen nagy iskola, mint a párkányi, nem maradhatott ki e munkából. A sokrétű tevékenységet részletesen nem célozom felsorolni. Ám nem hallgathatom el egyes kiváló kollégáim nevét, akik a sport és a kultúra terén a gyermekekért mérhetetlenül sokat tettek. Ilyen például Milos Zelinka a szlovák iskola volt pedagógusa, aki országos hírű súlyemelő szakkört, majd szakosztályt szervezett és irányít. Lengyelfalusy Miklós, évtizedeken át kitűnő énekkart vezetett a magyar iskolában, Bernáth Margit óvónő, fellendítette a gyermek-bábjátszást a magyar iskola tanulóival. Héglí Marianna óvodaiigazgató, a Kisbojtár gyermektáncscsoport sok díjat nyert műsoraival gazdagította Párkány kulturális életét.

A gyermekek sportolása és a kulturális életbe való bekapcsolása, mint már utaltam rá, Párkányban csodálatosan gazdag, nem fér bele e rövid áttekintésbe, külön elemzést kíván. Lehetne akár további tanulmányok témaköre.

Az utóbbi években hirtelen megnőtt az érdeklődés az idegen nyelven írást. Hogy ki mindenki ad magánórákat ma világnyelvekből, szinte áttekinthetetlen. Egy emberről azonban feltétlenül szólnom kell: Edita Wilhelmováról, aki 1946-ban jött Újbányáról (Nová Bana) Párkányban, hogy szeptember elsején megkezdje munkáját a szlovák népiskolában. Akárcsak Zahovayné, ő is kitűnően beszélt magyarul, s az osztályába járó magyar gyermekekhez és természetesen szüleikhez is volt bátorsága anyanyelvükön szólni. Azt viszont hosszú ideig eltitkolta, hogy anyanyelvi szinten tud németül és franciául. Miután megözvegyült, 1965-ben kezdett szabadidejében nyelvvoktatással foglalkozni. A hír hamar elterjedt, s az érdeklődés munkája iránt egyszeriben megnőtt. Az elmúlt 25 esztendő folyamán számtalan magyar és szlovák fiatalat tanított. Tanítványai később, az általa megalapozott nyelvismeretükkel szereztek diplomát Drezda, Jéna, Lipcse, Halle, Budapest, Pozsony és Eperjes egyetemén. Többen közülük ma 4-5 nyelven beszélnek, néhányan doktori címet is szereztek.

Vannak-e kényes kérdések Párkányban?

Dolgozatomban több alkalommal is utaltam rá, hogy Párkány nemzetiségi szempontból vegyes lakosságú város. Polgárai békésen megférnek egymással. Az időnként jelentkező feszültségeket inkább az úgynevezett nagypolitika meszterkedéseinek lecsapódása okozza. Kinek mihez van több joga, ki van inkább otthon, és ehhez hasonló "kérdések" vetődnek fel ennek folytán. Ha csak egy utcanév alig egy évszázad alatt történt változásait vennénk figyelembe, a kép tragikomikus. Árpád, Rákóczi, Stefánik, Sztalingrád, Gottwald, Komensky vajon milyen megfontolás alapján váltogatták egymást? Honnan tudhatná az egyszerű, hétköznapi gondokkal küszködő polgár, hogy mi fűzi e névadókat szerény pátriájához? Ebben az utcában pedig iskolák működtek.

Az eddig leírtak alapján jól érzékelhetjük, hogy mi minden és ki mindenki hat a családon és az iskolán kívül a zsenge gyermeki elmére.

Ha egyes iskolák tanulóinak nemzetiségi összetételét vesszük szemügyre — (anyanyelvi hovatarozásuk az iskolákban nincs számontartva), ezen is elgondolkodhatunk. Sokszor felmerült már a kérdés, hogy ha van jól működő magyar alapiskola a városban, miért járhatja gyermekeit többszáz magyar család szlovák tanítási nyelvű iskolába? A válasz általában az, hogy a szülőnek állampolgári joga megválasztani gyermeke számára az oktatási nyelvet. Ezt általában azok szokták hangoztatni, akik valamiféle rejtett indíttatásnál fogva szorgalmazták a magyar nemzetiségű gyerekek szlovák iskolában való tanulását. Még azt is hozzáteszik, hogy az érvényesülés szempontjából a szlovák nyelven való tanulás — állítólag — sokkal előnyösebb.

Ezt az érvelést viszont a magyar pedagógusok sértőnek tartják, hiszen a magyar iskolákban is nem kevés óraszámiban tanítják a szlovák nyelvet. Ha pedig

a tanulók továbbtanulását vesszük alapul, akkor a helyzet a következő: a gimnázium érettségizett tanulóinak mintegy 40 %-a nyert felvételt főiskolákra, egyetemekre, a szlovák iskola tanulóinak általában 50 %-a jut el az érettségiig, a magyar alapiskolából az átlag 55 % fölött van. Ez az érvelés tehát sántít. Nyílt vita tárgyát nem is képezte sohasem. S az előző politikai vezetés ezt nem is tette lehetővé. A probléma általában akkor vetődött fel, amikor az emberek szabadban nyilváníthattak véleményt (1968, 1990).

Tény, hogy a durcás odamondogatásokon túl, őszintébb párbeszédet kellene folytatni róla. Vitathatatlan, hogy a szülők állampolgári joga, hogy tanítási nyelvet választhatnak gyermeküknek. A pedagógusnak viszont legyen lehetősége és joga a szülő figyelmét felhívni az anyanyelvi oktatás tudat- és személyiségformáló szerepére. Maradjunk annyiban, hogy ez a téma, amint általában a vegyeslakta területeken, Párkányban sem lezárt ügy. A gyerekes civódás és hamis, álhumánus érvek felsorakoztatása helyett arra kellene törekedni, hogy ahol nemzetiségileg keverve élnek a népek, egymás személyében fogadják el és tiszteljék a másik nép, nemzet kultúráját, nyelvét, amit ha képesek rá, tanulják is meg.

Ennél még kényesebb téma volt évtizedeken át az emberek világnézeti, vallási hovatartozása. E tekintetben az iskoláknak igencsak hálátlan szerep jutott.

Mint említettem, Párkányban a két háború között állami és felekezeti iskolák működtek. A hitoktatás mindegyikben kötelező volt, és képzett hitoktatók végezték. A háború után egészen az 1952/53-as tanévig a bizonyítvány a kötelező tantárgyak között tartotta számon a "vallási nevelést".

1953-ban kezdődött el az a politikai nyomás, amely igyekezett az iskolákból kiszorítani a hittant. Ha ez részben sikerült is, a hitoktatás valójában sohasem szűnt meg, hiszen az oktatók már előbb is a papok voltak, s tevékenységüket folytatták a templomokban és a plébániákon. A politikai vezetés e tekintetben már a 80-as évek közepétől egyre engedékenyebbé vált. Ma már elfogadott gyakorlat, hogy az iskolák ismét helyet adnak a hitoktatásnak.

Az utóbbi évtizedekben több mint 100 református család költözött a városba, s az 1989/90-es tanévben a magyar iskolában megindult a református hitoktatás. A beírt tanulók száma 15-20 között mozog.

1991-92-es tanévben a katolikus hitoktatásra Párkányban 175, a Kövesd-Helemba-lelédi körzetben 182, Ebeden pedig 70 tanuló járt. Az oktatást három katolikus és egy református lelkész végezte. Az 1993/94-es tanévben a hittanra járó gyerekek száma mintegy 550, s az oktatók egy katolikus, egy református pap és három katolikus hittanár.

Tények a máról

Az 1990/91-es tanév nemcsak az ország gazdasági, politikai életében volt sorsforduló, hanem bizonyára az lesz az iskolák életében is. Egyelőre nem történt több az iskolák vezetőinek leváltásánál. Az indok körtönfalazó: négy esztendőnként cserélődjenek ki a tisztségviselők, holott — nézetem szerint — az

igény teljesen más. Felépítésében és tartalmában kell megváltoztatni az egész oktatásügyet, s e gyökeres változás elkerülhetetlen.

Az 1991/92-es tanévben sikerült pontos áttekintést nyerni a párkányi iskolák tanulóinak és pedagógusainak nemzetiségi összetételéről, amiben a szerencsés véletlen is közrejátszott, s amit nevezhetnék akár a kor szellemének is. Ez volt az a rövid időszak, amikor egyes iskolavezetők bepillantást engedtek nyerni az iskolák e tekintetben addig féltve őrzött nyilvántartásába és hozzájárultak az adatok nyilvános közléséhez is.

Az óvodák hálózata

Óvoda neve:	Szlov.nev.ny. csoportok sz.	Magyarnev.ny. csoportok sz.
1. Ady utca I.	2	1
2. Ady utca II.	—	2
3. "Lipová" u.I.	—	3
4. "Lipová" u.II.	2	—
5. "Lipová" u.III. papírgyár üzemi óvodája	2	—
6. "Lipová" u.IV.	2	1
7. Jilemnicky utca	2	2
8. Nána	—	—
9. Ebed	—	2
10. Vasúti	2	—
Összesen	12	15

Egy-egy csoportban 28—30 kisgyermek van.

Példának okáért meg kell jegyezni, hogy az előző tanévben fordított helyzet állt fenn. A szlovák csoportok száma 15, a magyaroké 13 volt.

A Magyar Pedagógusok Szövetsége, a szülők és a Csevadok helyi szervezetének tagjai sokat tettek azért, hogy az óvodákat a város területén átszervezzék, ám ez nem minden esetben sikerült.

A papírgyár két óvodája kétnyelvű, a vasútállomásé pedig továbbra is csak szlovák.

Hogy a szlovák alapiskola tanulóinak majdnem a fele magyar nemzetiségű, jórészt arra vezethető vissza, hogy e gyermekek többsége szlovák óvodába járt.

Szlovák alapiskola

Évfolyam	Osztályok száma	Tanulók száma	szlovák	Ebből cseh	magyar
1.	4	106	68	2	36
2.	4	108	54	2	52
3.	3	87	48	2	37
4.	4	128	67	4	57

Évfolyam	Osztályok száma	Tanulók száma	szlovák	Ebből cseh	magyar
5.	5	144	78	1	65
6.	5	132	71	3	58
7.	5	157	87	4	66
8.	5	181	99	5	77
Összesen:	35	1043	572	23	448

1977/78-ban az iskolának 992 tanulója volt, az 1987/88-as tanévben 1206 (az eddigi legmagasabb létszám). Az 1991/92-es tanévre beírt elsősök száma 121 volt.

Magyar alapiskola

Évfolyam	Osztályok száma	Tanulók száma	szlovák	Ebből cseh	magyar
1.	6	157	—	—	157
2.	4	120	—	—	120
3.	4	145	1	—	145
4.	4	122	1	—	121
5.	5	149	—	—	149
6.	5	157	1	—	156
7.	5	170	—	1	169
8.	4	147	1	—	146
Összesen:	37	1168	4	1	1163

Az 1977/78-as tanévben 844 tanulója volt az iskolának, 1987/88-ban 1251, s az 1991/92-es tanévre beírt elsősök száma 151 volt.

(A legmagasabb létszámot az iskola az 1986/87-es tanévben érte el, 1269 diákkal.)

Gimnázium

Osztály	összlétsz.	fiúk	lányok	szlovák	Ebből magyar	egyéb	tanít.ny.
1.a	28	13	15	14	13	1	szlov.
1.b	28	8	20	17	10	1	szlov.
1.c	27	10	17	1	26	—	magy.
1.d	26	2	24	—	26	—	magy.
2.a	30	15	15	19	11	—	szlov.
2.b	24	6	18	11	13	—	szlov.
2.c	36	6	30	—	36	—	magy.
3.a	36	13	23	23	13	—	szlov.
3.b	26	10	16	—	26	—	magy.
3.c	31	10	21	—	31	—	magy.

Osztály	összlétsz.	fiúk	lányok	szlovák	Ebből		tanít.ny.
					magyar	egyéb	
4.a	37	13	24	21	16	—	szlov.
4.b	20	6	14	—	20	—	magy.
4.c	21	5	16	—	21	—	magy.
Összesen:	370	117	253	106	262	2	

Az iskolának tehát 13 osztálya volt, ebből 6 szlovák és 7 magyar tanítási nyelvű. A következő tanévben 14 osztály nyílt, ebből 7 magyar és 7 szlovák. A meghatározott körzeten kívül a magyar osztályokba a Komáromi, Lévai és a Nyitrai járásból is járnak tanulók. A szlovák osztályokban viszont Érsekújvárból vannak sokan.

Papíripari szaktanintézet

Osztály: szakma	összlétsz.	létszám	szlov.	magyar	tanít.ny.
1.a üzemlakatos	17	9	4	5	szlov.
elektroműszerész		8	5	3	
1.b üzemlakatos	19	9	—	9	magy.
elektroműszerész		10	—	10	
1.c fémforgácsoló	23	23	4	19	szlov.
1.d papíripari szakm.	18	18	—	18	magy.
2.a üzemlakatos	32	32	16	16	szlov.
2.b elektroműszerész	25	25	16	9	szlov.
2.c géplakatos	19	9	1	8	szlov.
villanyszerelő		10	2	8	
2.d papírgyári gépész	18	18	—	18	magy.
2.e fémforgácsoló	16	5	1	4	szlov.
papírgyári gépész		11	4	7	
3.a elektroműszerész	26	26	12	14	szlov.
3.b (fiúk) gyártásszervező					
vegyész	22	22	11	11	szlov.
3.b (lányok)elektroműsz.	15	15	8	7	szlov.
3.c fémforgácsoló	33	11	7	4	szlov.
géplakatos		13	5	8	
papírgyári gépész		9	4	5	
3.d fémforgácsoló	29	13	—	13	magy.
papírgyári gépész		16	—	16	
4.a elektroműszerész	32	32	17	15	szlov.
4.b villanyszerelő	28	10	4	6	szlov.
fémforgácsoló		7	6	1	
géplakatos		11	5	6	
4.c géplakatos	22	12	—	12	magy.
papírgyári gépész		10	—	10	
Összesen:	394		132	262	

Az 1991/92-es tanévben az iskolában 5 osztály nyílt, ebből 2 magyar. Ekkor indult a leányiskola is szlovák tanítási nyelvvel 32 tanulóval. Ebből 13 volt szlovák és 19 magyar nemzetiségű diák.

Az elektroműszerész, az üzemlakatos és a termelés-szervező-vegyész szakok négyévesek és érettségivel végződnek. Ezekből az osztályokból a tanulók főiskolákra és egyetemekre is jelentkezhetnek.

A papírgyári szakmunkások két és fél évig tanulnak, a többiek három és fél esztendeig. Ezek tanulmányaikat nem folytathatják főiskolákon.

Kisegítő iskola

Szlovák tagozat	tanulók sz.	szlovák	cseh	magyar
1.oszt. 1—2—3 évf.	12	7	1	4
2.oszt. 3—5 évf.	11	6	2	3
3.oszt. 6—7 évf.	11	5	—	6
4.oszt. 8—9 évf.	8	6	—	2
Összesen:	42	24	3	15

Magyar tagozat

1.oszt.	8	—	—	8
2.oszt.	8	—	—	8
3.oszt.	7	—	—	8
4.oszt.	7	—	—	7
5.oszt.	11	—	—	11
6.oszt.	11	—	—	11
7.oszt.	15	—	—	15
8.oszt.	11	—	—	11
	72	—	—	79
Együtt:	121	24	3	94

Az 1991/92-es tanévben egy magyar tanítási nyelvű osztály nyílt 14 tanulóval, új szlovák osztály viszont nem nyílt ekkor.

A szlovák osztályokba járó magyar gyerekek többsége szlovák iskolákból került ide.

A tantestületek összetétele iskolák szerint

A városban 9 iskola és nevelőintézmény működik:

1. óvodák	6. kisegítő iskola
2. szlovák alapiskola	7. gyermekotthon
3. magyar alapiskola	8. gyermek- és ifjúsági ház
4. gimnázium	9. művészeti alapiskola
5. szakmunkásképző	

A pedagógusok nemzetiségi hovatartozása egyes iskolákban és nevelőtézményekben

	Össz.	szl.	magy.	1—4évf. 5—8évf. tanárok				óvónők		szakoktatók				
				sz.	m.	sz.	m.	sz.	m.	sz.	m.	sz.	m.	egyéb
1.	55	10	45	-	-	-	-	-	-	10	45	-	-	-
2.	61	39	22	12	4	20	9	-	-	7	7	-	-	2
3.	71	-	71	-	18	-	40	-	-	-	13	-	-	-
4.	28	6	22	-	-	-	-	6	22	-	-	-	-	-
5.	54	15	39	-	-	-	-	7	17	2	7	6	15	-
6.	21	6	15	1	4	4	6	-	-	-	5	-	-	-
7.	10	-	10	-	-	-	-	-	-	-	10	-	-	-
8.	6	4	2	-	-	-	-	-	-	4	2	-	-	-
	321	86	235	13	26	24	55	13	39	30	98	6	15	2

Párkányban tehát az 1991/92-es tanévben 321 pedagógus nevelt és oktatott több mint 3 600 óvodás, alap- és középiskolás gyermeket, fiatalt.

Négy óvoda és egy iskola tisztán magyar nyelvű, két óvoda és egy iskola pedig csak szlovák nyelvű, a többi vegyes. A pedagógusok többsége szlovák közép- és főiskolákon, valamint egyetemeken szerzett bizonyítványt vagy diplomát, így nincs akadálya, hogy szlovák iskolákban is tanítsanak.

Amelyik iskola kétnyelvű, ott sok esetben ugyanazok a pedagógusok tanítanak a szlovák és a magyar osztályokban is. A tantestületi értekezletek itt szlovák nyelven folynak.

Dolgozatomban nem tüntettem fel sem a nyugdíjas pedagógusok számát, sem azokét, akik átmenetileg működtek a városban. Becslésem szerint majdnem annyian vannak, amennyien az aktívak.

A gazdasági-politikai rendszerváltozást követően 1992-ig alig volt némi változás a párkányi iskolák életében. Kilencvenkettőtől viszont igen élénk átcsoportosulás érezhető, melyet az alábbi szám adatok bizonyítanak:

Az iskola neve:	Osztályok száma		A tanulók száma		A pedagógusok száma	
	1991/92	1993/94	1991/92	1993/94	1991/92	1993/94
Szlovák alapisk.	35	33	1043	894	61	60
Magyar alapisk.	37	37	1168	1068	71	72
Gimnázium	13	17	370	464	28	33
Szaktanárképző	17	17	394	363	21	25
Kisegítő isk.	12	12	121	97	21	19
Kereskedelmi magániskola		6		155		8

Mint látjuk, csökkent az alapiskolák tanulóinak a száma, de növekedett a gimnáziumé és közben létrejött egy kereskedelmi szakközépiskola, "akadémia" is. A gimnázium 1992/93-as tanévben egy-egy tanulócsoporttal magyar és szlo-

vák nyelvű nyolcosztályos tagozatot nyitott, 1992-ben pedig Mokoš András a szakmunkásképző volt igazgatója alapított kereskedelmi magánakadémiát. Ebbe az iskolába a 8. osztályból és gimnáziumi érettségi után jelentkezhetnek tanulók.

Sajnos kedvezőtlen helyzetbe kerültek nálunk az óvodák. A 28—30-as létszámú csoportok jóval kisebbek lettek, ami magában nem lenne baj, hiszen a gyermekek száma csoportonként még mindig meghaladja a huszat, ám az érsekújvári oktatásügyi hivatal pénzhiány miatt kénytelen egyes csoportokat összevonatni, sőt óvodák bezárására is sor kerül.

Mint előbb már elmondtam, az alapiskolák évtizedeken át tanteremhiánnyal küszködtek, ez a probléma most áttolódik a középiskolákba és leginkább a gimnáziumot fogja terhelni.

Befejezésül megjegyezném, e rövid helyi jellegű áttekintés csak a tényanyaga alapján szól Párkányról. Ahogyan itt vergődött az oktatásügy egy évszázadon át, ugyanilyen volt a helyzete egész Dél-Szlovákiában.

FERENCES ISKOLÁK ESZTERGOMBAN

Varga Imre P. Kapisztrán (Esztergom)

"Nem tudok barátot katedrán elképzelni." — Ezt állítólag Klebelsberg Kunó mondta, amikor a 20-as évek végén az esztergomi gimnázium alapításának engedélyezését kérték tőle. A köztudatban valóban az van elterjedve, hogy a ferences rend nem tanító rend. Ez annyiban igaz, hogy nem csak tanító rend. De történelme során mindig voltak iskolái. Mielőtt rátérnénk az esztergomi ferences iskolák történetére, kissé vizsgáljuk meg ezt a kérdést is, hiszen a kommunizmus éveiben is működő nyolc katolikus középiskolából kettő a ferenceseké volt.

A rendalapító Assisi Szent Ferenc (1181—1226) "nem bízik a tudományban, ha az vak és öncélú, s nem Isten és a többi ember szeretetére vezet. De fontosnak tartja, hogy testvérei jól ismerjék Isten szavát, s tudják hirdetni hívőknek és hitetleneknek egyaránt."¹

Ezért írja Szent Antalnak: "Megelégedésemre szolgál, hogy a szent teológiából előadásokat tartasz a testvéreknek."² Ezzel voltaképpen iskola alapítást hagy jóvá.

Még életében megjelennek a ferences testvérek a párizsi, oxfordi, bolognai egyetemeken, ahol hamarosan tanszékeket is vezetnek. Közülük és a domonkosok közül kerülnek ki a virágzó skolasztika legnagyobbjai. A ferencesek között kiemelkedő Szent Bonaventura, Roger Bacon, Duns Scotus János, majd Occhán Vilmos és Nicolaus de Lyra, stb. Számukra a teológia és a tudomány istentisztelet. "Minden tudásuk Istent kutatja, ezért mindig imádása, szemlélése annak, aki a szíve minden tudománynak és a középpontja minden teremtménynek: Jézus Krisztusnak. A tudomány a kontempláció és a szeretet egybeolvad egymással. A ferencesek tudományos munkálkodását ezért, akárcsak apostoli vagy karitatív-szociális munkájukat, elválaszthatatlanul átjárja lelkiségük".³ Ezeket szükségesnek tartottam előrebocsátani, hogy érzékelhessük, mi az, ami egy szerzetes gimnáziumot, speciálisan egy ferences gimnáziumot sajátos vonásokkal ruház fel.

A Magyarországra legkésőbb 1229-ben, de föltehetően már előbb megtelepedő ferencesek egyik első, ha nem a legelső kolostora éppen az esztergomi volt, amit a tatárjárás után IV. Béla király újjáépített. Iskolai, illetve tudományos élet első nyomai az 1260-as, —70-es években bukkannak fel. "A rend igen magas műveltségére lehet következtetni abból az adatból, hogy magyarországiak már 1268-ban megfordultak a párizsi egyetemen."⁴ Névszerint ismerünk ebből az időből egy Gál nevű atyát, aki lektor volt. S 1277-ben az esztergomi nagyprépost, László mester 2 teológiai munkát hagyott a ferencesekre.⁵ Mezey László szerint a későbbiekben a ferencesek stúdium generáléja Esztergomban tűnt fel.⁶ Erre vonatkozólag hazai adataink igen gyérek, némi támpontot külföldi források nyújtanak. A XIII. század második felétől fogva a ferences renden belül szokássá vált az egyes rendtartományok közötti ingyenes nemzetközi tanulócsere." A XIV. században a ferencesek 21 olyan pápai privilégiummal ellátott iskolával

rendelkeztek, ahonnan tanulókat lehetett küldeni Párizsba, s köztük volt a váradi is."⁷ Ekkor a források Magyarországon két jelentős főiskolát (stúdium generale) említenek: az esztergomit és a nagyváradit. "A növendék-csere idővel mind nagyobb méreteket öltött. A római (1411) rendi gyűlés óta a strassburgi tartomány Oxfordba, Cambridgebe, Erfurtba, Orleansba, Esztergomba, Wienbe, Pisaba, Kölnbe, Rómába és Assisibe küldhetett ingyenes tanulót, míg a saját strassburgi főiskolája Köln, Szászország, Magyarország, Anglia, Spanyolország, Burgundia, Róma és Assisi rendtartományából vett fel egy-egy növendéket."⁸ Esztergom nem rossz társaságban szerepel ezen a listán!

1448-ban az esztergomi kolostort a regulához szigorúbban ragaszkodó obszervánsok kapják meg, akik ezután kezdik meg oktatási rendszerük kiépítését. A Szalkay Balázs által elkezdett obszerváns krónika említi, hogy az 1480-as évek elején egy "bizonyos Szentmihályi Mihály (Michael de Sancto Nicolo) az esztergomi kolostorban tanulásra alkalmas fratereknek — szentenciákat olvasott —, vagyis kommentálta Petrus Lombardus Sententiae-ját, ami a középkorban rendszeres teológiai előadással egyértelmű".⁹ Az 1515-ben Budán tartott rendi káptalan elrendeli, hogy az előljárók küldjenek növendékeket az akkor 3—3 lektorral működő budai és esztergomi iskolába. "A legfelsőbb fokú oktatás kiépülése utáni évtizedekben az iskolák lettek a rend szellemi életének és irodalmának középpontjai; aki íróként ismeretessé vált, vagy tanár bennük, vagy olyan vikárius, aki irányította és támogatta a stúdiumokat."¹⁰ A mai ferences gimnázium névadója, a középkori magyar skolasztika monumentális alakja Temesvári Pelbárt (1435?—1504. január 22.) is ebben az időben tevékenykedett. 1463. december 17-én a krakkói egyetemen 25 társa közül ötödikként szerzett baccalaureátusi (borostyánkoszorús) fokozatot. A 80-as években Budán lektor, 1494 és 1497 között Esztergomban házfőnök. Nagy művei: a Stellarium, a Pomerium és a Rosarium (amit már nem tudott befejezni), mind a mai napig magyar szerzőnek külföldön elért legnagyobb könyvsikere. Művei 1526-ig 90 külföldi kiadást értek meg.

A közhiedelemmel ellentétben a katolikus megújulás korában a rend sok iskolát tart fenn. A gimnáziumok számát a hiányos források, az 1777-ig rendezetlen oktatási viszonyok miatt nagyon nehéz pontosan meghatározni. Pintér Márta Zsuzsanna kutatásai szerint a rendnek a XVII. században 2, a XVIII. század végén pedig 16, illetve 18 középfokú tanintézménye volt. Közülük hatot a jezsuita rend feloszlata után vettünk át. Ebbe nem számítottuk bele a 6 minorita gimnáziumot, és a rend utánpótlását szolgáló nem nyilvános stúdium generálékat, illetve filozófiai és teológiai kurzusokat. Így elmondhatjuk, hogy a középiskolák kb. 10 %-át vezették az országban a ferencesek 40—50 tanárral, kb. 2200 diákot tanítva az összes ferences középiskolában. (Közülük nem egynek 3—400 diákja is volt).¹¹ Míg az 1840-es években is, a minoritákat is beleértve, 26 gimnáziumot vezettek ferencesek, akik közül pl. Albach Szaniszló és Gegő Nicefor tankönyveket is írtak. A ferences oktatási intézmények hanyatlása a XIX. század második felétől kezdődött. Mivel a rend nem rendelkezhet az iskolák

fenntartásához célbirtokkal, sem más forrással, anyagi nehézségekbe ütközött a rendtagok kötelezően előírt egyetemi képzése és a gimnáziumok 6—8 osztályossá való bővítése, más választása nem lévén lemond a tanításról.¹²

A törökök kiűzése után a ferencesek a felszabadító sereggel együtt érkeznek meg Esztergomba 1638-ban és telepednek le ismét, először a Vízivárosban, majd a Királyi Városban.

A jezsuiták 1773-as feloszlatása után a ferencesek 1776-ban vették át a gimnáziumban a tanítást, mégpedig úgy, hogy az igazgató exjezsuita maradt. A gimnázium áttelepítését a Vízivárosból most már ez is sürgette. Így épül fel az új gimnáziumi épület 1778—79-ben.

A korszakot Vojnits Döme bencés igazgató dolgozta fel a Millenniumi értesítőben, részletesen foglalkozva az iskolai élet minden mozzanatával. 1776-tól egészen 1789-ig csak ferencesek tanítanak. 1789-ben veszik föl az első világi tanárt, 1795-től pedig már csak a hittant tanítja ferences.¹³ Mindebből kitűnik, hogy a rend az esztergomi gimnáziumot nem tekintette létfontosságúnak és nem ide összpontosította a legjobb tanárait. Hogy miért nem, azt két tény magyarázza. Az egyik, hogy a jezsuitáktól átvett sok gimnázium ellátására nem volt felkészülve. A másik, hogy II. József idején továbbra is foglalkozhatott lelkipásztori munkával, és a rend léte a későbbiekben sem függött attól, hogy a rendtagok tanítanak-e vagy sem, mint például a bencések, a ciszterciek, vagy a premonstreiek, akik a XIX. század elején ezért lettek visszaállítva.

A XVIII. századi rövid közjáték után a XX. században nyílik meg ismét az esztergomi ferences gimnázium. Az 1900-as rendi reform és a háború következtében a rendnek nem marad egyetlen gimnáziuma sem. Így még saját növendékeit is mások által vezetett iskolákba kénytelen jártni. Ezen a helyzeten akarnak változtatni azok, akik fölvetik egy új ferences gimnázium alapításának gondolatát, elsősorban tehát rendi növendékek, s csak másodsorban civil diákok részére. A Szűz Máriáról nevezett Ferences Rendtartomány vezető egyéniségei, mint P. Hársligethy-Vinkovics Viktor, P. Buttykay Antal, a huszas években mindent megtesznek a gimnázium megnyitásáért. Először internátust szerveznek 1928-ban. E vállalkozást bátorítja az akkori bencés igazgató, Mattyasovszky Kasszián is, azt remélve, hogy így jó diákokat kap, hisz tudtalévolg a bencéseknek nem volt kollégiumuk, a ferences kollégisták pedig a kezdeti időkben a szomszédos bencés gimnáziumban tanultak. Az internátus megszervezésével P. Nagy Sándor Arisztidet (1899-1968) bízzák meg, aki hihetetlen lendülettel végzi munkáját. Nélküle nem jöhetett volna létre az intézet. Lankadatlan szorgalommal vezeti az építkezéseket, koldulja össze hozzá a pénzt, tanít földrajzot és természetrajzot, időnként hittant és olykor osztályfőnök is, vezeti a cserkészcsapatot, később sportpályát létesít, autóbust vásárol az iskolának, s emellett ő a kollégium rektora is. Rendtársai azt mondogatják: "Arisztid nem is ember, hanem állapot". Jellemző adata az 1932-33 iskolaév értesítőjének tájékoztatója a nevelőintézet vezetőségéről:

"P. Weiss Rikárd okl. középisk. tanár, rektor- reálgimn. igazgató

P. Nagy Arisztid okl. középisk. tanár, vezető-prefektus, a nevelőintézet összes ügyeinek vezetője és irányítója."¹⁴ Népszerűségére jellemző, hogy amikor 1940-ben külföldi tanulmányútra küldik, a diákok között szabályos lázadás tör ki. Később aztán visszatér és körömszakadtáig harcol az iskola megmaradásáért. De egy kissé előrefutottunk az időben. A kollégium megnyitása tehát nem ütközött ellenállásba, a gimnáziumé viszont igen. Hiszen már volt a városban egy szerzetesi fiúgimnázium, kettő sok lett volna. Klebelsberg Kunót is támadások érik ebben az időben. A Historia Domusban ezt olvassuk: "Április 26-án gr. Klebelsberg Miniszter Úr feleségével együtt tiszteleg itt, Esztergomban a Hercegprímás Úrnál, aki előtt a Miniszter Úr megemlíti, hogy felesége folytonosan ösztönzi, hogy a "barátoknak" adja meg a reálgimnázium nyitási-engedélyt. A Prímás válasza az volt, hogyha úgy kérik, hogy az zárt jellegű lesz, úgy nincs ellene kifogása. Így a Miniszter Úr elvileg megadta a beleegyezést, melyről több kanonok, s az udvari papság is értesült. Június 7-én érkezett meg a városhoz a Kultuszminiszter Úr leirata, — mely június 3-án kelt —, melynek értelmében kérésünk szerint az engedélyt megadja."¹⁵ (Klebelsberg Kunó felesége azért támogatta kérésünket, mert Szent Ferenc világi rendjének volt a tagja, a pesti ferencesekhez járt templomba. Hálából, és mivel ő adományozta a cserkészcsapat zászlaját, a zászlószenteléskor ő lett a "zászló-anya".)

Miközben folyamatosan gyarapodott a tanulói létszám, 1931-től megkezdődtek az építkezések. Jellemző, hogy ehhez a rend még államsegélyt sem kapott, pedig a többi szerzetesrendek földbirtokaik mellett még ebben is részesültek. A gimnázium és kollégium a Pádúai Szent Antal nevet vette föl, mert a szentnek éppen ebben az évben volt centenáriuma. Mai nevét 1948-ban kapta az iskola, miután a minisztérium utasította a gimnázium vezetését, hogy magyar emberről kell elneveznie az intézetet. A három felterjesztett név közül ekkor választotta a felettes szerv Temesvári Pelbártot. A tanulók létszáma 1932—33-ban 106, 1943—44-ben már 328. Az első érettségi vizsgákat 1939-ben tették a növendékek. Közben színes diákélet folyt. Kilenc holdnyi területen kialakították a sportpályát és botanikus kertet a szigeten, vele átellenben a Kis-Duna innenső partján csónakház épült, önképző körök, természettudományi szakosztály, aerokör (repülőmodellező szakkör), gyorsírókör, ifjúsági ének- és zenekar és természetesen sportkör is működött, ami Tomori Pál nevét viselte, hadimúzeum, az első világháború relikviáiból, amelyet 1947-ben államellenes szervezkedés vádjával lefoglaltak, de azért maradt belőle néhány album. Az ekkori tanári karból ki kell emelni P. Weiss Rikárdot, az első igazgatót, Fr. Molnár Illést, P. Burka Kelemen dr-t, aki irodalmi tevékenységet is folytatott, a később tragikus végű P. Szalóczi Pelbártot, aki szintén rendszeresen publikált és aki rektorként a háború alatt üldözött zsidókat bújtatott a házban, a később kiváló könyvtárosként ismert P. Németh Piust, P. Deák Floridot, a hadimúzeum gondozóját, P. Gerencsér Sándort, aki nemcsak rendkívül elismert matematika tanár, hanem messze földön híres gombaszakértő is volt. A város ismert és kedvelt művész-

egyénisége Bajor-Bayer Ágost az intézet első rajztanára, utóda Heil Ferenc. Testnevelő pedig ebben az időben Nagy Sándor.

Talán sokan kíváncsiak rá, hogy milyen volt a növendékek összetétele, elit iskola volt-e? Egyértelműen nemmel válaszolhatunk erre. Számszerű adatok helyett hadd álljon itt egy anekdota. A harmincas években a rendtagoknak elő volt írva, hogy milyen színű zoknit kell viselni, s tanult itt egy harisnyagyáros fia is, akinek az apja annak rendje-módja szerint ellátta harisnyával a rendházat. A gyerek igen-igen gyenge tanuló volt, otthon szülei sem nagyon tudtak vele mit kezdeni, s boldogok voltak, ha itt volt. A rossznyelvek szerint az egyik évben P. Arisztid csak azért buktatta meg, hogy a fiú apja továbbra is biztosítsa a ház harisnya-szükségletét. A gyermek szülei is örültek, hogy még egy szabad évhez jutottak. Idekívánczik az is, hogy a háborús időkből egyszerre járt ide a később háborús bűnösként kivégzett nyilas miniszter, Endre László fia, és Tartsay Vilmos fia, akit éppen Endre László minisztersége alatt öltek meg. Az akkori vezetésnek volt bátorsága kitenni az Endre fiút 1943–44-ben valami fegyelmi vétség miatt, míg ifjabb Tartsay Vilmos itt fejezte be tanulmányait.

A háború miatt 1944. október 12-én abbamaradt a tanítás, az épületben katonai üdülő, majd csapatkórház rendezkedett be. Tetemesebb háborús kár csak a tornatermi szárnyban keletkezett. A front elvonulása után nálunk kezdődött meg először a tanítás — és amint P. dr. Huszár Jeromos emlékirataiból tudjuk — a bencéseket is mi segítettük ki, még tanáraik vissza nem költöztek. 1946 után a gimnázium 4 osztályossá vált, kiegészült általános iskolával is, amelynek az 1947–48. iskolai évben 220 tanulója volt, míg a gimnáziumnak 133, 1946 és 48 között iskolánk szervezte meg Esztergomban a Dolgozók Gimnáziumát 1947-48-ban 53 tanulóval. 1948-ban iskolánkat is államosították, majd 1950-ben ismét ferences vezetés alá került.

Érdekes kérdés lehet, hogy a feloszlás után hogyan jutottak iskolához a ferencesek ismét, holott a háború előtt csak 1 gimnáziumuk volt, míg olyan nagy rendek, mint a ciszterciek, premonstreiek, nem kaptak iskolát. Erre választ a Magyar Népköztársaság Kormánya és a Magyar Katolikus Püspöki Kar közötti tárgyalások 1950. augusztus 19-én tartott hetedik fordulóján elhangzottakból kapunk. Rákosi azt mondta: "Itt van konkrétumként a ferencesek rendje. Kautsky szépen leírta, hogy Szent Ferenc szegény lázadó volt, akit az egyház megszelídített. Felhívták a figyelmemet, hogy míg 1900 körül több mint 20 iskolájuk volt a ferenceseknek, miután ezeknek szegényszaguk volt és népiesek voltak, az egyház és a kormányzat szisztematikusan kiirtotta őket és végül csak egy házuk maradt. Egy indok, hogyha őket a régi arisztokrácia ennyire nyomta, akkor mi egy kicsit támogassuk őket."¹⁶

A rendi hagyomány úgy tudja, hogy Rákosinak "Balogh Páter" súgott, neki pedig P. Csontos Oszkár, a későbbi rektor. Balogh Páter nekünk is súgott, tudniillik, hogy fogadjuk el az iskolákat (t.i. még a szentendrei gimnáziumot ajánlották fel). Vannak akik a ferences rend iránti jószándékának tulajdonítják ezt, mások azonban úgy tudják, hogy Balogh Páternek mint az elhagyott javak

biztosának nagy értékű műtárgyai voltak elhelyezve a rend Margit körüti kolostorában, és attól féltve, hogy ha a ferenceseknek ezt a kolostort is el kell hagyniuk, odavész az ő gyűjteménye is, ajánlotta Rákosi kegyeibe a ferenceseket.

Így állt elő az a furcsa helyzet, hogy mivel a Szűz Máriáról nevezett Rendtartomány (mariánusok) nem vállalta az iskolákat, a Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Rendtartomány (kapisztránusok) vette át az esztergomi és szentendrei gimnáziumot, csakhogy ennek a rendtartománynak csupán két pedagógiai végzettséggel rendelkező tagja volt. Megkezdődött a tanári kar toborzása, akik nagyrészt a volt mariánus tanárok közül kerültek ki, de voltak civilként alkalmazott piarista és szalézi szerzetesek és szerzetesnők is. A nevelőtanárok (prefektusok) a kapisztránusok lettek.

A semmiből kellett újra kezdeni, és az akkori rendtársak emberfeletti áldozatok árán megszervezték ismét az iskolát és fenntartották a mai időkig. Jellemző esetet ír le P. Tornynos Kálmán az akkori viszonyokról: "A szertáratok hiánytalanul visszakaptuk. A renház bútorait azonban széthordták a városban. A Tanács Titkárnál voltam P. Arisztiddel. A Titkár úr kijelentette, hogy ha bárhol megtalálunk valamit, ami az intézményé volt, azt visszakapjuk. Arisztid atya felállt, a szoba közepére ment és körbefordulva a titkárság minden bútorára rámutatott, hogy mind a házfőnöki szobából való. Rövid csend, majd folytatjuk a tárgyalást. Másnap reggel mindent visszaküldött a Titkár úr."¹⁷ Kezdetben kevés volt a diák, mert a megállapodás csak 1950. augusztus 31-én jött létre, de szeptemberben már tanítani kellett. Hamarosan jöttek is, hogy fölmérjék az épület kihasználtságát. Hátha vizsgálatuk eredményeként még valami más intézményt is el lehet helyezni az épületben: "A bizottság P. Arisztid vezetésével bejárta az épületet. Ugyanakkor a tanári kar az ifjúságot is mozgatta. Bizony egy csoporttal több helyen is találkozott a bizottság, amit nem vett észre. Megszületett a számunkra jó jegyzőkönyv."¹⁸

Az iskola sok üldözött család gyermekének adott otthont. Itt kell megemlíteni a korszak nagy vezető egyéniségeit: P. Hajdú Antalt és P. Csontos Oszkárt, a gazdasági vezetőt, P. Tornynos Kálmánt, Dr. Lukács István szalézi szerzetest, P. dr. Szántó Konrádot, P. dr. Huszár Jeromost, Kékesi Tibort, a testnevelőt, de sok más felejthetetlen tanáregyénisége is volt még ennek a kornak. Az is jellemző, hogy volt olyan év, hogy a tantestületnek több mint fele börtönviselt volt, természetesen nem tyúklopásért. A hatvanas években rendelettel kötelezték a vezetőséget, hogy nevelőtanárként csak pedagógiai végzettséggel rendelkező rendtagot alkalmazhat. Ekkor kezdtek a prefektusok 30—40 évesen, nem egy közülük több évi börtön után, egyetemre járni, és ezzel a hősiességükkel mentették meg az iskolát a mának.

Az itt érettségiző több mint háromezer fiatalember a legkülönbözőbb pályát választotta, közülük több mint 300-an a papi vagy szerzetesi hivatást. Például: dr. Nagy Imre budapesti érseki helynök, vagy dr. Mikolay Vince az egri Szeminárium rektora, dr. Gaál Endre az esztergomi Szeminárium rektora, hogy csak a magasabb pozíciókat betöltőket említsem. A változások után a politikai

életbe is bekerültek egykori növendékeink, mint például: dr. Kovács György Zoltán a Komárom-Esztergom megyei Közgyűlés elnöke, vagy dr. Farkas László államtitkár, köztársasági megbízott, a most leköszönő parlamentnek öt tagja járt iskolánkba. A művészeti és zenei élet területén kiemelkedik: Vavrinecz Béla zeneszerző, Strauss Kálmán zeneszerző, Velencei István, ifj. Latabár Kálmán, Bubik István színművészek. A tudományos élet egyéb területein elhelyezkedők nevét nem tudom itt felsorolni. A növendékek iménti említése is csak esetleges volt, mert olyan szép számmal vannak, akik életük folyamán valami jelentőset alkottak. Talán erre egy másik tanulmány lenne szükséges ugyanúgy, mint ahogy az iskola jelenének bemutatására.

Előadásomban csak néhány fontosabb periódust emeltem ki az esztergomi ferences iskolák történetéből. Mindenesetre egy biztos, hogy az itt tanulók olyan útravalóval távoztak az iskolából, ami egész életükön végigkíséri őket és hogy az itt töltött évek meghatározóak voltak életükben.

Köszönöm figyelmüket.

Jegyzetek

1. A. Rotzetter-W.C. Van Dijk.-T. Matura: Assisi Szent Ferenc. Bp., 1993. 182.p.
2. Assisi Szent Ferenc Művei. Újvidék-Szeged-Csíksomlyó, 1992. 89.p.
3. A. Rotzetter: i.m. 182.p.
4. Tarnai Andor: A magyar nyelvet imi kezdik (Irodalmi gondolkodás a középkori Magyarországon, Akad. Kiadó, Bp., 1984. 89.p.
5. Karácsonyi János: Szent Ferenc Rendjének Története Magyarországon 1711-ig. Bp., 1923. 163.p.
6. Mezey László: Deákság és Európa, Bp., 1979. 171.p.
7. Tarnai Andor: i.m.: 89.p.
8. P. Szabó Elek ofm: A ferences skolasztika tanulmányi élete Bp., 1942. 43.p.
9. Tarnai Andor: i.m.: 97.p.
10. Tarnai Andor: i.m.: 97.p.
11. Pintér Márta Zsuzsanna: Ferences iskolai színjátszás a XVIII. században. = Irodalomtörténeti füzetek 132. szám. Bp., 1993. 12-17.pp.
12. Huszár Imre P. Jeromos ofm: Az Esztergomi Ferences Gimnázium története 1950-ig, in: Az Esztergomi Ferences Gimnázium Jubileumi Évkönyve, 1993. 23-24.pp.
13. Millenniumi értesítő a Pannonhalmi S. Benedek-Rend esztergomi Kath. Főgymnáziumáról az 1895/96. iskolai év végén. Közzéteszi: Vojnits Döme igazgató. Esztergom, 1896.
14. Szűz Máriáról nevezett Szent Ferenc-rend Esztergomi Szent Antal Reál-gimnáziumának és Nevelőintézetének Értesítője az 1932-33. iskolai évről. Közzéteszi P. Weiss J. Rikárd igazgató, Esztergom, 1933. 27.p.
15. Historia Domus 191.p.
16. Gergely Jenő: Az 1950-es Egyezmény és a szerzetesrendek feloszlása Magyarországon. (Dokumentumkötet) Bp., 1990. 238.p.
17. Az Esztergomi Ferences Gimnázium Jubileumi Évkönyve, 1993. 49-50.p.
18. Jubileumi Évkönyv, 50.p.

AZ ESZTERGOMI NŐNEVELÉS EGYIK FONTOS ÁLLOMÁSA, A VÁROS LEÁNYGIMNÁZIUMA

Bánomyné Kovács Ildikó (Esztergom)

A neveléstörténet tanulmányozása során évszázadokon lehet áthaladni úgy, hogy kevés szó esik a lányok neveléséről, és még kevesebb az oktatásukról.

Hazánkban a lánynevelés egészen a XIX. századig általában a családban történt, kivéve azokat a lányokat, akik a néhány apácarend által fenntartott lánynevelő intézet növendékei lehettek, ahol kellő súlyt helyeztek neveletésükön túl magasabb szintű oktatásukra is.

1804-ben jelent meg magyar könyv a nőnevelésről, majd évtizedek múlva Teleki Blanka követelte először a nőknek az egyetemre való bocsátását, de megint majd fél évszázad telt el, amíg az a gondolat megvalósulhatott.

Az egyetemen való továbbtanuláshoz érettségi vizsgát kellett tenni, ehhez viszont lányközépiskolákat kellett nyitni. Ez azonban nem történt egyik napról a másikra. Esztergomban egészen az 1930-as évekig lányok csak magántanulóként érettségizhettek a bencés főgimnáziumban vagy a főreáliskolában. Nappali tagozatos tanulóként csak a szatmári irgalmasnővérek által 1891-ben megnyitott lánypolgáriba járhattak. A közkedvelt intézetben évente 300—400 lánytanulót oktattak, de ez az iskolatípus érettségit nem adott.

A szatmári irgalmasnővérek 1865-től fejtették ki áldásos tevékenységüket Esztergomban. Rendjüket az 1567—1660 között élt francia szerzetes, Páli Szent Vince alapította, aki egy olyan rendet irányított, amelynek tagjai segítettek a szegényeket, gyámolították a rászorulókat és gondozták az elmebetegeket. Munkájukban sok nő volt a segítségükre. Közülük 1617. november 24-én 15 nőt avattak fel a "szegények szolgálójává". Később serdülő lányok nevelését is rájuk bízták.

Páli Szent Vince halála után folyamatosan külföldön is folytatták tevékenységüket. 1826-tól Németországban, 1832-ben Bécsben telepedtek le.

I. Ferenc császár neje, Carolina Augusztia császárné szabályait némi módosítás után Rómába küldte, ahol XVI. Gergely pápa 1835. szeptember 15-én kelt brévejével jóváhagyta és megerősítette.

1842-ben Hám János püspök hat Bécsben végzett nővért hívott Szatmárra, köztük Strasser Xavériát, az első magyar rendfőnöknőt.¹

Az irgalmasnővérek munkájukat olyan szakértelemmel, tudással és szeretettel végezték, hogy Szcitovszky János érsek, amikor esztergomi iskolájába tanárokat keresett, választása a szatmári irgalmasnővérekre esett, akik aztán 1865 után esztergomi zárdájukban az óvodáskorú gyerekek, az elemi iskolások, a polgáristák, 1922-től a tanítóképzősök százait nevelték és oktatták.

1927-ben, amikor a rend hozzáfogott a Kis-Duna partján a hatalmas építkezéshez, már gondolt új iskolájára, a leánygimnáziumra is.

Ezekben az években a megélhetési nehézségek fokozódása tette szükségessé, hogy a lányifjúság is nagyobb mértékben részesüljön közép- és felsőfokú oktatásban, ezzel is növelve az elhelyezkedési lehetőségeket.

A gimnázium létesítését Benkő Mater Szeréna, a nővérek főnöknője javasolta, és a terv megértésre talált Dr. Serédi Jusztinián bíborosnál, aki a kérelmet pártfogásába vette és gróf Klebelsberg Kuno kultuszminiszter elé terjesztette.

1930. szeptember 1-jén, a Magyar Sion tövében nyílt meg a lánygimnázium, mely intézményt Árpádházi Boldog Margit pártfogásába ajánlották, "akiknek az imádság, munka, kötelességteljesítés és felebaráti szeretet, nemeslelkűség és egyszerűség jellemezték földi életét."²

Az ő szellemében nevelték a gimnazista lányokat. Az első tanévet 7 főből álló tantestület és 49 lánytanuló kezdte el. 12 tanuló volt belnövendék, vagyis az internátus lakója.³

Az 1934/35-ös tanévben nyílt meg az 5. osztály. Ekkor már 189 volt a tanulói létszám, őket 11 főhivatású és 3 óraadó tanár oktatta és nevelte.⁴

1938-ra fejlődött a lánygimnázium 8 osztályossá. 261-en jártak ekkor már ide, közülük 105-en laktak az internátusban.

A szatmári irgalmasnővérek internátusáról szükséges néhány szót ejteni: igen szigorú volt benne a fegyelem. Ennek ellenére, vagy talán éppen ezért híres volt az egész országban. Hivatott volt arra, hogy pótolja a vidéki tanulók számára az otthont, és átsegítse növendékeit a vallásos környezetben a pubertás korának ezer veszélyén, és biztosítsa számukra a feltételeket a sikeres tanulmányi előmenetelükhöz. A nevelési eszményeket, a hazaszeretetet *Szent Erzsébet* alakjával mélyítették el a lányokban. Hozzá hasonló, szerető hitveseket, gondos anyákat, szociális és karitatív szívű nőket akartak a tanulmányaik befejezése után útjukra küldeni. S az internátus bensősége és derűje jó útravalóul szolgált!⁵

Pontosan kidolgozott nevelési irányelveket tartottak szem előtt. Különösen meg kellett szívlelni a rend következő kéréseit:

1. A szülők csak a hónap első vasárnapján látogathatták gyermekeiket. A fogadó vasárnapon kívül nem, a hónap 2. vasárnapján pedig semmilyen körülmények között szülő nem jöhetett.
2. Fél 10-től délután 5 óráig vihették ki — de csak a szülők — a városba a lányokat.
3. A hálótermekbe a szülők csak a szeptemberi érkezéskor, és a júniusi távozáskor léphettek.
4. A növendékek naponta hallgattak szentmisét.
5. Fél öttől fél hétig és a felsősöknek még fél nyolc-fél kilencig is komoly tanulási időt írtak elő.
6. A levelezést csak a szülőkkel és a közeli rokonokkal engedélyezték.
7. Napközben az ebédlőben, hálókörülhatásokban, a folyosókon, a zongorahelyiségekben céltalanul tartózkodni tilos volt.
8. Egyszerű, természetes, gondörítés nélküli haját kívánták a növendékektől. A 30-as évekből való a következő pár sor:

"Szeretnők, ha vásár- és ünnepnapon sötétkék ruhában jelennének meg. A ruha a gyengéd szemérmességnek megfelelően legyen megvarrva: kivágott nyaknak a nyak tövéig kell érnie, a ruhának a testet legalább az alsó lábszár feléig, a kart a könyökön alul kell földnie, testszínű harisnya hordása tilos."⁶

Ezeket a sorokat néha fel szoktam olvasni, amikor valamelyik mai gimnazista ruházatával kisebb-nagyobb gondok akadnak.

A fegyelmezésben és a szoktatásban következetesek voltak az irgalmasnővérek. Lányoknál a legjobb nevelő eszköznek a tanár türelmét, nyugalmát, kiegyensúlyozottságát tartották, amit jó szívvel párosítottak. Végtelen volt a türelmük, de kérlelhetetlenül eltávolították azokat a növendékeket, akik a kötelező tiszteletet megtagadták és többszöri figyelmeztetés után sem voltak hajlandók engedelmessé válni.

A tanulói létszám 230—270 fő között mozgott az első évtizedekben. Az osztályokat magas létszámmal indították, utána azonban szelektáltak. A tanulók között volt római katolikus, református, evangélikus, unitarius és izraelita. Soha nem okozott ez problémát, hitoktatásukról felekezetük szerint gondoskodtak.⁷

1938. július 7—10. között tartották az első érettségi vizsgákat. 28-an jutottak el eddig az erőpróbaig, 21-en maradtak le. A végzett tanulók azonban kevés kivétellel egyetemen vagy főiskolán folytatták tanulmányaikat.

1942-ig zavartalanul folyt az oktatás, ekkortól a gimnáziumra is rányomta bélyegét a világháború. Volt olyan év, amikor a sok elmaradt tanítási óra miatt félévkor nem tudtak osztályozni (1944/45.)⁸

Az épület egy részét a katonaság foglalta el, majd a 222. Vöröskeresztes Kórház üzemelt falai között, majd pedig a Görgey Artúr hadapród-iskolának adott helyet a Kis-Duna parti intézet.

1945-ig igazgatta a lánygimnáziumot Blaskovics Placid. Az intézet következő vezetője Fazekas M. Konstantina, matematika-fizika szakos tanárnő lett, aki 1935-től tanított az iskolában.

Az 1945—48 közötti időszak a 8 osztályos iskolák kialakulásának az időszaka volt. Levált a gimnázium 1—4. osztálya, s lett az általános iskolák felső tagozatává.

Egy új fejezet kezdődött az iskola falai között, amikor 1948. július 25-én államosították az intézetet. Ekkor 87 tanulóval működött a lánygimnázium. Nehéz körülmények között folytatódott a tanítás, mert a szerzetes tanárok közül senki sem vállalta a munkát.

Csathó Ernő, majd Szatmári Anna tanárnő vezette az intézményt 1950—51-ben. Ebben az évben vették fel a "Dobó Katalin" nevet. Simó László egyéves igazgatása után Dr. Söröss Jenő az iskola vezetője 15 éven át.

1964-től lett koedukált a lánygimnázium. 1949-től humán-reál szakcsoportos kezdeményezés vezette be a szakosított tantervű oktatást.⁹

A francia és német nyelv szakosításával egy fontos folyamat kezdődött el, amelyet a biológiai-kémiai tagozatos osztály követett, de hét év után már csak a kémia szakosítás folytatódott: a német helyett pedig orosz-francia tagozatos osz-

tályok indultak. 1981-től vezették be a gimnáziumban a fakultációs rendszert, amely napjainkban is tart.

1979 óta speciális osztályok is működnek a gimnáziumban. 10 évig tartott az orosz-német párosítás. 1989-ben német speciális osztály indult, amelyet 2 év múlva követett az angol. 1989-től testnevelési tagozatot is választhatnak a tanulók.

A szakképzés jegyében indult a szakközépiskolai oktatás a 60-as évek közepén. Kereskedelmi és mezőgazdasági tagozattal indult a képzés, majd a kereskedelmi tagozat 1970-ben, a mezőgazdasági pedig 1973-ban megszűnt. A szakközépiskolai oktatás azonban folytatódott, amely ma már önálló intézményként, Árpádházi Szent Erzsébet Humán Szakközépiskola néven folytatja az ápoló és a szociális szakemberek képzését.¹⁰

1968—91 között Mazurka Károly volt a Dobó Katalin Gimnázium igazgatója. Az 1970-es és a 80-as évek nehezek voltak. A feladatok megnövekedésével a tárgyi feltételek jelentősen romlottak. Négy különböző helyen voltak elhelyezve az osztálytermek, s ez tanárnak, diáknak egyaránt sok nehézséget okozott.

1986 újra egy fordulópont az intézmény életében: ekkor tették le az új iskolaépület alapkövét. Az új, modern gimnáziumépületet Tóth Árpád építészmérnök tervezte, de a kialakításában F. Vankó Ildikó, az ELTE docense és az iskola tanári kara is mindvégig szerepet vállalt.¹¹

Sok-sok gond és többszöri határidő-módosítás után 1989 szeptemberében nyitotta meg kapuit az új Dobó. Mazurka Károly igazgató nyugállományba vonulása után Orbán Ferenc lett a gimnázium 8. vezetője. Elképzelései megvalósításában tragikus hirtelenségű betegsége, majd halála akadályozta meg.

Jelenleg Smiger András vezetésével folyik a munka a gimnáziumban.

A gimnázium ifjúsági szervezetei 1948-ig

1930-ban, amikor a gimnázium megszületett, az iskola tanárai azt tartották, hogy az igazi erkölcs és fegyelem csak vallásos talajon virágozhat, ezért az egész intézet szervezete és tanulmányi rendszere a vallásos nevelés szolgálatában állt. A vallásos neveléssel szorosan összefonódott a hazafias és a szociális érzés fejlesztése. Ez utóbbi érdekében sokszor hangoztatták, hogy senki sincsen csak önmagáért, hanem különösen egy nőnek kell másokért is élnie. Ennek szellemében hozták létre közösségeiket.

1931. december 8-án, a 2. osztályban létrejött az *Élő Rózsafüzér Társulat*, amely társulat előkészítő iskolája volt a később, pontosan 1934. január 15-én megalakult *Mária Kongregációnak*. A 32 tagú szervezet célja Szűz Mária kultuszának ápolása, a vallás által képviselt értékek bevitele az egyén életébe, s ezen keresztül a családba, társadalomba.¹²

A *Szűz Mária Társulat*ban karitatív, missziós és eucharistikus munkát végeztek.

A *Sővényházi Márta Önképzőkör* az 1934-es, a *Gyorsírókör* az 1935-ös tanévtől indult. 1934 az aktív sportélet megindulásának is az éve. Az intézetben

225 m²-es tornaterem, tágas udvar, Nagy-Duna parti sportpálya állt az *Iffúsági Sportkör* szolgálatában.

A testképzésben az akkori években a torna és a sportjátékok mellett mind nagyobb tért hódított a ritmikus testgyakorlás, a tánc is. Azt tartották, hogy ez a legősbibb és legszebb művészet, de a tánc — ha nem helyesen gyakorolják — még a legszebb nőt is megfosztja bájától, ezért évente 60-70 fős *táncanfolyamokat* indítottak, népi, magyar, illetve "társadalmi" táncokból.

A *Fotókörrrel* egy évben, 1939-ben jött létre a *Diákkaptár*, ahol gyűjtőmunkát végeztek a tagok, de az ügyesebbek könyvkötéssel, hímmzéssel, vagy tanítással kerestek.

Az irgalmasnővérek fontosnak tartották a nevelést, a nőnevelést pedig elengedhetetlennek. Kettős feladata van a lányok nevelésének — mondták, — egyrészt női-anyai hivatásra kell előkészíteni őket, másrészt elő kell segíteni, hogy a megélhetéshez szükséges életpályájukon el tudjanak indulni.¹³

Humánus, de egyben modern gondolatok voltak ezek 60 évvel ezelőtt!

Amikor a gimnáziumról beszélünk, sokunknak tódulnak emlékei a lelki szemeink elé. Nincsen olyan volt, illetve mai tanár vagy diák, akiben ne ébrednének érzelmek, ha a lánygimnáziumra, illetve a mai Dobóra gondolnak.

Az idősebbek visszatérnek a Kis-Duna parti patináns épületbe, amely Esztergom legszebb épületei közé tartozik, s ahol közel 6000, zömében lánytanuló szerzett érettségi bizonyítványt, és kapott életreszóló útmutatást tudásból, szeretetből és emberségből.

1930 óta számos tanár adta tovább tudását diákjainak. Lehetetlen mindannyiuk nevét felsorolni, a kiválasztások szubjektívek, mégis meg kell említeni a kezdeti évekből Benkő M. Szeréna, Kubovics M. Engelberta, Heits M. Olga intézeti főnökök, azután Dr. Bartl Lőrinc, Dr. Erdős Mátyás, Szabó Jenő hittanárok nevét, de nem szabad elfeledkezni Hyeronima kedvesnővéréről sem, aki a Szív-gárdát nemcsak a lánynevelő intézetben, s ezen belül a gimnáziumban virágoztatta fel, hanem egész Esztergomban. Halála után Bellus M. Marietta nővér folytatta munkáját.¹⁴

Egy gimnázium hírért erősítik a tanulmányi versenyeken való eredményes szereplések is.

1961-től a legtöbb első 10 helyezést elért diákot az OKTV-re Horváth Zsoltné (szám szerint 12 tanulót), Dévényi Ivánné Dr., Stróbl Lászlóné, Popovics Györgyné, Zsurek Regina, Kárpáth Csabáné, Pásztor Ivánné, Orbán Ferenc, Sipos Imre, Marton Kálmán, Dr. Kékesi József, Dr. Jónás László, Mécs Miklós és Smiger András készítette fel.¹⁵

Sipos Imre tanár úr diákjai az országhatárokon túl is sikeresen szerepeltek. Smindt József 1976-ban a VIII., Szállási Zoltán a XIII. Nemzetközi Fizikai Olimpián első, illetve 2. helyezést ért el. Csordás András pedig 1978-ban a Finn-Magyar Fizikus Diáktalálkozón II. díjat szerzett. Jablonszky István a Kémiai Diákolimpián lett III.¹⁶

A Dobó Katalin Gimnáziumban tanult többek között Dr. Prokopp Mária, az ELTE egyetemi tanára, művészettörténész, Dr. Gát György matematikus, Dr. Szállási Zoltán, aki Washingtonban, az Egyesült Államok Rákkutató Intézetében dolgozik, Dr. Pelczer István, Dr. Nagy Péter — ők szintén az USA-ban dolgoznak —, Krasznai Márton, ki diplomata lett, Peternák Miklós művészeti író.

Művészek is kerültek ki a Dobó padjaiból: Nádor Magda operaénekes, Czigler Andrea operaénekes, Pusztaszeri Kornél, Jónás Rita, Vincze Péter színművészek.

Az Országos Középiskolai Bajnokságokon mindig találni Dobósokat. Van világbajnoki helyezést elért tanuló, a triatlonos Bodrogai Judit, és európbajnoki érmes: Szilágyi Diána, ill. Krempf Réka.

Elérkeztünk 1994-hez. Végezetül néhány mondat a mai gimnáziumról.

A Kis-Duna parti iskolaépületről a hajdani újságok joggal írták, hogy Esztergom egyik legszebb iskolája, a Bánomi-dűlőben felépült új gimnázium pedig az 1990-es évek egyik legszebb magyar gimnáziuma.

Az 5778 m²-es impozáns épület tömegével, szép arányaival, színeivel szinte belesimul a környezetébe. Könyvtár, tornacsarnok, tágas képzőművészeti terem, aula, előadóterem, ebédlő, nyelvi terem szolgálják a tanárok és a diákok munkáját.

A gimnáziumban főleg olyan fiatalok tanulnak, akik a középiskola elvégzése után egyetemen, főiskolán kívánják folytatni tanulmányaikat. Jelenleg 4 évfolyamon 20 osztály működik. Ma is a lányok vannak többségben, a fiúk aránya csak 20 %. Az 57 fős tantestület 600 diákot tanít. A tanárok közül többen, 18-an hajdan szintén a gimnázium tanulói voltak.

Idén megint valami véget ér a Dobó Katalin Gimnázium életében, és valami új kezdődik, ami nem is új, hiszen a nyolcosztályos gimnáziumi képzés 1930—45 között egy jól bevált oktatási forma volt. Azóta sok minden megváltozott, pl. a szokások, a divat, de változtak az emberek, tanárok, diákok egyaránt, s megváltozott maga az iskola is. Most nosztalgijával tekintünk a kezdeti évekre, próbáljuk megismerni az akkori életet, hogy annak ismeretében egy kissé fürkésző előretekintéssel a merre, és a hogyan kérdésre választ kaphassunk.

Jegyzetek

1. Az esztergomi Dobó Katalin Gimnázium Évkönyve 1992. 4. o.
2. -
3. Az Esztergom-Vizivárosi Irgalmas Nővérek Érseki Boldog Margit Leánygimnáziumának Értesítője 1931.
4. Leánygimnáziumi értesítő 1935.
5. Leánygimnáziumi értesítő 1931/32. 3. o.
6. -
7. Leánygimnáziumi értesítők 1931-40.
8. Leánygimnáziumi értesítő 1944/45.
9. Az esztergomi Dobó Katalin Gimnázium Évkönyve 1992. 6. o.
10. Az esztergomi Dobó Katalin Gimnázium Évkönyve 1992. 7. o.
11. Dolgozók Lapja 1989. szeptember 3.
12. Leánygimnáziumi értesítők 1931—42.
13. Leánygimnáziumi értesítők 1931—42.
14. Leánygimnáziumi értesítők 1931—42.
15. Az esztergomi Dobó Katalin Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola Évkönyve 1980.
16. Az esztergomi Dobó Katalin Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola Évkönyve 1980.

HUSZONÖT ÉV A DOROGI GIMNÁZIUMBAN

Gerencsér Jánosné (Dorog)

Napjainkban egyre gyakrabban hallhatjuk és olvashatjuk, hogy felnövekvő ifjúságnak a neveléséért, nemcsak az oktatási intézmények, hanem mindnyájan, az egész társadalom felelősek vagyunk. Az ifjúság neveltetése iránti felelősség vitathatatlanul megnőtt, de természetesen az iskolára hárul a legtöbb és legnehezebb feladat.

Ezt az összegezést azzal a céllal állítottuk össze, hogy a kívülről is tekintést nyerhessen intézetünk elmúlt huszonöt éves életébe.

Igaz ugyan, hogy intézetünk nem tartozik az évtizedekre, esetleg évszázadokra visszatekintő oktatási intézmények sorába, de az elmúlt 25 év kisebb-nagyobb eredményei igazolják, hogy erőfeszítéseink nem voltak hiábavalók.

Dorog a 60—70-es években a megye egyik legiparosodottabb települése, mely fejlődésének egy átmeneti állapotában — a falu kereteit kinöve — a városiasodás irányába fejlődött. A község akkori vezetői hosszadalmas és fáradtságos munkája során 1969 szeptemberében kezdte meg működését gimnáziumunk. Létrejött a megye iskolahálózatában — Esztergom diákvárosi rangjának árnyékában — komoly társadalmi, művelődéspolitikai vitákat váltott ki.

Az iskola külső képe, esztétikuma a 60-as évek építészeti stílusjegyeit hordozza (típus terv: 10 tanterem, fizika-kémia előadó, a hozzátartozó előkészítővel és szertárral, rajzterem, műhely, 20x10 m-es tornaterem, földrajz-történelem szertár, konyha és ebédlő).

Később az osztályok számának növekedésével és a helyigényes fakultáció bevezetésével a nagyobb helyiségek kettéválasztásával újabb tantermeket alakítottunk ki, ill. az 5+1-es oktatás megszűnésekor a műhelyt klubteremmé alakítottuk át.

1969-ben öt általános tantervű: kettő első (72 tanuló), egy második (30 tanuló), egy harmadik (21 tanuló) és egy negyedik (24 tanuló) osztályt indítottunk.

A II.—III.—IV. osztályok az esztergomi István Gimnázium "kihelyezett" osztályai voltak, a dorogi Zrínyi Ilona Általános Iskola adott helyet nekik.

A gimnázium első igazgatója Valovics Ferencné lett nyugdíjazásáig 1989-ig. 1989. augusztus 1-jétől a kiírt vezetői pályázatra Gerencsér Jánosné kapott vezetői megbízást. A 10 fős tantestület zömmel Esztergomból áthelyezett tanárokból: Árkossy Ottóné magyar-német, Bodri Ferenc magyar-könyvtár, Döbrössy Éva (Dániel Elemérné) matematika-fizika, Bajusz Edit (Huszárik Pálné) fizika-kémia, Dr. Komáromi Szilveszter történelem-német szakos tanár, Valovics Ferencné magyar-történelem, Gerencsér Jánosné testnevelés szakos tanárok, a nyergesújfalui Irinyi János Gimnázium és Vegyipari Szakközépiskolából, Horváth Piroska földrajz-biológia szakos tanár a tokodaltárói általános iskolából, valamint Posch Istvánné matematika-fizika szakos pályakezdő tanárból tevődött

össze, akik az iskola jelenéért és jövőjéért felelősséget érző, lelkiismeretesen dolgozó, jó közérzetű és munkakedvű nevelőtestületté formálódtak.

A technikai dolgozók száma 4 fő teljes (3 takarítói, 1 konyhai) és 1 fő részfoglalkozású fűtő.

Az iskolavezetés munkáját 1 fő gazdaságvezető segítette.

Bizonyos körülmények az indulástól meghatározták ill. befolyásolták feladatainkat.

Nem téveszthettük szem elől soha azokat a sajátos körülményeket, amelyeknek hatása (Esztergom közelsége, múltja, vonzása, Dorog és közvetlen környékének demográfiai térképe, társadalmi rétegződése stb.) tartósan befolyásolta az iskola jelenét és jövőjét:

- Tanulóink döntő többsége fizikai dolgozók gyermeke, 60-80 %. Nemcsak az oktatómunkát kellett intenzívebbé tenni, ha eredményt akartunk elérni, de kulturálódásra, színház-kiállítás-múzeum látogatásra is nagyobb gondot kellett fordítanunk.
- Rendkívül alacsony a fiú tanulók száma.
- A bejáró tanulók aránya szintén 60—80 %. Beiskolázási körzetként a Dorogot övező kisebb települések, ill. a helyi általános iskolák jöhetnek számításba, amely szélsőséges neveltségi és tudásszintbeli különbségekkel jár együtt.
- Az értelmiségi származású tanulóink szinte kivétel nélkül az elsőgenerációs értelmiségiek kategóriájából kerül ki.

Az oktató-nevelő munkánk néhány jellemző mása, a fent említett karakterisztikumokból egyértelműen következik, hogy a nevelőtestület e sajátosságok ismeretében minden tőle telhetőt megtett, és tesz, hogy iskolánk fennállása óta minél eredményesebben tudja betölteni kettős funkcióját: tanítványaink sikeres felkészítését a felsőfokú tanulmányokra, valamint azoknak a tanítványainknak hatékony formálását, nevelését, akiknek a továbbtanuláshoz sem esélyük, sem lehetőségük nincs, és nagyobb intellektust kívánó munkakörök betöltésére készülnek.

Fontos feladatunknak tartjuk az oktatási feladatok ellátása mellett azt is, hogy a fizikai munka megbecsülésére, az esztétikai értékek felismerésére, és az egészséges testkultúra kialakítására is neveljük tanítványainkat.

A fizikai munka megszerettetése volt a célja a kezdetben 5+1-es politechnikai oktatásnak. A gyakorlati foglalkozásnak két munkanemét oktattuk: a műszaki rajzot és a szabás-varrást, melyet külső óraadóval tudtunk megoldani.

Az 1971/72. tanévben a német nyelv tanításával kapcsolatosan új helyzet állt elő. Szakosított tantervű osztály kezdte meg működését, a szükséges tárgyi és személyi feltételek lényegében biztosítottak voltak. Ekkor még nem működtünk teljes kapacitással (2 első, 2 második, 2 harmadik, és 1 negyedik osztály).

Az 1972/73-as tanévben ismét változás előtt állt iskolánk (létrejötté óta immár másodszor). Beindult az óvónőképzés, mely elsősorban a környék és a

megye meglehetősen kedvezőtlen óvónői ellátottságát kívánta javítani (ebben az időszakban több mint száz képesítés nélkülit alkalmaztak).

A beindított szakközépiskolai óvónőképzés számos feladattal terhelte meg az amúgy is "fiatal" intézményünket, a gyakorlati célra kijelölt óvoda (Zrínyi és Petőfi Óvoda) vezetőjét, valamint mindkét nevelőtestületet.

A gyakorló óvoda sem óvónői ellátottságát, sem felszereltségét tekintve nem felelt meg a középfokú képzés elvárásainak. Az óvodai testületben munkaerő-átcsoportosításokkal biztosították a szükséges személyi, minőségi feltételeket, a tárgyi feltételeket pedig megyei segítséggel s a gimnáziumi vezetés nyújtotta rendszeres és folyamatos — központilag biztosított — anyagi támogatással teremtettük meg. A gyakorlati képzést az Oktatási Minisztérium által kibocsájtott ajánlás alapján szervezte az óvoda nem kevés gonddal, problémával küszködve, ami a szakközépiskolai képzés újdonságaiból, a tapasztalatok hiányából fakadt.

Nehezítette a munkát, hogy az iskola tantestülete kezdetben nélkülözte az óvodához értő tanárokat (módszertan, pedagógia, pszichológia). A képzésben fordulópontot jelentett Székely Zoltán és Pető Piroska — pedagógia-matematika szakos tanárok alkalmazása. Székely Zoltán az óvónőképzésben igen nagy gyakorlattal és tapasztalattal rendelkezett. A gyakorlatok szervezését, irányítását is ő vette át. Az óvoda vezetőjével Szajlai Bélánéval és a nevelőtestületével tartalmas munkakapcsolatot alakított ki. Együttműködésük eredménye lett az igényel és felelősséggel szervezett gyakorlati képzés az iskolából kellő gyakorlattal kikerült tanulóink többségének ma már felsőfokú végzettsége van és megbecsült dolgozó a megye óvodáinak.

Több év létszámadatait tekintve nyilvánvaló, hogy az óvónői szakközépiskola vonzóbb, kedveltebb volt, melynek osztálylétszáma átlagban 32—36 között mozgott, míg a gimnáziumban 25—28 fős osztályokkal lehetett csak számolni. Beiskolázás tekintetében az óvónői szakközépiskola néha mentsvára volt a gimnáziumnak.

Az 1979/80-as tanévtől kezdve fokozatosan megszűnik az óvónőképzés, miután betöltötte küldetését. Sikeres éveket mondhattunk magunknak 1972-től 1982-ig, amikor a német nyelvi tagozat és az óvónőképző szakközépiskola működött.

Az 1979/80-as tanévben került bevezetésre a gimnáziumban az új nevelési-oktatási terv, a meghatározott feladatokon túl fel kellett készülni az új gimnáziumi oktatási rendszer — 1981-től a fakultatív oktatás — bevezetésére, az új tantervek ill. alapelvek megkívánta követelményrendszer megismerésére, az azok szellemében való munkálkodásra, a mindennapi nevelő-oktató munka.

Ezzel egyidejűleg a középfokú óvónőképzés és a német nyelvű tagozat fokozatos megszüntetése és helyébe az évfolyamonkénti 3 osztályos gimnázium kiépítése is megtörtént. (1981/82. tanév)

A személyi feltételek tekintetében számottevő változásra került sor. Szükségszerű volt az óvónőképzés szakembergárdájának távozása, 2 pedagógus (dr. Komáromi Szilveszter, és Bakos Gertrúd) nyugdíjba ment, a más intézményben

elhelyezkedők (Árkossy Ottóné, Barta György, Horváth Piroska) is növelték az intézményvezetés munkaerő-utánpótlási gondját.

Megoldódott Mikolai Lászlóné alkalmazásával a technika tantárgy oktatása.

A fakultáció kötelezősége, a tantárgyválasztás túlzott szabályozottsága a gyakorlatban igen sok problémát okozott. A kötelezőség megszűnése után a fakultatív órakeretben elsősorban azoknak a tantárgyaknak az oktatása folyik, amelyek a továbbtanuláshoz ill. az elhelyezkedéshez adnak segítséget. A fakultatív csoportok szervezése minden esetben a tanulók érdeklődése alapján történik.

A továbbtanulók a felvételi tárgyaknak megfelelő fakultációt választják. Az elhelyezkedést kívánjuk elősegíteni a gépírás, a gépjárművezetés és szállítási ügyintézői gyakorlati fakultációval.

1983-ig intézményünk közvetlen megyei irányítás alá tartozott. Ezt követően a városi tanács látta el a fenntartói feladatokat.

1984. március 21-től 1990. január 1-jéig iskolánk Kelen Jolán írónő nevét viselte.

A társadalomban végbemenő változások, események érezhetőek az iskola életében is. 1978/79-es tanévtől kezdődően minden tanévet kedvezőtlen személyi feltételekkel kezdtük el. Már hozzászoktunk — ha hozzá lehet egyáltalán szokni —, hogy a tantestület létszáma és összetétele évente változik. Az utolsó években a szokottnál is kedvezőtlenebb helyzet alakult ki. Az utolsó négy évben tulajdonképpen mindig csak a távozók helyét tudtuk betölteni, az üres álláshelyek és a GYES-en lévők óráit óraadókkal, ill. belső helyettesítéssel oldjuk meg.

A nyelvtanítás kiszélesítésére való törekvésünk eredményeként az 1985/86-os tanévben angol, majd 1990/91-es tanévben a szlovák, ill. 1992/93-as tanévben szakkör keretén belül a francia nyelv oktatását vezettük be.

1988/89-es tanévben haladó német-országi és matematikai csoportot alakítottunk. A gyakorlati fakultáció bővítése céljából a Megyei Munkaügyi Központtól pályázat útján 700.000 Ft-ot kaptunk számítástechnikai szaktanterem kialakítására, az iskolai költségvetésből 400.000 Ft-tal pótoltuk, így az 1992/93-as tanévben már beindulhatott a számítástechnika oktatása.

Ugyanebben az évben az "Ember és környezete" című tantárgy keretén belül egy biológiai tankert létrehozására került sor. (Dorog Város Kommunális Alapítványától nyert 171.000 Ft-tal.)

Az utóbbi években iskolarendszerünk egyre több nehézsége érződött, elkerülhetlenné vált, hogy a társadalmi rendszerváltáshoz igazodva szerkezetmódosulások ne következzenek be, hogy mielőbb segítse — szolgálja a megváltozott célkitűzések megvalósítását.

Dorog Város Képviselőtestülete Oktatási és Közművelődési Bizottsága 1992-ben pályázatot írt ki a gimnázium szerkezeti módosítására, melyre két pályázat érkezett. Az elbírálás után a nevelőtestület döntése alapján az 1992/93-as tanévben, személyi feltételeink függvényében egy humán-reál tagozatos I. osztályt indítottunk 24 fővel. A pályázatban megfogalmazott feladatok megvalósí-

tása nagy mértékben próbára teszi a nevelőtestület teherbíróképességét, mivel az egy osztályon belüli két tagozat heti tantárgyi óraterve és tanterve különböző.

Oktató-nevelő munkánkat és annak eredményességét alapvetően meghatározza a tanulók képessége, a tanuláshoz való viszonya. A tantárgyi átlagok iskolai szinten közepes színvonalon mozognak. Leggyengébb az eredmény matematika, fizika és kémiából. A viszonylag gyenge átlagok mögött azonban kemény pedagógiai munka húzódik meg, különösen az első évfolyamon.

A tanulóink nagyobb részénél nem a tehetséggondozás, hanem a szintentartás, a permanens felzárkóztatás, a korrepetálás a megoldandó feladat.

A tehetséges tanulók a különböző szakkörökben, diákkörökben tevékenykedhetnek. Ezeknek a szakköri foglalkozásoknak különösen az alsóbb évfolyamokban van nagy jelentősége: érdeklődést ébresztenek, előkészítik a harmadik évfolyamtól belépő fakultációt, felkészítenek a különböző tanulmányi versenyekre. Sajnos évről-évre kevesebb azoknak a tanulóknak a száma, akik igénylik a szakköri foglalkozás sokszor fáradságos, rendszeres, aktív munkát igénylő vállalását, amely a délutáni szabadidő egy részének feláldozásával jár.

Míndezezből következik, hogy egyre kevesebb az olyan tanuló is, aki a szaktárgyi törzsanyagot túl oly mértékben el tud merülni egy tantárgy ismeretanyagában, hogy említésre méltó eredményt érjen el a különböző tanulmányi versenyeken.

Az érettségi eredményeket vizsgálva elmondhatjuk, hogy pozitív a sikeres vizsgák számarányát tekintve. Az érettségi vizsgán nyújtott teljesítmény színvonala — az előzőekben már részletezett okok miatt — korántsem ilyen kedvező.

Az érettségi eredmények számbavételét követően foglalkoznunk kell a felvételi eredmények alakulásával is, hiszen csak e kettő viszonylatában tudjuk reálisan megítélni iskolánk tanulóinak tudásszintjét.

A továbbtanulásra jelentkezők száma általában 40—50 %, akiknek az érettségizőkhöz mért kb. 30 %-a, a felvételizők számához mért 50—70 %-a felel meg a felvételi vizsga követelményeinek. Ez az eredmény nem kápráztatja el a tantestületet, még annak ellenére sem, hogy a vitt pontszám és a felvételin szerzett pontszám közel azonos.

Az elmúlt évek során több tanuló is folytatta tanulmányait külföldi egyetemen: Meisitz Ágnes, Meisitz Katalin, Jerola Zsuzsanna, Zinger Tamás, Puchner Tamás, Kelemen Tamás, Balázs Krisztina.

Eredményeink közvetlenül nehezen mérhetők, de jóleső érzés tölt el bennünket, hogy volt tanítványaink az élet különböző területein tisztességgel, becsülettel helytállnak: legyen az munkapad, vagy hivatali elfoglaltság, tanári-, orvosi, jogi pálya, operaszínpad, sportpálya vagy más munkaterület.

Tantestületünk a tantárgyak rendszerében rejlő nevelési lehetőségek kihasználásán túl a nevelésnek sok formáját hasznosítja: kezdve az őszi mezőgazdasági (először a ceglédi Állami Tangazdaságban, Nyírmadán, Tökön, stb.) és egyéb társadalmi munkán, tanulmányi kirándulásokon át a szervezett színház-, hangverseny-, és múzeumlátogatásokig.

Az intézmény és a vele kapcsolatban lévő ipari létesítmények életében, s magában a nagyközségben ill. később a városban is az ünnepi műsorok, megemlékezések szereplője az iskolai énekkar. Az óvónőképzés idején a 120 tagú leánykar kulturált kórushangzásával, igényes repertoárjával elismerést vívott ki, hirdette a közös éneklés örömét, közösségformáló erejét. Elismerés illeti Tauber Gabriella tanárnőt, hogy az óvónői szakközépiskola megszűnése sem vezetett a kórus felszámolásának gondolatához, 30—40 tagú kamarakórus alakult, amely 1983-ban ezüst, 1984-ben bronz, 1985-ben arany, 1993-ban bronz minősítést kapott.

Az anyanyelvi kultúra emelésében fontos szerepe van az iskolai könyvtárnak. az olvasásra oktatás, annak megszerettetése tantestületünknek fontos nevelési feladata.

Alapításkor igen kevés könyvvel rendelkezünk. Az állomány bővítésében igen nagy segítségére volt az iskolavezetésnek dr. Bodri Ferenc magyar-könyvtár szakos tanár, aki hozzáértésével, szaktudásával megteremtette a könyvtár alapjait, közkedvelté tette a rendhagyó irodalmi órákat, író-olvasó találkozókat. Ennek keretében vendégeink voltak: Baranyi Ferenc, Moldova György, Iszlai Zoltán, Vezér Erzsébet, Czine Mihály, Jókai Anna, Fodor András, Nagy László, Kiss Ferenc, Szécsi Margit, Juhász Ferenc, Gergely Ágnes, Hernádi Gyula, Csoóri Sándor.

Az évek során megnövekedett könyvmennyiséget az önálló könyvtárhelyiség hiányában megbontva más-más helyen tároltuk. A szépirodalmi és az irodalomtudományi állományrész a magyar szaktanteremben, a különböző tantárgyak oktatásához szükséges állományrész a szertárakban és előkészítőekben, a zenével és zenetörténettel foglalkozó munkák és lemezek a zeneteremben, a pedagógiai művek a tanári szobában kaptak elhelyezést.

1984-től Lengyel László magyar szakos kolléga révén társadalmi munkában szabadpolcos könyvtárhelyiséget alakítottunk ki egy osztályteremben. Az állomány célszerűen gyarapodott.

Igen szoros, gyümölcsöző és hasznos kapcsolat alakult ki iskolánk és a József Attila Művelődési Ház és Könyvtár, valamint a városi Arany János Könyvtár között, ily módon találkozhattak tanulóink dr. Bágyoni Attilával, dr. Czeizel Endrével, dr. Buga Lászlóval, láthattak mozielőadást olyan filmekből, amelyek anyaga jól szolgálta az oktató-nevelő munkát.

Iskolai ünnepeink méltó megrendezésére minden esetben rendelkezésünkre bocsájtják a színház vagy mozitermet. Programjaikat, kiállításait tanulóink között népszerűsíthetjük és közösen részt veszünk ezeken a rendezvényeken.

Fontos feladatnak tekintjük a testi nevelést, ami a szellemi fejlődés, az egészséges életnevelés fontos előfeltétele. Tárgyi feltételeink évről-évre javultak.

A nagyon szűk tornaterem pótlására — társadalmi összefogással és pályázatokon szerzett pénzekkel — javítottuk a szabadtéri sportolás feltételeit (kézilabda, kosárlabda, tenispálya, kondícióterem készült).

Három szakosztály működik: lány kézilabda, és röplabda, valamint ODK.

Részt veszünk a különböző középiskolai versenyeken. Legeredményesebb sportág a röplabda. Éveken keresztül leány csapatunk megyei bajnokként a területi döntőkön sikeresen szerepelt, 1982-ben országos VI. helyezést, majd 1987-ben V. helyezést értek el.

Leány kézilabda csapat tagjai jelentik a DAC NB II. kézilabda csapat utánpótlását.

Kiemelkedő országos és nemzetközi eredményeket értek el tanulóink a különböző társadalmi egyesületekben:

- Kis Beáta karaté világbajnoki I. helyezett
- Puksa Ferenc, Farnadi Péter, Köves Károly birkózók serdülő EB-i helyezettek
- Sikes Mirtiel válogatott íjász, sokszoros országos bajnok
- Gál Judit karatéző országos bajnok
- Hegyi Hajnalka cselgáncsozó serdülő válogatott, országos bajnok
- Nádai László alpinista, több 5000 m feletti csúcst megmászott
- Pál György távúszó, a korinthoszi-csatorna átúszó bajnoka
- Bélai Ágnes evezős ifjúsági bajnok
- Füle Antal NB I-es válogatott labdarúgó

"Jó tanuló, jó sportoló" cím tulajdonosai: Bíró Krisztina, Kövecs Károly, Farnadi Péter.

Tanulmányi és sportmunkájuk alapján igen sok tanítványunk választotta a testnevelő tanári pályát.

Oktató-nevelő munkánkat elemezve és az eredményeket vizsgálva nincs szégyenkeznivalónk, annak ellenére, hogy nem szerepelt iskolánk látványosan, de valamennyi tanítványunkat sikerült úgy nevelnünk, hogy becsületes, dolgozó tagjai legyenek a hazánknak, ez a mi munkánk, s nem is kevés.

Évek	Tanuló létszám		Vidékről		Osztályok	Bukások	Érettségizők	Sikertelenül
	év eleje	év vége	bejáró		száma	száma	száma	éretts.
1969/70.	G 148	146	33	22,3%	5	10	24	2
1970/71.	G 179	175	113	63,1%	6	2	22	—
1971/72.	G 214	211	135	63,0%	7	16	27	—
1972/73.	G 234	231	152	65,0%	8	3	61	3
	Ó 36	36	13	36,0%	1			
1973/74.	G 214	212	141	65,9%	8	4	45	—
	Ó 73	73	28	38,0%	2	—	—	
1974/75.	G 222	220	153	69,0%	8	14	54	2
	Ó 115	115	68	59,0%	3	3		

Évek	Tanuló létszám		Vidékről		Osztályok	Bukások	Érettségizők	Sikertelenül
	év eleje	év vége	bejáró		száma	száma	száma	éretts.
1975/76.	G 219	213	149	68,0%	8	7	58	—
	Ó 149	143	99	66,0%	4	5	31	—
1976/77.	G 207	206	127	61,4%	8	7	43	—
	Ó 147	140	125	85,0 %	4	7	32	—
1977/78.	G 217	—	132	60,8%	8	—	52	—
	Ó 126	—	99	78,6%	4	—	27	—
1978/79.	G 206	189	126	61,2%	8	5	43	—
	Ó 128	127	74	58,0%	4	10	32	—
1979/80.	G 213	204	124	58,2%	8	7	52	—
	Ó 89	89	65	73,0%	3	1	28	—
1980/81.	G 192	189	113	59,0%	8	12	39	2
	Ó 60	60	56	93,3%	2	3	28	2
1981/82.	G 198	194	119	60,0%	9	7	35	1
	Ó 30	30	26	86,7%	1	—	30	—
1982/83.	G 251	234	146	58,2%	10	15	49	1
1983/84.	G 288	277	184	63,9%	11	22	34	1
1984/85.	G 313	306	156	50,0%	12	11	56	—
1985/86.	G 326	326	203	62,3%	12	—	74	—
1986/87.	G 313	303	193	61,2%	12	7	82	—
1987/88.	G 299	286	198	66,2%	12	10	68	—
1988/89.	G 289	284	193	66,8%	12	29	68	—
1989/90.	G 297	286	210	70,7%	12	30	69	8
1990/91.	G 306	300	190	62,1%	12	28	52	4
1991/92.	G 335	329	236	70,4%	12	29	65	—
1992/93.	G 335	330	226	67,5%	12	35	53	—
1993/94.	G 352	—	225	64,0%	12	—	—	—

AZ ESZTERGOMI SZENT ISTVÁN GIMNÁZIUM ÉS HÍRADÁSTECHNIKAI SZAKKÖZÉPISKOLA

Fizika tantárgytörténeti gyűjteményünk eredete, állománya, gondozása. Neves fizikatanárok

Bányai Mátvás (Esztergom)

Az esztergomi Szent István Gimnázium és Híradástechnikai Szakközépiskola két korábbi tanintézet jogutódja.

Egyik, az 1854-ben alapított alreáltanodából 1935-től gimnáziummá szervezett Szt. Imre Gimnázium. Az iskola a II. világháború alatt többször kényszerült helyváltoztatásra. Eredeti épületét 1944. október 10-én át kellett adnia a városban állomásozó katonai alakulatoknak. December 23-án este érte a várost a legnagyobb légitámadás. A bombatámadás elpusztította a fizika szertárat, a tanári könyvtár helyiségét. Ezért nem található gyűjteményünkben ennek a jogelődnek a szemléltetőeszközeiből egyetlen példány sem.

A másik jogelőd az 1687-ben Széchenyi György érsek által alapított jezsuita, majd a 19. század elejétől bencés gimnázium. Ennek az iskolának a gyökerei visszanyúlnak a Szent István által alapított káptalani iskoláig. A hányatott sorsú intézetnek a jelen századfordulón korszerű, jól felszerelt szertárai, előadótermei voltak. Ezeknek a szemléltető eszközöknek egy része található a fizika tantárgytörténeti gyűjteményünkben. (A másik része a mai Bottyán Szakközépiskolában maradt. A biológiai gyűjtemény nagyobbik hányadát 1970-ben a táti általános iskolának ajándékoztuk, mivel a szakközépiskolai oktatásra történő áttérés miatt ezekre nem volt szükség, tárolásuk, gondozásuk nem volt megoldható.)

Természettudományos ismeretek tanítása már a középkori káptalani iskolákban is megtalálható. A naptárkészítéshez szükséges csillagászati és földrajzi ismeretek mellett szerepelt a gyógyítás tudománya is. Feljegyzések tanúskodnak arról, hogy a 12. században Párizsban, Oxfordban magyar diákok magas fokon tanultak természetfilozófiát. A későbbi századokban is Heidelbergből, Baseltől, Utrechttől hazatérő diákok kezdték meghonosítani hazánkban a Philosophiae Naturalist, amely a hazai fizikaoktatás előfutárának tekinthető.

A középkortól a késő reneszánszig megtalálható skolasztikus természetfelfogás mellett a 13. századtól (Nagy Szt. Albert, Rogerius Bacon (fokozatosan erősödik az igény a természet experimentális, tapasztalatra épülő, kísérletező megismerésére." Az egész természet Tudományának talpköve a tapasztalás... A természet törvényeinek kinyomozására közönségesen nem elegendő a csupa tapasztalás, hanem szükséges, még pedig igen gyakran a szemes vizsgálódás, és próba is. — Jegyzés. A próbák által a természetnek olyan erejét és munkáját gyakorlta tapogattuk ki, melyeket talán a tsupa tapasztalás, és vizsgálódás soha fel nem fődözött volna." Olvashatjuk Varga Márton 1808-ban megjelent "A gyönyörű Természet Tudománya" című könyvében.

A fizikaszertár és a tantárgytörténeti gyűjtemény eredete

(Részlet a szerző tanulmányából az 1987-ben kiadott jubileumi évkönyvünkéből)

Az első Ratio Educationis rendelkezései (1777) alapján vált a fizika önálló gimnáziumi tantárggyá. A fizika tanításával nem voltak túl igényesek sem a személyi, sem a tárgyi előírások. A szertárak szerényebb szemléltetőeszköz állományal rendelkeztek, a tantárgyat nem szaktanár tanította. Jelentősebb változást az 1848-ban kiadott "Entwurf" (Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Oesterreich) eredményezett, amely Magyarországon 1850-ben került alkalmazásra. Ez a tanügyi szabályozás megszüntette a 6 osztályos gimnáziumokat, helyettük a kedvezőtlenebb körülmények közöttieket 4 osztályos algimnáziummá, a jobb feltételek között működőket pedig 8 osztályos főgimnáziummá változtatta. Jelentősen megnövekedett a fizika tanításával szemben támasztott követelmény. Bevezették a szaktanári rendszert, a szerzetes tanároknak is szaktanári képzésben kellett részesülniük. A főgimnáziummá válás előfeltétele magas színvonalú követelményeket is kielégítő szertári állomány volt.

Az 1896/97-es bencésrendi évkönyvben leírtak szerint "az Entwurfig nem is kereshetünk fizikai múzeumot". A bencésrendieknek az anyagi helyzete a szabadságharc után rosszabb volt.

Jelentős erőfeszítéseket kellett tenniük a tárgyi feltételek megteremtéséért. Valószínűen valamilyen vizsgálat kapcsán kifogások merültek fel a szertári állomány színvonalát illetően. 1851 decemberében báró Augusz egy leiratot küldött Takács Bernardin igazgatóhoz, amelyben kifogásolja a segédeszközök hiányosságát. Bár az igazgató válaszában alaptalannak minősíti ezt az állítást, de bizonyos hiányosságokra egyéb leírásokból mégis lehet következtetni.

Az igazgató még 1852-ben felkereste a polgármestert és kérte, hogy a fizikai múzeum számára egy termet rendeztessen be, lássa el szükséges szekrényekkel és egyéb eszközökkel. Egy korábbi szerződés alapján a város volt köteles gondoskodni az iskola karbantartásáról, anyagi igényeinek kielégítéséről.

Ez az esztendő tekinthető az önálló fizikai szertár kezdetének. A főgimnáziummá válás évében (1852) az újonnan kinevezett tanári kar sorában találkozzunk Kühn Rajmund nevével. Ő tekinthető a szertár megalapítójának.

Kühn-t követő fizikai tanárok, mint pl. Hollósy Jusztinián, Fehér Ipoly, elméletileg jól képzett tanárok voltak, szerették a kísérletezést, működésük idején a szertár sokat fejlődött. Az új épületben a fizika szertár már valóságos dísz volt az intézetnek.

Érdekes módon megtalálhatjuk a mai III. előadások őseit a fizikatanárok ismeretterjesztő munkájában.

A fizika tanítása, a fizikai ismeretek terjesztése túllépte az iskola falait. Nemcsak a tanulóifjúság, hanem a városi nagyközönség számára is tartottak fizika tárgyú előadásokat. Kühn előadást tartott a fizika egyes fejezeteiről az esztergomi és a vidéken működő tanítóknak. Jagicza a hetvenes években kísérle-

tekkel tarkított felolvasásokat tartott a fizika érdekesebb részeiről. Fehér Ipoly a Lőrincz utcai arénában élőképeket mutatott be nagyszámú közönség előtt. A bevételt az 1876-os árvízi károk enyhítésére fordították. Horváth Mátyás 1885-ben, Párkány visszafoglalásának 200 éves emlékünnepe a főgimnázium dísztermében skioptikonnal (vetítéssel) mutatott be történelmi képeket, 1896-ban pedig a kíváncsi publikum előtt a Röntgen-sugarakat ismeretette. A bevételből kívánták biztosítani a szegényebb tanulók millenniumi tornaversenyen való részvételét. A század elején 1906-ban Dombai Nárcisz a naprendszerről, a Napról, a Geissler-csővekről és a Röntgen-sugarakról tartott ismeretterjesztő előadást.

Sok esetben feltűnően szépek a múlt század végén és a XX. század elején készített szemléltetőeszközök. Anyaguk nemes fából, esztétikus hatású rézötvezetkekből készült. Kivitelezésük gondos, tartós. Feltűnő az ötletgazdagságuk. Nagyon sok ma készített taneszköz ötlete ezekből táplálkozik. (Pl. dem. transzformátorok, optikai pad, stb.)

A múlt században beszerzett több fizikai eszköz külföldről, legtöbb esetben Bécsből származott. A hazai tanszergyártás a Calderoni cég működésével kezdődött (1819). Szertárunkban nagyon sok taneszköz található, amely a Marx és Mérei cégtől származik.

Úgy tűnik, hogy a harmincas években, valószínűen gazdasági okok miatt szűkül a tanszergyártó vállalatoktól beszerzett eszközök száma. Szaporodnak a házilag készített, esztétikailag igénytelen (fuserált) taneszközök, állványok, foglalatok, stb. Az tény, hogy a szükségmegoldás mögött lelkes tanári munka és tantárgyszeretet húzódik meg.

A második világháború alatt az épületet több bombatalálat érte, négy tanterem és a lépcsőház elpusztult: a tetőzet, ajtók és ablakok súlyosan megrongálódtak. Az épületben hosszabb-rövidebb ideig katonák voltak elszállásolva. Ennek ellenére a szertár sértetlen maradt. Ez részben annak is köszönhető, hogy a front közeledésekor Gonda Celesztin, a fizika szertár őre a szertár ajtaját befalazta és így az értékes szemléltető eszközök elkallódását megakadályozta.

Az államosítás után a bencésrendi szertár állami tulajdonba került. Első szertárosai Sárgai József és Cserép Lajos voltak. Az állam és az egyház közötti kiegyezés után, amikor a volt Szt. Imre reál-gimnázium beolvadt a Szt. István gimnáziumba, egykori szertári felszerelésüket nem hozták magukkal. Ezek az egyházi tulajdonba visszakerült Temesvári Pelbárt gimnáziumé maradtak. A tanári és ifjúsági könyvtárak, valamint irattárak anyaga és némely bútorzatuk (pl. a kémia szertárban lévő, máig is a legszilárdabb keményfa székek) iskolánkhoz került. A zárda épületébe történő átköltözéskor a szertári anyag fele a technikumé lett. Az átköltözéskor a fizika- és kémia-szertár a második emeleten lévő köves, alig fűthető, hosszú folyosó alakú helyiségben lett kialakítva. A tanév többségét képező téli hónapokban a dermesztő hideg miatt szertári munkát nem lehetett végezni. A helyiség minden szempontból átmeneti szükségmegoldásnak volt tekinthető. Az ötvenes évek közepétől a fizikaszertár fejlesztés gyengébb ütemű

volt. Az utóbbi elsősorban a tanszergyártó vállalat nagyon szűk kínálatával magyarázható.

Cserép Lajos az iskola egykori fizikatanárának visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy kezdetben annyira szűkösek voltak az iskola új helyén a szertár kialakítási lehetőségek, hogy a fizikai szemléltetőanyagot eleinte el sem tudták helyezni. Véletlenül fedezte fel Cserép Lajos a Dobó Gimnázium átadta ezt az István Gimnáziumnak, akkor került sor az eszközök átszállítására. Az átszállítás közben, darabonként, a kisebb darabokat kosarakban összegyűjtve — történt. Az eszközöket az órák előtt tálcákon kellett szállítani a szűk folyosókon keresztül a tantermekbe, s az óra után vissza az emeleti szertárba.

Az államosítás után közvetlenül a szertári anyagot Heil Ferenc rajztanár vette át. Az eszközök egy részét nem ismerte, a neve alapján nem tudta azonosítani. Ezekben az esetekben lerajzolta a szemléltetőeszközt.

Az ötvenes évek első felében rádió-szakkör működött az iskolában Cserép Lajos vezetése alatt, aki ebből a témakörből írta a szakdolgozatát. A szakkörben elsősorban a háború után itt maradt sok német katonai rádiócsövet használtak fel, s ezek segítségével építettek egyszerű vevőkészülékeket.

A hatvanas évek végén (1968) megkezdődött a gimnáziumi osztályok fokozatos elsorvasztása. 1972-ben fejezte be tanulmányait az utolsó gimnáziumi osztályunk. Az iskola profilváltásával együttjáró mélyreható változások kétségessé tették a régebbi taneszközök sorsát. Ezért 1970-ben a muzeális értékű szemléltetőeszközök biztonságba helyezése érdekében nagyobb mennyiségű könyvtári anyaggal együtt 37 db műemlék jellegű fizikai kísérleti eszközt adtunk át a Balassa Múzeumnak.

1970-ben a fizika- és a kémiaszertár új helyre költözött. Az első emeleti folyosó végén alakítottuk ki a két szertárat, és a természettudományok tanítására alkalmas előadótermet. A szertárhelyiségek az igényeknek megfelelő méretűek, jól szellőztethetők, világosak, jól fűthetők.

Tizenegy esztendő múlva, 1981-ben az elektromágneses indukció törvénye felfedezésének 150 éves évfordulója alkalmából iskolánk új, híradástechnikai profiljához illeszkedő kiállítást rendeztünk a múzeumnak átadott kísérleti eszközök felhasználásával. A megtisztított, szépművű eszközök nem várt sikert eredményeztek. Rájöttünk, hogy megértek a feltételek arra, hogy ezek a műkincesek — iskolánk múltjának évszázados hordozói — szerepet kapjanak hagyományaink ápolásában, ifjúságunk nevelésében. Az iskolavezetés felismerte ezekben az eszközökben rejlő új pedagógiai lehetőséget. Iskolánk igazgatójának, Popovics Györgynek szilárd eltökéltsége, és dr. Horváth István múzeumigazgató bölcs kompromisszumkészsége folytán, az egy évtizeddel ezelőtt átadott eszközök hiánytalanul visszakerültek azzal a feltétellel, hogy az eszközök múzeumi védettség alá kerülnek.

Gyűjteményünk legrégebbi darabja a csillagászati földrajz tanítása közben használt szemléltetőeszköz: egy XVIII. századból származó amrilláris szféra. Az

éggömb főköreit szemlélteti. Készítőjét nem ismerjük, egy rájegyzés látható: Jénig fecit. Az eszköz hasonmása található az egri csillagászati múzeumban.

A távcső az 1854/55-ös tanévben került az iskola tulajdonába, Rimely Mihály pannonhalmi főapát ajándékaként. A bécsi Prokesch műhelyben készült. A távcső oldalán a 46-os sorszám látható. A Prokesch műhely híres természettudományi szemléltető eszközöket és kísérleti műszereket előállító cég volt. Jedlik is gyakran betért ebbe a műhelybe. A távcső a mai napig is üzemképes. Tavaszi és őszi estéken tanulóink a város melletti dombtetőről gyakran nézegethették vele a Hold krátereit, a Jupiter négy holdját, és a Szaturnusz gyűrűjét.

Gyűjteményünknek egy igen érdekes sorozata, azokból a villamos gépekből áll, amelyek a XIX. század első felében, illetve a közepén készültek. Így például a dal Negro-féle motor, amelyben mechanikus áramváltó cseréli az elektromágnes sarkait, vagy a Page-féle motor, amely a gőzgép dugattyúinak a mozgására emlékeztet.

Ugyancsak érdekes a Froment-féle motor és a Stöhrer-Pixii-féle mágneses gép, amelyből öt darabot először Jedlik hozatott be az országba. A gépen Jedlik is hajtott végre módosítást. (Egy érdekes história: ilyen gép segítségével kísérelte meg Bierbauer győri tanár két halálraítélt, majd felakasztott rablőgyilkos életrekeltését. Az élesztés nyomán az egyik magához is tért, majd egy napi élet után tüdővízenyőben meghalt.)

Technikatörténeti szempontból értékes tárgyi emlékek azok is, amelyek a beszéd és a zenei hangok távközlése, és a hangrögzítés 19. századi eredményeit tükrözik. Megtalálható szertárunkban az ún. Reis-féle telefon. Ehhez hasonló készüléken történt a világ első telefonbeszélgetése Reis német fizikatanár és egy barátja között 1861-ben. Tőle származik a telefon szó is.

1877-ben szólalt meg az Edison által készített fonografon felvett dal legelőször. A hangrezgéseket ónfóliára karcolta egy éles tű. Később az ónfóliát viasztekercekre váltották fel, a hang minősége jobb lett. Mindkét típusú korabeli fonográf megtalálható szertárunkban.

A fizikaszertár ("múzeum") alapítója: Kühn Rajmund

A főgimnáziummá válás évében (1852) az újonnan kinevezett tanári kar sorában találkozunk Kühn Rajmund nevével. Ő tekinthető a szertár megalapítójának. 16 évig tanított fizikát Esztergomban.

Kühn Rajmund Lajos (1828. dec. 15-1884. ápr. 11.)

Édesapja asztalos mester volt, így hazulról hozta azt a kezűgyességet, amely a fizikai eszközök készítésében is megnyilvánult. A kőszegi bencés gimnáziumban befejezve tanulmányait, kérte a pannonhalmi szent Benedek-rendbe történő felvételét. A noviciátus után Győrben folytatott filozófiai tanulmányokat, ahol az 1846/47. tanévben Kreuz Krizosztom volt a fizikatanára. A fizika iránti rendkívüli érdeklődése már itt észrevehető volt, és itt kezdődött a később barátságossá nemesedett kiváló tanár-tanítvány viszony, amely Kreuz és Kühn közötti kapcsolatot mindvégig jellemezte.

1852. augusztus 7-én — tanulmányait befejezve — áldozópappá szentelték, és Rimely Mihály főapát az esztergomi főgimnáziumba helyezte. Mikor Kühn elfoglalta első munkahelyét, majdnem üres fizikaszertárat talált, még a leszükségesebb eszközök többsége is hiányzott. Ez nem törte meg a lelkesedését, a szülői házból örökölt kezűgyessége most nagy hasznára volt. Jól értett a fa és a fém esztergáláshoz, üvegtechnikához. Kitűnő fa- és fémesztergái voltak, üvegfüvő műhelyt és kovácsműhelyt is létesített a szertárban. De a pártfogók támogatása sem maradt el. 1854-ben a főapát egy 130-szoros nagyítású csillagászati távcsövet adományozott a szertárnak.

A távcső jobb kihasználása érdekében a rendház tetején egy jó szabad kilátást biztosító obszervatóriumot létesítettek, amelyet a város érdeklődő közönsége is látogathatott. Kühn ebben az obszervatóriumban rajzolta fel igen nagy pontossággal az ott áthaladó délkört, amelynek a segítségével olyan tökéletesen tudta megállapítani a pontos időt, hogy Schmidt Nándor neves esztergomi órásmester óráinak a járását ennek alapján hitelesítette. Itt az obszervatóriumban Kühn egy napórát is szerkesztett.

Az ajándékozók között találjuk Jedlik Ányos nevét is, aki saját maga által készített optikai ráccsal gazdagította a szertárat (sajnos ezek a darabok elvesztek). De ott találjuk a pártfogók között az egykori tanára, Kreuzs Krizosztom neve mellett más tanártársak, tanulók, barátok, egykori tanítványok nevét is.

Kühn rendkívül rokonszenves egyénisége más támogatókat, segítőtársakat is vonzott a szertárfejlesztő munkához. Ilyen hűséges segítőtársa volt Leutelt Vince császári és királyi nyug. áll. tüzérkapitány, aki szívesen vett részt mindenféle barkácsmunkában, szerelésben. Az 1869/70-es tanév végén kiadott évkönyvben már 444 féle eszközt sorolnak fel a természettani (fizikai) szertár állapotának ismertetésekor. Ebben a felsorolásban csillaggal jelölték meg azokat az eszközöket, amelyek Leutelt Vince közreműködésével készültek. Közel hetven eszköz mellett találhatjuk meg ezt a jelzést. Dr. Nemtsák János ny. főreáliskolai tanár, Kühn tisztelője és jóbarátja elbeszéléséből tudhatjuk meg, hogy Kühn olykor fél éjszakát is a szertárban töltött az eszközök készítésével, javításával foglalatzkodva. A nyári szünetekben gyakran kereste fel Kühnt laboratóriumában az esztergomi születésű Schenek István gyógyszerész, kémikus, egyetemi tanársegéd.

Több fizikai tárgyú értekezést, magyar és német nyelvű fizika tankönyvet írt. 1865-ben tankönyvbírálatra kérték fel, több szakkönyvet fordított magyarra.

Rimely Mihály főapát 1865-ben bekövetkezett halála után, Kreuzs Krizosztom — Kühn atyai barátja, egykori tanára és tanártársa lett a főapát. Az új főapát jól ismerte Kühn kiváló gyakorlati képességeit, és elhatározta, hogy a rend gazdasági ügyeinek intézésébe vonja be. Kiküldte az 1867-es párizsi világi kiállításra, s megbízta, hogy útközben tanulmányozza több németországi birtok kezelését. 1868-ban a kismegyeri bencésbirtok jószágkormányzója lett. A nagyon rossz talajviszonyokat, a kavicsos, homokos talajt fásítással megjavította, és a többi bencés birtok művelésénél is alkalmazott gazdasági rendszert dolgozott ki.

A növénytermesztéshez hasonló sikereket ért el a tejgazdaságban, sertés-tenyésztésben is. Szabadidejében virágműveléssel foglalkozott.

Már 1852-ben sokat szenvedett a reumatikus fájdmaktól. De barátja, Schenek István, aki nagy tudója volt a homeopátiás orvoslásnak, meg tudta gyógyítani, s 10 évig egészséges volt. De 1872-ben ez a kór olyan erővel tört rá, hogy már nem tudtak rajta segíteni, és 1884. április 11-én meghalt.

A természettani (fizikai) szertár (múzeum) őrei

1853-1869	Kühn Rajmund
1869-1873	Jagicza Lajos
1873-1874	Chobot Márk
1874-1885	Fehér Ipoly
1885-1896	Horváth Mátyás
1897-1901	Gidró Bonifác
1902-1922	Dombai Nárcisz
1922-1923	Mattyasóvszky Kasszián
1923-1942	Tihanyi Miklós
1942-1943	Sághegyi Medárd
1943-1946	Gonda Celesztin
1946-1948	Legányi Norbert
1948-1953	Cserép Lajos
1953-1955	Csordás András
1955-1962	Marton Kálmán
1962-	Bányai Mátyás

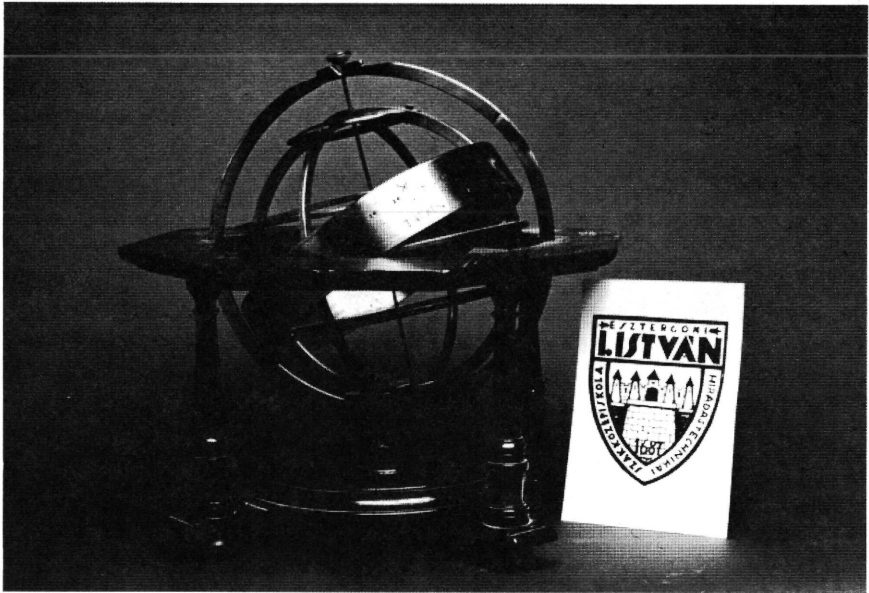
Sajnos az évkönyvek hiányzó példányai, illetve az évkönyvekből helyenként hiányzó adatok miatt az időközök kezdő és záró évszáma nem minden esetben pontos.

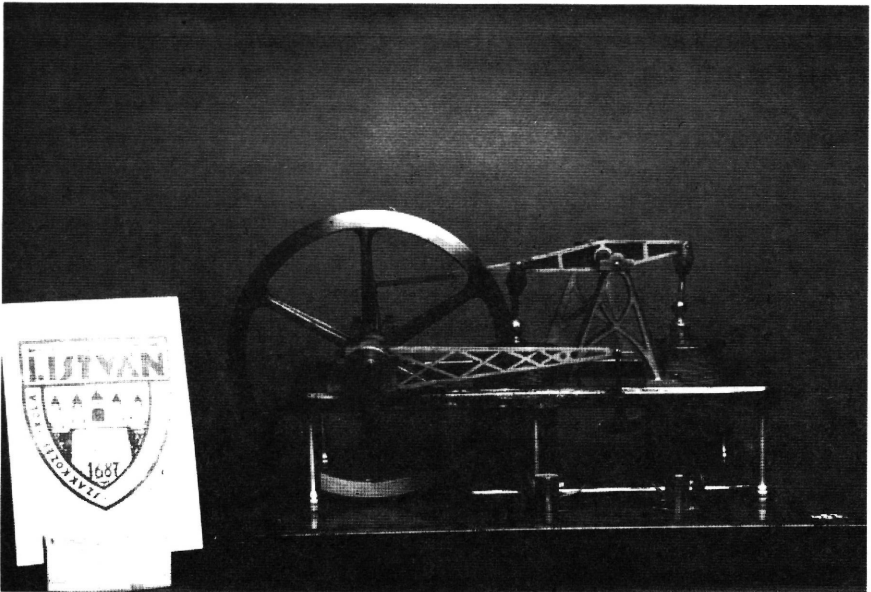
Kühn

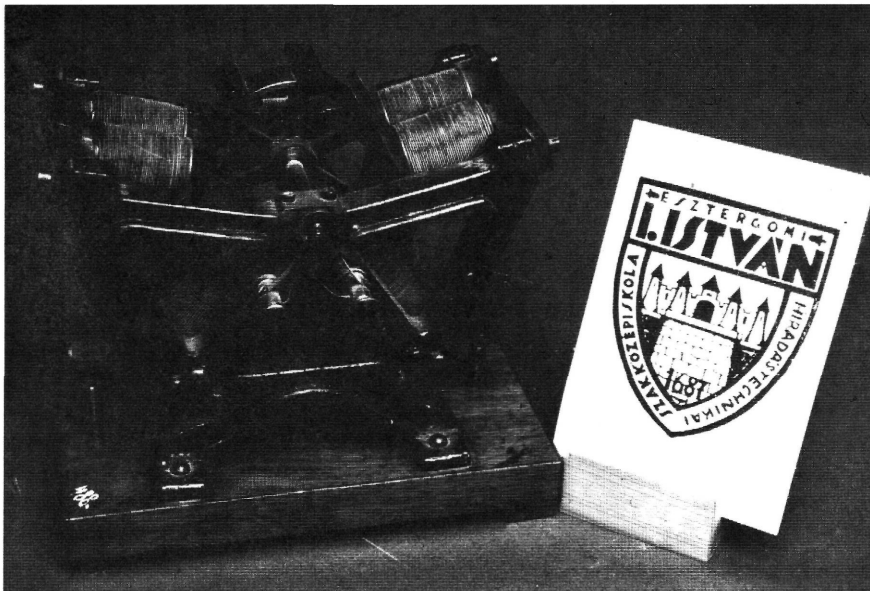
Távcső

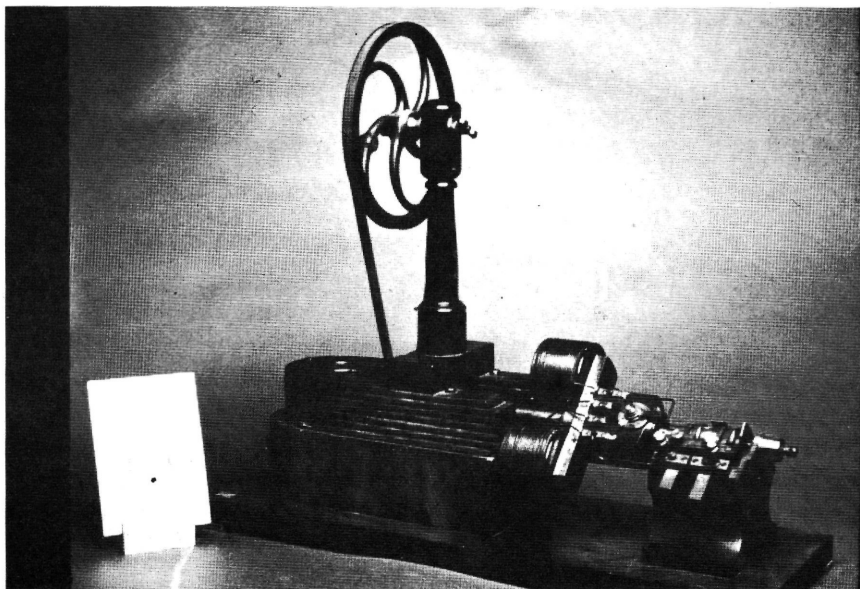
Armilláris szféra, az éggömb főköreit szemlélteti

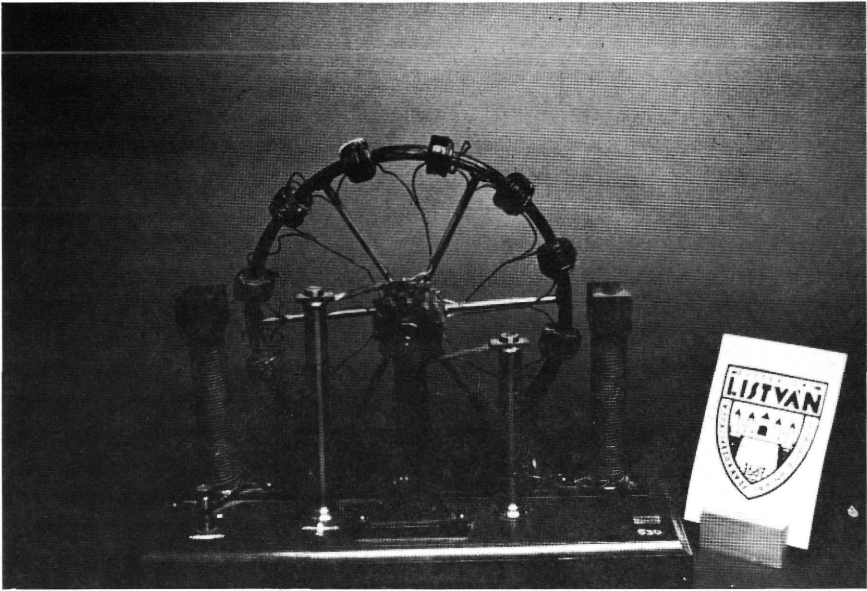
Page-féle motor

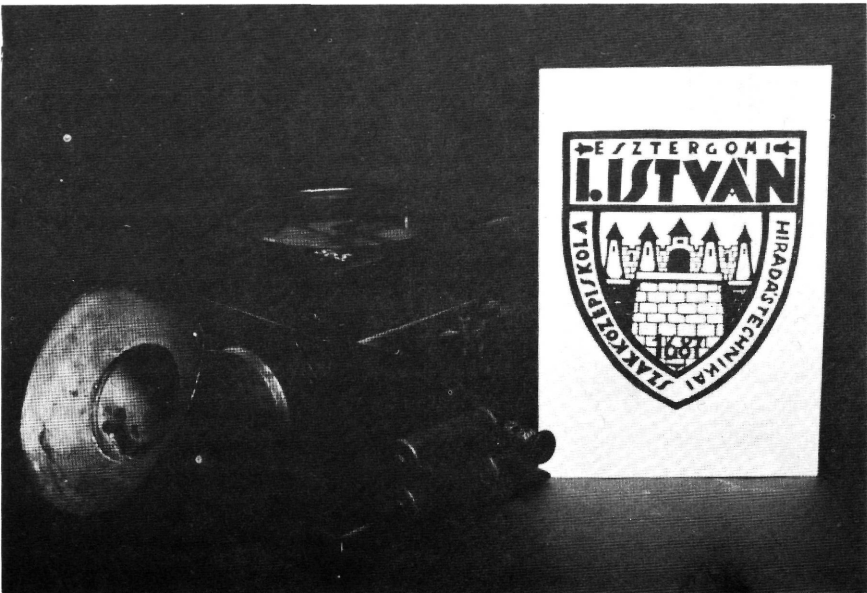
Froment-féle motor

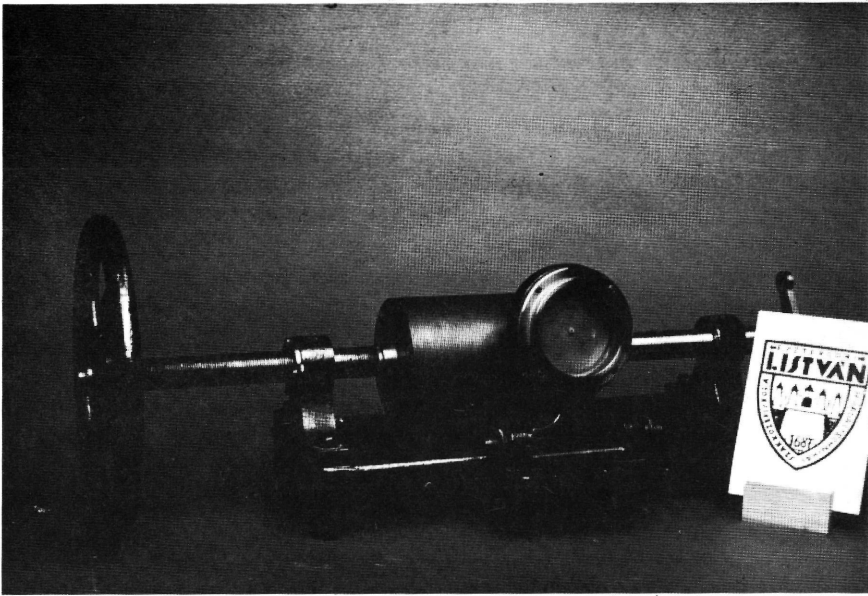
Stöhrer—Pixii-féle villamos gép

Villamos generátor Paccinotti-féle gyűrűvel

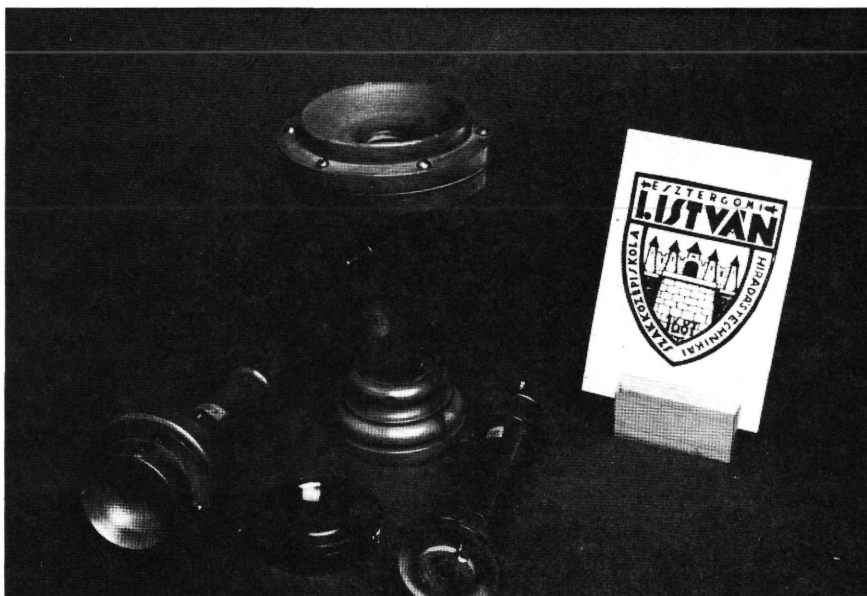
Reis-féle telefon

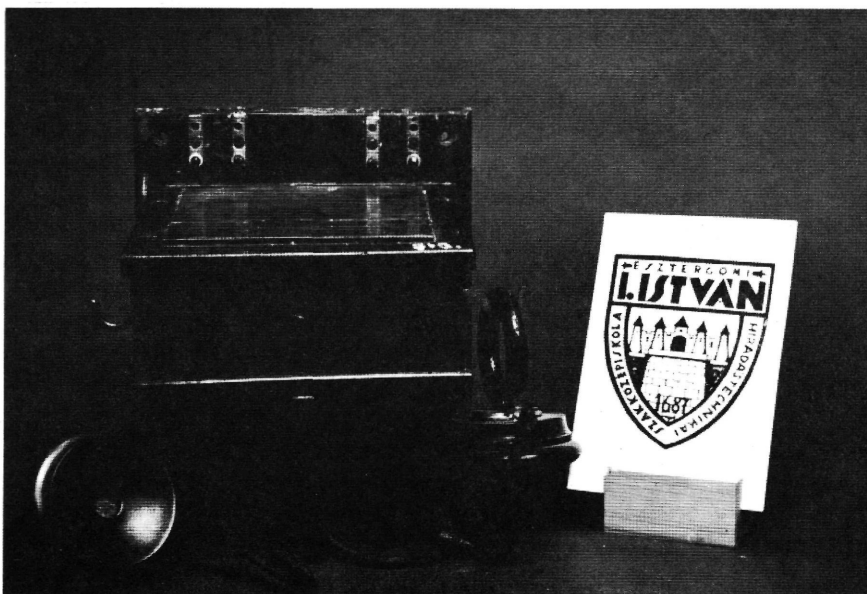
Edison -féle ónfóliás fonográf

Viasztekercses fonográf

Bell-féle telefon beszélője és hallgatója

Bell-féle telefonállomás

FÉL ÉVSZÁZAD A MŰSZAKI OKTATÁS SZOLGÁLATÁBAN A BOTTYÁN JÁNOS MŰSZAKI KÖZÉPISKOLA TÖRTÉNETE

Simon Tibor (Esztergom)

Az indulás évei

Esztergom ősi iskolaváros. Arculatát ugyan az évszázadok, az egymást követő korszakok, a gazdasági és társadalmi átalakulások, politikai váltások időszakonként megváltoztatták, alapvető jellege azonban változatlan maradt.

Különösen mélyreható átalakulást hozott e területén is az 1945 utáni időszak, mely egyrészt a háborút követő újjászületéssel, másrészt a folyamatosan bekövetkező gazdasági-társadalmi-politikai formációváltással magyarázható. Az első szakasz a károk helyreállításának, az élet megindításának, általánosan az újjászerveződésnek az időszaka. A második szakasz a negyvenes évek végével kezdődik. "Az 1948/49-es tanévvel egyben az iskolaváros fejlődésének gyökeresen új korszaka is nyílik. Külső eseményeit tekintve hasonlít ugyan az előző szakaszhoz, mert az oktatási intézmények költözködése, a pedagógus-állomány élénk mozgása a testületek között ebben az időszakban is (nagyjából 1952-ig) folytatódik, illetve újrakezdődik. Azonban lényeges különbség, hogy most az államosítás a hajtóerő: azaz e mozgás nem külső körülményekkel — a régi épületek, szervezeti keretek helyreállításával —, hanem az új tartalom határozott megvalósítási törekvéssel, új iskolaszervezési formáinak kísérletező keresésével kapcsolatos."¹

Az államosítás megteremti az új oktatáspolitikai reformtervezetének fokozatos megvalósítási lehetőségét. Az 1948/49-es tanévvel megszűnő régi típusú gimnáziumokat az új, négy évfolyamos, különböző képzési célú középiskolák váltják fel. Ezek egyike volt a műszaki gimnázium, amelyből 1950-ben, törvényerejű rendelettel létrejöttek az ipari és mezőgazdasági technikumok, majd később az akkor a jövő iskolatípusának tartott szakközépiskolák.

Céljuk a politikai irányzatnak, a feszített iparosítási koncepciónak megfelelően egy új típusú középkáder réteg megteremtése, szakmailag jól képzett és kellő általános műveltséggel is rendelkező középszintű ágazati vezetők képzése, akik a felsőfokú — kimondottan szakirányú — továbbtanuláshoz szükséges előképzettséggel is rendelkeznek.²

Ennek megfelelően minden minisztérium igyekezett biztosítani az erőltetett ipari fejlesztéshez szükséges szakembergárdát szakterületén. Az Általános Gépipari Minisztérium szakmai felügyelete mellett 21 technikumot hoztak létre, melynek irányítását 1951-ben az átszerveződött Kohó- és Gépipari Minisztérium kapta meg.³

Így jött létre a hányatott sorsú és folyamatosan át- meg átszerveződő, korábbi bencés rendi Szent István Gimnázium⁴ keretein belül és épületében 1950 szeptemberében az ipari gimnázium szerszámgépgyártó tagozata, a későbbi 9. sz. Általános Gépipari Technikum. Az első tanévben 3 tanulócsoport indult, 123 tanulóval.

Annak érdekében, hogy az új iskolatípust az átalakuló oktatásszerkezetben megfelelően el tudjuk helyezni, az életre hívó másik oldalt, a dinamikusan fejlődő gazdaság, a mennyiségében és minőségében átalakuló ipari szerkezet szakemberszükségletét is érzékelnünk kell. Ennek érdekében — néhány vázlatos gondolat erejéig — Esztergom gazdasági életének átalakulását is érintenünk kell. A gyors fejlődés eredményeként "az egykori kisipari jellegű és beállítottságú, manufaktúras fejlettségű városból egy saját — országos vonatkozásban is fontos — ipari bázissal rendelkező város lett."⁵ Elsősorban a szerszámgépgyártás és a műszeriparra támaszkodva egyre erőteljesebb, és átalakítja a város társadalmi berendezkedését, gazdasági jellegét, a lakosság mentalitását, sőt hatással van szellemiségére is.

A gazdasági átalakulás első évtizedeinek két szakasza van: a háború után az útkeresés és a lassú fejlődés időszaka kb. az 1950-es évek végéig, két kiemelkedő üzemmel, a 4-500 főt foglalkoztató Sportárutermelő Vállalattal és a 240-250 főt foglalkoztató Esztergomi Szerszámgépgyárral. Majd a második szakasz: az 1960- és 70-es évek dinamikus fejlődése, amely során a város jellegzetes ipari arculata kialakult, a munkáslétszám a többszörösére emelkedett. A szerszámgépgyár utódaként létrejön 1963-ban a SZIM Esztergomi Marógépgyára, melynek a 70-es évek közepére már több, mint ezer dolgozója van. A Sportárutermelő Vállalatból kinő a város legnagyobb ipari objektuma, a Labor Műszeripari Művek (munkáslétszáma ekkor már 3 ezer körüli), megkezdí működését az EMG Esztergomi Gyáregysége (Relé) 800 fő körüli létszámmal, a Granvisus Látszerészeti Eszközök Gyára kb. 350 fővel, a MOFÉM Esztergomi Gyáregysége 350 fővel és a Finommechanikai Vállalat 4. sz. Gyára (korábban Pestvidéki Gépgyár) kb. 250-es munkáslétszámmal.⁶ A robbanászerű mennyiségi változás egyértelmű, hiszen jó két évtized alatt az ipari nagyüzemekben dolgozók létszáma 700-750 főről kb. 6 ezerre, majdnem tízszeresére emelkedett. E tény az új minőségi struktúrával összefonódva jól érzékelteti a szakemberszükségletet — főként a középkáder, hiszen ilyen irányú szakképzés eddig nem volt — robbanászerű növekedését és egyben szakmai irányát is. Ezt szolgálják és ebből táplálkoznak az új típusú iskolák, közöttük gépipari technikumunk is. Nem kis mértékben ebben rejlik fejlődésük lehetősége és gyakran hullámvölgyük alapvető oka is, mint a gépipari technikum esetében a gyors indulás utáni megtorpanás, majd a műszeripari jelleg vállalásával a mai napig legmagasabb ívű — mind létszámban, mint tartalomban — felemelkedés is.

Az induláskor, a volt bencés gimnázium épületében a két iskolatípus közös szakmai és gazdasági vezetéssel működött, igazgatója dr. Szabó Lajos volt. A háborús károk miatt erősen megrongálódott épületben csak nagy nehézségek árán

indulhatott meg az oktatás. Az első évben még délután is kellett tanítani. Különösen a tanműhelyi oktatás megszervezése okozott sok gondot, hiszen sem helyiségekkel, sem felszereléssel, sem szakembergárdával nem rendelkezett az iskola. Ezzel magyarázható, hogy több mint fél évig, a szerszámgépgyár segítségével jóvoltából, üzemi körülmények között folyt a tanműhelyi munka. 1951 májusában sikerült az iskola épületében két földszinti helyiséget műhelyteremmé átalakítani, s ezzel az oktatás minimális feltételeit biztosítani.⁷ A következő évben az iskola épületébe költözött az elmúlt évek során Dorogon, a Petőfi Általános Iskolában létrehozott bányaműszaki iskola, melynek igazgatója Csetényi József volt. Az iskola az átszervezés eredményeként bányagépészeti technikummá alakult.

Az új tanévben a három iskola kettős igazgatás alatt működött, majd a gépipari technikum igazgatója Csetényi József lett, a bányagépészeti technikumé pedig Tóth Albert. A két iskola az épületet és berendezéseit közösen használta, anyagi ügyeiket a gimnázium gondnoka irányította.⁸

Annak ellenére, hogy az 1951/52-es tanév során a gimnázium a vizivárosi iskolablokkba költözött, s a következő évben a bányagépészeti technikum is elköltözött, a tárgyi feltételek csak lassan változtak meg. A szétválás, a felszerelés leltári megosztása (pl. a könyvtár) még évekig tartó folyamat. Az 1952. április 30-án felvett ellenőrzési jegyzőkönyvben a KGM Szakoktatási Főosztályának gazdasági igazgatósága még nagyon sok hiányosságot és megoldandó problémát sorol fel.⁹

Az oktatás tárgyi és személyi feltételeinek kialakítása

Az egész Főapát utcai épület a technikum kezelésébe került. Ezzel megteremtődött a megfelelő személyi és tárgyi feltételek kialakításának, az oktatás tervszerű megszervezésének a lehetősége.

A háborúban megrongálódott épületrészeket kijavították, ezzel a technikai teremszükséglet kényelmesen biztosíthatóvá vált, viszont a szertárhelyiségek — főként a fizika — továbbra is használhatatlanok maradtak. Ezek rendbehozatalát, működőképessé tételét a KGM és a helyi gyárak segítségével az iskola jórészt saját erőből oldotta meg. Ennek érdekében különösen sokat dolgozott Sárgai József szakos tanár, valamint Nick Lajos és Szopkó Sándor műhelyoktatók.¹⁰

A legnagyobb gondot továbbra is a gyakorlati oktatás feltételeinek a biztosítása jelentette. A megoldás felé az első lépést a KGM-ből 1952. október 11-én érkező expressz megbízás jelenthette a Kossuth Lajos utca 18. szám alatti romos ház minisztériumi kezelésbe történő átvételéről.¹¹ Még abban a tanévben elkészült az új tanműhely, amelyben lakatos, hegesztő, kovács és hőkezelő, illetőleg gépműhelyt sikerült berendezni. A felszereltség azonban még igen elavult és hiányos, hiszen a támogató üzem gépparkja is jórészt korszerűtlen volt. A helyiségek biztosításával viszont megindulhatott a korszerűsítés, ami a legkülönbözőbb forrásokból és formákban valósult meg: egyrészt a technikumok központi

anyaguktára biztosított szerszámokat és anyagokat, másrészt lebonyolította a vállalatok és az iskolák, illetve az iskolák egymás közötti készletcseréjét. Mindezek mellett a fejlődésben fontos szerepe volt a műhelyoktatók irányításával végzett tanulói munkának is. Több munkagépet is úgy készítettek el, hogy a Szerszámgyártó fődarabokat adott az iskolának, amelyekből a diákok esztergagépeket és gyalugépeket készítettek.¹² Az új tanévre befejeződik az épület teljes tatarozása, és elkészül a — későbbiekben még oly sok gondot okozó — központi fűtésrendszer. 1954 szeptemberében az oktatás már alapjaiban megváltozott körülmények között indulhat meg. Az októberi statisztikai jelentés szerint az iskola 10 osztályteremmel (a tanulócsoporthoz száma is 10), 1 előadó teremmel, 3 szertárhelyiséggel, 1 tornateremmel, 5 műhelyteremmel, 2 irodával és 5 egyéb helyiséggel rendelkezik.

A megfelelő színvonalú oktató munka megfelelő színvonalú személyi feltételeket is megkövetel. Az első tanévben még csak két főhivatású tanára volt az intézménynek, hiányoztak a műszaki oktatók, és a gyárból bejáró műszaki óraadó mérnököknek sem volt semmilyen pedagógiai képzése.

A helyzet az 1952-es év során változott jelentősen. Már adták a főhivatású tantestület működésének feltételei. S az 1952. március 3-i jelentés szerint az iskola személyi állományát Csetényi József igazgató mellett 7 főállású tanár (ebből egyetlen műszaki), 2 óraadó elméleti tanár, Franke László műhelyfőnök, 3 technikus tanár, 1 közös gondnok és 3 technikai személyzet alkották.¹³ A testületben már megtalálhatók azok a meghatározó egyéniségek, akik majd hosszú távon megszabják az iskola arculatát. Az elkövetkező évek, évtizedek folyamán a közismereti tárgyakat tanító és a műhelyben oktató tanárok névsora alig változik, illetve csak folyamatosan bővül: haláláig (1976) igazgatója és meghatározó személyisége az intézménynek Csetényi József igazgató, hosszú évtizedekig, nyugdíjba vonulásukig meghatározó pedagógus egyéniségek Sárgai József, Tóth István, Baráth Iván, a műhelyben Balogh Sándor, Nick Lajos és Szopkó Sándor. S ekkor kezdi pályáját, 1951. augusztus 15-től gyakorlóéves tanárként Dévényi Iván.

A következő évben tovább javultak a személyi feltételek: bár a közismereti létszám az első 10 évben alig változott, viszont új technikus tanárokat sikerült felvenni. Jelentős előrelépést jelentett, hogy a korábbi években beindított műszaki tanárképző főiskolán végzetek közül főhivatású elméleti tanárokat nevezett ki a minisztérium az iskolába.¹⁴

A KGM Oktatási Főosztályának 1953. november 30-i levele a tantestület létszámkeretét az 1953/54-es tanévre a következőkben állapította meg: 1 igazgató, 1 igazgatóhelyettes (-1), 11 nevelő (-2), 1 műhelyfőnök, 6 műhelyoktató (-1). Az iskola tehát 4 betöltetlen álláshellyel rendelkezett. Hosszú évekre ez a keret adja majd az iskola testületi létszámát.

Az 1954. január 20-i statisztikai jelentés adatai szerint a tanárok iskolai végzettségi adatai: 6 egyetemi, 4 főiskolai képesítésű, míg 6 fő pedagógiai képesítés nélküli (az illetők kivétel nélkül műhelyoktatók). Az előrelépés tehát igen

jelentős. A tantestület első kiváló pedagógus kitüntetettje Halász Margit kémia-földrajz szakos tanárnő, majd őt követi Sárgai József matematika-fizika szakos tanár, aki az oktatásügy kiváló dolgozója kitüntetését kapta.¹⁶

Az oktató-nevelő tevékenység a szerszámgyártó tagozat időszakában

Az első évek tanulói létszámstatisztikája (1. sz. melléklet) azt bizonyítja, hogy az iskola indulásakor tapasztalt érdeklődés csak a második évben torpan meg, s a továbbiakban a tanulólétszám folyamatosan emelkedik. Annak ellenére, hogy — különösen az első években — a lemorzsolódás igen magas számú, bár ennek alapvetően nem tanulmányi okai vannak. A szerszámgyártó tagozat négy éve alatt a tanulócsoportok száma 10-re (3-1-3-3), a tanulólétszám 350-re emelkedik.

A beiskolázási adatok azt mutatják, hogy az iskolavezetésnek nem került különösebb erőfeszítésébe az ekkor igen fontos származási statisztikák arányszámainak teljesítése, hiszen az iskola iránt döntően a munkás és paraszt származású gyermekek érdeklődnek. Ennek társadalmi, szociológiai magyarázata elég egyértelmű. Az 1952/53-as tanévben a felvett I. osztályosok száma 135. Ebből M -97, Dp - 20, Ért - 1 (!), Egyéb - 17 és X - 0. Tehát az első két kategória a létszám 87 %-át teszi ki.¹⁸ Ennek hátrányos következményeivel az iskola egész története során, szinte napjainkig küszködik.

A személyi és tárgyi feltételek folyamatos javulása az oktató-nevelő munka szervezettségében és tervszerűbbé válásában, a tanulmányi színvonal emelkedésében is nyomon kísérhető. Ugyanakkor hűen tükrözik ezek az évek a kor szellemét is, a folyamatosan erősödő központi irányítottságot, a nyomasztó szakmai és ideológiai kényszert, a jelentési és statisztikai kötelezettségek elburjánzását. Mindezekre néhány példa:

— A tananyag korszerűtlen, alapvető tankönyvek hiányoznak, a műszaki jelleg erőszakoltan domináns, a tanítás alapvető segédeszköztára igen hiányos. Az első változást az általános gépipari képzésre történő áttérés hozta meg. Megváltozik a képzés jellege, önálló tantárgyként megjelenik az általános gépszerkezettan, ami a végzős tanulók elhelyezkedési lehetőségeit jelentősen bővítette.

A közismereti tárgyak alárendelt szerepükben, célirányossá szűkített anyagstruktúrájukkal eleve nem feleltek meg a központi elvárásoknak. Éppen ezért igen jelentős, hogy a szakköri foglalkozások e területeken indulnak meg: magyar, orosz és matematika formában, s az első műszaki (szerszámgépszerkesztés) csak az 1953/54-es tanévben szerveződik. Az 1955/56-os tanévben már 6 szakkör működik: magyar (20 fő), orosz (21), matematika (20), gépszerkezettan (20), rádiós (15) és a sportkör (80). Mai szemmel nézve is igen tiszteletet parancsoló, hogy az iskolának énekara, táncsoportja és színjátszó csoportja van.¹⁹ Az énekkarosok és a táncsoport városi kultúrversenyen (1956. március 15.), megyei döntőn (1955. május 1.) szerepelnek sikeresen. Az első tanulmányi eredmények is a matematika (a Rákosi Mátyás országos tanulmányi verseny II. fordulójába 4 tanuló jutott be az 1955/56-os tanévben) és magyar

irodalom (a felszabadulás 10. évfordulójára hirdetett megyei irodalmi pályázaton Mokánszki János III. helyezést ért el A gyufa című munkájával) tantárgyakhoz kötődnek.²⁰

Az iskola szívesen vállalkozna a nyugati nyelvek fakultatív oktatására is, a diákok érdeklődése igen nagy, azonban a beindítás tárgyi feltételeit nem sikerül megteremteni. A minisztériumba küldött jelentés szerint (1954. október 13.) német nyelvre 113 tanuló, angol nyelvre 23 tanuló és francia nyelvre 18 tanuló jelentkezett.²⁰

Külön kell szólni a műhelyoktatás helyzetéről. A tárgyi és személyi feltételek adottak. Annak ellenére, hogy az oktatóknak se pedagógiai, se felsőfokú végzettsége nincs, kiváló szakemberek és szívesen végzik munkájukat. A következő években két esetben viszont az is előfordul, hogy az oktató, aki kiemelt szakember volt korábban az üzemében, kéri az igazgatót, hogy engedje visszamenni, mert képtelen a diákokkal a személyes kontaktust megteremteni, az általa megszokott mércének megfelelni.

A foglalkozásokon az oktatás és a termelés együtt jelenik meg, 4 éves programterv szerint a KGM által megadott gyártmánytípusokból választhat az iskola (pl. az I. osztályban kalapács, lapos csavarhúzó, szemétlapát, a II. osztályban fűrészkészlet, derékszög, a III. és IV. osztályokban asztali gyorsfűrőgép stb.). Az elkészült termékeket a Technikusok Országos Anyagraktárába kell szállítani. Időnként bizonyos, szoros határidejű bér munkákat is végeznek szintén a minisztérium utasítására (pl. 1954-ben kilincsek készítése — s az elkészült darabszámot naponta kellett jelenteni). Emellett a műhely az iskola karbantartó, felújító részlege is volt: szemléltető eszközöket, használati tárgyakat, tanulói székeket stb. készítettek. A nyári termelési gyakorlatokat a tanulók egy része gyárakba kihelyezve (kezdetben központi irányítás, később választási lehetőség) végezte el, általában minden probléma nélkül. A tanulók másik része az iskolában, a nyári karbantartást elvégezve töltötte le a gyakorlatát.

A műhelyben az oktató-nevelő munka kezdetben igen döcögösen indult (ebben vezetői problémák is közrejátszottak), főként a tervezéssel, a szervezéssel és a fegyelmezéssel voltak gondok, később azonban a műhely az iskola stabil, megbízható részévé vált.²²

Szerveződik a diákönkormányzat, fejlődik az ifjúsági mozgalom (DISZ). Az MHK próbázásban a technikum első a város iskolái között. A tanév hagyományos feladatai a kor, a korszellem tükröképei, pl. őszi mezőgazdasági munkák, vasgyűjtés, központi brosúrák alapján megszervezett ünnepek, papír- és rongygyűjtés, ifjúságpolitikai oktatás, pedagógusoknak kötelező ideológiai szemináriumok, tanulmányi kirándulások (Rákosi Művek, Sztálin Vasmű).²³ És minden szinten tervezés, jelentés, igazolás — értékelés, bírálat és önbírálat.

Ugyanakkor igen szomorú híradások is a pusztulásról, a kótyavetyélésről, a nyomorúságos állapotokról:

1952. december 5-én a megyei tanács értesíti az iskolát, hogy a volt bencés gimnázium jelmezeit és színpadi kellékeit átadta a Petőfi Kultúrotthonnak.²⁴

1952. december 18-án kelt levelében az iskola reklamálja, hogy a MÉH-be szállított Mattyasovszky bronz dombormű árát még nem fizették ki.²⁵

1953. március 7-én az iskola a minisztériumot kéri, hogy nagy szüksége lenne egy szállító eszközre, ezért vásárolja meg számára a Keravill 7. sz. boltjában most eladó, használt triciklit²⁶

Az 1954-es évben képesítözik az első évfolyam. Érdemes néhány gondolat erejéig a vizsga eredményeinél megállnunk, hiszen ez az első alkalom, hogy az oktatáspolitikai előírások és a társadalmi elvárások talaján az iskola — végzett hallgatóin keresztül — megmérettetik. A végzős tanulók száma: 95. Ebből tovább kíván tanulni 21, az iskola viszont csak 17 hallgató szándékát támogatja. (Az elutasítás a gyenge tanulmányi eredmények miatt történik.) 16 tanuló műszaki jellegű egyetemre vagy főiskolára, 1 tanuló orvosi tanulmányok folytatására adta be kérelmét. A 20 % alatti továbbtanulási szándék tanulmányi hiányosságokra is utal. Ezt húzza alá az a tény is, hogy a képesítő vizsgán 26 tanuló megbukott. (Több mint 25 %) A felvételi eredmények képe sem biztatóbb, hisz a jelentkezőknek alig 1/5-e került be az egyetemekre. Viszont a végzettek döntő többsége az iparban helyezkedett el, igen jól megállják a helyüket, s néhány év múlva megfelelő középszintű vezetőkké váltak. Tulajdonképpen ez bizonyította az iskolában folyó munka helyességét és jogosságát, az iskolatípus szükségességét. Ezen az úton indult el az iskola hírének és nevének megalapozása.

Az 1954/55-ös tanév meghozta az első átalakulást az iskola életében: a beiskolázott 60 tanuló (ebből 5 leány) már nem a szerszámgépgyártó tagozaton, hanem általános gépészként kezdte meg szeptemberben tanulmányait. S ez a tanév hozta el az első évfordulót is, hiszen 1955-ben ünnepelte a technikum fennállásának első 5 évét, aminek legfőbb eredménye, hogy az iskola megerősödött, bebizonyította az új oktatási forma életképességét és felvázolta lehetőségeit. Az évforduló nagy öröme, hogy az iskola végre nevet kapott.

A névadás története

A névadás a korra jellemző előzményekkel és formában történik meg. Az ötletet először — legalább is a fennmaradt dokumentumok alapján — Baráth Iván adja egy tantestületi értekezleten, majd 1954. október 29-i keltezéssel Csetényi József felterjeszti a minisztériumba az iskola javaslatát: az első helyen Bánki Donát, a második helyen Bottyán János nevét. Az elkövetkező évben egyetlen egy szó sem esik a névadásról, még a testületi értekezleteken sem, ahol pedig az évfordulóról van szó.

1955. október 26-diki keltezéssel, expressz levélben értesíti a Kohó- és Gépipari Minisztérium Oktatási Főosztálya az intézményt: a minisztérium az Oktatási Minisztériummal egyetértésben úgy határozott, hogy az iskola jövőben Bottyán János nevét fogja viselni. Egyben felszólítja az igazgatót, hogy a névadó ünnepséget november 7-én tartsák meg. Az igazgató gyűjtsön anyagot a névadóról és ismertesse azt az ünnepség keretében.

1955. november 1-jén Köves László minisztériumi főosztályvezető újabb expressz levélben értesíti az igazgatót, hogy az iskola elnevezése a jövőben: Bottyán János Általános Gépipari Technikum.

A korabeli dokumentumok azt bizonyítják, hogy az esemény — minden előzmény ellenére — a meglepetés erejével hathatott, hiszen névadásról egyetlen testületi értekezleten sem esik szó, s az igazgató még 1955. augusztus 30-án a régi felirattal rendel újabb bélyegzőket az intézmény számára.

A névadás 1955. november 7-én előírászerűen megtörténik. Amilyen spontán született a döntés, olyan nehezen akart átmenni a köztudatba. Még november 9-i dátummal is a 9. sz. Gépipari Technikumnak címzett levél jön a minisztériumból, a fent említett Köves László aláírásával, s még november második felében is a régi elnevezést használja levelében a megyei tanács és a megyei DISZ. A városi tanács pedig KGM Technikumnak titulálja hivatalos levelében az iskolát.

A névadás körüli bonyodalmakat csak fokozta, hogy az 1955. november 9-én megrendelt bélyegzők, a készítő vállalat hibájából csak 1956 májusára készültek el.

Az elnevezés a városban nem okozott különösebb meglepetést, hiszen a névválasztás megfelelt a kor szellemének, a kialakult szokásoknak, és zökkenőmentesen illeszkedett a városban meglévő Bottyán képhez, bár Bottyán-kultuszról, hagyományainak tudatos és szervezett ápolásáról ekkor még aligha beszélhetünk. Iskolánk esetében a névadás igen szerencsésnek mondható. Egyrészt, mert rendelkezett olyan helyi kötődéssel, amely a lokálpatriotizmus igényeinek is eleget tett, és a meglévő tárgyi emlékek a "személyes jelenlétét" is biztosították, hiszen a személyes kötődések lehetősége, a közvetlen és érzékelhető benyomások szerepe e vonatkozásban igen fontos. Másrészt személyiségében, bátorságával, hazaszeretetével, férfias keménységével, emberségével, történelmi cselekedeteivel tiszteletet érdemlő példaképként állítható a fiatalság elé.

Különösen szerencsés volt az is, hogy személye beleillett abba az eszméipolitikai koncepcióba, amely az 50-es, 60-as évek oktató-nevelő munkáját meghatározta. Így személyiségét tisztelni, emlékét ápolni, a tanulóifjúság elé példaképként állítani mindvégig konfliktusok nélkül lehetett.

Az iskola az új nevét folyamatosan szokta meg, hagyományrendszerét folyamatosan építette ki. Ez az időszak az, amikor az új intézménynek el kellett fogadtatnia magát a várossal, a közelebbi és a távolabbi régiókkal, meg kellett keresnie a helyét a város hagyományos iskolái között, kapcsolatait az egyre szélesedő ipari struktúrában, meg kellett teremtenie belső rendjét, szervezetét, belső közösségeit, írott és íratlan hagyományrendszerét. E vonatkozásban különösen is fontos szerepet kapott az öt éves évforduló.

Az évek múltával feltétlenül meg kell állapítanunk, hogy amilyen ellentmondásosan született meg a névadás, amilyen lassan indult az egymásra találás névadó és intézménye között, a későbbiekben annál szorosabbá vált ez a kapcsó-

lat, s a 60-as évek közepétől a Bottyán név egyre nagyobb tekintélyt és elismerést kiváltó "márkajel" lett, kialakult egy egészséges lokálpatriotizmus.

De ez már a következő évek, évtizedek története.

Jegyzetek

1. A művelődésügy három évtizede (Nagyfalusi Tibor, Szóda Ferenc) Esztergom 1945-1975. Tanulmányok és bibliográfia (Esztergom, 1975)
2. Évkönyv: Iskolánk gépész tagozatának története (Kuti István) Az esztergomi Bottyán János Finommechanikai és Műszeripari Szakközépiskola Évkönyve 1950-1990 (Esztergom, 1990)
3. Évkönyv: Az iskola működésének története (Kerekes János)
4. A Szent István Gimnáziumot 1948. június 25-én államosították, majd az 1948/49-es tanévben négy évfolyamúvá alakították. Közben a volt községi és ferences gimnáziumból Temesvári Pelbárt Gimnáziumot hoztak létre, amelyet a megyei tanács oktatási osztálya 1950. szeptember 6-án összevont az Állami I. István Gimnáziummal. Majd miután az új iskolatípus — a technikum — az egész épületre igényt tartott, a gimnázium az 1951/52-es tanév folyamán, a megyei tanács döntése értelmében átköltözött a vizivárosi iskolablokkba. (A művelődésügy három évtizede)
5. A felszabadult város gazdasági fejlődésének három évtizede. (Gyarmati Lajos, Szolári Imre) Esztergom 1945-1975
6. U.a.
7. Irattár (A Bottyán Műszaki Középiskola irattára)
8. A műveltség három évtizede (Nagyfalusi Tibor, Szóda Ferenc)
9. Irattár, 1951/52-es tanév
10. U.a.
11. U.a.
12. Évkönyv: Az iskola működésének története (Kerekes János)
13. Irattár, 1952/53-as tanév
14. Évkönyv: Iskolánk gépész tagozatának működése (Kuti István)
15. Irattár, 1953/54-es tanév
16. Irattár, 1953/54-es tanév
17. Irattár, 690/1956. sz.
18. Irattár, 1952/53-as tanév
19. Irattár, 1955/56-os tanév
20. Irattár, 1954/55-ös tanév
21. Irattár, 1954/55-ös tanév
22. Irattár, 1954/55-ös tanév, műhelyfőnöki jelentés
23. Irattár, 1953/54-es és az 1954/55-ös tanév
24. Irattár, 1952/53-as tanév
- 25., 26. Irattár, 1952/53-as tanév
27. Irattár, 1954/55-ös tanév, Hiv.sz. 605 107/1954.

A HELL JÓZSEF KÁROLY SZAKKÖZÉPISKOLA TÖRTÉNETE 1950-TŐL NAPJAINKIG

Kornreich Ferenc (Esztergom)

Az iskola a 8. sz. Általános Gépészeti Technikum néven 1950 szeptemberében kezdte meg működését Dorogon, a Petőfi Sándor u. 41. sz. alatt (jogelődjének az 1948-ban létrehozott dorogi Bányaműszaki Középfiskola bányagépészeti ágazata ill. az abból átszervezett Ipari Gimnázium gépipari tagozata tekinthető.)

Az első évfolyam két párhuzamos osztállyal, összesen 84 tanulóval indult, akiknek jelentős része a környékből ill. Komárom megyéből, főleg munkás és paraszt családokból került az iskolába.

Az első tanév munkája rendkívül kedvezőtlen személyi és tárgyi feltételek mellett kezdődött el és ezek a feltételek alig javultak a tanév befejezéséig. A 10 fős tantestületből egyedül az iskola igazgatója Csetényi József rendelkezett középfiskolai tanári képesítéssel, s egyben ő volt az egyetlen főhivatású nevelő is. A többi nevelő óraadóként, tanítói képesítéssel dolgozott. A legszükségesebb szereltári eszközöket különböző iskolák adták át ideiglenes használatra. Saját tanműhelye nem volt az iskolának, a tanulók a dorogi Bányagépjavító Vállalat üzemében részesültek gyakorlati oktatásban.

Az 1951-1956-ig terjedő időszakban jelentős változások követték egymást az iskola életében.

1951 júniusától a technikum szakképzésének irányítása és fenntartása a Közoktatásügyi Minisztérium felügyelete alól átkerült a Bánya- és Energiaügyi Minisztérium hatáskörébe. Ezzel megváltozott az iskola szakiránya, neve is, Bányagépészeti Technikum néven konkrét szakképzési feladatokat kapott, s Dorogról Esztergomba költözött, a Főapát u. 1. sz. alá. Az iskola igazgatója és tanári kara sem maradt a régi. 1951. június 15-től október 1-jéig Zentai Nándor középfiskolai tanár, majd Tóth Albert vájár került az iskola élére. Gyarapodott a kinevezett tanárok száma s emiatt kevesebb külső óraadóra volt szükség.

Az 1951/52-es tanév befejezés után a technikum ismét egy más épületbe — a Főapát utcából a Deák Ferenc u. 2. sz. házba (a jelenlegi Levéltár épületébe) — költözött.

Az új helyen az 1952/53-as tanév már 6 osztállyal, összesen 205 tanulóval indult, akik közül mindössze csak 14 fő volt helybeli lakos. (A kollégisták ekkor a Béke téren levő diákokthozban — a jelenlegi Balassa Bálint Általános Iskola épületében — laktak).

Közben a technikum számára egy új iskola, tanműhely és diákokthoz építését határozta el és indította meg a Bánya- és Energiaügyi Minisztérium Esztergom-Kenyérmezőn. (Ma az iskola épülete az OKTÁV Ipari Továbbképző Rt. munkahelye, a kollégium pedig e cég szállodája).

Az 1953-as év a technikum életében több újabb változást hozott. Április 1-jén ismét igazgatóváltás történt az iskolánál, dr. Kisbán László középiskolai tanár kapott megbízást a technikum vezetésére. Júniusban létrejött a NIM (Nehézipari Minisztérium), s ezzel ismét új gazdája lett az intézménynek. A szeptemberi tanévkezdéskor már 3 párhuzamos első osztály indult, így az iskola 9 osztályának összlétszáma 256 főre, a diákotthonban lakók száma 157 főre gyarapodott. A jelentősen megnövekedett tanulói létszám miatt három osztály számára a Bottyán Kollégium délelőttönként szabad tanulószobáiban folyt a tanítás. Októberben a diákotthon a Béke térről a Kiss János utca 1. sz. alá (a "kerek templom" mögötti épületbe) költözött, amelyet a bentlakó diákok "Beppó laktanya"-nak kereszteltek el. Igazgatóásával Balla Kálmánt bízták meg. Ez a diákotthon 9 éven át (1962-ig, az új kollégium átadásáig) szolgált a kollégisták lakóhelyeül.

Az 1953/54-es tanév elején már 14 nevelő és 3 műhelyoktató alkotta a tanári kart. Ebben a tanévben javasolta az iskola igazgatója a NIM-nek, hogy a tanárok rossz lakáshelyzetének megoldására — s ezzel a tanári kar stabilizálására — építsenek szolgálati lakásokat a leendő új iskola területén. (Ez meg is valósult a későbbiek során).

Az 1953/54-es tanévtől kezdődően vált általánossá, több évig tartó szokássá, hogy minden I. osztályos tanuló kapott térítésmentes méretre készült bányász díszegyenruhát, egyensapkát és az anyagilag rászorultak köpenyt is. Az egyenruhát csak kimenők alkalmával, ünnepségeken, felvonulásokon, közös rendezvényeken hordhatták a tanulók. Nevelőhatása és vonzereje nagy volt az akkori ifjúság körében. (Az iskola jelenleg is rendelkezik a Dorogi Szénbányáktól a 80-as években ajándékba kapott bányász egyenruhákkal, melyeket a volt bányagépész tanulók ünnepélyes alkalmakkor büszkén viseltek).

1954-ben került sor az első érettségi-képesítő vizsgára az iskola történetében, amelyen 39 tanuló vett részt, de közülük csak 27-en kapták meg azonnal a bányagépész technikus oklevelet. A végzett technikusoknak sem ekkor, sem a későbbi évek során még sokáig elhelyezkedési gondjaik nem voltak; munkájukkal, beosztásukkal többségükben elégedett, szakmai és emberi szempontból egyaránt elismert emberekké váltak.

Az 1954/55-ös tanév már az Esztergom-Kenyérmezőn (mai néven Esztergom-Kertvárosban) felépült új iskolában indult meg 10 osztállyal, összesen 312 tanulóval. Az új iskola ideális körülményeket biztosított a tanítás-tanulás számára, viszont az utazás — az akkori kedvezőtlen közlekedési viszonyok miatt — sok idővesztést és fáradságot jelentett a tanulóknak. Ennek ellenére a példásan megszervezett iskolai és kollégiumi munka mellett jutott idő arra is, hogy a tanulók rendszeresen színház és mozilátogatásokon, közeli és távolabbi kirándulásokon, üzemlátogatásokon és különböző kulturális megmozdulásokon vegyenek részt.

Az 1955/56-os tanév fontos eseménnyel kezdődött: megtörtént a tanműhely teljes birtokbavétele, s ezzel megteremtődtek az iskolai keretek között megvalósítható szakmai-gyakorlati képzés alapvető feltételei. A műhely ekkori fel-

szereléséhez sok segítséget nyújtottak az esztergomi és dorogi üzemek, különösen a Szerszámgépgyár és a Dorogi Szénbányák.

1956 tavaszán az ország egyes területein jelentős anyagi károkat okozott az árvíz. A szomorú hír hallatára az iskola ifjúsága és tanári kara azonnal kéthetes társadalmi munkát ajánlott fel a nyári szünetéből az árvíz sújtotta vidékek újjáépítésének megsegítésére, és felhívást tett közzé, amelyben az ország valamennyi középiskoláját hasonló akcióra szólította fel. (Az ügy kapcsán június 15-én az iskolából 105 diák és 7 tanár utazott Tolnára a felajánlott 2 hetes társadalmi munka elvégzésére).

1956. május 19-én volt az új iskola avató-névadó ünnepsége. A technikum a XVIII. században Selmezbányán tevékenykedő Hell József Károlynak, a bányagépesítés világhírű magyar úttörőjének nevét vette fel; így e naptól kezdve az iskola neve Hell József Károly Bányagépeszeti Technikum lett. A névadó tiszteletére az iskola előcsarnokában márványtáblát helyeztek el. Azóta a márványtábla évenkénti megkoszorúzásával és az ún. Hell nap(ok) megrendezésével adózik az intézmény ifjúsága és nevelőtestülete a névadó emlékének.

Az 1956-os októberi forradalmi, politikai események miatt az iskolai élet normális menete megszakadt: október 25-én a tanítást beszüntették s az újrakezdésre csak 1957. január 7-től kerülhetett sor.

1957. szeptember 1-jén Karakas Lajos középiskolai tanár személyében új igazgató került az iskola élére, aki 1979-ig — nyugdíjba vonulásáig — vezette az iskolát. Igazgatói kinevezése előtt 1952-től az iskola tanáraként dolgozott.

Az 1958/59-es tanévtől induló osztályok tanterve módosult: az ipari igényeknek megfelelően a szakmai képzésben nagyobb hangsúlyt kapott a bányavillamosságtan, s emiatt az iskola neve is Hell József Károly Bányagépeszeti és Bányavillamossági Technikum lett.

Az 1960/61-es tanévben az iskola szakképzési iránya új profillal — a vegyipari gépész képzéssel — bővült, amely azóta is (3 éves kihagyással) az iskola profiljához tartozik.

1962-ben készült el az iskola szomszédságában az új kollégium, amely ekkor az iskolával közös igazgatás alá került. Ugyancsak ebben az évben hozták létre a középfokú iskolaépületében a Felsőfokú Vegyipari Gépészeti Technikumot, amelyben az első évben csak vegyipari gépész szakon, a következő években már bányagépeszeti-bányavillamossági szakon is volt beiskolázás. Mindkét oktatási intézménynek Karakas Lajos volt az igazgatója.

A felsőfok beindulását követő években ismét nagyarányú építkezések kezdődtek, melynek eredményeként a már meglévő egy tanári ház másik kettővel (újabb 12 lakással) gyarapodott, továbbá 1968-ra felépült a felsőfok számára egy új épületszárny modern nagyeladóval, tanszéki és egyéb helyiségekkel. Az épületbővítés ellenére is nyilvánvalóvá vált azonban, hogy a közös iskolaépület előbb-utóbb szűknek bizonyult a két intézmény számára, s az sem volt kétséges, hogy a középfoknak kell majd ismét költözködni... Ezért a technikummal szemben egy új középiskolai létesítmény (iskola és kollégium) építését kezdték

meg. A felsőfokú intézmény egyébként csak 1974-ig (12 éven át) funkcionált. Ennek megszüntetésével az épület először a NIM Továbbképző Központja, majd az Ipari Vezetőképző Intézet, legújabbban pedig az OKTÁV Ipari Továbbképző Rt. birtokába került.

1968-tól az oktatási reform következtében a középfokú technikumok fokozatosan szakközépiskolává alakultak. Ugyanezekben az években a szénbányászati országos szinten visszafejlesztették, ezért az iskolának a vegyipari gépész képzést kellett bővítenie. Mindez a továbbiakban két jelentős változást hozott az iskola életében. Egyrészt a felvett első osztályok már szakközépiskolai osztályként indultak (az 1968/69-es tanévben még csak bányagépész-bányavillamossági szakon, egy évvel később már a vegyipari gépész szakon is), másrészt az 1969/70-es tanévtől kezdődően megfordult az eddigi "hagyományos" két bányász és egy "vegyszer" osztály évfolyamonkénti beiskolázási aránya, s ez a szakágazati összetétel a beiskolázásban 10 éven keresztül (az 1978/79-es tanévig) megmaradt.

A középfokú technikus képzés megszüntetése, a szénbányászat visszafejlesztése, a várható újabb költözködés kedvezőtlenül érintette a középfokot, de szerencsére a 60-as évek néhány örömteli eseménnyel is szolgáltak az iskola számára. Ilyen események voltak: a kapcsolatteremtés a komárnói Gépipari Technikummal (1964), a balatonszepezdi táborhely megszerzése (1965) és az első esti "bányászballagás" megszervezése (1966). Mindhárom esemény hagyományt teremtett, amely ma is színesíti az iskolai életet. Érdemes tehát ezekről röviden megemlékezni.

A komárnói Gépipari Technikum tanáraival és diákjaival kialakult kapcsolat az évek múlásával mindinkább erősödött és bensőséges, baráti, tartós kapcsolattá mélyült. A két intézmény immár 30 éves kapcsolatában hagyományná vált, hogy évenként két alkalommal a tanárok baráti összejövetelen, a diákok atlétikai versenyen találkoznak egymás intézetében. E találkozások mellett volt egy hosszú időszak, amikor évente egyszer a komárnói diákok az iskola balatonszepezdi táborában nyaraltak, cserébe pedig a Hell-es tanulók télen a Tátrába mentek sítáborba. Ez a csereüdülés a régi formában már nem funkcionál, viszont helyette a szakmai területen bővült a kapcsolat pl. azzal, hogy a diákok között tantárgyi versenyek kerülnek megrendezésre, a tanárok pedig kölcsönös óralátogatásokon vesznek részt és szakmai előadásokat tartanak egymás intézetében.

A balatonszepezdi nyári táborozás az iskola életének szerves részét képezi. A kezdetben csak buja növényzettel benőtt telek hosszú évek szorgos munkája nyomán egyre otthonosabbá vált, s ma már rendelkezik mindazokkal a létesítményekkel és felszereléssel, amelyek biztosítják a kulturált, kényelmes üdülés feltételeit. A tábor teljesen önálló, az anyagbeszerzésről és a főzésről is az iskola dolgozói gondoskodnak. Évente négy, egymást kététenként váltó turnusban folyik a táborban a tanulók üdültetése. A pihenés és az élményszerű programok biztosítása mellett minden turnusnak megvan a maga külön speciális feladata is,

amelynek megoldása tanárok közreműködésével, kötött foglalkozások keretében zajlik.

Az 1966 óta évenként megrendezett esti "bányászballagás" a végzős Hell-es diákok külön búcsúja a várostól, amely kezdetben a felsőfokkal közös szervezésben, annak megszűnte után pedig kizárólag az iskola szervezésében bonyolódik le. A Hell-es diákok hagyományos esti ballagása Esztergom egyik leghangulatosabb eseményének számít, amelyet mindig több ezer ember figyelve, érdeklődése kísér végig a Béke tértől a Széchenyi térig terjedő útvonalon.

E kis kitérő után folytatódják a krónika...

Az 1970/71-es tanév az időközben elkészült új (akkoriban talán még korszerűnek számító) középfokú létesítményben — a kollégiummal egybeépült iskolaépületben — kezdődött meg, amely jelenleg is a tanulók otthona. A tanműhelyt és a tornatermet a felsőfok megszűntéig közösen használta a két intézet, 1974-től azonban az előbbi két létesítmény újra a középfokhoz tartozik. Ezzel az 1970-ig területileg egységes épületrendszer megbomlott, ugyanis a tornaterem és a tanműhely egymástól elkülönítve, a jelenlegi létesítmény kerítésén kívülre került.

Az 1970-ben átadott kétszintes iskolaépület kb. 15 éven át még elegendő helyet biztosított az oktatás számára, de a későbbi évek során egyre nehezebb szervezési feladatot jelentett a tanulócsoportok elhelyezése, amelyek főleg az osztálybontások miatt szaporodtak. A jelenleg folyó 5 éves technikusképzés tovább növelte a tanterem gondokat, amelyek megoldása már csak a kollégium és a tanműhely épületében kialakított helyiségek felhasználásával vált lehetővé.

Az 1971-es és az 1972-es év a nappali tagozaton végzett technikusok búcsúévei voltak: 1971-ben a bányagépész-bányavillamossági szakon, 1972-ben pedig a vegyipari gépész szakon tettek érettségi képesítő vizsgát utoljára a technikus jelöltek.

1973-ban viszont megindultak a középfokú technikusminősítő tanfolyamok, amelyek 1990-ig folytak iskolánkban, s amelyeken több mint ezren szereztek meg a technikusi oklevelet bányagépész, bányavillamossági vagy vegyipari gépész szakon. Közel ennyien végeztek a dolgozók levelező tagozatán is, amelyen már kezdettől folyt az oktatás a nappali tagozattal megegyező képzési céllal egészen 1986-ig.

1974-től az intézet a NIM felügyelete alól az Oktatásügyi Minisztérium hatáskörébe került.

1975-ben ünnepelte az iskola a technikum megalapításának 25 éves évfordulóját, amelynek alkalmából az iskolavezetőség jubileumi évkönyvet adott ki.

Az 1975-től 1978-ig terjedő hároméves időszakban változatlan formában és a két szakirány változatlan arányai mellett folytatódott tovább a beiskolázott évfolyamok szakközépiskolai képzése.

Az 1978/79-es tanévben azonban a 10 évvel korábban beindult szakközépiskolai képzést a bányagépészeti-bányavillamossági szakon szakmunkásképzési célú szakközépiskolai forma váltotta fel, amely érettségi mellett bányá-

elektrolakatos szakmunkás bizonyítványt is adott a végzett tanulóknak. A vegyipari gépész osztályoknak megmaradt a korábbi képzési forma.

1979-ben megváltozott az iskola elnevezése, az új neve Hell József Károly Nehézipari Gépészeti Szakközépiskola lett. Ugyancsak ebben az évben vonult nyugdíjba Karakas Lajos igazgató is, aki helyett ekkor Ági Sándor igazgatóhelyettes kapott megbízást az igazgatói teendőik ellátására az 1979/80-as tanév befejezéséig.

Az 1979/80-as tanévben a Magyar Villamos Művek Tröszt igénye alapján beindult az iskolában (az országban elsőként) szakközépiskolai formában a középfokú erőműgépész képzés is. Ilyen végzettséggel először 1983-ban kerültek ki tanulók az iskolából. A 3 szak megjelenésével az 1979-től 1985-ig terjedő időszakban (6 éven át) az első évfolyamokon 1-1 bányaelektrolakatos, vegyipari gépész és erőműgépész osztály indult.

1980 szeptemberétől az esztergomi Bottyán János szakközépiskola tanszünetéből Gárdai Zoltánné került az iskola élére, aki 1990-ig vezette az intézetet. Az 1980-as években tovább erősödött az iskolát patronáló üzemekkel való jó kapcsolat, amelynek köszönhetően a Dorogi Szénbányák, a Kőbányai Gyógyszerárugyár Dorogi Gyáregysége, a Magyar VISCOSA, a Magyar Villamos Művek Tröszt, az Erőmű Vállalatok jelentős támogatást nyújtott a kívánt szintű szakmai képzés feltételeinek megteremtéséhez és fejlesztéséhez.

1981-ben volt a dorogi bányászokodás 200 éves évfordulója, amelynek ünnepségsorozatába az iskola tanulói is aktívan bekapcsolódtak: tablókkal, modellekkel segítették a kiállítás megrendezését és részt vettek az ünnepségeken.

1982-ben rendeztek először megyei szintű szakmai tanulmányi versenyt a bánya-elektrolakatos tanulók számára, amelyen az iskola egyik diákja a 2. helyen végzett. A következő évben az 1. és 2. helyet, majd a 4., 5., 6. helyet szerezték meg az iskola tanulói.

1984-ben a középfokú képzési célú szakközépiskolák részére is megrendezték az első Országos Szakmai Tanulmányi Versenyt (OSZTV-t), amelynek döntőjébe már ekkor — s azóta is egy év kivételével minden évben — bejutottak a tanulóink, s ott igen eredményesen szerepeltek: a legjobb 10 hely közül 1994-ig egy 2., 4., 5., 6., két 7., 10. helyet szereztek meg iskolánk tanulói.

Az egyéni sikerek mellett csapatsiker is született: 1986-ban megyei szintű számítástechnikai versenyen első helyezést ért el az iskola 3 fős csapata.

Az 1980-as évek közepén a középfokú szakképzés oktatási rendszerében ismét változás történt: a technikusképzésnek egy új, 5 éves képzési formája indult meg. Így iskolánk az 1985/86-os tanévben a Gépészeti Technikusi Szak mindhárom ágazatán (a bányagépész, a vegyipari gépész és az erőműgépész ágazaton) 1-1 első osztály kezdte meg tanulmányait az új technikus tantervek szerint. Ez az ágazatonkénti beiskolázás azonos módon folytatódott a következő négy tanévben is.

A jövőbeni beiskolázási gondok enyhítése, s egyben a technikai fejlődés igényeinek kielégítése érdekében az iskolavezetőség — az irányítószervek tá-

mogatását elnyerve — úgy határozott, hogy az 1989/90-es tanévtől kibővíti a "hagyományos" technikusképzést mindhárom ágazaton olyan számítástechnikai képzéssel, amely a hagyományos technikai munkakörök ellátásán kívül lehetőséget ad számítógépes munkakörök ellátására is, továbbá magasszintű számítógépes felhasználói továbbképzés alapjainak lerakására. E képzés keretében a tanulók 5 éven át felemelt óraszámban tanulnak számítástechnikát és képesítő vizsgát tesznek belőle. Miután a keret-tantervek kidolgozása és elfogadtatása már korábban megtörtént, továbbá a képzés feltételei adottak voltak, így az 1989/90-es tanévben a beiskolázás már számítógépes képzéssel kibővített gépészeti technikai szakra történt mindhárom ágazaton. A technikusképzésnek ez a helyileg megújított és a megfelelő időben bevezetett formája — mint az a későbbiekben beigazolódott — helyes, időszerű és az iskola történetében igen jelentős kezdeményezésnek bizonyult, amelyre alapozva két év elteltével újabb iskolai reformok bevezetésére ill. profilbővítésre kerülhetett sor a technikusképzésben. Ezt megelőzően azonban történt néhány olyan esemény, amelyet az iskola-történet számára fontos feljegyezni.

1990 márciusában ünnepelte az iskola a megalapításának 40 éves évfordulóját, amelynek alkalmából jubileumi évkönyvet és emléklakettet adott ki az iskola vezetősége. A jubileumi ünnepséget főleg a tanműhelyben megrendezett kiállítás és az iskolában megtartott öreg-diák találkozó tette emlékezetessé a résztvevők számára.

1990. május 28-án rendkívüli értekezletre jött össze az intézmény nevelőtestülete, hogy új igazgatót válasszon Gárdai Zoltán helyére, akinek a megbízatása a tanév befejeztével lejár. Ezt megelőzően az igazgatói cím elnyerésére a jelentkezőknek pályázatot kellett benyújtaniuk, amelynek tartalmát a tantestület tagjai megismerhették.

Két pályázó jelentkezett: Fülöp Tamás mérnök-tanár és Dér Imre matematikai-fizika, számítástechnikai szakos tanár. Az értekezlet során a pályázatok tartalmának és a pályázók alkalmasságának megvitatása után titkos szavazásra került sor, amelynek eredményeként Dér Imre, aki 1980 óta tanít az iskolában — a tantestület 66,7 %-ának bizalmát elnyerve — kapott megbízást az intézmény vezetésére az 1990/91-es tanévtől kezdődően 5 éves időtartamra. Az iskola történetében ez volt az első olyan eset, amikor az igazgatót demokratikus választás alapján nevezték ki.

Az 1990/92-es tanév kezdetén a vezető-helyettesi posztokon is változás történt: Koós Károly műszaki ig.h. lemondott a tisztségéről, helyére Szepesi Zoltán korábbi műhelyfőnök (gyak. okt. vez.) került, az új műhelyfőnök pedig Varga Tibor tanár lett. (Koós Károly és Szepesi Zoltán 1976-tól 15 éven át töltötték be korábbi vezetőhelyettesi megbízásukat; az előbbi 1963-ban, az utóbbi 1965-ben került az iskolához.) Félév elteltével Szepesi Zoltán bejelentette lemondását; ezután 1991. március 1-től Kornreich Ferenc mérnök-tanár kapott megbízást a műszaki ig.h. feladatkörének ellátására, aki 1963 óta az iskola tanára.

1990 novemberében a tanműhelyben nagyszabású munkálatok kezdődtek: szintmegosztással 2 számítógép-terem építése és a hidraulika-pneumatika laboratórium kialakítása a vill. laboratórium leválasztásával. A munkák 1991 áprilisában fejeződtek be. Az építkezések, valamint a termék berendezésének költségeit részben pályázatokon nyert összegből, részben szakképzési támogatásokból sikerült biztosítani.

Az 1991/92-es tanév — az elmúlt tanévhez hasonlóan — ugyancsak vezető-helyettesi változásokkal indult: Ági Sándor általános ig.h. nyugdíjba vonult, s helyére — a tantestület egyhangú egyetértésével — Kora Antal magyar-történelem szakos tanár került, aki 1973 óta tanít az iskolában. (Ági Sándor kémia-fizika szakos tanár 1961-ben jött az iskolába és 1964-től folyamatosan — tehát 27 éven át — töltötte be az ált. ig. helyettesi tisztséget.) A másik vezető-helyettesi váltás a kollégium élén történt: Porubszky István helyett Kovács Jenő lett a kollégium vezetője.

1991 szeptemberében — egy korábban felterjesztett kérés eredményeként — az iskolához szerződött egy Amerikából érkezett angol nyelvtanár (Lerry Moyer), aki félévig segítette az angol nyelv oktatását. (Az angol és német nyelv oktatása — az 1989/90-es tanévben történt bevezetése óta — kiemelt szerepet tölt be az iskolában folyó szakképzés mellett.)

Már korábban felismerhető volt, hogy a gazdasági életben elindult szerkezetátalakulás a szakképzés eddigi rendszerének szükségszerű megújítását fogja igényelni. Ezt megelőzve a tantestület — kidolgozva a szükséges dokumentációkat — a technikusképzésben két újszerű kísérleti képzés bevezetésének engedélyezését kérte és kapta meg a Művelődési és Közoktatási Minisztériumból.

Az egyik kezdeményezés lényege, hogy az 5 éves számítástechnikai képzéssel bővített technikusképzés során egy korszerűsített, egységes műszaki tananyaggal 4 éven át minden ágazaton közös alapozású képzés folyik és a speciális képzésre csak az érettségi után, az 5. tanévben kerül sor, miáltal a pályaválasztás korhatára 2 évvel későbbre, azaz 18 éves korra tolódik ki.

A másik kezdeményezés: egy új ágazati képzés (a vezérlési-számítástechnikai ágazat) beindítása az eddigi bányagépész-képzés kiváltására, amely iránt egyelőre megszűnt az érdeklődés a szénbányászat területén bekövetkezett válsághelyzet miatt.

Az előzőekből következően az 1991/92-es tanévben a beiskolázott első évfolyam mindhárom osztályában már a közös alapozású képzés tantervei alapján kezdődött meg a tanítás és a harmadik évfolyam egyik osztálya a vezérlési-számítástechnikai ágazaton folytatta tanulmányait. (A közös alapozású képzés szerint oktatott tanulók — az 5. évben választható képzésnek megfelelően — a következő végzettségeket adó technikus oklevelek egyikét szerezhetik meg: vegyipari gépész-számítástechnikai technikus, erőműgépész-számítástechnikai technikus, vezérlési-számítástechnikai technikus, bányagépész-számítástechnikai technikus).

Mivel az iskolában folyó képzés néhány év alatt jelentősen átformálódott, indokolttá vált az iskola nevének megváltoztatása is, amelyet a fenntartó Esztergom Városi Önkormányzat 1991. december 1-jei hatállyal hagyott jóvá. A tantesztület javaslatára az iskola új neve: Hell József Károly Műszaki Szakközépiskola lett.

Az 1991/92-es tanév történéseihez tartozott még a következő két jelentősebb esemény.

1992. január 1-jétől az intézmény fenntartása átkerült a Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat hatáskörébe, de az intézmény tulajdonjoga az Esztergom Városi Önkormányzaté maradt.

1992 júliusában az intézmény segítésére két alapítvány került bejegyzésre: a Hell Szakközépiskola Alapítvány és a Hell Balatoni Tábor Alapítvány.

Az 1992/93-as tanévben ismét három első osztály indult: az oktatás az első és a harmadik évfolyamon az előző tanévvel megegyező típusú struktúra szerint történt, a többi évfolyamon pedig a megkezdett képzési modellre épülve folytatódott tovább. Ebben a tanévben végzett utolsóként az az évfolyam a vegyipari gépész, erőműgépész és bányagépész ágazatokon, amely még az eredeti (az 1985/86-os tanévben bevezetett) tantervek szerinti "hagyományos" képzésben részesült.

Úgy adódott, hogy búcsúzóul éppen ezen évfolyam diákjait érte az a megtiszteltetés, hogy a ballagási ünnepségük alkalmából avatta fel és adta át a megyei önkormányzat képviselője a közadakozásból megvásárolt új iskolazászlót. Az ünnepség megtartására — az eddigi helyszínektől eltérően — a felújított tornateremben került sor.

Az 1993/94-es tanévben az iskola iránt az eddigieknél lényegesen nagyobb érdeklődés mutatkozott meg a végzett 8. osztályok részéről, ezért ekkor — a változatlanul közös alapozású képzés tantervei szerint induló első évfolyamon — a megyei önkormányzat engedélyével 4 első osztály kezdhetette meg a tanulmányait. A megnövekedett tanulói létszám — amely a tanév kezdetén 447 fő volt (362 fiú és 85 leány) — sok szempontból kedvezőnek tekinthető, de közülük egyre nagyobb szerepet játszik az a szempont, hogy ezáltal az intézmény gazdaságosabban üzemeltethető. Ugyanis az intézmény (iskola, kollégium, tanműhely) fenntartási költségei éves szinten lényegesen magasabbak, mint amely összeget erre a fejkvóta szerinti ellátás biztosít. Ezért a fenntartó megyei önkormányzat jelentős többlet-támogatása mellett az intézménynek is komoly erőfeszítéseket kell tennie néhány év óta, hogy növelje a bevételét. Ennek érdekében az intézmény vezetősége folyamatosan nagy figyelmet fordít a bevételi források felkutatására és a lehetőségek kiaknázására. Ebből a szempontból az eddigiek során megcélzott területek közül a következő tevékenységek eredményeztek jelentősebb bevételeket: szakképzési támogatások és pályázatok elnyerése, különféle tanfolyamok szervezése (személyi számítógépezelő, DOS alapismeretek és szövegszerkesztő, középiskolai előkészítő általános iskolásoknak, vezérlés- és számítástechnikai tanfolyamok munkanélküli mérnökök részére), tanműhelyi

bérmunkák, kollégiumi szobák kiadása szállás céljára, külső étkeztetések biztosítása magánszemélyek, vendégek, csoportok, intézmények számára, esküvők, rendezvények szervezése, termék bérbeadása stb.

Az előzőekből kitűnik, hogy az intézmény oktatási tevékenysége kiterjed az iskolarendszeren kívüli szakképzésre is, amelyben jelentős szerep betöltésére törekszik a térségben. Ezt célozza az iskolában megalakult számítástechnikai bázis, amelynek tevékenységi köre a következő: tanfolyamok szervezése, tartása, munkanélküliek átképzése, vállalati és egyéb cégek dolgozóinak továbbképzése, megyei szoftverbank programjainak környékbeli terjesztése.

Az intézményre háruló egyre szaporodó feladatok megoldásához — a növekvő, átgondolt és igényes munkavégzés mellett — az eszközrendszer folyamatos fejlesztésére és fokozott védelmére van szükség. Ez utóbbiakat szolgálja a Gyöngyösi APEX Telecom Bt. által igen kedvezményes áron megvalósított intézményi telefonhálózat modernizálása és bővítése, valamint a volt Tatabányai Szénbányák szakemberei által ingyenesen kiépített riasztórendszer.

A sokrétű intézményi munka jövőbeli ellátásában bizonyára nagy segítséget jelent majd az 1994. február 28-án megalakult 9 tagú Iskolaszék is, amelybe egyformán 3-3 főt delegált a megyei önkormányzat, az iskola tantestülete és a szülői munkaközösség.

A napjainkig felvázolt iskolatörténetből nem maradhat ki az a nagy megtiszteltetést jelentő esemény, 1994. július 7-8-án Gépipari Tudományos Egyesület Oktatási Tanácsának felkérésére és közreműködésével — a Hell József Károly Műszaki Szakközépiskola rendezheti meg a Hidraulika-Pneumatika Oktatók V. Országos Tanácskozását.

1/a melléklet

A nappali tagozaton végzett tanulóink létszámadatai

Érettségi éve	Osztály létszám				Össz. létszám	Ágazat/szak				Végzettség
	A	B	C	D		A	B	C	D	
1954	21	23	—	—	44	Bg	Bg	—	—	Ipari
1955	28	27	—	—	55	Bg	Bg	—	—	technikusi
1956	22	16	—	—	38	Bg	Bg	—	—	oklevél
1957	21	20	—	—	41	Bg	Bg	—	—	"
1958	18	18	18	—	54	Bg	Bg	Bg	—	"
1959	18	21	—	—	39	Bg	Bg	—	—	"
1960	28	29	—	—	57	Bgv	Bgv	—	—	"
1961	19	—	—	—	19	Bgv	—	—	—	"
1962	31	24	—	—	55	Bgv	Bgv	—	—	"
1963	29	27	—	—	56	Bgv	Bgv	—	—	"
1964	31	30	30	—	91	Bgv	Bgv	Vg	—	"
1965	27	32	26	—	85	Bgv	Bgv	Vg	—	"

Érettségi éve	Osztály létszám				Össz. létszám	Ágazat/szak				Végzettség
	A	B	C	D		A	B	C	D	
1966	27	26	42	—	95	Bgv	Bgv	Vg	—	"
1967	32	34	5	—	71	Bgv	Bgv	Vg	—	"
1968	30	24	21	—	75	Bgv	Bgv	Bgv	—	"
1969	35	37	—	—	72	Bgv	Bgv	—	—	"
1970	34	33	31	—	98	Bgv	Bgv	Vg	—	"
1971	13	20	31	—	64	Bgv	Bgv	Vg	—	"
1972	21	27	38	—	86	Bgv	Bgv	Vg	—	"
1973	28	29	36	—	93	Bgv	Vg	Vg	—	Szakközép-
1974	35	24	24	—	83	Bgv	Vg	Vg	—	iskolai
1975	19	27	20	—	66	Bgv	Vg	Vg	—	érettségi
1976	19	21	31	—	71	Bgv	Vg	Vg	—	bizonyítvány
1977	14	24	25	—	63	Bgv	Vg	Bg	—	"
1978	29	21	17	—	67	Bgv	Vg	Vg	—	"
1979	24	28	27	—	79	Bgv	Vg	Vg	—	"
1980	14	12	24	19	69	Bgv	Bgv	Vg	Vg	"
1981	21	24	22	—	67	Bgv	Bgv	Vg	—	"
1982	19	16	29	—	64	Bel	Bel	Vg	—	Szakközép-
1983	20	27	18	—	65	Bel	Eg	Vg	—	iskolai érett-
1984	15	20	18	—	53	Bel	Eg	Vg	—	ségi-képesítő
1985	14	23	22	—	59	Bel	Eg	Vg	—	bizonyítvány
1986	16	23	23	—	62	Bel	Eg	Vg	—	"
1987	25	20	24	—	69	Bel	Eg	Vg	—	"
1988	23	23	25	—	71	Bel	Eg	Vg	—	"
1989	nem volt végzős tanuló, mivel 5 évre emelték fel a képzési időt									
1990	19	16	21	—	56	Bg	Eg	Vg	—	Technikus
1991	17	18	18	—	53	Bg	Eg	Vg	—	képesítő
1992	18	9	11	—	38	Bg	Eg	Vg	—	bizonyítvány
1993	18	10	10	—	38	Bg	Eg	Vg	—	"
					2481					

A dolgozó és levelező tagozaton végzett tanulóink létszámadatai

Érettségi éve	Osztály létszám				Össz. létszám	Ágazat/szak				Végzettség
	A	B	C	D		A	B	C	D	
1954	27	28	—	—	55	Bm	Bm	—	—	Ipari
1955	11	13	—	—	24	Bm	Bm	—	—	technikusi
1956	7	7	—	—	14	Bm	Bm	—	—	oklevél
1957	17	5	21	—	43	Bm	Bm	Bg	—	"
1958	10	18	20	—	48	Bg	Bg	Bg	—	"
1959	19	—	—	—	19	Bg	—	—	—	"
1960	17	—	—	—	17	Bg	—	—	—	"

Érettségi éve	Osztály létszám				Össz. létszám	Ágazat/szak				Végzettség
	A	B	C	D		A	B	C	D	
1961	19	—	—	—	19	Bg	—	—	—	"
1962	31	—	—	—	31	Bg	—	—	—	"
1963	20	20	—	—	40	Bg	Bg	—	—	"
1964	30	24	31	—	85	Bg	Bg	Ak	—	"
1965	25	30	19	17	91	Bg	Bg	Ak	Vg	"
1966	27	29	24	42	122	Bg	Bg	Ak	Bgv	"
1967	41	24	13	—	78	Bg	Ak	Vg	—	"
1968	26	30	—	—	56	Bg	Ak	—	—	"
1969	16	23	—	—	39	Bg	Ak	—	—	"
1970	22	10	—	—	32	Bg	Ak	—	—	"
1971	18	—	—	—	18	Bg	—	—	—	"
1972	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1973	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1974	18	—	—	—	18	Bg	—	—	—	Szakközépisko-
1975	16	—	—	—	16	Bgv	—	—	—	lai érettségi
1976	—	—	—	—	—	—	—	—	—	bizonyítvány
1977	10	11	—	—	21	Bgv	Vg	—	—	"
1978	18	—	—	—	18	Bgv	—	—	—	"
1979	7	8	—	—	15	Bgv	Vg	—	—	"
1980	9	8	—	—	17	Bgv	Vg	—	—	"
1981	10	6	—	—	16	Bgv	Vg	—	—	"
1982	14	6	—	—	20	Bgv	Vg	—	—	"
1983	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1984	7	6	—	—	13	Bgv	Vg	—	—	"
1985	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1986	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1987	5	7	—	—	12	Eg	Vg	—	—	Éretts.-kép.

997

Rövidítések: Bg = Bányagépész
 Bgv = Bányagépész és bányavillamos
 Vg = Vegyipari gépész
 Bel = Bánya-elektrolakatos (mélyművelő)
 Eg = Erőműgépész
 Bm = Bányaművelő
 Ak = Aknászkepző

A BERZEVICZY GERGELY KÖZGAZDASÁGI SZAKKÖZÉPISKOLA ELŐTÖRTÉNETE ÉS TÖRTÉNETE

Nagy Béla (Esztergom)

Iskolánk története a XX. sz. elején kezdődött. 1911—12-es tanévben indult az 1 éves *Női Kereskedelmi Tanfolyam* 45 fővel. Az első igazgató Nagy Antal volt.

A tanított tárgyak: kereskedelmi számtan
könyvvitel
kereskedelmi és váltóismeret
irodai munkálatok és magyar levelezés
német nyelv és levelezés
kereskedelmi földrajz áruismerettel
gyorsírás
szépírás
gépírás

A tanfolyam szükségességét indokolta, hogy városunk megyeszékhely, egyben gazdasági, kereskedelmi, társadalmi, egyházi és kulturális központ volt. Újabb színfolt volt a már meglévő középfokú iskolák mellett. Működését az a tény is indokolta, hogy Esztergomban az 1840-es évektől működött a takarékpénztár. Az oktatók részben az itt dolgozó szakemberek közül kerültek ki, részben a Kereskedelmi Társulat tagjaiból. Szakképzett pedagógusok ebben az időben még nem tanítottak, a tárgyi feltételek nagyon szerények voltak. Az 1940-es évekig a Petőfi utcai Elemi Iskolában — helyhiány miatt — az oktatás inkább délután folyt.

A tanulók tandíjkötelesek voltak. Mivel a befolyt összeg igen csekély volt, a Takarékpénztár Rt. és a Kereskedelmi Társulat fedezte a felmerült költségeket, az oktatók óradíjait.

A tanfolyam az akkori igényeknek megfelelően "középfokon" képzett munkaerőt biztosított, főleg a kereskedelem és külkereskedelem részére, elsősorban Ausztria és Németország irányába. Amit az is bizonyít, hogy a tantárgyak között szerepelt a német nyelv és a levelezés. A tanfolyam tanulói hosszú időn keresztül a polgári iskola IV. osztálya, ill. a már működő gimnáziumok IV. osztályának sikeres elvégzése után jelentkezettek. Tandíjmentesség rendkívül ritkán fordult elő az évek során. Az meglepő, hogy ilyen körülmények között a kimaradók aránya általában elérte a 10—20 %-ot is.

Az 1915—16-os tanévtől az elnevezés *Női Kereskedelmi Szaktanfolyamra* változott. A meglévő szaktárgyak mellé bekerült az *írásbeli dolgozatok külső alakja*.

Ezt feltehetően az egységes külalakra való törekvés indokolta (könyvvitel, levelezés).

Az 1919—20-as tanévtől tovább bővült a tantárgyak száma. Kötelező tárgyként jelent meg a *magyar* oktatása. A cél nyilvánvalóan a helyesírás javítása, valamint a hazai és külföldi levelezés színvonalának emelése indokolta. Meglepő, hogy az egyéves tanfolyamon már a *torna* is szerepelt. Feltehetően az egészséges életmódra való törekvés az oka és nem katonapolitikai elgondolások, mint a későbbiekben tapasztaljuk.

Az 1920—21-es tanévtől az egészségtan is megjelenik az oktatott tárgyak között, igaz csak átmeneti jelleggel.

Az 1935—36-os tanévtől hittannal bővült a tantárgyak köre, ami az államosításig kötelező tantárgy maradt.

Az 1921—22

1923—24

1924—25

1926—27

1931—32

1932—33

1933—34

1936—37

1937—38 tanévektől írásbeli dokumentum nincs.

Logikátlanak tűnik, hogy a kb. negyedszázada működő tanfolyam ennyi évig szünetelt volna. Valószínűbb egyéb feltevés:

- a tanfolyam jellegéből adódik, hogy talán nem merült fel igény az évenkénti indításra,

- vagy méginkább az iskola gyakori vándorlása, illetve a II. világháború következményeként kallódtak el ezek a fontos dokumentumok.

Mindössze az 1935—36-os tanév II. évfolyamának anyaga maradt meg.

A Petőfi utcai Általános Iskolából a tanfolyam átkerült a Simor János utcai Gazdakör épületébe. Innen a háborús években a Kereskedelmi Társulat Ferenc József úti (ma Pázmány Péter utca) székházába költözött.

Az 1944-es bombázás alkalmával ez az épület is találatot kapott, emiatt használhatatlanná vált, az iskola tovább költözött vissza a Gazdakör épületébe.

1948-tól a tanítás a Deák Ferenc utcai Reáliskola épületének emeletén, valamint az Imaház utcai Zsidóiskolában működött.

Az oktatás folyamatosságának fenntartásához nagy erkölcsi és anyagi segítséget adott Kovancsek Jenő, a Kereskedelmi Társulat elnöke.

A nehézségek ellenére az oktatás folyamatossága továbbra is megmaradt. Változás az 1951—52-es tanévben következett be, amikor is az iskola már végleges helyére, a Bajcsy Zs. u. 42-be költözött (ma Pázmány Péter u. 16.). Igaz, hogy ezt az épületet is érték háborús károk, pusztítások (az épület sarka sérült). Ennek ellenére a tanítás, az oktató-nevelő munka tovább folyt. A háborús károk újjáépítésére az 1950-es évek közepén került sor, ennek során két új tanteremmel és egy hivatalsegédi lakással bővült az épület. Így a tanítás zavartalansága biztosítva volt.

A kétéves oktatási formára az 1938—39-es tanévben tértek át. Újabb névváltozás történt: *Esztergomi Társulati Fiú- és Női Kereskedelmi Szaktanfolyam* 1 fiú és 1 leány osztállyal indult. Érdekességként említem meg, hogy a két osztálynak 1—2 kivételével külön tanári kara volt. Itt már szakképzett pedagógusok tanítottak. Ezt a tényt az 1939—40-es anyakönyvek is bizonyítják. A második évfolyam beindítását feltehetően a társadalmi-gazdasági fejlődés indokolta, valamint az, hogy képzetesebb szakemberek kerüljenek ki az iskolából, akik szűkebb területen esetleg önálló munkakört is betölthetnek.

Az 1943—44-es tanévtől bevezették a *Honvédelmi ismeretet*. Nyilván összefüggésben van az ország politikai irányvonalával és a háborús helyzettel is. Ez nem meglepő, mert más iskolatípusban is volt honvédelmi oktatás.

Ez a kétéves oktatási forma az 1945—46-os tanévig működött.

Az 1942—43-as tanévről anyakönyvek nincsenek. Az egyéb dokumentumok szerint volt fiú és leány végzős osztály. Ez is bizonyítja, hogy az előző tanévben kellett lenni két első osztálynak.

A háború vége felé a létszámok eléggé lecsökkentek. Ennek oka, hogy a fiúk egy részét leventékként nyugatra vitték, a lányok egy része pedig a szülőkkel menekült nyugatra.

Az 1946—47-es tanévtől változatosabb lett az iskola profilja. A társadalom és a gazdaság egyre komolyabban igényelte a 4 éves oktatási formát. Ennek megvalósítása érdekében lehetővé kellett tenni, hogy aki a II. évfolyamot eredményesen elvégezte, átmelessen a középiskola III. osztályába.

Ezt a célt szolgálta az 1946—47-ben beindított *Társulati Kereskedelmi Középiskolai Előkészítő Tanfolyam Esztergom*.

Az osztálylétszámok is felfutottak, mert hazatértek a fogságból a fiú tanulók. Nehéz anyagi körülmények, minimális tárgyi adottságok között folyt a tanítás, 5 főhivatású tanárral. A többi órát a város középiskolái, valamint a Tanítóképző tanárai látták el.

Egy első és egy harmadik osztállyal indult a tanítás. Az első osztály már a 4 éves képzésre való átállást szolgálta. A harmadik osztály pedig átmenetet a középiskolába.

1947—48-as tanévben érettségiztek először iskolánkban. Érdekességként meg kell említeni, hogy az 1946—47-es tanévtől egyre több osztály koedukálttá vált, bár még később is előfordult külön-külön leány és fiú osztály. Ez összefüggött a jelentkezők nagyobb számával.

Az előkészítő tanfolyammal párhuzamosan működött 1946—47-es tanévtől az *Esztergomi Állami Kétéves Kereskedelmi Szakiskola*. Ez végbizonyítványt adott, de különbözeti vizsgával át lehetett menni a középiskola III. osztályába.

Ettől az időtől kezdve a folyamatos névváltozások figyelhetők meg, annak ellenére, hogy a képzési profil gyökeresen nem változott.

Az 1947—48-as tanév újabb névváltozással járt. Az iskola új neve *Esztergomi Állami Közgazdasági Gimnázium*. Az 1950—51-es tanévtől az iskola pro-

filjának megfelelően nem érettségi, hanem képesítő oklevelet kaptak azok a tanulók, akik a IV. évfolyam elvégzése után sikeres képesítő vizsgát tettek.

1951—52 újabb névváltozást hozott. Iskolánk új neve: *Esztergomi Állami Közgazdasági Középiskola*. Ez az elnevezés sem volt hosszú életű, mert 1952—53-tól Állami Közgazdasági Technikum ipari tagozat nevet kapta.

1959—60-tól iskoláknak névadót választottunk. A hivatalos elnevezés: *Berzevicy Gergely Közgazdasági Szakközépiskola*.

A mezőgazdasági nagyüzemi gazdálkodásra való áttérés szükségessé tette, hogy bővüljön iskolánk profilja. Az állami gazdaságokba és a termelészövetkezetekbe egyre több szakképzett adminisztratív dolgozó kellett. Így 1961-62-től az ipari tagozat mellett *mezőgazdasági tagozat* is működött. 1964—65-től a technikum elnevezés mellett a szakközépiskola elnevezés is használatos volt. A szakközépiskola felmenő rendszerben, a technikum pedig kihaló jelleggel.

1965—66-ban "érettségizett" az első szakközépiskolai osztály, de az elnevezés még "képesítő" volt. 1966—67-ben az *utolsó technikumi osztály képesítőzött, a szakközépiskolai osztály már érettségizett*.

1967—68-tól az iskola hivatalos elnevezése minden tagozatra vonatkozóan: *Berzevicy Gergely Közgazdasági Szakközépiskola*.

Az "a" osztályok számvitel, a "b" osztályok gép-gyorsíró, általános ügyviteli osztályok tantervei szerint működtek. Az első "b" osztály 1970-71-ben érettségizett az országban másodikként.

A megszerezhető képesítések ezekben az osztályokban: képesített könyvelő, vállalati tervező, statisztikus, valamint a gépíró, gyorsíró, jegyzőkönyvvezetői, igazgatási ügyintézői képesítés.

A szakképzés 1989-ig már ezen a két ágazaton folyt. Ebben az időszakban a gazdasági és társadalmi életben bekövetkező változások igényelték a közgazdasági szakképzés megújítását, melynek következtében új ágazatok indultak. A *számítástechnika és a nyelvoktatás* személyi és tárgyi feltételeinek megteremtésével lehetővé vált a piactudományi igényekhez jobban közelítő szakképzési szerkezet megvalósítása.

Ennek a folyamatnak eredményeként az iskolában a következő szakokra lehet jelentkezni: *számvitelgazdálkodási, pénzügyi, idegen nyelvű gép-gyorsíró*.

A közgazdasági szakképzés a kötelező érettségi tárgyak mellett olyan korszerű szakmai tudást, gyakorlati ismeretanyagot biztosít, amivel a tanulók a vállalkozói, pénzügyi szférában sikeresen boldogulhatnak. A szakmai, elméleti tárgyak (könyvvitel, statisztika, pénzügy, közgazdaságtan, gyorsírás) a legkorszerűbb, a Számviteli törvény és az új irodatechnikai színvonal követelményeire épülő képzésanyagokkal a szakirányú továbbtanuláshoz is jó alapot teremtenek.

A képzés legfrekvenciáltabb területe a *számítástechnikai* oktatás (gépkezelés, adatbáziskezelés, programozási ismeretek), amely két szaktanteremben, minden tanuló számára önálló géphasználattal valósul meg.

A számítástechnikai ismereteken kívül a számvitelgazdálkodási és a pénzügyi ágazat tanulói elsajátítják a gépkönyvelési, adózási programcsomagok alkalmazását is.

A munkaerőpiaci szempontok megkövetelik legalább egy nyugati nyelv ismeretét, hiszen a nyelv a szakmai mobilitás egyik legfontosabb eleme. Lehetőség szerint a *német, angol, francia nyelv* tanításával járul hozzá az iskola a legalább középfokú nyelvismeret megszerzéséhez, melyhez a 20 személyes nyelvi laboratórium is rendelkezésre áll.

A gépírás, a vakon billentyűzés a betöltendő munkakörök döntő hányadához szükséges, de már elsősorban a *szövegszerkesztési ismeretekkel* kiegészítve a közgazdasági szakközépiskola minden tanulója részére. Az új tantervi előírások lehetővé teszik, hogy az érettségi vizsgát gépírásból elektronikus írógépen (javítószalagos) és számítógépeken tegyék le a tanulók, a rendelkezésre álló írógéppark ennek megfelelő, s folyamatosan bővül.

A megváltozott szakmai követelményeknek a tantestület tagjai továbbképzéssel, diplomamegújító képzésben való részvétellel és önképzéssel tesznek eleget.

A felvételt nyert tanulók a tanulás mellett a "közgázós" hagyományok részeseivé is válnak, melyet az iskola vezetése és tanulói nagyon fontosnak tartanak. Az iskolaidőn kívüli elfoglaltságok közül említeni szükséges legrégebbi hagyományként a Fehér róza bált a Berzeviczy-napok keretében, az énekkar, sportkör, szakkörök, sítáborok, turisztikai táborok programjait. Évek óta az Iskolakronika rögzíti a tanévek fontosabb eseményeit.

A szakképzésről szóló törvény hatálybalépése, az Országos Képzési Jegyzék megjelenése a szakképző intézmények számára újabb kihívást jelent, minőségében és struktúrájában is megváltozott képzési rendszer kialakítását teszi szükségessé.

Az új követelményeknek megfelelni a közel 50 éves közgazdasági szakképzési hagyományok is kötelezik az iskola valamennyi pedagógusát és tanulóját.

Az iskolánkban végzett tanulók döntően szakképzettségüknek megfelelően helyezkednek el. Évfolyamoktól függően általában a végzősök 10-20 %-át veszik fel főiskolákra, illetve egyetemekre. Nem kevés azoknak a száma, akik a pedagógusi pályát választják. Volt tanulóink közül többen szakmájuk kiemelkedő képviselői, szép karriert értek el. Sokan a számviteli, pénzügyi területek vezetőiként (főkönyvelő, gazdasági igazgatóhelyettes) dolgoznak a gazdasági élet különböző területein (vállalatok, önkormányzatok, pénzintézetek, kereskedelmi és mezőgazdasági üzemek, stb.) Mások a közgazdasági pályától messzebb kerültek, jogászként, újságíróként, polgármesterként, iskolaigazgatói beosztásban dolgoznak. Az elmúlt időszakban többen szereztek jogi egyetemen is diplomát.

Jelenleg a gazdasági főiskolák és egyetemek, valamint a tanító- és tanárképző főiskolák vonzzák tanulóinkat.

Dolgozók esti tagozata

A II. világháború után bekövetkezett viszonylag gyors társadalmi, gazdasági átalakulás erősen kihatott a kulturális életre is. Az átalakulás egyre több szakembert kívánt. Azok, akiknek a háborús körülmények, vagy a családok anyagi helyzete eddig nem tette lehetővé a középfokú iskolákba való bejutást, most pótolhatták a mulasztottakat.

A nappali oktatás rövid idő alatt nem tudta biztosítani a középszintű szakemberek képzését, így szükségessé vált a felnőtt tagozatok beindítása is. Eleinte iskolánkban csak esti tagozat működött, később a levelező tagozat különböző típusai az iskola profiljának megfelelően. Az esti tagozatra, amely heti 4-5, később 3 napot vett igénybe, általában olyanok jelentkeztek, akik a háborús viszonyok miatt már túlkorosak voltak, volt munkahelyük, szakképzettségük viszont hiányzott és így csak délután vagy este járhattak iskolába.

Rájuk nagyon nehéz feladat várt, mert a munka mellett kellett a tananyagot elsajátítani, nem kis nehézségek árán, nem volt ritka, főleg az alsóbb osztályokban, hogy a tanulók 20-30 %-a kimaradt vagy azért, mert nem bírta a kettős terhelést (munka és tanulás), vagy nem volt tisztában saját képességeivel, így sikerélménye nem is lehetett. Az iskola profiljából is adódik, hogy a tanulók zöme nő volt. Rájuk még több nehézség várt, mert a munka és a tanulás mellett a család ellátását is vállalni kellett.

A mi iskolánkban szakérettségire készülő tanulók nem voltak. Némi könnyítést csak a tanévre vonatkozóan kaptak a tanulók. Az 1950-51-es tanévtől a minisztérium engedélyezte, hogy egy év alatt két évfolyamot végezzenek el. Így egy évet nyerhettek. Volt nyári és téli évfolyam. A nyári osztályok az első év anyagát, a téli osztályok a második osztály anyagát végezték. A harmadik és negyedik osztály anyagát csak teljes tanévben lehetett teljesíteni, hiszen a szaktárgyak tanulása ekkor kezdődött.

Az elképzelést a hiányos előképzettség indokolta, amelyet a tanulók általános iskola felsőbb tagozatán — amit vagy korábban végeztek, esetleg azt is esti tagozaton — vagy jobb esetben a négy polgáriban szereztek. Ilyen előképzettség túlságosan kevés lett volna a harmadik-negyedik osztály eredményes elvégzéséhez. Az esti tagozatra olyanok is beiratkoztak, akik már korábban kezdték tanulmányaikat és csak most tudták folytatni.

Az 1950-es évek közepe körül megszűnt a "nyári", "téli" lehetőség. Ez azal az előnnyel járt, hogy az egyébként mérsékelt színvonal emelkedett. Osztályonként mindig volt néhány olyan tanuló, aki rendkívüli szorgalmával és tehetségével délelőtti tagozaton is megállta volna a helyét. Ez az oktatási forma főleg az 1950-es 60-as évekre volt jellemző.

Az 1960-as évek közepétől az esti tagozat létszáma fokozatosan csökkent, majd a 70-es évek elejére megszűnt, helyét a kisebb terheléssel járó, heti 1-2 napos levelező oktatás vette át, azonos képzési profillal.

Ezalatt az idő alatt az esti tagozat teljesítette feladatát. A társadalom és a gazdaság számára elősegítette a felnőttek részére is a szakemberképzést.

Levelező tagozat

Az iskola jellegének és a gazdaság igényeinek megfelelően két fajta levelező oktatás folyt: kereskedelmi és ipari tagozaton. A kereskedelmi tagozaton végzetek főleg a kiskereskedelemben és részben a vendéglátóiparban, az ipari tagozaton végzők döntően az iparban, kisebb részük a mezőgazdaságban helyezkedett el, néhányan egyéb területen.

Esztergom és környéke kevesebb kereskedelmi tagozatú tanulót igényelt — lásd a mellékletet — így csak néhány évfolyam indult. A tanulók zöme a gazdaság igényeinek megfelelően ipari tagozatra járt.

Itt volt arra is példa, hogy a létszámuk elérte vagy meghaladta a nappali tagozatos tanulói létszámot. Többször párhuzamos osztályt is kellett indítani, főleg az alsóbb évfolyamokon.

A kereskedelmi tagozat lényegében csak az 1960-as években működött, az ipari tagozat az 1980-as évekig. Erre az időre már a nappali tagozaton tanulók a szükséges képesítések megszerzésével kielégítették a társadalom és gazdaság szakemberigényét — magasabb szinten és sokoldalúbban. Így ezek az oktatási formák teljesítették az akkori igényeket, mára már megszűntek.

Kiegészítő tagozat

A felnőtt oktatásnak egy harmadik típusa is működik, iskolánkban igény szerinti szervezésben.

Erre a tagozatra azok jelentkezhettek, akik már érettségiztek. Főleg olyanok, akik a gimnázium vagy egyéb szakközépiskola elvégzése után nem jutottak be főiskolára vagy egyetemre és adminisztratív munkakörben helyezkedtek el. Ez a tagozat kétéves. Itt már csak szaktárgyakat tanulnak, ezekből képesítő vizsgát tesznek a tanulók a II. osztály eredményes elvégzése után.

Mindhárom tagozatra — esit, levelező, kiegészítő — lényegében csak munkahelyi javaslatra kerülhetettek be. A munkahely biztosította számukra a tanulmányi szabadságot és kötelezettséget vállalt a szakmai képzettség szerinti foglalkoztatásra. Akik munkahelyi javaslat nélkül nyertek felvételt, nem tarthatnak igényt tanulmányi szabadságra.

Az esti és levelező tagozat tandíjmentes volt. Itt csak a külön korrepetálások voltak önköltségesek.

A kiegészítő tagozat fokozatosan tandíjkötelessé vált. A három tagozat óráit lényegében az iskolánk tanárai látták el túlórában. Előfordult, hogy a tanárok túlterhelésének csökkentése érdekében más iskolából is voltak óraadók. Néha nem pedagógus képesítésű szakemberek is tanítottak, akik a gazdaság különböző területein dolgoztak.

Az esti, levelező, kiegészítő tagozat szervezését, irányítását, ellenőrzését a Megyei Tanács Művelődési Osztálya és az igazgató által közösen megbízott tanár

végezte, aki szakmailag, pedagógiailag és részben anyagilag felelt a tagozat működéséért. Jogait és kötelezettségeit a rendtartás írta elő. A tagozatvezető munkáját vagy az igazgató-helyettes, vagy a tanári karból erre kiválasztott tanár végezte, aki ezért tagozatvezetői díjban részesült. Munkáját önállóan végezte, de köteles volt tájékoztatni az igazgatót az ott végzett munkáról és adott esetben a felsőbb szerveket is.

A nagylétszámú felnőttoktatás a pedagógusok részére viszonylag mérsékelt díjazás mellett jelentős többlet terhet jelentett. Nem volt ritka, hogy heti harminc-negyven órában tanítottak. Így előfordulhatott, hogy sokszor a mennyiségi képzés a minőség rovására ment, a pedagógusok minden jószándéka ellenére.

A társadalomnak és a gazdaságnak a szakember igényét teljesíteni kellett és pedagógusaink, ha nehézségek árán is, de teljesítették.

Gépiró-gyorsíró Szakiskola

Miután a 40-es évek második felében a különböző szaktanfolyamok megszűntek és a négyéves képzés vált általánossá, a társadalmi-gazdasági igényeknek megfelelően "alacsonyabb" szinten, főleg az irodai, írnoki munka ellátásához szükséges szakismeretek megszerzésének lehetőségét is biztosítani kellett.

Így indult be 1950—51-ben az *Esztergomi Állami Irodai Szakiskola* egy éves képzéssel. A fő tantárgyak: magyar, gépírás, gyorsírás.

1951—52-ben *Esztergomi Állami Gépiró-Gyorsíró és Irodakezelői Szakiskola*. 1953—54-ben rendeskorú tagozat első-második osztállyal, délután dolgozók tagozatával is.

1954—55 *Esztergomi Gyorsíró- és Gépiró Iskola* alapfokú képzéssel. Ettől kezdve nappali és felnőtt tagozat is működött.

1961—62-től *Gépiró- és Gyorsíró Iskola* néven szerepelt. Eleinte csak magyar, gépírás, gyorsírás és osztályfőnöki órákkal, két-három napra elosztva.

1977-től 5 napos iskolaként működött, egyéb közismereti tárgyakkal és csak kétéves formában. A második év végén minősítő vizsgát tettek szaktárgyakból, gépírásból, gyorsírásból.

A minisztérium lehetővé tette számukra, hogy a jobb eredményt elérő tanulók különbözeti vizsgával a szakközépiskola II. osztályába léphessenek át, és a négy év eredményes elvégzése után érettségi bizonyítványhoz jussanak. Ez évente kb. 2-5 tanulót érintett. Előképzettségüknek megfelelően csak a "b" osztályba mehettek.

Jelenleg Gépiró-gyorsíró Szakiskola néven működik, kétéves képzéssel. A második év végén szakmai minősítő vizsgát tesznek a tanulók és alapfokú gépiró-gyorsíró oklevelet kapnak.

Névszerint említve, munkásságukat vázolván ismertetem iskolánk igazgatóit és kiemelkedő személyiségű pedagógusait, akik hosszabb-rövidebb ideig tanítottak vagy tanítanak iskolánkban és meghatározók voltak az iskola életében:

Igazgatók: Csapó Kálmán	1947—51
Magyar József	1951—53

Koskó Lajos 1953—82
Mózesné dr. Galambos Irén 1982—

Iskolánk névváltozásai

- 1911—12 Női Kereskedelmi Tanfolyam
- 1915—16 Női Kereskedelmi Szaktanfolyam
- 1938—39 Esztergomi Társulati Fiú- és Női Kereskedelmi Szaktanfolyam
- 1946—47 Társulati Kereskedelmi Középiskolai Előkészítő Tanfolyam
- 1946—47 Kereskedelmi Szaktanfolyam
- 1947—48 Esztergomi Magyar Állami Kereskedelmi Középiskola
- 1947—48 Esztergomi Állami Kétéves Kereskedelmi Szakiskola
- 1949—50 Esztergomi Állami Közgazdasági Gimnázium
- 1951—52 Esztergomi Állami Közgazdasági Középiskola
- 1952—53 Állami Közgazdasági Technikum ipari tagozat
- 1959—60 Berzeviczy Gergely Közgazdasági Technikum ipari tagozat
- 1961—62 Berzeviczy Gergely Közgazdasági Technikum ipari-
mezőgazdasági tagozat
- 1967—68 Berzeviczy Gergely Közgazdasági Szakközépiskola

Csapó Kálmán

1909. január 10-én született Magyaratádon. Apja uradalmi gépész volt, majd mozdonyvezető lett a MÁV-nál. Iskoláit Dombóváron kezdte, majd Kaposváron folytatta, ahol a felső kereskedelmi iskolában érettségizett. Érettségi után a Magyar Közgazdaságtudományi Egyetemet végezte el (1927-31) és gazdasági földrajz, vegytan, áruismereti tanári oklevelet szerzett.

Munkahelyeinek állomása: pesterzsébeti társulati tanár, Szenc, Érsekújvár, Salgótarján, Budapest, Esztergom Állami Kereskedelmi Középiskola, majd Állami Közgazdasági Gimnázium.

Salgótarjánban a kereskedelmi középiskola megszervezője és egyben igazgatója. Budapesten tanár, majd 1947-től 1951-ig az esztergomi Állami Kereskedelmi Középiskola szervezője, illetve igazgatója. 1951-ben egészségi állapota miatt kérte az igazgatói állásból való felmentését és tanári beosztásba való átsorolását.

Magyar József

A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészkarán 1937-ben szerzett francia-német szakos tanári diplomát, majd 1947-ben orosz középfokú nyelvtanfolyamot végzett. 1945-ben került iskolánkhoz nyelvtanárként. Mint tanulószoba-vezető — az itt szerzett tapasztalatok alapján — nagyban hozzájárul az iskola előtt álló egységes nevelési feladatok megvalósításához.

1951-től 1953-ig az állami Közgazdasági Középiskola igazgatói állását töltötte be. 1953. július 1-jétől ismét tanárként dolgozott a Közgazdasági Technikumban nyugdíjazásáig.

Koskó Lajos

1922. május 11-én született Rimaszombatban, kisiparos családban. Tanulmányait szülővárosában kezdte meg, s itt tett 1942-ben érettségi vizsgát. Tanulmányait a debreceni Tudományegyetem bölcsészeti fakultásán latin-történelem szakon folytatta, melyet 1944-ben katonai behívás miatt megszakított. 1948-ban fejezte be egyetemi tanulmányait.

Pályakezdésének főbb állomásai: Túrkevéen általános iskolai tanár, majd gimnáziumi tanár, Tatán gimnáziumi tanár, Komáromban a közgazdasági technikum igazgatója, később az esztergomi Tanítóképző Főiskola igazgatója, majd 1953-tól egészen nyugdíjazásáig, 1982. december 31-ig a közgazdasági szakközépiskola igazgatója.

A közgazdasági technikai, közgazdasági szakközépiskolai képzés személyi és tárgyi feltételeinek megteremtésében, az érettségi-képesítő vizsgák szakmai követelményrendszerének kialakításában és gyakorlati megvalósulásában, a tantestület oktató-nevelő munkájának elismertetésében elvülhetetlen érdemeket szerzett.

Közel 30 éves igazgatói és tanári munkássága, valamint az iskola története összekapcsolódik.

Mózesné dr. Galambos Irén

1944. augusztus 19-én született Újvidéken. Általános és középiskolai tanulmányait Bonyhádon végezte. 1967-ben a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen végzett könyvvitel-statisztika-tervezés szakos középiskolai tanárként, 1980-ban komplex tervező-elemző szakközgazdász diplomát szerzett, 1981-ben doktorált.

Pályakezdőként négy évet tanított, majd főkönyvelőként gyakorlati tapasztalatokat szerzett. A NIM Továbbképző Központban főmunkatársi beosztásban olyan ismeretek, tapasztalatok birtokába jutott, amelyek a közgazdasági igazgatói és tanári munkáját nagyban segítették.

1982. szeptember 1-jétől igazgatója a közgazdasági szakközépiskolának. Igazgatóként kezdettől fogva arra törekedett, hogy a gazdaság változó összefüggéseinek felismerésével, a munkaerőpiaci elvárásoknak megfelelő kimenet-szabályozású iskolát teremtsen, amelyben az érettségi-képesítő vizsga követelményrendszere a meghatározó.

Vezetésével a hagyományos közgazdasági képzés megújult, minőségi változások következtek be az intézmény technikai felszereltségében, az oktatás tárgyi feltételrendszerében.

Szaktanárként is lelkiismeretes pedagógus. Tanítványai az Országos Szakmai Tanulmányi Verseny döntőinek résztvevői, helyezettei. Igazgatói, szaktanári munkája révén elismert pedagógus személyiség a városban és a megye középiskolai pedagógus társadalmában.

Kiemelkedő személyiségű tanárok:

Dr. ANCSEL ÉVA

Filozófia, társadalomtudomány-lélektan szakon szerez diplomát. Iskolánk után Budapesten tanít, szintén közgazdasági technikumban, majd a tanítóképzőben. 1970-től az ELTE Bölcsészkarán a filozófia tanszéken tanít. 1973-tól a filozófiai tudományok kandidátusa, 1978-tól egyetemi tanár. 1985-től a MTA levelező tagja. 1983-ban Állami Díjjal, 1986-ban SZOT-díjjal tüntették ki. Számos könyvet írt a filozófia-történelem-etika témakörben.

Dr. GYARMATI LAJOS

1953-ban kezdte pályáját, politikai gazdaságtan, tervezés szakos tanárként. szakmai tudásával, emberségével hamar kiemelkedett munkatársai közül. Ezt az iskola vezetése is méltányolta, igazgató-helyettesi beosztásba került, majd 1959-ben országos szakfelügyelő lett. Ezt követően a helyi Tanítóképző Főiskolára került a társadalomtudomány tanszékére. Itt rövidesen a főiskola igazgatója lett. Megbízatásának lejárta után tanszékvezető főiskolai tanárként dolgozott nyugdíjazásáig.

TATÁR JÓZSEF

Az egyetem elvégzése után 1954-ben került iskolánkhoz, matematika-fizika szakon szerzett diplomát. 1960-tól a Bottyán János Szakközépiskolában tanít. Szakmai tudása kiemelkedő, aminek következtében 1969-től a KGM Országos Szakfelügyelet szakközépiskolai szakfelügyelője lett, 3 év múlva vezető szakfelügyelő. Többszöri átszervezéssel 1990-ig az Ipari Minisztérium középiskolai tanácsadásánál a villamosipari szakterület országos vezető szaktanácsadója. Jelenleg a Bottyán János Szakközépiskola műszaki igazgatóhelyettese.

ZIMÁNYI ALAJOS

1953-tól iskolánk földrajz-kémia-technológia szakos tanára. Elsősorban a kémia-technológia érdekelte. Ezt bizonyítja az a tény is, hogy itt ért el kiemelkedő sikereket, úgy is mint tanár, mint szakfelügyelő. Több tankönyvet írt technológiából a közgazdasági technikumok számára. 1957-ben Budapestre került. Először középiskolában, majd a főiskolán tanított, ahol tovább folytatta ezirányú tevékenységét.

MISKOLCZI TIVADARNÉ (Czellér Erzsébet)

1922. október 22-én született Tarcalon. Édesapja banktisztviselő volt, 1945 januárjában eltűnt. Édesanyja gazdálkodóként gondoskodott a családról.

Elemi és polgári iskola tanulmányai után a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen folytatta tanulmányait, majd a Gazdasági Szaktanárképzőn könyvvitel, kereskedelmi számtan, jog, matematika, levelezés tárgyak tanítására jogosító középiskolai tanári oklevelet is szerzett.

1948 februárjában került helyettesítő tanárként a Kereskedelmi Középiskolába (a név többször is változott), s 1960-ig tanárként dolgozott. 1960-tól nyugdíjazásáig igazgatóhelyettesi beosztásban is működött.

Miskolczi Tivadarné szaktárgyainak országosan elismert szaktekintélye, szaktanári munkája és az iskola története összefonódik. Több mint három évtizedes szaktanári munkájával tanulók százait segítette a szakmai képzés megszerzéséhez, tanulói szép sikerrel szerepeltek az országos könyvvitel és statisztika versenyeken.

Igényes és következetes nevelő-oktató munkájának eredményeként az egyetemeken, főiskolákon továbbtanulók is helyálltak. Esztergomban és környékén a vállalatok (gazdasági társaságok), intézmények, pénzügyintézetek vezető munkatársainak többsége a képezített könyvelő, vállalati tervező és statisztikus oklevéllel alapozta meg szakmai jövőjét.

SZABÓ MÁTYÁSNE (Vörös Mariann)

1925. augusztus 3-án született Esztergomban. Édesapja banktisztviselő volt, édesanyja háztartásbeli. Elemi iskoláit helyben végezte, majd az érettségi után megszerezte a gyorsírás-gépirás tanítói oklevelet, 1952-ben elvégezte a Számviteli Főiskolát. 1944. március 11. óta megszakítás nélkül működik az iskolánál, életútja az iskola történetével összefonódik.

Szaktantárgyainak országosan is elismert szaktekintélye, Szaktanári munkáját mindvégig a lelkiismeretesség és a kiemelkedő szakmai színvonal jellemezte. A gépirás, levelezés tantárgyak mellett a gyorsírást 1967-ig fakultációs tárgyként tanította.

Az igazgatási-ügyviteli ágazat bevezetésével a gépirás, gyorsírás, jegyzőkönyvvezetés a közgazdasági képzés részévé vált, sokat tett az új képzési profil érettségi-képesítő követelményrendszerének gyakorlati megfeleltetésében. Az érettségi-képesítő vizsgákon elért magas tantárgyi átlagok, az évenként megrendezésre kerülő gép- és gyorsíró versenyeken, valamint a nemzetközi gépiró versenyen elért tanulói és csapathelyezések mind eredményes szakmai munkáját dicsérik. Ennek elismeréseként 1974-ben "Kiváló tanár" kitüntetésben részesült.

Szabó Mátyásné köztiszteletben álló pedagógus, tanítványok százai tisztelik és becsülik, néhányan gépirás és gyorsírás tanárként folytatják az általa elkezdett oktató-nevelő munkát.

Korábban végzett tanulóink közül sokan vannak, akikre büszkék vagyunk, néhányat név szerint is említenénk:

GROSICS GYULA

Iskolánk 2 éves elődjében végzett. Az aranycsapat kapusa volt, aki 86 alkalommal védte a magyar csapat kapuját. Az 1952-es Helsinkii olimpián a csapattal aranyérmert, az 1954-es labdarúgó világbajnokságon ezüstérmert szerzett.

Dr. HAGELMAYER ISTVÁN

A közgazdasági egyetem elvégzése után az egyetem pénzügyi tanszékén tanít. 1963-tól a közgazdaságtudományok kandidátusa. Az egyetemen előbb tanszékvezető, 1975-től egyetemi tanár, majd a Pénzügykutató Intézet igazgatója (1975—87), ezt követően a Közgazdasági Egyetem pénzügyi tanszékén egyetemi tanár (1987—89). Ettől az évtől kezdve az Állami Számvevőszék elnöke, amit jelenleg is betölt, kutatási területe a pénzügy.

Dr. MARCZELL JENŐ

Iskolánk kiemelkedő képességű tanulója volt. Az egyetem elvégzése után az egyetemen tanít, már fiatalon kandidátus lett. Az élet tragédiája, hogy azon az éjjelen, amikor megvédte kandidátusi értekezését, lakásában gázszivárgás volt. Ennek esett áldozatául. Sajnálatos, hogy fiatalon tört derékba egy szépen induló életpálya.

1. sz. melléklet

Az osztálylétszámok alakulása 1911/12-től

	létszám	kimaradt
1911/12	45	—
1912/13	22	—
1914/15	33	—
1915/16	46	6
1916/17	48	8
1917/18	38	9
1918/19	51	8
1919/20	20	2
1920/21	36	4
1921—25	nincsen adat	
1925/26	21	1
1926/27	nincsen adat	
1927/28	32	—
1928/29	36	—
1929/30	33	—
1930/31	27	
1931—34	nincsen adat	
1934/35	29	—
1935/36	15	1
1936—38	nincsen adat	
1938/39	68	5
1939/40	103	1
1940/41	167	7
1941/42	nincsen adat	
1942/43	135	17
1943/44	131	3
1944/45	59	—
1945/46	78	10
1946/47	22	5
1946/47	63	8
1947/48	159	14
1948/49	185	86

	létszám	kimaradt
1949/50	218	17
1950/51	253	14
1951/52	253	11
1952/53	267	14
1953/54	255	15
1954/55	240	8
1955/56	223	8
1956/57	143	6
1957/58	137	2
1958/59	158	11
1959/60	189	8
1960/61	247	4
1961/62	290	2
1962/63	307	2
1963/64	295	5
1964/65	290	7
1965/66	284	5
1966/67	271	10
1967/68	269	8
1968/69	265	14
1969/70	275	11
1970/71	291	5
1971/72	303	8
1972/73	304	12
1973/74	282	3
1974/75	283	4
1975/76	244	11
1976/77	251	5
1977/78	244	11
1978/79	237	20
1979/80	223	10
1980/81	204	13
1981/82	247	11
1982/83	251	9
1983/84	256	3
1984/85	258	8
1985/86	272	9
1986/87	278	12
1987/88	272	10
1988/89	288	17
1989/90	284	14
1990/91	272	13

	létszám	kimaradt
1991/92	263	11
1992/93	260	18

2. sz. melléklet

A gépipró-gyorsíró szakiskola létszámadatai

	létszám	kimaradt
1950/51	<i>Esztergomi Állami Irodai Szakiskola</i> 36	2
1951/52	<i>Esztergomi Állami Gépipró-Gyorsíró és Irodakezelő Szakiskola</i> 41	—
1952/53	41	—
1953/54	60	—
1954/55	<i>Esztergomi Gyorsíró- és Gépipró Iskola alapfokú</i> 25	—
1955/56	84	8
1956/57	<i>Esztergomi Gyorsíró- és Gépipró Iskola</i> 48	17
1957/58	16	7
1958/59	42	13
1959/60	73	40
1960/61	110	56
1961/62	<i>Gépipró- és Gyorsíró Iskola</i> 60	18
1962/63	81	57
1963/64	65	19
1964/65	122	56
1965/66	132	70
1966/67	22	2
1967/68	201	17
1968/69	131	5
1969/70	149	7
1970/71	168	3
1971/72	154	4
1972/73	169	3
1973/74	138	2
1974/75	129	16
1975/76	96	1
1976/77	82	1
1977/78	42	—
1978/79	32	—
1979/80	81	7
1980/81	88	8
1981/82	65	16

	létszám	kimaradt
1982/83	57	—
1983/84	62	7
1984/85	62	2
1985/86	58	5
1986/87	64	9
1987/88	64	5
1988/89	59	21
1989/90	66	—
1990/91	62	1
1991/92	72	24
1992/93	52	—

A gépíró-gyorsíró szakiskola esti tagozatának létszámadatai

	létszám	kimaradt
1977/78	47	1
1978/79	56	1
1979/80	41	5
1981/82	13	—
1982/83	33	—
1983/84	43	—
1984/85	48	—
1985/86	42	—
1986/87	40	—
1987/88	41	—
1988/89	39	—
1989/90	10	—

3. sz.melléklet

A kiegészítő tagozat létszámadatai

	létszám	kimaradt
1970/71	22	2
1971/72	70	8
1972/73	83	5
1973/74	74	4
1974/75	83	22
1975/76	70	—
1976/77	68	12
1977/78	63	10
1978/79	63	1
1979/80	88	7

	létszám	kimaradt
1980/81	68	10
1981/82	38	4
1982/83	34	5
1983/84	47	3
1984/85	52	9
1985/86	42	—
1986/87	18	2
1987/88	34	—
1988/89	64	11
1989/90	61	7
1990/91	28	10
1991/92	35	—
1992/93	44	9

4. sz. melléklet

Az esti tagozat létszámadatai

	létszám	kimaradt
1947/48	47	10
1948/49	67	20
1949/50	70	28
1950/51	105	26
1951/52	42	10
1952/53	32	10
1953/54	15	2
1954/55	20	3
1955/56	18	4
1956/57	15	1
1957/58	13	1
1958/59	38	10
1959/60	58	13
1960/61	99	12
1961/62	154	43
1962/63	162	24
1963/64	120	4
1964/65	159	26
1965/66	124	18
1966/67	67	5
1967/68	41	4
1968/69	17	1
1969/70	16	6

A levelezők (ipari tagozat) létszámadatai

	létszám	kimaradt
1961/62	28	—
1962/63	66	—
1963/64	131	—
1964/65	170	25
1965/66	165	21
1966/67	137	9
1967/68	107	10
1968/69	101	12
1969/70	113	2
1970/71	128	2
1971/72	180	49
1972/73	153	26
1973/74	208	20
1974/75	243	56
1975/76	246	42
1976/77	243	43
1977/78	204	30
1978/79	174	17
1979/80	134	—
1980/81	118	—
1981/82	97	1
1982/83	44	—
1983/84	44	1
1984/85	24	—
1985/86	17	—
1986/87	35	11
1987/88	39	8
1988/89	27	15
1989/90	35	15

A levelezők (kereskedelmi tagozat) létszámadatai

	létszám	kimaradt
1961/62	16	—
1962/63	34	—
1963/64	30	2
1964/65	27	—
1965/66	15	—
1966/67	69	34
1967/68	39	11
1968/69	26	4
1969/70	21	—

A KÖZÉPFOKÚ ÁPOLÓ- ÉS SZOCIÁLIS SZAKEMBERKÉPZÉS ESZTERGOMBAN AZ EZREDFORDULÓHOZ KÖZELEDVE

Sipos Imre (Esztergom)

Esztergomban 24 éve folyik középfokú egészségügyi szakemberképzés. Ennek elindítását a 110 ezer lakosság számot ellátó Esztergom-Dorog Kórháznak középfokú szakemberigénye, illetve a szakember utánpótlás biztosítása ösztönözte.

A szakközépiskolai képzést a Dobó Katalin Gimnázium felvállalta, de sohasem tudta biztosítani azokat az elhelyezési körülményeket, a képzésnek azokat a feltételeit, amelyek az igényeknek megfelelően megteremthették volna a szakmai oktatást. Hosszú évekig méltatlan körülmények között — Bottyán úti épületrész, Bajcsy-Zsilinszky úti B épület — folyt az oktatás. Az itteni demonstrációs termek a minimális elvárásoknak sem feleltek meg.

A szakközépiskola négyéves képzési struktúrája túlzott követelmények elé állította a tanulókat. Elvárásaiban megfogalmazta a közismereti tárgyak követelményrendszerét, és a szakmai tárgyak indokolatlanul részletes, sokatmarkoló ismereteit. A kettős feladatnak az érettségi vizsga időszakáig csak a tanár és a diák nagy erőfeszítéseket követelő együttes munkájával lehetett alapszinten megfelelni. A mindennapos munkát nehezítette még az a tény is, hogy a szakmai tárgyak tankönyvei nem kellő didaktikai és pedagógiai szemléletmóddal íródtak. Azokat megrendelésre, az összeollózott szerkesztés jellemezte. Két itt tanító főorvos ezeket a tankönyveket úgy jellemezte, hogy az azokban foglalt követelményrendszernek a túlzott elvárások miatt még az orvosok sem tudnának precízen megfelelni.

A tantestület egyetértésével 1989-ben az intézmény vezetője felvette a kapcsolatot a Szatmári Irgalmas Nővérek magyarországi tartományfőnökségével és a rend tagjaival abból a célból, hogy az Egészségügyi Szakközépiskolában folyó nevelést támogassák és a képzés lelki háttérét megerősítsék az egyházi kollégium létesítésével.

A Páli Szent Vincéről nevezett Szatmári Irgalmas Nővérek anyaházát Hám János szatmári püspök alapította 1842-ben. A szentéletű püspök látta azt, hogy a magyarországi leánynevelés milyen elhanyagolt és Bécs elővárosában GUMPENDORF-ba, az ott tevékenykedő Irgalmas Nővérekhez 6 leányt küldött kiképzésre. Két esztendő múlva már 9 nővér tért vissza Szatmár-Németibe, hogy a rend szellemében teljesítsék küldetésüket.

Hám János püspök egyik jelmondata: "Nem elég a rosszat kerülni, hanem a jót is kell cselekedni!" A Rend több mint 150 éves tevékenységének az egyik meghatározója volt. Már az 1948-49-es forradalom és szabadságharc idején a táborigénykórházakban az egész ország területén a Szatmári Irgalmas Nővérek ápolják, gyógyítják a sebesülteket.

Sokrétű, áldozatos munkát végeztek a népoktatás területén, a kórházakban, az árvaházakban és gyermekotthonokban, az aggok házában. Karitatív tevékenységük során mindig nagy gondot fordítottak a szegény gyermekek és az árvák nevelésére, segélyezésére.

1920-ig a történelmi Magyarország területén már 47 helyen tevékenykedtek szabályzatuk szellemében.

Trianon kényszere után három tartomány alakult, Romániában Szatmáron, a csehszlovákiai Rozsnyón és Esztergomban. Az Esztergomi Vízivárosi Zárda lett a Tartományi Központ. A városban sokféle iskolát működtettek, nagylétszámú internátusuk volt és itt képezték a jelölteket és noviciákat. 1848-50-ben a magyar tartományban 92 helyen 600 nővér tevékenykedett.

"Szolgálatunk mindenek előtt azoké, akik a legtöbb segítségre szorulnak nemzetiségi, faji, világnézeti és vallási megkülönböztetés nélkül. Mindnyájan testvéreink Krisztusban." (Szabályzat, 36. pont)

1949-ben a kommunista rendszer "már nem tartott igényt" tevékenységükre. A rendet szétszórták, tagjait deportálták. Sokan börtönben szenvedtek, másokat vidékre telepítettek mezőgazdasági munkára. A szétszóratás negyven esztendeje alatt nehéz volt megőrizni azt a szellemet, amit a rend tagjai tömören az alábbi három szóval fejeztek ki: alázatosság, egyszerűség, szeretet.

1990-ben az Egészségügyi Szakközépiskola megtartotta névadó ünnepségét, amikor is felvette Árpád-házi Szent Erzsébet nevét. Részlet az ünnapi beszédből:

"Az elmúlt 40 év töredékrész a végtelen időben, de pusztító hatását tekintve óriási mértékű. A mostani demokráciát megelőző időszakban az államvezetés a talpon maradtak többségét képletesen szólva kettéhasította, mert az anyagi létet fenntartotta — mint kiderült fedezet nélkül — ugyanakkor a tudatosan kreált ideológiával elvették a szókimondás jogát, megbélyegezték az igaz hazafiságot, a szabadságot óhajtó szellemet folytogató cellába zárták.

A mostani szabadság lehetősége erősítse meg hitünket önmagukban és a jószándékú emberekben. Alkossunk új közösséget és szálljunk a reménység hajójába, hogy végleg kievezhessük a reménytelenségből.

Névadónk, Árpád-házi Szent Erzsébet 1207-ben királylányként született és 1231. november 19-én a szegények, a betegek, az elesettek segítése közben halt meg. Erénye, tevékeny szeretete a régmúlt valóságában gyökerezik. Dicsősége bejárta az egész világot és emléke ma is hordozója az örök emberi értékeknek. E szellemet magukba rejtették e vízivárosi épülettömb vaskos falai is, melyet a rend építtetett, és ahol a Szatmári Irgalmas Nővérek tevékenykedtek.

40 év hányattatásai, szenvedései után Sík Sándor gondolataival köszöntöm Önöket:

...emberek voltak akkor is
mikor az emberek nem akartak emberek lenni.
Megtartották a hitet

megfutották a kicsik futását
és futva futnak az érkező elé.

Legyünk mi az első érkezői e tisztelt Embereknek. Segítsük visszatérésüket, otthonteremtő szándékukat."

1990 őszén a nővérek irányításával működő egyházi kollégium létesítésének szándéka megerősödött és megkezdődtek azok a tárgyalások, amelyek eredményeként az elhelyezés biztosítható! A kezdeményezést 1990-ben felkarolta dr. Andrásfalvi Bertalan Művelődési és Közoktatási miniszter úr és levelében támogatta dr. Paskai László bíboros, prímás, érsek úr, az Esztergomi Főegyházmegye főpásztora:

"Támogatom a Szatmári Irgalmas Nővérek Esztergomba való visszatérését. Meggyőződésem, hogy hitből végzett szolgálatuk rendjük szabályainak szellemében értékes szolgálatot jelentene a városban és a jövő nemzedékének nevelésében az egész magyar nemzedék számára."

A miniszter és a bíboros úr segítő támogatásával, a városházán írásban is rögzített ígérek alapján 1991 januárjában meghirdettük a kollégiumi elhelyezés lehetőségét. A felvételi vizsgák lebonyolítása után derült ki az, hogy a kollégium ideiglenes elhelyezésére tett szándéknyilatkozatok mind a szakminisztériumok, mind a Tanítóképző Főiskola részéről — a megértés mutató szándék látszatát fenntartva — nem biztosítják a kollégiumi elhelyezést.

1991 augusztus végén, néhány nappal a tanévkezdés előtt az utolsó tárgyaláson részt vett államtitkárok anyagi támogatásával megnyílhatott — 16 leánytanulóval — az egyházi kollégium. Az már a rendszerváltozás fintora, hogy a Szatmári Irgalmas Nővérek három tagja a jelöltekkel és a kollégista lányokkal együtt a Martos Flóra Kollégium földszintjén alakíthatták ki a kollégiumi életet és itt szentelte fel dr. Dékány Vilmos segédpüspök úr házikápolnájukat. Egy esztendőt töltöttek ott nehéz anyagi körülmények között, miközben a tanulónak el kellett viselniük külső diáktársaik sokszor sértő megjegyzéseit.

Egy derűs színfolt az előző negyven év emlékében és az újrakezdés időszakában az, hogy a kollégium vezetésére Gáspár Piroska M. Edit vikária, vörös diplomás matematikus, örök fogadalmas nővér vállalkozott örömmel és bizakodással.

Az Áprád-házi Szent Erzsébet Iskolakollégiumban az 1994-es tanévtől kezdődően már 96 kollégista lány kezdheti meg a hivatásra való felkészülését. Ez a létszám több mint az iskolai létszám egyharmada.

Ugyanakkor az elhelyezett tanulóknak több mint negyedrésze hátrányos helyzetű és többen közülük árvák. A határainkon túl élő magyar gyermekek közül Szatmárnémetiből, Csángóföldről és Kárpátaljáról, valamint a Vajdaságból összesen nyolcan tanulnak a kollégiumban.

Sajnos a kollégiumi elhelyezés és az iskolai élet szűkös feltételei nem felelnek meg azoknak az elvárásoknak, amelyek jelenleg a jól végzett munka alapfeltételei.

A társadalmunkban végbemenő változások a gazdasági átalakulás, az értékek átrendeződése szükségszerűen maga után vonta azt, hogy az iskola, így az Árpád-házi Szent Erzsébet Humán Szakközépiskola is oktató-nevelő munkáját megújítsa.

E célból 1991-ben az országosan kiírt "Emberi erőforrások" világbanki pályázatra iskolánk elkészítette és beadta azt az anyagot, amely a pályázaton — egyedüli iskolaként Komárom-Esztergom megyében — nyert.

Az elmúlt években már több kísérlet történt központi és egyedi oktatási és nevelési programok átdolgozásával arra, hogy a központi elképzelések megújulhassanak. Mind az oktató, mind a nevelőmunkát dokumentumokba foglalni kockázatos vállalkozás! Ugyanakkor az iskolai munka nem nélkülözheti az oktatási és nevelési folyamatok tervszerűségét, a tudatos átgondolást.

Az "Emberi erőforrások" világbanki program igyekszik megvalósítani azt a szakképzési koncepciót, amely számol a szerkezetváltással együttjáró folyamatokkal, számol a körülmények megváltozásával.

Iskolánk a Közoktatási és a Munkaügyi Minisztériummal, valamint Esztergom Város Önkormányzatával közös egyetértésben megkötötte azt a szerződést — amely minimum 200 ezer USD értékű eszköztámogatást biztosít az iskola részére a képzés négy esztendeje alatt.

Ugyanakkor az intézménynek, illetve a fenntartó önkormányzatnak biztosítania kell az oktatás feltételeit, valamint a túlmunkával és a továbbképzéssel együttjáró többletkiadásokat. Ezzel együtt az intézmény dolgozóitól elvárja azt a munkát, melynek eredményeképpen lehetőségeihez képest jól felkészíti a fiatalokat a kitartó és pontos munka elvégzésére, megbízható, dolgozni akaró és tudó embereket bocsát ki az iskola kapuján.

Törekedni kell arra is, hogy a fiatalok érett, stabil autonóm személyiségként jussanak el a felnőttkor küszöbére, szaktudásuk legyen mobilizálható és konvertálható, legyenek készek az új ismeretek befogadására és munkaerőpiac diktálta változásokra.

A szándékok teljes felsorolása nélkül törekednünk kell továbbá arra is, hogy rendelkezzenek a harmonikus társas- és párkapcsolatok kialakításának képességével, az alapértékekből táplálkozó erkölcsiséggel.

Napjainkban átalakulóban van a szociális és az egészségügyi rendszer is, mind struktúrájában, mind funkciójában. A változás folyamatához kapcsolódik az új szakoktatási rendszer, mely a "Világbanki Program" keretében valósítja meg elképzeléseit, és a tanulás idejét a négy éven túl még két esztendővel meghosszabbítja úgy, hogy az utolsó két esztendő tisztán szakmai képzése az egészségügyi főiskolai képzésbe beszámítható.

Nem vitatható az a tény, hogy mind az egészségügy, mind a szociális képzés területén végzett szakemberek az ezredfordulón kapják kezükbe azt a dokumentumot, amelyet az Európai Közösség országaiban külön honosítás nélkül elfogadnak.

Egyetérthetünk azzal az elgondolással, amely e szakterületen biztosítja Nyugat-Európához a felzárkózást, és valóssá teheti az integrációt.

Az alábbiakban tömören ismertetem a világbanki képzésnek azokat a céljait és azt a szerkezetet, amely e képzést determinálja.

13. sz. Humán szakmacsoport

Képzési célok:

Alapvető cél az érettségire épülő, egészségügyi és szociális szakképzés négyéves, közös alapú középiskolájának megvalósítása. Az iskola egyrészt a Nemzeti Alaptanterv (NAT) alapján általános műveltséget nyújt és felkészít az érettségire, másrészt egészségügyi és szociális szakirányú szakmai alapozást ad.

A tantervi program egyik fő alapelve, hogy a tanulói személyiséget tiszteletben tartja és minden segítséget megad az egyéni fejlődéshez.

A képzés során olyan egészségügyi-szociális alapismereteket szereznek a tanulók (pl. gondozás, önismeret, kommunikáció, egészségtan), melyek értékékként gazdagítják a személyiséget akkor is, ha nem a humán szférát választják élethivatásul.

Képzési szerkezet:

A képzés három szakaszból áll: az első két szakaszra a középiskola négy éve alatt kerül sor, a harmadikra az érettségi utáni időszakban.

Első szakasz: I-II. tanév (14-16 éves kor)

Az órák 85 %-ában közismereti oktatás, 15 %-ában személyiségfejlesztés történik. Sok tantárgyat — szakítva a hagyományos órakerettel — kiscsoportos bontásban tanítunk.

Második szakasz: III-IV. tanév (16-18 éves kor)

Az órák nagyobb részében folytatódik a közismereti képzés, heti tíz órában egészségügyi-szociális irányú széles szakmai alapozás történik. Megismerkednek az emberi test felépítésével, a lelki működésekkel, a környezettel és életmóddal.

Az első két szakaszban kiemelten fontos a nyelvi és az informatikai képzés. Idegen nyelvből lehetőség van nyelvvizsga letételére.

A második szakasz a gimnáziumi szintű érettségi vizsgával zárul.

A harmadik szakaszban, az érettségit követően lehetőség van:

a.) Egészségügyi és szociális szakirányú továbbtanulásra:

— Felső-, középszinten (18—20 éves kor): ápoló szülésznő, szociális asszisztens stb. Ezt a képzést az iskolák egy része vállalhatja "nyújtott" képzési formában.

— Felsőfokon (18—22 év) diplomás ápoló, szociális munkás, védőnő stb.

b.) Bármilyen irányú továbbtanulásra felső-közép, illetve felsőfokon.

Várható előnyök:

— A képzés rugalmas, be- és kilépési lehetőséget biztosít.

— A konkrét pályaválasztási döntés kitolódik 18 éves korra.

— Korszerű általános műveltséget nyújt, így a gimnáziumi érettségi ismeretanyaga jó esélyt ad a nem szakirányú továbbtanulásra is.

- Megalapozza az egészségügyi-szociális szakmai továbbtanulást.
A középiskolában már megszerzett szakmai ismeretek beszámításával a ráépülő szakképzés ideje lerövidülhet.
- Az elsajátított humánjellegű ismeretek jól hasznosíthatók az élet során (pl. elsősegélynyújtás, csecsemőgondozás, stb.)

Megszerezhető képesítések (az OKJ tervezése alapján) ápoló, szülésznő, csecsemő- és gyermekápoló, fogorvosi asszisztens, egészségügyi operátor (szoftverkezelő), klinikai fogászati higiénikus, gyógyszerügyi asszisztens, szociális gondozó, szociális asszisztens, szociális munkás, stb.

Képzésünkben a közismereti tárgyak csoportja és annak órafelosztása lényegében megegyezik a gimnáziumi követelményrendszerrel.

A szakmai orientáció és a szakmai alapozás keretében kiemelve az alábbi tárgyakat tanítjuk:

- pályaorientáció
- kommunikáció
- önismeret
- egészségügy
- lelki működés
- életmód
- gondozástan
- környezettan
- emberi test
- társadalmi környezet.

A tananyagtartalom részletes ismertetése nélkül, a felsorolás alapján érzékelhető az a szándék, amely felváltja azt a régi már említett képzést, amelynek négy vagy öt esztendejébe belegyömöszölték a közismereti és szakmai követelményeket, és így a műveltség és a szakmai képzés kettős terhe alatt préselődtek a fiatalok.

A Humán Szakmacsoport és a Humán Szakközépiskola elnevezést a Világbanki Programtanács bizonytalankodva fogadta el. A dilemmát valószínű az okozhatta, hogy a humán, a humánus és a humánus kifejezések nem fedik le egyértelműen azt a szakmai tevékenységet, amely egy olyan szakközépiskolában folyik, ahol a gyógyítás és egészség valamint a szociális gondozás szakmai feladatait el kell sajátítani.

Az elnevezésnek az az intézmény tud megfelelni, amely képzési tartalmában az embert — az egészséges, a velünk együtt élő, a gyógykezelésre rászoruló, az elesettet — állítja a középpontba.

Ezáltal szakmailag megalapozza azt a tevékenységet, amely az egészségmegőrzésben, a betegellátásban a szociális ápolásban, gondozásban és gondoskodásban szükséges.

Az új képzésben résztvevő fiatalok az ezredforduló végén kikerülve munkahelyükre, a kórházban, az alapellátás és a házi beteggondozás területén képesek megfelelni az akkori elvárásoknak. Eredményesen segíthetik az embereket

abban, hogy a betegség megelőzése az egészség megőrzése, mint legfontosabb szempont jobban érvényesüljön.

A szociálisan hátrányos helyzetű, a szenvedélybetegek, az idős és egyedülálló emberek gondoskodását ellátó hálózatban az önkormányzatok segítségével jó szakmai tudással, megfelelő ember és környezetismerettel rendelkezve végezhetik munkájukat.

Belső viszonyaiban, a tanítás-tanulás folyamatában figyelembe veszi az individumok érdekeit és érdeklődését, aspirációit, és a humánus szellemében törekszik a kiteljesedésre.

Az Árpád-házi Szent Erzsébet Humán Szakközépiskola lehetőségeiről, önállóvá válásáról szólva nem véletlenül említettem részletesebben a pusztán tényyszerű adatközlésen túllépve azt, hogy egy önkormányzati iskola egyházi kollégiumi háttérrel hogyan alakult meg és melyek a jövőbeni lehetőségei.

A diákok életpályájuk kialakításában, a valódi felelősség majdani átélésében, az önmegvalósítás, az identitásvállalás útján végigkísérheti őket a hit és a szeretet, nyerhetnek egy belső megnyugvást.

Rövid előadásom valójában nem kötődhetett szorosan a "Híres iskolák, neves pedagógusok" meghívóban feltüntetett címhez. Az öt éve önállóvá váló intézmény elindult egy úton "kézenfogva" a katolikus egyházi szellemmel.

Egy iskola lehet vegetáló, középszerű, jó esetleg még híres is. Mi dönti ezt el? A tanulni vágyó fiatalok érdeklődése a benne dolgozó tanárok szakmai felkészültsége, emberi kvalitása, a diákok és tanárok kölcsönös munkája a szociálpszichológiai környezet, a tárgyi feltételek adottsága stb. A felsorolás szinte vég nélkül folytatható.

Úgy gondolom, a diákok vállalásában a tanárok munkájában döntő fontosságú az a tény, hogy egymásra utalva közös érdeklődéssel, hittel és kellő hozzáállással végzik óráról órára, napról napra, évről évre munkájukat...

A jól végzett munka kritériumait oldalakon keresztül lehetne sorolni. Annak megvalósítása azonban a tanulói érdeklődés, a tanári tehetség és a közös belső indíttatás nélkül keveset ér.

A képzés kevesebb, mint negyedszázadnyi ideje alatt voltak és jelenleg is vannak olyan tanárok, orvosok, szakoktatók, akik jól vagy kiemelkedően dolgoztak. Közülük a teljesség igénye nélkül tisztelettel említtem meg az alábbiakat:

Czérna Irma

Gál Józsefné

dr. Kárpáthy László

dr. Kisdéry József

dr. Kisdéry Józsefné

Mogyorósi József

dr. Osvai László

Pohner Jánosné

Külön kiemelem Popovics Györgynét, aki munkájával méltán érdemelte ki a Kiváló Pedagógus címet.

Az ő munkájuknak is jelentős részük van abban, hogy a diákok közül a sokféle versenyeken többen jól vagy kiemelkedően szerepeltek. Az Országos Szakmai Tanulmányi Verseny döntőjében az alábbi tanulóink értek el kiemelkedő sikert:

1986-ban Grósz Erzsébet 11. hely
1988-ban Szabó Gabriella 7. hely
1990-ben Kaszner Emese 7. hely
1991-ben Fekete Krisztina 15. hely
1993-ban Mónos Mónika 4. hely
Szigeti Zsanett 12. hely

Bízom abban, hogy az intézményi munka a továbbiakban is eredményes lesz. Fiatal tanáraink lelkes munkája a tanulók szorgalma nyújthat erre biztosítékot.

Megköszönöm az intézmény dolgozóinak, a Szatmári Irgalmas Nővérek Rendje vezetőjének. Zalán Katalin M. Luciána tartományfőnöknőnek és rend tagjainak, a Vaszary Kolos Kórház intézményének és az ott dolgozó orvosoknak és ápolóknak a segítségét, hogy támogatták és most is segítik Esztergomban az Árpád-házi Szent Erzsébet Humán Szakközépiskolában folyó oktatást.

Szentgyörgyi Albert szavaival kérem a további munkához Isten segítségét:

Uram!

Legyünk társak az alkotásban

Dolgozzunk tovább műved nyomán

Hogy bolygónk a bőség és boldogság

És az összhang erős otthona legyen

Uram!

Mentsd meg szellemünket

Hogy romlottságunk ne rontsa meg őket

Hogy jobbak legyenek mint szüleik

Hogy megalapíthassák saját birodalmuk

Szépség, igazság, becsület, összhang és jóakarát birodalmát.

Hogy béke és szeretet uralkodhassék

Mindörökké.

TARTALOMJEGYZÉK

MEGNYITÓ

<i>Dr. Kovács György Zoltán</i>	5
<i>Jakus János</i>	7
<i>Balogh Péter</i>	9

ELŐADÁSOK

Komárom-Esztergom megye iskoláinak évszázadai	
<i>Dr. Mészáros István</i>	11
Tájékoztató a millenniumi előkészületekről	
<i>Dr. Kelemen Elemér</i>	31

KORREFERÁTUMOK 1994. április 12.

Tatabánya főiskolája a kezdetektől napjainkig	
<i>Szikora Henrikné</i> (Tatabánya).....	39
Az észak-komáromi középiskolák történetének áttekintése	
<i>Dr. Mácza Mihály</i> (Észak-Komárom).....	43
Somorja Iskoláinak történelméből	
<i>Dr. Novák Veronika</i> (Vágsellye).....	50
A tatai gimnázium története	
<i>Keller György</i> (Tata).....	55
A Tatabányai Árpád Gimnázium története	
<i>Dr. Pluhár József</i> (Vértesszőlős).....	74
A Bárdos László Gimnázium története	
<i>Sándor János</i> (Tatabánya).....	91
Bányászati képzés Felsőgallán	
<i>Bársony László</i> (Tatabánya).....	100
A Tatai Jávorka Sándor Mezőgazdasági Szakközépiskola rövid története	
<i>Dr. Turi Róbert</i> (Tata).....	115
A Komáromi Széchenyi István Közgazdasági Szakközépiskola	
<i>Szombath Gáborné</i> (Komárom).....	123
A Tatabányai Kossuth Lajos Közgazdasági Szakközépiskola története	
<i>Gyüszti László</i> (Tatabánya).....	127
Kereskedelmi és vendéglátóipari szakképzés Komárom-Esztergom megyében	
<i>Szalai Imre</i> (Tatabánya).....	136

KORREFERÁTUMOK 1994. április 13.

Az esztergomi tanítóképző elmúlt másfél évszázada különös tekintettel a diákéletre, az önképzőkör működésére a századforduló idején	
<i>Dr. Müllerné dr. Seres Ágota</i> (Esztergom).....	145

A párkányi iskolák története és mai helyzete	
<i>Dr. Csicsay Alajos</i> (Párkány)	153
Ferences iskolák Esztergomban	
<i>Varga Imre P. Kapisztrán</i> (Esztergom).....	170
Az esztergomi nőnevelés egyik fontos állomása, a város leánygimnáziuma	
<i>Bánomyné Kovács Ildikó</i> (Esztergom)	177
Huszonöt év a dorogi gimnáziumban	
<i>Gerencsér Jánosné</i> (Dorog)	183
Az Esztergomi Szent István Gimnázium és Híradástechnikai Szakközépiskola. Fizika tantárgytörténeti gyűjteményünk eredete, állománya gondozása. Neves fizikatanárok	
<i>Bányai Máttyás</i> (Esztergom)	191
Fél évszázad a műszaki oktatás szolgálatában	
A Bottyán János Műszaki Középiskola története	
<i>Simon Tibor</i> (Esztergom)	205
A Hell József Károly Szakközépiskola története 1950-től napjainkig	
<i>Konreich Ferenc</i> (Esztergom).....	214
A Berzeviczy Gergely Közgazdasági Szakközépiskola előtörténete és története	
<i>Nagy Béla</i> (Esztergom)	226
A középfokú ápoló- és szociális szakképzés Esztergomban az ezredfordulóhoz közeledve	
<i>Sipos Imre</i> (Esztergom).....	244

